

Manuel de Pedrolo

T E M P S O B E R T

8

No en tenim prou amb la primavera

L'ambient familiar

Des d'aquell angle de la paret, immòbil i arraulit, presència de primer l'escorcoll del despatx i escoltà seguidament les remors que procedien de les altres habitacions, on obrien calaixos, desplaçaven mobles i feien relliscar cadires sense cap mena de mirament per les persones del veïnat que potser ja eren a dormir. Més endavant, la mare havia de repetir moltes vegades que els va deixar entrar per ignorància i per por, car d'ordre d'escorcoll no en portaven cap i havien vingut únicament a cercar el pare.

- Ens ha abandonat - va dir-los amb una ambigüitat volguda, car l'afirmació no responia a la veritat. Ella mateixa va afirmar sempre que se'ls volia endur a l'exili, cap on marxà el dia vint-i-quatre de gener, dos dies abans de l'entrada dels feixistes a la ciutat.

Aleshores encara recordava que havien plorat tots, ell més que res en sentir els sanglots que la mare no sabia reprimir, però afeixugat per una estranya intuïció que no el tornaria a veure mai més. Potser perquè tot d'una les coses sortien d'un ordre acostumat i la gent semblava excitada, com en vigílies d'un esdeveniment gran que transformaria la vida comuna.

Els policies formaven part d'aquesta novella existència iniciada el migdia del vint-i-sis, quan pel veïnat començaren a córrer notícies una mica contradictòries que després s'anaven precisant : els soldats entraven per Pedralbes, per Sants, per la Gran Via, per tot d'indrets desconeguts, allunyats del barri on vivia. La Roser s'havia reunit amb ells i en Daniel es va distreure més de quatre vegades contemplant-li el ventre gros que se li escampava per damunt dels genolls quan s'asseia. El seu marit era en algun indret o altre del front i la noia plorava, temerosa d'haver-lo perdut. Havia mort molta gent, pel carrer es veien força dones endolades.

El xicot, però, tornà al cap de tres setmanes, cinc o sis dies després de l'escorcoll, una aparició breu, tota vegada que l'endemà passat mateix ja el detenien. La mare va convenir amb la Roser que per força hi havia hagut d'haver una denúncia. Parlaven de les presons que s'anaven omplint i de les dones, mares i germanes dels antics milicians

i organitzadors polítics, que els vencedors xollaven i purgaven amb grans dosis d'oli de ricí.

- Potser s'exagera - deia la Carmeta que també començava a fer panxa. A ella li costava molt de creure en el mal, s'imaginava que vivia en un món ple de bones intencions i, aparentment, havia tingut l'encert d'anar a arreplegar un home que sempre reaccionava amb optimisme a les batzegades que li donava la vida.

En aquell moment era en un camp de concentració on, a despit dels avals que ella reuní, continuava cinc mesos després, quan la Carmeta avortà del tercer fill que en Jaume li havia fet abans de retirar-se amb el cos de tren de la caserna Fermí Salvoechea que ja no va arribar a la frontera perquè els homes anaren fent-se fonedissos. Després, en tornar, encara contava el que havia vist, quilòmetres i més quilòmetres de carretera amb les cunetes plenes de cotxes, de tanc, de camions, de peces d'artilleria...

- Tancs ? - va dir la mare un dia que eren al cosidor.

De fet només n'havia vist un parell, i potser ja hi eren de molt abans. D'altra banda, havia contemplat tantes desgràcies que ja ho confonia una mica tot, ell mateix ho reconeixia. L'obsessionava sobretot una dona que havia vist parir en un racó de camí, on l'havia llançada un cotxe ocupat per tres oficials que la gent volien llinxar.

- Però no eren prous - va haver de confessar. La majoria es desentenia de tot, impacient de proseguir cap a la frontera que el pare potser no havia pogut passar, tota vegada que durant setmanes senceres no en van tenir cap notícia.

La mare somicava d'amagat, sobretot a la nit, quan es pensava que ells dormien, però en Francesc sempre la sentia i després li ho contava.

- Avui també - deia.

I ell aleshores es quedava molt callat, amb el cor menut, menut, afeixugat per una pena immensa que res no li podia fer oblidar. Hauria estat més fàcil si haguessin anat a col·legi, però la mare els volia a casa i fins la tardor següent no es decidí a fer-los assistir a l'escola municipal, l'única que li permetien els seus magres ~~ingnans~~ recursos.

Durant les primeres setmanes, a casa no hi havia hagut ni cinc cèntims, els pocs diners recollits va resultar que no valien, com ja s'havia rumorejat força abans, i el país estava massa paralytitzat perquè trobés una ocupació. La mateixa Carmeta que volia ajudar-la gairebé no tenia feina i tots plegats van viure una mica gràcies a la Filomena i al seu home que continuaven amb la bacallaneria i als plats de farine-

tes que la mare feia amb la ~~hanna~~ barreja de llegums trits d'un sac que ella i en Francesc aconseguiren de treure d'un magatzem.

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

Les coses no començaren a endegar-se, si bé precàriament, fins que li sortí aquella ocupació prop de la vella Sanvicens que estava malalta i necessitava una persona que tingués cura d'ella. El seu gendre havia tornat de Burgos amb el grau de coronel, però la mare deia que era un home simpàtic que no semblava donar importància al fet que ella fos la dona d'un exiliat. El problema, naturalment, eren ells, o més ben dit, la Neus que tot just havia après de caminar i a la nit, precisament quan la mare era fora, solia despertar-se amb les grans ploraneres.

En Francesc, amb els seus deu anys i entenimentat com era, es creia poder suplir-la, però la dona encara el trobava massa jove i només estava tranquil·la si baixava la Filomena. Més endavant ho van combinar més bé amb la Roser del pis de sota que havia trobat un parell de cases on fer feines. A la nit s'enduia la Neus al seu pis i de dia la mare es feia càrrec de la Roseret, la nena que la dona del milicià va parir amb el temps just perquè el seu marit pogués conèixer-la abans de la seva detenció, tota vegada que va néixer tres dies abans de la seva tornada. Era una criatura callada i riallera, més que la Neus, i a ell aviat li semblà tan germana seva com l'altra. Potser hi contribuïa allò de veure-la sovint arrapada als mugrons de la mare que encara devia tenir una mica de llet tot i que la Neus ja feia dies que era desmamada.

Després arribà la primera carta del pare, molt prudent i lacònica perquè ja devia saber, o suposar, que hi havia censura postal, però no hi feia res, l'important, com va dir la mare, era tenir la seguretat que no s'havia mort, que ara era a París, on mai no van acabar de comprendre com s'havia pogut traslladar quan amb el temps s'assabentaren de l'existència de camps de refugiats on tants altres catalans havien sucumbit a les privacions, a la misèria, a la humiliació i a l'enyorança.

L'endemà, mentre eren a taula, la mare va cantar per primer cop des que la guerra s'havia acabat. Ell no se n'havia adonat. Va ésser en Francesc qui li cridà l'atenció sobre aquell fet insòlit :

- Sents ?

Gairebé tenia llàgrimes als ulls, però estava content i tots dos, d'instint, van córrer cap a la cuina i se li abraçaren.

- Però què us passa ? - s'estranyà ella.

La vida reprenia, una vida estranya i diferent, prop de les matei-

xes persones que, pel restant, semblaven haver canviat força. Obscurement, en Daniel intuïa una mena de tensió, com una espera que convertia en provisionals els actes i les paraules de tots plegats, començant per la Roser que s'acostumà a poc a poc a sopar amb ells i acabant per en Llorenç, el marit de la bacallanera, que de vegades deia :

- A veure si aviat podrà tornar...

Tothom llegia àvidament els diaris, fins la Carmeta i el seu home que no creien que hi hauria guerra, car d'això es tractava, com va entendre a través d'en Francesc que li féu tot d'explicacions descodides un vespre que, en retirar-se a dormir, li preguntà què era allò que havien dit a taula.

- Hitler - féu el seu germà -. Li hauran de fer la guerra.

No ho veia gens de clar, tot i que sabia perfectament qui era Hitler, al diari sempre veia fotografies d'un individu amb un uniforme negre, amb els cabells vaiguts sobre el front i obrint una boca com un calaix sota d'un bigotet ridícul, no com el que s'havia deixat el pare durant els darrers temps, un mostatxo ample i llarg, d'home.

- Els feixistes ? - va preguntar, familiaritzat amb la paraula però totalment ignorant del concepte que en canvi en Francesc devia conèixer bé, tota vegada que va replicar-li des de la superioritat que li donaven els quatre anys que li duia d'avantatge :

- No sigues tanoca ! Es ell, el feixista !

Tots en parlaven fins a fer-se pesats. Ell s'estimava més jugar amb en Jaumet, el fill de la Carmeta que tenia set o vuit mesos menys que ell i ara començà a anar en un col·legi pagant, perquè el seu pare, que abans havia fet treballs de representació, aconseguí de col·locar-se de dependent en una botiga que acabava d'obrir un industrial pel qual ja havia treballat anys enrera, quan era solter. Un cop tornat del camp de concentració, ja no el van molestar més.

A ells, en canvi, la policia encara els féu dues visites més, una d'elles a l'estiu i l'altra a l'octubre, quan ja assistia a classe, de manera que aquesta se la va perdre, però quan arribà a casa els calaixos continuaven fora de lloc, perquè també havien procedit a un escorcoll dels mobles. Segons la Roser devien cercar alguna carta que els donés indicacions sobre on parava, però la mare es mostrava escèptica. Algunes coses, com per exemple el portamonedes on guardava les dues que en aquell moment ja havien rebut, no van ni tocar-lo. En canvi, van llegir atentament la que hi havia en un calaix de la taula del despatx, de la Gabriela, la cosina que els escrivia des de Mèxic, on havia fet cap amb el seu pare. L'home també hi havia afegit uns mots, però eren il·legibles i ni el marit de la Carmeta ni en Llorenç no els pogueren

desxifrar.

Ara la casa era molt diferent de quan hi havia el pare i a ell li arribà a semblar que vivien d'una manera més pública, continuament entraven els uns i sortien els altres, la Filomena, la modista, i no cal dir que la Roser, amb la qual la mare s'havia lligat tant degut als favors mutus que es prestaven que sovint els diumenges i dies de festa sortien plegades a esbargir-se amb les dues nenes i amb ell, quan s'avenia a acompanyar-les. Així va poder saber que la noia i el milicià no ho eren, de veritablement casats. A començaments de la guerra els havia unit el cap d'un comitè i ja no s'havien preocupat mai de res més.

- Ara diu que, quan surti ens casarem com cal - explicà un dia a taula, en tornar d'una visita a la presó, on continuava pendent de judici.
- No m'estranya - va dir la mare-. Tu te li has portat bé.

Anava a veure'l sempre que podia, des que li llevaren la incomunicació primera, i sempre li duia una cosa o altra que en realitat es treia com qui diu de la boca perquè li costava de lligar caps tot i que treballava com una escarrassada. A poc a poc havia anat trobant més cases i ara ja feia la feina de quatre, en una d'elles només dues vegades a la setmana.

També la mare s'anava espavilant i quan la vella Sanvicens es recobrà i ja no va necessitar-la més, ella mateixa la recomanà a una altra família on tenien un noi baldat. Només hi havia d'anar a les tardes, però, i al cap d'un parell de setmanes va llogar-se, els matins, a triar draps en un magatzem de drapaire que hi havia al carrer de la Indústria. Però estava preocupada.

Aquella guerra tan discutida h^avia anat per esclatar i d'una manera o altra devia afectar el pare a jutjar per tot el que deien. Però no de la manera favorable que de primer s'imaginaven els grans, perquè l'home del bigoti guanyava i un dia les seves tropes van entrar a París. Ara que potser no era tan dolent com deien la mare, la Roser i en Llorenç, el bacallaner. A col·legi, aquella tardor, la senyoreta els en va parlar un mati i, amb paraules per primera vegada relativament entenedores, els explicà que als alemanys els havien fet moltes injustícies i que no se les mereixien, perquè eren una gran raça, gent treballadora, intel·ligent i disciplinada que havien ajudat a guanyar la guerra d'Espanya. Ara volien imposar un ordre nou perquè tothom fos feliç i pogués treballar en pau durant mil anys.

A l'hora d'esbarjo tots van començar a jugar a guerra i hi posaren tant d'entusiasme que fins volaren alguns rocs i l'Eusebi Castell, un dels companys, li van obrir un trau a la closca. No li va sortir

gaire sang, però va quedar-se uns moments estabornit sobre el terra, pàl·lid com un mort. Es van espantar, és clar. La senyoreta també, però a més ella es va enfadar i volia saber qui ho havia fet. Com que no ho aconseguí, va castigar-los a quedar-se sense esbarjo durant tres dies seguits.

Ell la trobava antipàtica, potser perquè tot el que deia solia contradir les coses que havia sentit dir a casa, potser perquè no els deixava parlar en català i s'impacientava en veure que molts d'ells de castellà no en sabien un borrall. Un dia un noi digué :

- Jo anava a l'escola de la Generalitat i ho féiem tot en català.

La dona va escriureixir-se i els féu un discurs sobre com devia ésser de pobre un ensenyament en una llengua que ni tan sols no tenia una ortografia fixa i que fomentava l'odi entre els germans de les diferents regions espanyoles. En Francesc, que anava en una altra classe, també va haver de sofrir algun sermó semblant i un vespre es presentà a casa dient que a col·legi no hi tornava més.

- Què t'ha passat ? - va voler saber la mare.

Ell va aprofitar les explicacions del seu germà per contar les seves experiències. Mentre parlava, en Francesc anava donant cops de coll i, de tant en tant, feia :

- Veus, veus ?

Però la mare no sabia què fer, i després la Carmeta va dir-li que a totes les escoles era igual, ara, tant si eren públiques com si eren privades. Va afegir que ja s'ho podien haver esperat.

A en Daniel li havia quedat sobretot atravessada una afirmació, potser precisament perquè l'ortografia en aquells moments li donava molts ~~maldecaps~~ maldecaps.

- Es veritat que el català no en té ? - va preguntar.

Les dones, agafades de sorpresa, semblà que s'ho havien de pensar una mica a despit que totes dues l'escrivien, malament, com ell va veure més endavant. Llur vacil·lació desprestigià ~~la~~ la resposta, però per sort després la confirmà en Jaume, el qual resultà inesperadament tan ben informat que fins cità el nom d'un senyor que ell va apuntar-se, Pompeu Fabra, per si la senyoreta tornava a cusar el català d'aquell pecat.

Tot això, però, no solucionava la rebequeria d'en Francesc que va dir, per primera vegada que sapigués ell, que el pare, abans d'anar-se'n, li havia demanat que mai no deixés d'ésser un bon català en els temps que vindrien, quan molts, ho presentia, s'avergonyirien de la seva terra. Ho va dir amb tanta solemnitat, com una persona gran, que ni la Roser ni la mare no van poder evitar un somris que gairebé es convertí

en una rialla quan el noi afegí puerilment :

- Per això llegeixo sempre els patufets.

Era veritat, el pare en tenia uns quants anys relligats i ara, des que l'home se n'havia anat, els hi veien sovint a les mans.

En el fons, la mare estava commoguda, i això accentuava la seva perplexitat. A la fi va dir :

- Hem de tenir una mica de paciència, no durarà sempre... Ara no hi ha col·legis nostres. I vosaltres bé heu d'aprendre. No deus pas voler ser un ignorant, el dia de demà ?

No, en Francesc no ho volia ésser i, naturalment, es va deixar convèncer. Tot era molt complicat. El que passava a casa i el que passava a fora. Complicat i desagradable. Deien que encara detenien gent, el menjar anava racionat i la mare els enviava sovint a fer cua, en Jaumet s'havia fet amic d'un altre noi del carrer, en Carlets, que ~~anava~~ anava al seu mateix col·legi i era molt antipàtic perquè a casa seva sempre havien estat uns feixistes disfressats... Es clar que ara hi havia els companys d'escola i no el necessitava tant, però el feria allò de sentir-se una mica exclut els diumenges a la tarda quan de vegades, en acudir a casa de la Carmeta a jugar, en Jaumet deia :

- Hem quedat amb en Carlets que aniria a casa seva...

Es cert que sovint li demanava que l'acompanyés, però la invitació l'hauria haguda de fer en Carlets i, com que no la feia, potser per falta d'ocasió, preferia renunciar-hi i entretenir-se tot sol o ~~amb~~ amb les nenes que encara eren massa petites per jugar. En Francesc, per la seva banda, ja tenia els seus amics.

- Vine una estona amb nosaltres fins a la Diagonal - li feia la mare, quan sortia amb la moser.

Però anar amb dues persones grans era avorrit, sobretot els dies de festa, quan ni tan sols no hi havia aparadors on badar. I la pasta que la dona li comprava era una magra compensació. Fet i fet, tot i que mai no deixà d'esperar-les amb una mica d'il·lusió, les festes el cansaven i aviat preferí els dies d'entre setmana i el col·legi al qual ~~maria~~ a poc a poc s'anava habituant. S'hi afeccionà encara més quan, superades les primeres dificultats d'adaptació a un ambient desconegut que li venia costa amunt, anà descobrint que se sentia força bé de les seves obligacions i que, sense massa esforç, podia figurar entre els primers de la classe. Es a dir, tenia un punt flac, l'aritmètica que li costava de dominar i en la qual hauria fet un pobre paper si més de quatre cops no l'hagués ajudat l'Eusebi Castell, aquell que temps enrera havia rebut a la closca, un noi llest que mai no fallava en la solució dels problemes.

S'havien fet amics a conseqüència d'una esbaralla que van tenir un migdia en ple carrer i que ja feia dies que es veia venir perquè en Daniel, sempre que coincidien a la comuna, mirava d'orinar-se-li a les sabates, un esport que havien iniciat en Fesa i en Tallada, dos saps-tres que mai no se sabien la lliçó, potser perquè s'estimaven més aprofitar el temps empescant-se malifetes que aprenent-se-la.

Aquell matí en Castell havia estrenat unes sabates i, tot i que era un noi de bon caràcter, va enrabiar-se més que de costum i fins el desafià amb un :

- Ja ens veurem al carrer ! - que va fer riure en Daniel, convençut de la seva superioritat física.

En sortir, van abraonar-se l'un contra l'altre en plena vorera, davant una paret de badocs que gairebé no va tenir temps de trobar gust en la baralla. En Daniel, que sabia donar cops de puny en lloc d'enredar-se en una abraçada cos a cos, va acorralar el seu contricant contra la reixa del col·legi i, quan l'altre provà de defugir-lo, li féu la traveta mentre l'empentejava violentament. En Castell va caure estirat com un sac i semblava que s'havia fet mal, car no s'aixecà. En Tallada, que li tenia enveja, com a tots els que ocupaven els primers llocs, va aprofitar-ho per donar-li unes quantes puntades de peu. En Daniel, instintivament, es revoltà.

- Deixa'l ! - féu.

L'altre, que era més alt, tornà a pegar el caigut. Digué :

- Si vull !

Un moment després s'havia de defensar de l'escomesa d'en Daniel que l'aculava contra un pal del tramvia, on va repenjar-se breument abans de llançar-se endavant amb el cap cot. En Daniel va rebre el cop en plena barbeta, tentinejà fins a la paret i tancà de nou els punys que se li havien obert. Atacà cegament, sense veure res, però aleshores una mà va subjectar-lo per l'espatlla i va sentir una veu de persona madura que deia :

- Sou salvatges o què !

Era el senyor Mèlia, el director del grup, i tots dos van haver de donar-li el nom abans de veure's obligats a separar-se, en Tallada carrer avall i ell carrer amunt, tot d'una dissortat perquè acabava de descobrir-se un set a la mànega i ara l'esperava un doble castig, el de la mare i el de l'escola. Darrera seu, en Castell, que el devia haver seguit sense que se n'adonés, mormolà :

- No t'hi havies d'haver ficat, ja saps que en Tallada ens guanya a tots.

Va girar-se i observà la cara pàl·lida amb una esgarrinxada a la

galta dreta que s'havia fet en caure sobre les pedres.

- Però tu eres a terra. Era de traïdor - protestà -. T'ha fet mal ?

- No... No gaire - precisà -. Duu espardenyes.

- Mira jo - i li mostrà la manega esquinçada -. Ja veuràs quan l'ar-replegui !

En Castell brandà el cap.

- No m'agrada, baralliar-me - va dir.

- I a mi tampoc - contestà ell.

Però no sabia si era veritat. Sovint feia les coses sense ganes, una mena de pressió interior l'obligava a moure soroll, a mostrar-se tossut, a molestar els altres, i això no tan sols a col·legi, sinó a casa mateix, on la seva mare de vegades li havia de dir que feia creixença d'ase. Més sovint, però, no li deia res, la necessitat de guanyar-se la vida i de tenir cura de la llar la deixava massa rendida perquè encara tingués energies per reptar-los, com va sentir que un vespre comentava amb la Roser, una Roser indiferent i apàtica des que a la fi havien condemnat el seu milicià a un grapat d'anys de presó. La mare treia forces de flaqueza per remuntar-li la moral :

-Tu, si més no, saps que és viu i que el tornaràs a veure.

- Però tants anys, tants anys... En tindrè ~~quatre~~ trenta-tres

- Encara seràs jove. Més m'ho estimaria, jo, que...

No acabava, i aleshores era la Roser que havia de donar-li fortitud.

- Sí, ja sé... Però ja veuràs com no li ha passat res.

- Déu ho vulgui.

Però el silenci s'allargava massa, d'una manera o altra s'havia sabut que els alemanys s'enduien els exiliats i els lliuraven a les autoritats espanyoles, com havia passat amb en Companys.

- Potser ha pogut abandonar França a temps - feia en Llorenç.

- Per què no escriu, doncs ?

- Les cartes no sempre arriben...

Durant mesos no hi havia dia que, en un moment o altre, amb un veí o altre, no sortís a relluir el tema, però després ell observà que les al·lusions s'anaven espaiant i que ningú no en parlava si ella no ho feia sortir expressament a la conversa.

- Per mi, que és mort - va fer un dia en Francesc amb aquella suficiència de persona gran que de vegades tenia. Eren sols, perquè mai no ~~en~~ s'hauria atrevit a fer aquell comentari davant la mare, i ell es posà a plorar.

Després, no sabia ben bé per què. La imatge del pare s'havia anat tornant borrosa i el rostre que mostrava en aquella fotografia jove

na que la mare tenia en un porta-retrats sobre la calaixera de la seva habitació, s'anava sobreposant a la cara més madura, i bigotuda, que s'havia inclinat a besar-lo repetidament abans de deixar casa, li semblava que ja feia molts anys. Algun cop se la mirava, la fotografia, i es deia : el pare. I aleshores, com que no el podia acabar de veure clar, i com que ho sabia, una mena de rancúnia infantil anava creixent dintre seu, ignorava ben bé contra qui, i després li calia desfer-se d'aquella angúnia amb una malifeta o altra que obligava la mare a exclamar :

- Quina falta fa, un home, en una casa !

De vegades, si hi hagués pensat, li hauria donat la raó. S'anava cansant de viure sempre en companyia de dones i de nenes, a tot arreu que es girés veia sempre faldilles. Ehvejava els companys que podien dir :

- Tu, el meu pare...

Es clar que n'hi havia que no en tenien; a l'Eusebi mateix l'hi havien matat a la guerra, durant la batalla de l'Ebre. Ho sabien del cert no solament perquè els ho van comunicar oficialment del Govern Militar, sinó perquè més endavant, segons contava en Castell, va presentar-se a casa d'ells un antic company oficial que l'havia vist caure al seu costat.

- Diu que duia tot el pit cobert de forats de bala de metralladora i encara avançava - li confià el noi orgullosament, però aleshores explicà que a la mare no li ho havia dit, això, l'home; ho havia contat al seu germà gran que ara tenia dinou ^{o vint} anys i que per un pèl s'havia salvat de prendre part en la carnisseria -. Va donar la vida per la República - afegí, probablement ~~murmurant~~ repetint una frase que devia haver sentit dir al seu germà -. No ho ets, tu, de republicà ?

No ho sabia. Vivia en un ambient que respirava una hostilitat sorda contra el règim, tots semblaven tenir motius de queixa, però ningú no ~~deia~~ deia que fos res, potser perquè no calia i ja es coneixien prou, potser perquè no sempre estaven conformes amb el passat com feien creure unes paraules que digué en Llorenç un vespre que entrà a cercar la seva dona que era al pis des de les cinc.

- Vam fer massa disbarats - comentà, però ell no havia seguit la conversa, era assegut per terra, mig ajaçat, pertorbant la trajectòria d'una formiga que poc abans sortí d'un foradet entre els rajols -. Això és el pitjor, que hem de començar per donar-nos la culpa a nosaltres mateixos.

No va preguntar res, la formiga el tenia massa ocupat. D'altra banda, de les preguntes ja se'n preocupava en Francesc. Sempre en tenia

una a la punta de la llengua.

- Es veritat que abans Catalunya tenia reis seus ? - va voler saber un dia.

Ho devia haver vist en algun patufet. La mare, que sovint no podia satisfer complidament les seves curiositats, va treure de la petita biblioteca materna un llibret de cobertes grogues i els va llegir el capítol que es feuria als primers comtes catalans, però ell se'n va cansar i es posà a polir un pinyol d'albercoc contra els rajols fins que la dona va renyar-lo. El guardava del dia abans, un diumenge que se n'anaren tots a passar la festa a les Planes, la primera de dues excursions que van fer aquell acabament d'estiu amb la família de la Carmeta i la Roser.

De bon començament la mare no hi volia anar, deia que ja estava prou cansada dels altres dies i que més s'estimava no moure's de casa, però entre tots la van anar animant i, a la fi, a quarts de deu, proveïts amb les bosses del menjar i les begudes, travessaren aquell cap de Barcelona, fins al baixador del carrer de Provença, on agafaren el tren de Sabadell entre empentes i crits, perquè mitja ciutat semblava haver-se donat cita a l'andana. El tren ja venia ple i en Jaumet, que tenia un dia rebec, va estar a punt de quedar-se a terra i es guanyà un clatellot del seu pare que va perdre la paciència tot i que en general tenia força corretja. Era un mal inici que encara empitjorà quan dues de les menes, la Neus i la filla de la modista, la Teresina, van posar-se a bramar com si les degollessin. Uns xicots excursionistes havien cedit seients a les dones, però el cotxe anava tan enquistat que tot un raïm humà proveït de motxilles i de cistells es projectava a llur damunt amb perill d'esclafar-les.

Ell va haver de repel·lir gairebé ferotgement les bones intencions d'una vella que pretenia fer-li lloc entre les seves cames, però l'únic que aconseguí fou de fer-se escriuïssar per la mare que li deia que no havia d'ésser tan estrany i que fes com en Jaumet que, dècil després de la clatellada, acceptà un extrem de seient al costat d'una dona que duia una criatura a la falda. Entre una cosa i altra, en arribar a les Planes, on davallà mig cotxe, tots estaven nerviosos i malhumorats, però en Jaume, el marit de la Carmeta, es reféu tot seguit i va bramejar que quan se sortia d'excursió sempre passava el mateix.

Potser tenia raó, perquè després, al bosc, tots es van anar animant mentre s'instal·laven en una clarera ombrejada des d'on, entre els arbres, es dominava la via i l'esplanada de sota, ara en poder d'una colla de xicots que jugaven a pilota. En Francesc hi va baixar, potser amb l'esperança que l'invitarien, i ell i en Jaumet s'endinsaren entre

els matolls, sense allunyar-se massa, perquè les dues dones els volien tenir a l'abast de la veu.

De primer van pretendre de cercar nius, però només en van saber veure un, abandonat, un niu gros i mal fet que en Jaumet va dir que devia ésser de garses, de manera que ni es van molestar a enfil·lar-se a l'arbre i proseguiren pel vessant fins que els tallà el pas una clapa de terra humida per on semblava haver baixat aigua no feia gaire; en un petit replà encara restava una mica de líquid i per les vores hi havia fang.

Van quedar-se a pastar-lo fins que pujà una colla de noies que van instal·lar-se més amunt, on després les van sentir xisclar abans d'arrencar a córrer, no sabien per què, tota vegada que ningú no les molestava. Aleshores, però, ells ja s'havien allunyat cap a darrera una roca als peus de la qual s'obria un forat on es posaren a furgar amb un bastó perquè en Daniel pretenia que potser hi havia conills. De lluny, arribà la veu de la mare :

- Nens !

- Som aquí ! - van cridar.

- No us allunyeu, eh ?

Ell mormolà :

- No et deixen mai tranquil !

Encara furgaven la possible lludriguera quan la colla de noies tornà a baixar, sempre corrent, i ells van girar-se en el moment que la més alta i camallarga patinava per damunt d'una pedra coberta de pinassa per acabar caient tan llarga com era entre esgarips que aquietaren les altres. Semblava que s'havia fet mal i van veure el tall que se li obria al genoll, tot seguit cobert per una minsa pel·lícula de sang que ella s'anà xuclant amb la boca, tot el cos inclinat i les cames redreçades al seu davant.

Va tocar pel colze en Jaumet i tots dos fitaren la taca fosca de les bragues fins que una altra de les noies se n'adonà i va escandalitzar-los :

-Què mireu, descarats ?

Es van anar replegant darrera la roca, oblidats dels problemàtics conills, i després arrencaren a córrer, però van ensopegar amb el pare d'en Jaumet que pujava amb un branquilló a la mà.

- Eh, vaillets ! Què passa ?

- Una noia s'ha fet mal.

Van seguir-lo cap on les xicotes feien ròdol entorn de llur companya i d'una altra noia que s'havia ajupit a lligar-li un mocador al genoll. En sentir-los van girar-se, potser per escriu-los de nou,

però en veure una persona gran callaren fins que el pare d'en Jaumet hi va ésser més a prop.

- No té un paper de fumar ? - va preguntar-li aleshores una d'elles.

- Sí. A veure...

Es va treure el llibret de la butxaca de la camisa i va ~~agenollar-se~~ agenollar-se.

- Sort que aquí, al bosc, no n'hi ha, de microbis - va dir.

La noia continuava amb la cama redreçada i per sota, encara que s'hagués tirat les faldilles endavant, se li veia tota la càixa, però el pare d'en Jaumet procedí com si no s'hagués adonat de res. Dues de les noies van riure una mica, nervioses. La ferida anà per llepar-se novament el menut filet vermell, però l'home va dir-li :

- No ho faci, això; pot infectar-ho.

- Es metge, vostè ? - preguntà una altra.

- No cal ser-ho, per saber-ho.

Va enganxar dos papers sobre la ferida i es va quedar mirant com la sang s'estroncava després d'haver-los humitejat. Ells dos s'havien assegut a tocar i de reüll miraven fitament la noia.

- Són fills seus ? - va preguntar ella.

- Només un. Aixequi's, ara.

La noia obeí. El paper va bufar-se una mica, però la sang no el desbordà. Ell va atrencar dos papers més del llibret.

- Tingui, per si li salten.

Van quedar-se contemplant com s'allunyaven totes plegades, a ra sense córrer i la ferida amb el pas una mica encarcerat. Després l'home se'ls girà.

- Es maca, oi ? - digué.

Tots dos van assentir, amb la mirada de costat.

- Però això no vol dir - comentà - que hàgiu fet bé de quedar-vos mirant-la com dos encantats. Què us sembla que pot pensar, ara ?

No ho sabien i, capcots, van moure una mica les espatlles.

- Ja us ho diré, doncs. Deu pensar : quin parell de nois més mal educats.

La petita amonestació els aigualí una mica el bon humor, sobretot quan l'home, després d'observar-los un moment, afegí :

- Ja veureu que diu la mare quan vegi com us heu posat...

Tots dos anaven bruts de fang, però per sort ja se'ls assecava i abans de tornar cap on hi havia les dones se'l rascaren amb una pedra i després amb unes quantes fulles. D'altra banda, no anaven pas mudats.

Quan ja tornaven a trobar-se sols, en Jaumet es lamentà :

- Sempre ho esguerren tot. Si...

No va acabar. Un llagost acabava de saltar-li entre els peus i tots dos es van posar a perseguir-lo mentre exclamaven simultàniament:

- Jo l'he vist primer !

Se'ls va escapar cap un matoll, on es quedà un moment gronxant-se abans de saltar entre l'herbam, però aleshores ell li posà la mà damunt i amb l'altra el subjectà entre dos dits.

- Deixa'm a mi !

Devia aflluixar una mica la pressió mentre es girava per defugir les mans d'en 'aumet, i l'insecte tornà a saltar, aquest cop per perdre's entre unes herbes clapades de verd ressec.

- Veus que has fet !

- Jo ?

- Tu !

Va distreure'ls el vol d'una papallona, però el seu amic estava enfadat i va quedar-se enrera quan ell avançà cap al lepidòpter amb l'esperança que acabaria per aturar-se en alguna flor. Va tornar-se de més amunt i aleshores l'altre el seguí de mala gana, sense intervenir en les seves maniobres de captura repetidament fracassades. Tot d'una va dir :

- Jo m'avorreixo.

No li'n va fer cas, però després va sentir que s'allunyava i obrí la boca per cridar-lo. En lloc de fer-ho, es va asseure, sobtadament desinteressat de la papallona, i amb un branquilló que es trobà als dits començà a gratar el terra. Una marieta vermellova esquitxada de negre sortí d'algun lloc i, sense tocar-la, s'anà ajalient per tal de seguir el seu progrés entre els obstacles que li presentaven les fulles, les pedretes i els accidents del terreny. Lluny se sentien veus, una rialla, i del camp de joc muntaven crits i exclamacions apagades per la distància, però prop seu tot era silenciós i fins els arbres romanien estàtics sota el sol que davallava entre les branques i llistava el sotabosc amb faixes més clares. Un raig li acariciava la cama dreta i anava avançant cap al braç tan quiet com la vegetació. Ara i adés zumzejava un insecte, però ell no es va moure. La marieta, aturada, semblava espolsar-se les ales i després inicià un vol curt i llampeguejant que ell ja no va seguir.

- Què fas ? - va dir una veu mentre una mà el sacsejava.

Aleshores va saber que havia dormit. En Francesc era inclinat al seu damunt i, quan va veure que obria els ulls, li preguntà :

- No senties que et cridaven ?

Ja era l'hora de dinar i van baixar fins a la clarera on seien

els altres amb els tovallons desplegats a la cassola plena de tallis de conill al bell mig. En un costat hi havia les barretes de pa, grànques i esgrunadisses, mal cuites com de costum.

- Que t'havies perdut ? - féu la mare que els esperava girada -. T'havia dit que no t'allunyessis, però tu no creus mai.

- Dormia - digué en Francesc.

Devia haver jugat a pilota, perquè tenia totes les sabates polsoses i s'havia trencat un cordó ara mal lligat. Quan s'asseia va veure que en un altre plat hi havia croquetes i allarga la mà per agafar-ne una, però no arribà a fer-ho. Se sentia malmirrés i desganat, el cap li pesava.

- No et trobes bé ? - va preguntar-li la mare, estranyada.

- Sí.

Va tocar-li el front amb el dors de la mà, per si tenia febre. Ordinàriament menjava tot el que li posaven davant, com tots. El menjar racionat era escàs i la mare ben just si de tant en tant podia comprar alguna ració suplementària d'estraperlo, en general ~~mimams~~ cigrons, que anaven a tretze pessetes.

- No, em sembla que no en té...

Va anar menjant per força, entre les bromes del pare d'en Jaumet que deia :

- Gairebé dona bo, veure algú que fa el llepafils; començàvem a estar-hi desacostumats... Ben mirat, ja en som de ximples de venir a muntanya a fer gana ! Això és un luxe de rics !

- De tu va sortir la idea - comentà la seva dona.

- Es clar, algú ha de ser el culpable... Ara que està bé que aquesta menudalla prengui una mica l'aire.

En Jaumet va voler saber :

- Que no anirem a veure el pantà, després ?

- Si és a Vallvidrera !

- Què farem, doncs ?

- El que vulgueu, nois !

Però no van fer res. Havent dinat tothom tenia ganes de fer la migdiada i ell i en Jaumet, acompanyats d'en Francesc que anà amb ells perquè els jugadors de futbol s'havien fet fonedissos, s'allunyaren de nou cap al bosc, ara fins a tocar d'una casa on hi havia tot de gallines i un gos que els bordà. Per acabar d'excitar-lo li tiraren pedres fins que sortí una dona que va escridassar-los. Aleshores van córrer cap a darrera, on el pendent de la muntanya era més abrupte, i en Francesc proposà :

- Anem fins dalt ?

- La mare ha dit que no ens/allunyéssim...
- Si és aquí mateix ! A més, dormiran fins a la nit, - afegí despectiu.

Van equivocar-se, perquè en tornar, ja força tard, tots els estaven cercant i les nenes, una mica esfereïdes en sentir els crits de les dones, ploraven en cadena. El marit de la Carmeta s'havia endinsat pel bosc i podien sentir la seva veu que repetia els tres noms, però ell en canvi no els devia sentir quan el cridaren a la seva vegada. La mare els va clavar un castanyot, però només va rebre ell, perquè en Francesc, més llest, va separar-se a temps i els dits es limitaren a fregar-lo.

- Que sempre hagi de fer passar angúnia !
- "a veuràs, el teu pare ! - amenaça la Carmeta en "aumet.
- Jo no hi volia anar. Han estat ells...

Aquesta mena de traïció no li va estalviar una bona estirada d'orelles i en canvi li va valdre una renyina de quinze dies amb en Daniel que durant la primera setmana fins es negà a saludar-lo si el veia pel carrer. I les paus no les van fer ben bé fins al novembre, aleshores que al noi, pel seu natalici, el pare va regalar-li un tren. En Daniel no n'havia vist mai cap de tan bonic, com no fos en algun aparador. Van disposar les vies al cosidor, d'on ja havien plegat les tres noies que ara tenia a cosir la Carmeta, i el pare d'en "aumet, que era agenollat amb ells, els mostrà com s'havia de fer per donar corda a la màquina que arrossegava cinc vagons. En tornar a casa, va preguntar a la seva mare :

- I a mi que em donaràs, quan faci anys ? També en vull un.
- Et falten molts dies - li contestà la dona -. I són cars.

Tot era ~~mam~~ car. Aquesta paraula la sentia cada dia una dotzena de vegades, les dones no semblaven saber-se-la treure de la boca. Ja començaven a dir-la de bon matí, quan la mare els despertava per anar a col·legi i esmorzaven mentre ella treia les coses del cabàs, la repetien a migdia si ell o en Francesc es queixaven que encara tenien gana i tornaven a recordar-la de banda de vespre, pensant en la plaça de l'endemà.

- Tot està com el foc ! - es lamentava la mare.

I no era solament la plaça, sinó tot el restant, sabates, mitjons, roba interior, calces i vestits.

- No sé pas on arribarem ! I aquests que espatllen com si ho donessin!

De vegades, però, compareixia amb alguna peça de la casa del baldat, on la mare del noi tenia generositats mesquines, car sempre eren coses velles que no duraven. Però ella deia :

- De moment, això ens estalvia.

Per la seva banda no s'havia fet cap vestit des que el pare era fora, únicament una bata que era imprescindible i que la Carmeta li va cosir de franc.

- Ningú no m'ha de mirar - comentava algun cop amb la Roser que gairebé anava tan apurada com ella, sobretot per culpa dels paquets de menjar que enviava al seu marit, ara traslladat al penal de Burgos. De tant en tant en rebia una carta, les que li devien deixar escriure, i pel que es veu sempre li deia que no li calia res, que a ell ja el mantenien. Però, com explicava ella :

- Si no li enviés res, podria pensar-se que l'oblido.

De vegades estava molt nerviosa, com la mare, que tenia dies que no hi havia com agafar-la, i en Francesc un vespre va dir-li que això era perquè els faltava un home, un comentari que ell trobà sobrer perquè prou que ho veia que d'home no n'hi havia cap, a la casa. De banda d'alt la sentia remoure's inquieta i no era estrany que s'aixequés dos o tres cops a beure aigua o per anar a la comuna. Tenia brusqueries fins i tot amb la Neus i un dia va sentir que deia a la Roser :

- N'hi ha per tornar-se ximple !

Després, tan sobtadament com havia començat, el període de malhumor cessava i durant una temporada tornava a ésser la dona de costum, la que era quan hi havia el pare. Ja no cantava mai, però; no tornà a repetir-se aquella euforia que tant de temps enrera els havia portat a la cuina. El gest se li havia anat fent sobri, la boca una mica adusta. En canvi ja no solia plorar, com si s'hagués resignat a la inevitabilitat que feia presumir l'absència de cartes. Havia anat renunciant a llegir el diari i es desinteressava del curs de la guerra que entre els nois era un motiu continuat de discussions. A l'escola tothom s'havia dividit en dos bàndols, però només una minoria es deien aliats i sempre els tocava les de perdre.

- El meu pare diu que no hi tenen res a fer, tu.

- I què sap, el teu pare ?

- Més que el teu.

- Ho dius tu.

Però en general eren nois més grans, de l'edat d'en Francesc, xicotets de dotze i tretze anys que aquell curs ja deixarien l'escola per començar a treballar. En Francesc volia ésser mecànic de cotxes i fins tenia un taller ullat on deia que li agradaria de col·locar-se, al carrer de Córsega, prop de casa, doncs.

- Però és molt brut, això de mecànic, Francesc - li deia la mare.

- A mi m'agrada.

- Si trobessis una feina que al vespre et deixés temps de seguir algun curs nocturn... Al vostre pare li hauria agradat de veure-us estudiar.

- Però ara no hi és.

- No, no hi és...

Es feia un silenci, com si homenatgessin l'absent, i la mare sospirava; en Francesc condescendia :

- I també es pot estudiar fent de mecànic.

La mare semblava no sentir-lo.

- Tan diferent que podia haver estat tot !...

- Les guerres només porten trastorns - feia la Roser.

Era com de la família, ara la mare semblava fins i tot tenir-li més amistat que a la Carmeta, no perquè hagués minvat la que es manifestaven ella i la modista, sinó perquè havia augmentat la de les dues dones separades dels marits. Val a dir que la Roser era una noia molt ajudada, com deia la mare, que tenia una gran capacitat de treball i no s'estalviava gens. I per altra banda, la derrota comuna havia esborrat les diferències polítiques que les haurien pogut separar tota vegada que el marit de la noia era un anarquista mentre el pare, com en Daniel anà creixent de més gran, havia professat un socialisme massa assenyat afegit al seu catalanisme profund, aquest ben compartit per la mare que fins i tot ara, quan tothom s'havia abocat al castellà, feia els comptes i escrivia el poc que havia d'escriure en la llengua que s'havia acostumat a emprar de casada. A casa seva es veu que eren més indifereents i no cal dir que havia estat instruída en la llengua oficial, però el pare l'havia acostumada a servir-se del propi idioma, i potser fou per fidelitat al seu pensament que aviat, quan en Daniel tenia nou anys, es va emprendre la tasca d'ensenyar-los-el.

D'instruments de treball no els en mancaven, hi havia un gruixut diccionari de cobertes vermelles i tot un seguit de petits volums en rústica, la gramàtica, que la policia no els havia pres. En realitat, no els havien pres mai res i als llibres sempre els van donar una ullada distreta, potser perquè la bibliotea es veia modesta i no hi havia cap títol cridaner. Més servei, però, els havien de fer aquells volums relligats d'En Patufet que en Francesc ja freqüentava de bona hora i que a ell en canvi li venien una mica més costa ^{amunt, potser} ~~menys~~ perquè eren tant o més gruixuts que el diccionari i d'un text molt espès, ben diferents doncs dels altres setmanaris infantils que de vegades li deixaven els companys d'escola, plens d'històries il·lustrades on tot l'escrit es limitava a les paraules que sortien de la boca dels

personatges.

La mare, però, es mostrava comprensiva, mai no li exigia cap esforç penós i, com qui no hi toca, l'anima amb comentaris estimulants :

- Ja veuràs quina/sorpresa li donarem al pare, quan torni !

Ell, un dia, li va preguntar :

- I quan tornarà ?

- Aviat, n'estic segura.

En començaven a tornar d'altres, entre ells un nebot dels espardenyers que havia estat del PCUM i uns cosins del forner als quals no semblava que ningú hagués perseguit. Potser el pare n'havia fet alguna de molt grossa, doncs; abonava encara aquesta idea les molèsties que la policia s'havia pres. Gairebé va resultar desil·lusionador assabentar-se per la mateixa mare que tot plegat es reduïa a la seva participació en el comitè que va fer-se càrrec de la casa on treballava i a unes sessions que va presidir en una delegació d'Esquerra Republicana, el partit al qual estava inscrit.

Ell no sabia què era l'Esquerra, ni en Francesc tampoc, però la mare, i el marit de la Filomena, que no n'havia estat però hi simpatitzava, els ho anaren explicant i a poc a poc els parlaren de l'avi Macià que havia proclamat la república catalana independent abans de fer-se enrera sota les pressions del govern de Madrid, de la campanya per l'Estatut, un altre mot misteriós que li costà una mica d'entendre, del sis d'octubre i de l'empresonament de la gent del parlament català. Val a dir que en Daniel hi prestava una orella distreta i que les explicacions més aviat anaven destinades a en Francesc que aleshores ja havia començat a treballar, però no de mecànic com volia de primer, sinó al costat del marit de la Carmeta que un dia va comparèixer dient que a la botiga els calia un noi. El sou, sempre segons en Jaume, era una mica millor que el dels aprenents de mecànic i en Francesc s'hi va resignar perquè veia la necessitat en què es trobaven.

Precisament aleshores passaven per un dels pitjors moments, la família del baldat havia decidit d'anar-se'n a viure en una propietat que tenien al camp de Tarragona i, per acabar d'adobar-ho, ell, en Daniel, i la Neus, van caure malalts amb el xarampió que encara no havien passat. També va agafar-lo la Roseret, de manera que durant un parell de setmanes allò semblà com una delegació de l'hospital i una de les dues dones s'havia de quedar continuament a casa perquè ells no es desabriguessin o saltessin del llit en un moment de frisança. Després la malaltia de la Neus es perllongà, perquè d'una manera o altra devia refredar-se i va declarar-se-li una pulmonia que fins i tot obligà la mare a fer algun gep. I sort encara que tenien el mateix

metge d'abans, el doctor Bosch, un home enraonat que mai no el va pujar la cuota d'acondutats, de segur perquè no ignorava les dificultats de la família.

Durant aquell temps a en Francesc no el van veure mai; per bé que ell el xarampió ja l'havia passat, als cinc anys, la mare tenia por que no se li repetís i van convenir amb la Carmeta que menjaria amb ells. A dormir, com que la modista no tenia lloc, hi anava a casa de la Filomena, una combinació d'allò més divertida que a ell li hauria agradat de fer. Però ell era al llit, enfebrat i vermell, sense saber que a l'habitació del costat jeien les dues nenes amb la mateixa malura.

Quan es va posar bo i es va veure per primera vegada davant del mirall, gairebé no es reconeixia; havia fet una estirada sorprenent que, en tornar a col·legi, el colocà entre els meus alts, en Cuscó i en Falgueres, dos nois amb els quals simpatitzava poc perquè eren tan prudents que semblava que tinguessin por de moure's. L'afalagava, naturalment, veure's tan crescut, però hi havia una contrapartida desagradable que, a més, procurà els seus maldecaps a la mare: la roba ara li quedava petita. La dona va haver de passar-se moltes hores allargant-li l'abric i el gec de mudar que era una llàstima deixar de banda perquè encara es veia nou. El problema, pel restant, no es presentava per primera vegada, precisament una de les queixes més sovintejades de la mare era:

- I es troben en una edat tan dolenta! - cosa amb la qual volia indicar que quan no creixia l'un creixia l'altre i que sempre li calia estar fent toba o arranjant-la, car mirava d'aprofitar tot el que podia i en Daniel ja havia heretat més de quatre cops les peces descartades del seu germà.

De fet, patien misèria, però ell no acabava d'adonar-se'n perquè els altres nois que assistien a l'escola pública semblaven en conjunt tan desheretats com els Bastida i al mateix veïnat abundaven més les famílies humils que la gent de classe mitja i els botiguers, tots ells també afectats per la guerra i les seves seqüeles, alguns, en començar l'ordre nou, sense més béns que el local amb les seves instal·lacions i la mica de crèdit que els havia pogut valdre llur honestedat en tractes anteriors, crèdit que tampoc no els servia sempre, la indústria havia quedat desfeta, sovint ni sabien on comprar i, d'altres com en Llorenç i la seva dona, que tractaven amb coses de menjar, eren obligats a subjectar-se a l'escassetat del racionament. Algunes botigues feien llàstima de veure, però més en devien fer encara als ulls de la mare i de les persones de la seva edat que recordaven, com ell no podia

fer, un temps d'abundor, quan amb els diners a la mà es podia anar a comprar a tot arreu, com deia la dona i corroborava la Roser durant les llargues converses de sobretaula, aleshores que la magra pitança els feia evocar tot de menges que, senzilles i tot com eren, ara només podien trobar-se a preus prohibitius, al mercat negre que ni l'una ni l'altra no es trobaven en situació de freqüentar.

- I no et demanaven tiquets ? - preguntava ell, admirat.

- No, res. Els tiquets ~~mm~~ van començar amb la guerra.

Era inimaginable. Ara, de vegades fins escassejaven els quaderns escolars i el paper era molt dolent, aspre i groguenc, un paper on la ploma s'entrebancava quan menys t'ho esperaves i et feia fer un gargot ~~mm~~ que la senyoreta es mirava amb impaciència tot tractant-los de barroers.

- Hi havia de tot - insistia la dona -. I tot era més bo.

- Ens costarà de tornar-ho a veure - afegia l'altra.

L'únic que no els faltava mai era el bacallà, en Llorenç i la Filomena els protegien i sempre els en reservaven bons talls, sense espina. Ells no tenien família i les criatures els agradaven, sobretot, és clar, a la dona que els dies de festa, si ells no sortien, passava moltes ~~mmmm~~ estones a casa i sovint al vespre també entrava a fer petar la xerrada. En Llorenç, encara que fos una mica més adust, potser perquè entre tantes dones no se sentia bé, també els tenia afecció i de vegades els comprava tebeos i un dia, quan la Neus ja tenia cinc anys, va comprar a totes dues nenes unes nines d'allò més boniques però una mica massa fràgils, car l'endemà la de la Roseret ja tenia un braç trencat que la seva mare va haver de fixar amb goma. També a ell li havia fet algun present, però en conjunt de joguines ben poques n'havia tingut a partir de la marxa del pare: tant ell com en Francesc, i ara la Neus, s'havien hagut d'accontentar amb les quatre coses que els restaven d'abans : el cavall de cartró que originàriament fou del germà gran però que va heretar com tantes altres coses d'ell, un cavall muntat sobre dues fustes corbades que, de petit, podia ~~fer-li~~ ^{fer-li} la il.lusió que corria i que un cop que va prendre massa impuls fins i tot el llançà, com una bèstia viva, per damunt el cap que ja havia perdut una orella; el mecano ara escàs de peces, extraviades una mica per tot arreu; el cotxe de bombers que calia arrossegar amb un cordill des que la clau de la corda s'havia fet fèssissim, si fa no fa coincidint amb l'espetec del mecanisme que es trencava... Després la mare hi havia afegit una baldufa i de lluny en lluny també li comprava unes quantes bales que seguidament passaven a les butxaques dels companys de col.legi, car ell mai no hi havia tingut cap habilitat. Era

més llest jugant a cromos, però ara aquests escassejaven perquè les cases fabricants de xocolata, que semblaven treballar a ritme molt lent, havien deixat de posar-ne a les pastilles que es venien racionades.

Quant a jocs, doncs, els calia limitar-se als propis recursos que més aviat els inclinaven a les activitats violentes o esportives, com saltar i parar, el cavall fort i, a l'hivern, l'amaga mans a cops de bufandas ben recargolades quan tots feien rotllana i el que corria sempre ignorava d'on sortiria la garrota. Després d'aquests exercicis entraven a classe una mica panteixants, amb les galtes vermelles i les mans coents, si bé per no gaire estona; a l'aula no hi havia cap mena de calefacció i aquella bravada de cossos sovint mal rentats no l'escalfava prou per temperar l'ambient de remor de peus que picaven a terra, de mans que es fregaven i d'estossegaments tan ininterromputs que la mestressa acabava per posar-se nerviosa i cridar :

- No vull sentir ningú !

En una ocasió se li va acudir d'enviar fora tots els refredats, però va haver de renunciar-hi quan es trobà amb que hi havia més nois al passadís que a l'aula i que àdhuc els qui estaven bons tossien per reunir-se amb llurs companys que s'estalviaven els deures ingrats de l'aritmètica, l'ortografia o la història sumària on totes les glòries eren per Castella.

No era pas més confortable l'ambient de casa, on mai no hi havia hagut cap estufa, únicament un braser del qual ara la mare havia jutjat convenient de prescindir, en part per economia obligada i en part per les dificultats de proveïment, de manera que quan feia massa fred solien reunir-se tots a la cuina on es feien nosa els uns als altres, ell i en Francesc estudiant o fent els deures un a cada extrem de taula, les menudes vestint i despullant nines o jugant a vendre amb quatre deixalles i la mare i la Roser repassant la roba o fent el sopar tan silenciosament com podien per no estorbar-los. Hi havia dies que tot lliscava fi, però d'altres vegades les menudes no s'entenien o la mare i la Roser tenien tantes coses per contar-se que no podien evitar de xiuxiuejar fins que ell i en Francesc es queixaven.

Menjaven a la cuina mateix, on la taula tenia unes ales plegables que podien aixecar-se, però així i tot era una mica menuda per tanta gent i s'havien d'asseure colze contra colze, ell al costat d'aquella mena de trona on instal·laven la Neus, a l'altra banda flanquejada per la mare que, tan pacientment com podia, li anava donant les patates trinxades que ella tota sola no s'hauria menjat mai o les sopes que sovint escampava per tota la taula quan decidia a bufar, una

de les seves bromes predilectes.

Les menges eren d'una monotonia espantosa i, per adobar-ho, la mare havia anat perdent l'humor de cuinar; s'hi posava sempre a darrera hora i ho feia tot tan senzill com podia. Es veritat que llevat d'aquella temporada que va quedar-se sense feina perquè s'havien endut el balda al poble, de temps no li'n sobrava gaire, sempre tornava molt tard, més que la Roser que sovint començava a preparar les coses per ella, ja que la cuina la feien a part. Després també això va canviar, car la dona, que ara s'havia acostumat a invalids i malalts, va entrar de senyora de companyia a casa de dues velles solteres del Poble Sec que li donaven dinar i sopar i la feien quedar-se fins a l'hora d'anar-se'n al llit, cap a les nou, o sia que quan arribava al carrer de Panyoles ja sempre eren tres quarts de deu o les deu, temps de veure-la abans de retirar-se a dormir.

La novella col·locació era convenient en el sentit que a les dues velles no els feia res que s'emportés la nena amb ella i sembla que fins els agradava, però això no durà gaire, a partir del setembre següent la Neus i la Roser, que ja tenia quatre anys, entraren en un col·legi de monges al qual foren recomanades per una senyora, vídua d'un antic polític de la Lliga, que hi tenia molta influència per les caritats que feia. L'ocasió s'havia presentat a través de la Carmeta, que la vestia, però tant a la mare com a la Roser els havia costat una mica de decidir-se; a totes dues, sobretot a la noia, els feia una mica de cosa confiar-las a una institució religiosa i al capdavant potser no s'hi haurien avingut sense la conversa que un vespre van tenir amb en Llorenç, el qual va dir-los :

- Ben ximpletes serieu de no aprofitar-ho. La veritat, no comprenc aquests escrúpols quan prou feina teniu totes dues...

- Però la mena d'ensenyança que els donaran aquestes dones... - objectà la mare.

- Perquè les faran anar a missa i els ensenyaran religió? A tots els col·legis us trobareu igual, mireu que passa amb els nois.

Tenia raó, tampoc a ells no els estalviaven res en aquest sentit i cada dia havien de resar quatre vegades, en entrant en sortir de classe, matí i tarda.

- Però no és el mateix - el va contradir la Roser -. Si el meu home ho arriba a saber...

- No li diguis res.

- I quan surti?

- Li falta molt de temps. D'aquí a allà les coses poden canviar.

- A en Francesc tampoc no li agradaria, n'estic segura - mormolà la

mare.

L'home reflexionava :

- S'ha de fer segons les circumstàncies. Jo no m'hi pensaria pas, i ja sabeu com penso. I sempre els donaran una instrucció més completa que a l'escola pública. Al capdavant això és el que compta. Sobretot quan no es pot escollir gaire. Sempre sou a temps de treure-les, si després veieu que no us agrada o les vostres disponibilitats són unes altres. Ara, de moment, l'interessant és que us les tinguin tot el dia mentre sou a treballar.

- No sé què fer... - vacil·lava la mare.

En van tornar a parlar. En parlaren durant quinze dies seguits, entre elles, de nou amb en Llorenç i la seva dona, amb en Jaume i la Carmeta que havia tingut la iniciativa. En Jaume va fer :

- Si dieu que no, després us en penedireu. No ho veieu que tot és diferent, ara ?

- En Miquel em mataria ! - exclamà la Roser, pensant en el milicià.

- Potser sí - va assentir en Jaume que pràcticament no el coneixia -. Però de vegades, quan es tenen fills, les coses es veuen d'una altra manera. No sé què et podria retreure. Com tots els pares, deu voler el millor per la seva filla, i ara el millor és això.

Tothom les pressionava, l'ambient estava contra llurs escrúpols que en aquell moment semblaven una mica ridículs. Van acabar per cedir, doncs, i la Carmeta s'encarregà de posar-les en contacte directe amb la vídua del polític de la Lliga que a la seva vegada les posà en relació amb el col·legi. Al capdavant va resultar que l'assumpte no era tan senzill perquè les dues dones no van voler mentir i a les monges no semblava fereïos gràcia allò de tenir entre llurs vigilades la filla d'un pres polític i la nena d'un exiliat, i quan a la fi, convençudes per la vídua que, no sabien per què, va fer-ne una qüestió d'amor propi i exercí la seva influència a fons, van admetre-les, s'assabentaren encara que la cosa no era tan totalment gratis com s'havien imaginat, ja que les menudes havien de vestir uniforme, un de festa i un de diari, i aquestes ~~mà~~ despeses anaven a carrec de la família.

La mare va estar a punt de fer-se enrera i deixar-ho córrer tot, però en Jaume va portar la roba de la botiga, amb un descompte, i la Carmeta tallà els vestits que després van cosir entre totes plegades. Va ésser un magnífic exemple de solidaritat i així mateix ho va reconèixer la dona :

- Uns amics així sí que compensen per moltes altres coses !

De més gran, en Daniel havia de veure que era precisament aquell veïnat i la seva ~~mà~~ sol·licitud que li van permetre de continuar

endavant sense enfonsar-se. Entre gent més desinteressada, o hostil, la llar hauria trontol·lejat i a la mare no sols no li hauria quedat lleure ni humor per donar-los, amb defallences i tot, un exemple de dignitat, sinó que els hauria fet un mal difícilment subsanable quan, d'homes, haguessin recordat la misèria de llur infància.

Era una misèria vergonyosa, dissimulada, que per sort passava en gran part desapercebuda enmig de les dificultats generals. Però a la dona sempre li va venir una mica costa amunt allò d'haver de fer pràcticament de criada dels altres i ell una vegada va sentir-li dir :

- Quina vida, sempre traient orinals !

Estava feta a una altra mena d'existència, de primer a casa seva, on eren llauners, i després al costat del marit que es defensava bé i per res del món, comprenia en Daniel, no li hauria permès de treballar. O potser sí, car al mateix veïnat n'hi havia d'altres que s'havien vist obligades a ajudar la família tot i que abans el sol pensament de convertir-se en assalariades les hauria disgustat.

A la Roser no li era tan difícil d'adaptar-se a la situació, ja que ella, de soltera, havia fet de criada i procedia d'una família molt modesta de la ratlla d'Aragó que, de joveneta, va enviar-la sola a ciutat. Ara feia anys que la seva mare, vídua, s'havia tornat a casar i sembla que les dues dones no tenien cap mena de relació. En Daniel observà que no era afeccionada a parlar-ne, dels seus, i que rarament feia al·lusió al poble nadiu; que ell veïés, mai no la visitava ningú.

Tampoc no en rebien ells, de visites de familiars. De fet ja no més els quedava la cosina Gabriela i el seu pare, tots dos llunyans i mig oblidats, car únicament havien tornat a escriure una altra vegada després d'aquelles primeres notícies que va donar la noia. Per la banda del pare, com explicà algun cop la dona, hi havia uns parents pagesos, però no s'hi feien a conseqüència d'unes raons obscures que ell no va preocupar-se mai d'esbrinar i que la mare, pel restant, bandejava amb una expressió, "qüestions econòmiques", que no tenia gaire sentit a les seves orelles d'infant. El seu món es limitava a l'immediat, a la casa i a l'escola i, després, a les corrieries que es permetia els dissabtes a la tarda en companyia d'altres nois, sobretot en castells i d'un altre, l'Antoni Falcó, que va incorporar-se a l'escola el segon any que ell hi assistia.

A la mare això no li hauria agradat, però no en sabia res. Setmana rera setmana no es cansava de repetir-los :

- No us alunyeu del barri - perquè ja pensava que tancats a casa no s'hi havien d'estar, sobretot amb les restriccions de corrent que els

obligaven, tres dies a la setmana, a viure pràcticament a les fosques quan el dia baixava.

- No, mare.

Es a dir, en Francesc ara ja s'emancipava, al capdavall havia començat a treballar i, des que entrà a la botiga, tampoc no tenia festa les tardes de dissabte. Ell, però, era lliure tot i que en principi hauria hagut de tenir cura de les dues petites fins a la tornada de la Roser, cap a les set o les vuit, però molt sovint elles se n'anaven a jugar amb la nena de la Carmeta o era ella qui acudia a la casa i totes tres sortien al jardinet del pis de sota, on s'entretenien pacíficament.

Sempre que podia, doncs, les deixava i anava a reunir-se amb els seus amics a la cantonada del passeig de Sant Joan, on solien trobar-se. En Falcó hi faltava sovint perquè alguns dissabtes els seus pares se n'anaven al cinema i, si les pel·lícules eren aptes, se l'enduien, però en Castell era més constant, la seva mare sembla que li ho deixava passar tot, potser perquè era un noi prudent i assenyat. A en Jaumet, tot i que no coneixia els altres dos, li hauria agradat d'acompanyar-los, sobretot des que els pares d'en Carlet decidiren de posar-lo intern en un col·legi perquè aprofités més, però la Carmeta el tenia força lligat i li era difícil d'escapar-se. En Daniel ho preferia així; llur amistat no s'havia refet mai del tot de la preferència que el fill de la modista donava a en Carlets i, a més, amb el temps s'anava convertint en un xicotet antipàtic que no s'assemblava gens als seus pares. Potser l'havien consentit massa, o potser era la funesta influència del col·legi on anava, com va dir una vegada en Francesc davant la mare que el reptà per parlar d'aquella manera. El cas és que el noi no estava mai content, no aprovava cap joc si no l'havia proposat ell mateix i, quan sorgia alguna discussió sobre les regles a seguir, no s'oblidava mai d'afirmar:

- Nosaltres ho fem així - com si allò, el fet que al seu col·legi tinguessin aquell costum, convertís la regla en norma obligada per tothom. Entre una cosa i altra cada dia s'avenien menys.

La Teresina, en canvi, era una nena molt falaguera que sempre li feia petons, coma en Francesc, o a la mare. A més, semblava tenir una predilecció especial per la seva persona, si estaven jugant era inevitable que un moment o altre es posés al seu costat i li donés la mà i, si la trobava pel carrer, amb en Jaumet o amb la seva mare, sempre corria cap a ell amb tanta alegria com si fes setmanes que l'hagués perdut de vista. Ell, a la seva manera, se sorprenia una mica d'aquella afecció, mai no havia fet res per mereixer-la i, en conjunt, tenia una

actitud més aviat despectiva amb les nenes, potser perquè sempre n'havia vist tantes al seu entorn i sovint s'havia vist obligat a vigilar-les quan la mare i la Roser no eren a casa. D'altra banda, secretament, aquella predilecció de la Teresina no deixava d'afalagar-lo i un cop que la Carmeta li reportà que la petita havia dit que quan seria gran es voldria casar amb ell, si bé el féu envermellar, en el fons se sentí satisfet. Tal vegada perquè era la més bonica de totes tres, tenia els ulls molt grossos, com el seu pare, i els cabells d'un rosset clar que amb el temps se li enfosquïria, en general pentinats amb un llaç que la Carmeta li feia dur. També era més endreçada que la Roseret o la Neus, li agradava d'anar neta i quan baixaven al jardinet del pis de sota era la primera de reclamar que la seva mare li posés una bata per no embrutar-se el vestit de carrer.

El molestava força, en canvi, que els altres li'n fessin broma, i potser per això l'evitava una mica sempre que podia. A més, el món masculí era infinitament més agradable. No calia que et preocupessis si deixaves anar alguna paraulota i, com que els nois eren de la mateixa edat, hi podia competir en joc i baralles, més en els primers que en les segones, car la influència d'en Castell li era benifíciosa, el noi, que ja li havia dit temps enrera que no li agradaven els cops, creia que tot es podia solucionar amb paraules, cosa que el feia discutir-se sovint amb en Falcó, més agressiu, que una tarda va dir-li :

- Però si algú insulta la teva mare, per exemple, t'hi has de pegar per força.

Es clar, això era greu, en un cas així no te'n podies sortir airosament tornant l'insult a l'ofensor o explicant-li que aquell era un llenguatge abúsiu. Va haver de concedir :

- Sí, hi ha casos... - però no massa convençut. Sortosament, en Daniel sabia que de covard no ho era, ho demostrà aquell dia que van pegar-se a la sortida de col·legi, quan havia de constar-li que duia totes les de perdre, i ho tornà a demostrar més endavant, una tarda que van arriscar-se a pujar cap a la Ronda del Guinardó i una colla de quatre nois, un d'ells més gran, va buscar-los les pesigolles.

- On aneu, vosaltres ? - digué el ganàpia.

- Explorem - va fer l'Eusebi, amical.

- Però no sou del barri...

Ho va dir amb hostilitat, sostingut pels seus companys que feien una mena de semi cercle al seu darrera, i en Castell retrocedí una mica.

- El carrer és de tots - afirmà en Falcó.

- No pas aquest. No volem ningú, aquí.

- Ho dius tu.

- Ho dic jo !

Es fitaven com dos galls de panses i ell, una mica separat, va dir:

- Es pensa que és l'amo...

El noi el mirà de través.

- Au, a córrer !

En veure que no es movien, s'ajupí i recollí una pedra del pendent que menava al veritable carrer, més amunt, però en Falcó va avançar-se-li i li donà una puntada de peu. L'altre va redreçar-se amb els punys tancats i s'abalançà al seu damunt, però aleshores en Aniel ja no va veure res més perquè els amics del ganàpia també s'havien posat en moviment i un d'ells el colpejà al sec de la cama. Va embestir-lo amb el cap, una tècnica que dominava, i el noiet va caure contra un dels seus propis companys. Va sentir la respiració feixuga d'en Castell al seu costat que es pegava amb el quart, però aleshores va rebre un ~~mmm~~ cop de puny a la cara del ganàpia que s'havia desfet d'en Falcó i avançà ràpidament les mans cap ~~amha~~ al nas que li sagnava.

Uns minuts després erentots a terra, en Castell damunt d'un dels agressors, al qual torçava el braç mentre repetia puerilment :

- Et rendeixes ? Et rendeixes ?

Va sentir-se un xiulet i del capdamunt acudiren dos nois més que començaren a davallar cridant, per espantar-los. Un d'ells duia un tros de bastó que manejava com una espasa, però ja no va tenir temps de servir-se'n, car tots tres iniciaren la retirada mentre en Falcó cridava :

- Fugim !

Eren al capdavant de tot del pendent quan van ploure les primeres pedres i ell ensopegà. Va agafar-se a la cintura d'en Castell que sense voler li clavà el taló al genoll i continuà corrent cap a l'esquerra, darrera d'en Falcó que panteixava :

- Cap aquí !

Els enemics s'havien desplaçat per dalt de la carena que dominava aquella mena de passadís entre la paret de terra i les cases, però a baix el terreny era pla i llis i en un no res van trobar-se a l'altra cantonada, on hi havia botigues i gent. Una dona els esquivà, però no ésser prou llesta i la bossa de pomes que duia se li escapà de les mans. Els fruits rodolaren vorera avall i en Castell va caure tan llarg com era en trepitjar-ne un. Va alçar-se amb els genolls encetats i, perseguits ara pels xiscles de la dona atabalada, van continuar corrent avall i trencaren per Providència, fins al carrer Alegre de Dalt, on alentiren.

Van rentar-se a la primera font que trobaren, però ell tenia el davant de la camisa ple de sang tot i que el nas ara ja no li rajava. De seguida va pensar en la mare i en els renys que l'esperaven, però en arribar a casa, naturalment, la dona encara no havia tornat i la Roser tampoc no hi era, de manera que se la va treure i l'amagà entre la roba bruta de la setmana abans de posar-se'n una altra de les dues que hi havia a l'armari. Damunt, va cordar-se la bata fins al coll tot i que a l'estiu sempre anava en cos de camisa.

No havia fet més que posposar la descoberta, tota vegada que l'en demà, en dur la roba al safareig, la primera cosa que la mare va veure fou les taques que ara tenien un color fosc, gairebé de rovell.

- Daniel ! - va sentir que el cridava des de l'eixida.

El cor se li va encongir i esperà sense dir res.

- Què hi has fet, aquí ?

La dona era al seu davant amb la peça acusadora, i ell se la mirà com si la veiés per primera vegada. Estúpidament, va inquirir :

- On ?

- Aquí, aquí ! - va repetir la mare.

Ell ana fent-sé menut.

- Se'm devia tacar...

- Se't devia tacar ! I de què ?

En Francesc, que havia acudit en sentir els crits, examina també la peça.

- Sembla sang...

La mare, amb una esgarrapada, va obrir-li la pitrera de la camisa. L'expressió de la seva cara s'havia trasmutat sobtadament, com si esperés trobar-li el cos ple de ferides, i aleshores, en un llampec, ell va comprendre que més valia dir la veritat. No tota, és clar.

- Me'n va sortir del nas - féu.

- I per què no ho deies ?

Ell abaixà la vista.

- Tenia por que em renyaries.

La dona el va tornar a mirar amb desconfiança.

- Et vas barallar amb algun noi ?

- No. Em va sortir sola.

- I no te la sabies xopar amb el mocador ?

- Ja... - però es va interrompre; al mocador no hi havia cap taca perquè ni havia tingut temps de treure-se'l de la butxaca. Rectificà - No en portava.

- I no et tinc dit que sense mocador no vull que surtis de casa ? No creieu mai - pluralitzà , però en Francesc, discret, devia creure que

més valia no aclarir que ell no havia fet res.

- Me'n devia oblidar.

- Te'n devies oblidar... Ja en portes, ara ?

Va resultar que no i després s'esbrinà que el devia haver perdut en un moment o altre, de manera que al capdavall els renys no se'ls estalvià del tot, però en conjunt la cosa havia anat foça més bé que no esperava. Tenia sort.

De fet, en solia tenir gairebé sempre, tant a casa com a l'escola, on només va ensopegar de veritat aquell cop que entre ell i en Tallada mig arrencaren una comuna perquè tots dos volien fer de cos primer. Fou en Tallada qui s'hi va arrapar amb les mans tot i que la porcellana no era gaire neta i ell qui començà a estirar-lo perquè sortís del reducte, cap al qual havien corregut com uns esperitats, potser sense veritable necessitat, car en veure que la tassa cedia ja no es van preocupar més de l'estat dels respectius budells. Van allunyar-se'n com si la comuna cremés, però alguns nois que s'havien reunit a riure els devien denunciar perquè després el director els va cridar al despatx.

- No us en doneu vergonya ? - va reptar-los -. Que la farieu a casa vostra, una cosa així ?

El sermó va ésser llarg i tots dos l'escoltaren sense obrir la boca, amb el cap baix i recargolant-se les puntes de les bates. Els va dir que haurien de pagar la feina de tornar-lo a collar i que ja els donaria una nota perquè la lliuressin als pares. Després no ho va fer, probablement perquè la cosa no tenia tanta importància, però la mare se n'assabentà igualment. En acabar les classes van haver de quedar-se i el ma teix senyor Melia va vigilar-los mentre estudiaven les dues lliçons de geografia que va dir-los que volia que s'apreguessin amb punts i comes. Dues vegades van pensar-se que ja les sabien i totes dues vegades van fracassar, en Tallada més llastimosament que ell. Ja gairebé eren les vuit quan els va deixar marxar, de segur perquè ell ja havia acabat la feina que anava enllestint mentrestant. Però encara els quedaven per fer les tres-centes repeticions de la frase "el material de la escuela es patrimonio de todos y hay que cuidarlo" que volia que li portessin per l'endemà al matí.

A casa, la Roser i en Francesc, que ja hi eren, l'esperaven enquistats, el noi ja a punt de córrer a l'escola per si havia passat alguna cosa, i no va quedar-li més remei que confessar l'esdevingut, si bé culpant-ne integralment en Tallada que perquè era una mica més gran es pensava que sempre s'havia de sortir amb la seva. En Francesc s'hi va fer un tip de riure tot i l'angúnia que havia passat, però la mare no tenia el mateix sentit de l'humor i, a la nit, el va sermonejar

tantaprestona que no va poder acabar el càstig i l'endemà va haver de llevar-se més d'hora que de costum. Per si fos poc, aquell dia li tocava d'acompanyar la Neus i la Roseret a col·legi, una feina que alternava amb en Francesc; la mare trobava que eren massa ^{peus} per deixar-les anar soles, una opinió que la Roser compartia.

No estaven en canvi d'acord en altres coses, com en allò que sempre calia dormir sobre el costat dret per no perjudicar el cor o rentar-se les cames de ~~manhans~~ baix a dalt i eixugar-se-les en el mateix santit perquè la sang no baixés. En Daniel i en Francesc, que de més petits no hi havien posat objeccions i complien escrupolosament amb les exigències maternes, convehçuts que la dona en sabia més que ells, començaren a creure que tot plegat era una falòrnia quan van veure que la dona del milicià no hi tenia manies i que la seva despreocupació en aquestes qüestions no la perjudicava pas visiblement. Les cames se les rentava cada dia, de vegades en tornar de la feina i altres cops en havent sopat, i aleshores ho feia al pis de dalt mateix, davant d'ells, amb els peus dins d'un cossiòl d'aigua i les faldilles arreman-gades fins a mitja cuixa. Els dissabtes solia rentar-se tota, però això sempre ho feia a casa seva, en un petit reducte que tenien prop de l'eixida i que ella anomenava el bany tot i que només hi havia lavabo. La porta devia ajustar malament, ell va observar que sempre quedava una mica oberta i per això, un dia que en lloc d'anar amb els seus companys va quedar-se a jugar al jardí amb les tres nenes i en Jaumet, la va veure tota nua, dreta en un cossi de zenc en l'aigua del qual xopava un drap que s'anava passant pel cos.

Havia entrat a beure, però s'oblidà de la seva set. La dona, amb el soroll de l'aigua no l'havia sentit i, a més, el corredor era fosc mentre el lavabo era il·luminat. Es va poder quedar doncs arran de porta, fitant aquella carn blanca, una mica més esponerosa que no deixava endevinar quan anava vestida, les sines que ara, vistes així, semblaven molt diferents de quan anys enrera donava de mamar a la nena, les natges i el ventre que va deixar-lo tot estranyat per aquella mena de taca a l'entrecoix que no s'assemblava gens ni mica al borriçol que havia sorprés en el mateix indret del cos del seu germà.

Va sentir-se avergonyit i consirós com si fes una cosa indeguda, una cosa enorme, molt pitjor que totes les maleses a què s'havia lliurat fins aleshores, però una mena de fascinació el retenia a tocar de la porta, immòbil i amb els ulls ben badats. Quan algú el va tocar pel braç, gairebé saltà.

Era en Jaumet que l'havia seguit i va quedar-se al seu costat tan silenciós com ell. La dona s'inclinava, es redreçava, l'aigua se li

escorria entre les sines i per les natges que es remullà unes quantes vegades abans de saltar fora del cosí, ara lluny de llur camp de visió

Es va passar la nit inquiet, pensant en aquell espectacle que presenciava per primera vegada, i l'endemà, a col·legi, en va parlar a en Castell i a en Falcó, però aquest, que tenia una germana més gran que ell, no hi donà cap importància.

- L'he vista moltes vegades, jo ! - digué.

Confessà que li feia una mica d'angúnia, gairebé repugnància, i opinà que les dones estaven mal fetes. En Daniel no va contradir-lo, però no hi estava conforme. Ell l'havia trobada bonica, la Roser.

En Castell, que no havia tingut ocasió de fer els mateixos descobriments, se sentia una mica humiliat i dos dies després, com qui no hi toca, li va demanar si el deixaria anar un dissabte a la tarda a casa seva, a jugar al jardí. Va haver d'esperar quinze dies, perquè el dissabte següent va ploure i la seva mre no va deixar-lo sortir del pis. L'altra setmana va presentar-se a dos quarts de cinc, però les coses van anar malament des del principi. En Jaumet, que tant hauria volgut acompanyar-los a fer correrries, es mostrà hostil i va declarar que aquell dia no tenia ganes de jugar. Així i tot, en lloc de tornar-se'n a casa seva, sortí amb ells al jardí, on va quedar-se mirant com les nenes jugaven a cinquetes mentre ells, al fons de tot, instal·laven un cordill entre la paret i un pal per veure qui sabia saltar més alt. De tota manera, encara que hagués estat d'un humor més sociable, tampoc no hi hauria volgut competir, amb en Daniel. El noi havia estudiat la manera de saltar dels professionals en les fotografies que veia al diari i a poc a poc, voluntariós com era, va aprendre de llançar les cames cap un costat i de girar el cos en lloc de replegar-les sota seu amb un salt de cara. A col·legi no el guanyava ningú, i en Castell ho sabia. Però a ell no li feia res, sempre havia estat bon perdedor.

En tornar de la feina, passades les set, la dona va treure un moment el cap al jardinet, on les nenes van interrompre el joc perquè la Roseret va córrer a abraçar-la, i preguntà :

- Que, ja us divertiu força ?

En Daniel digué :

- Ha vingut un amic de col·legi.

- Ja ho veig. Com te dius ?

- Eusebi - féu el noi sense acabar d'atrevir-se a mirar-la.

- Ah, l'Eusebi ! Sempre en parla, en Daniel, de tu.

- Sí, senyora - féu ell, torbat.

Quan la dona tornà cap dins, ells dos retrocediren de nou fins al fons, però després van barrejar-se amb les nenes que ara s'havien posat a fer casetes amb uns quants rajols que sempre hi havia hagut en un racó i tot de pedres afrencades d'un parell de llits de flors abandonats. La Teresina, com era inevitable, volgué fer-ne una amb ell i en Castell ajudà les altres dues, tots ~~mana~~ plegats sota la mirada fosca d'en Jaumet que devia avorrir-se com una ostra.

- Sempre és així ? - va preguntar-li l'Eusebi.

En Daniel s'arronsà d'espatlles.

- Es un esgarriacries.

- No li agrada que hagi vingut.

En Daniel començava a sentir-se molestat.

- Un dia l'apallissaré - va dir.

- No, deixa. Pitjor per ell.

Una estona després, però, s'havien de discutir. Quan els semblà que la dona ja devia ésser al lavabo, en Daniel deixà les nenes i tocà el colze del seu amic perquè el seguís cap a la porta que menava a l'interior. En Jaumet, que en aquell moment havia recollit una pedreta punxeguda i rascava distretament el terra, aixecà els ulls.

- Un aneu ?

- Aquest té set.

- El que voleu és veure-la.

En Daniel va fer com aquell que se sorprén i, de reüll, mirà cap a les nenes per si l'havien sentit, però estaven massa ocupades.

- Qui, hem de veure ?

- Ja ho saps. Per això deu haver vingut, aquest -. I, despectiu - Sempre has de xerrar, tu !

- Que he xerrat ? - va preguntar-li, amenaçador. En Jaumet no contestà -. Apa, digues !

L'altre sortí per la tangent :

- Et penses ser molt llest, tu. Tots dos.

- Me'l miro, el llest. Ensòpit !

- Viciós ! - escopi' en Jaumet.

De moment, va quedar-se desconcertat, però després allargà la mà. Ara totes tres nenes els miraven i, en veure que en Daniel sacsejava el germà de la Teresina, la Roseret cridà :

- Mare, mare !

La dona no devia sentir res, perquè no acudí, però ell va quedar-se tens, expectant, fins que es girà cap a les noietes.

- Si és broma ! - va fer.

- Jo me'n vaig - declarà l'Eusebi.

Van entrar cap dins i en Jaumet els seguí. La porta del lavabo era uns dits oberta com sempre i a l'altra banda hi havia llum i se sentia remor d'aigua. Hi van adreçar una mirada en passar, sense gosar aturar-se, i proseguiren fins al cancell. Les nenes eren al llindar de la galeria, mirant, però se'n van tornar quan ells dos sortiren a l'escala.

- Espera - xiuxiuejà aleshores en Daniel, i més alt -. Jaumet...

El noi, que s'havia quedat a la banda de dins, avançà desconfiat, però no prou. Un segon després en Daniel li havia subjectat el braç pel canell i l'hi retorçava cap a l'esquena.

- Ves-hi ! - digué a l'Eusebi, indicant-li el pis amb un gest. Però a en Castell ja semblava haver-li passat aquella curiositat que alimentà durant dues setmanes.

- No - féu -. Deixa'l anar...

- No sigues ruc !

- No, no vull.

I anà davallant les escales. En Daniel alliberà en Jaumet que es va quedar fregant-se el braç i l'acompanyà fins a la cantonada de Bailen. Després, en lloc de tornar al jardinet, va enfilarse cap al seu pis, on hi havia en Francesc que llegia.

- Ja t'has cansat de jugar ?

- Sí - va dir, malhumorat.

La jornada, però, s'havia d'acabar amb una alegria inesperada que no tenia cap mena de relació amb els jocs infantils ni amb les distraccions no tan innocents que en Jaumet havia fet fracassar.

Cap a dos quarts de deu, quan sopaven, van trucar al pis. De primer es van imaginar que devia ésser la Filomena, o en Llorenç, i la Roser, que era a la cuina, va dir sense adreçar-se a ningú en particular :

- Aneu a obrir.

Hi va anar ell i, en badar la porta, va trobar-se amb un home alt i molt mostatxut que duia una mena de valisa a la mà.

- La senyora Bastida ? - va preguntar-li amb un accent estrany.

- No, senyor - va dir ell. - No hi és.

- Però viu aquí ? - insistí l'individu.

- Sí. Encara no ha tornat.

La Roser, que havia sentit una veu forastera, acudí amb el davantal i tot que duia per la cuina.

- Què volia ?

- Volia parlar un moment amb la senyora Bastida.

- Sempre torna cap a les deu - explicà la noia.

L'home es va consultar el rellotge.

- Em puc esperar ?

-Sí... - digué ella, indecisa -. Entri... Estàvem sopant.

Ell mateix va encarregar-se d'ajustar la porta que després la Roser acabà de tancant.

- Facin, facin, doncs - va dir -, No es molestin, per mi. Jo ja he sopat.

El van deixar al corredor, assegut en una banqueta, la Roser no gaire tranquil·la com va confessar aquell vespre a la mare. Va caldre renyar les nenes que havien avançat fins a la porta del menjador per espiar-lo i després tots anaren proseguint amb el sopar, més silenciosos que de costum, una mica cohibits per la presència d'aquell estrany al qual ningú no s'havia atrevit a preguntar qui era. Van sentir-lo estossegar dues o tres vegades, però llevat d'això va restar tota l'estona molt quiet, amb la valisa sobre els genols units i les mans plegades damunt la valisa com va veure en Daniel en aixecar-se de taula.

La Roser es va sentir obligada a sortir un moment, abans de posar-se a rentar plats.

- No pot tardar, ja...

- No corre cap pressa - digué ell, plàcidament.

- Treballa, sap ? I sempre fa una mica tard.

- Sí, per això he vingut en aquesta hora.

Tornà a quedar-se sol, tan immòbil com de primer, i a un quart d'onze, quan va comparèixer la mare, gairebé ja l'havien oblidat. Aleshores ell i en Francesc, que havia condescendit a complaure'l, jugaven a enfonsar vaixells i el noi estava d'allò més content perquè li duia una barca d'avantatge. Ordinàriament, en aquella hora silenciosa, la sentien obrir la porta del carrer, si els bacallaners ja l'havien tancada, i pujar les escales sense pressa, més aviat una mica feixugament, però avui no es van adonar de res fins que ja empenyia la porta del pis. Van alçar-se, però en aquell moment l'home ja s'havia incorporat també i, dret davant la dona, preguntava :

- La senyora Bastida ?

La mare va tenir un gest desacomunat : avançà la mà fins al pit i anà tancant els dits sobre la roba de la brusa. La cara li havia empallidit. Com va explicar després, rient, havia temut l'anunci d'una desgràcia.

L'home semblà no adonar-se de res; va limitar-se a fer.:

- Volia parlar amb vostè.

- Sí... - articulà la mare, sense preguntar-li tampoc qui era -. Vin-

gui...

Se'l va endur cap al despatxet i ells, amb les nenes que també havien acudit, van quedar-se a la banda de fora. La mare no els n'havia fet cap cas, com si no els hagués vist.

No van entendre les primeres paraules, però en canvi van sentir perfectament el petit xiscle que la dona cuità d'ofegar. En Francesc va avançar-se.

- Mare...

Ella ja obria la porta amb una gran revolada i cridava :

- Nens, nens !...

La Roser venia corrent del menjador i tots van penetrar en el despatx, on l'home ara semblava desconcertat.

- Ha vingut de part del pare !

L'home estossejà, indecís. La mare ho devia comprendre, perquè féu :

- Són els meus fills.

Ell assentí.

- I aquesta senyora ?

- Una amiga que viu amb mi. És com si fos de casa.

L'home es va asseure, com si s'hagués tret un pes de damunt, i aleshores els ho anà contant tot. Era un company del pare, tots dos formaven part d'allò que en va dir el "reseau Riom des Landes", una mena d'organització de la resistència que es dedicava a ajudar l'evasió cap a la península dels aviadors anglesos caiguts i d'altres persones perseguides pels alemanys. No va aclarir gaire els motius de la seva vinguda a Barcelona, però donà a entendre que duia una missió relacionada amb les activitats de la xarxa clandestina, de la qual el pare, va dir, formava part des de l'any quaranta-u. Ell era del Roselló i això explicava que parlés el català i, al mateix temps, el seu accent estrany.

La mare, a la qual feia molt de temps que no havien vist tan animada, no parava de fer-li preguntes, volia saber per què el seu marit no li havia escrit, segons ella podia haver donat una carta, unes quantes ratlles, a una qualsevol d'aquelles persones que ells ajudaven a evadir-se. Però l'home justificà l'actitud del pare basant-se en raons de seguretat. No totes les evasions tenien èxit, de vegades els aviadors eren detinguts ja a tocar de la frontera i, naturalment, els escorcollaven. No havia d'oblidar que ara en Francesc tenia una documentació francesa en regla, ni que fos falsa, i que passava per nascut a Toulouse. Es jugaven la vida en cada missió, afegí una mica imprudentment, i la xarxa s'havia de protegir...

A en Daniel va impressionar-lo particularment de saber que a molts fugitiu els tancaven en cotxes de morts o els feien passar per empleats de la funerària per tal d'evadir la vigilància de les autoritats. Tot d'una descobria un món real on passaven coses tan engrescadores com les de les novel·les d'aventures que de vegades llegia. La vida del pare es confonia amb la vida dels seus herois predilectes...

La mare volia fer quedar l'home a dormir, tenir-lo a casa per tota la durada de la seva missió a Barcelona, però ell s'hi negà. En canvi s'avingué a esperar-se mentre ella redactava apressadament una lletra a l'encapçalament de la qual no li deixà posar cap nom, de manera que la dona la començà amb aquests mots : "estimat meu", com va veure en Daniel quan s'inclinà damunt la seva espatlla.

En anar-se'n, va recomanar-los que no parlessin a ningú de la seva visita, però ja es notava que ho deia per dir. Devia comprendre que amb tants oients com havia tingut, un o altre xerraria. En el fons potser no li importava tant com feia creure, del contrari s'hauria negat a explicar-se davant d'ells. En Daniel, però, obeí les instruccions al peu de la lletra i, tot i que la llengua se li delia per desfermar-se, va callar fins i tot prop d'en Castell i d'en Falcó que mai no van sospitar que llur amic tenia un heroi a la família. La mare, en canvi, no va saber tancar la boca. L'endemà ja ho havia xerrat a la Filomena i a la Carmeta, si bé sembla que no va donar-los detalls sobre les seves activitats de ~~manamunt~~ resistent o, si més no, cap de les dues dones no hi al·ludí en presència d'en Daniel.

En Francesc també estava tot cofoi i fins desenterrà un mapa de França i estudià la línia divisòria dels Pirineus, tot i que tan avall el pare no hi devia arribar, la darrera etapa de les evasions era menada per guies que coneixien bé la muntanya. Durant ~~una~~ quinze dies no van saber parlar de res més, però aviat van observar que la mare mostrava alguna reserva en la seva alegria. De primer era com si no se li hagués acudit, però a poc a poc devia anar pensant que el seu marit es jugava continuament la vida, ja que els alemanys no perdonaven aquells que contrariaven llur acció.

Ell, però, estava segur, totalment segur que el pare se'n sortiria sense dany, triomfava secretament quan a l'escola es parlava de la guerra i la mestressa ponderava les excel·lències de l'exèrcit teutó que, encara que sofrís algun contratemps, acabaria per anorrear del tot la pèrfida Albí, com li agradava de dir, i els seus aliats. Ara estudiaven amb la senyoreta Sílvia, una gallega feixista que cada dia els deia com havien d'estar d'agraïts al govern que anava reconstruint l'Espanya que els rojos volien ~~arruïnar~~ destruir i desmembrar. Un matí,

sortint-se de la lliçó com feia sovint, els parlà de les xeques on els comunistes i els catalanistes torturaven els qui no opinaven com ells. Adhuc els cità fets precisos, noms de persones i adreces, cosa que desconcertà força en Daniel que fins aleshores n'havia sentit parlar massa vagament per fixar-s'hi. O potser era que a'anava fent gran. El cas és que aquell dia en arribar a casa preguntà :

- Es veritat que torturàvem els qui no pensaven com nosaltres ?

Perquè, naturalment, ell pensava com el pare, fos com fos que l'home hagués pensat.

- D'on ho has tret, això ?

- Ho ha dit la senyoreta, a classe.

- D'això, us parla ?

- Diu que forma part de la nostra educació cívica. Els torturaven ?

- Nosaltres, no - féu la dona.

Va haver de concedir que sí, que hi havia hagut uns locals anomenats xeques on anaven a parar els feixistes, traidors i desertors de tota mena, però que això era cosa dels comunistes i dels anarquistes, perquè no havia sentit dir mai que cap partit català ho fes.

- Eren molt burgesos, els partits catalans - declarà en Francesc.

La dona es va quedar sorpresa. Ella no hi havia parlat mai, d'aquella manera. Però aleshores resultà que en Francesc s'havia fet amic d'un dependent que havia pertangut al CADCI i que semblava haver-li agafat simpatia quan va saber que el noi era fill d'un exiliat que havia combatut en les files del catalanisme. Li contava moltes coses i, sobretot, feia grans explicacions sobre aquella jornada memorable del sis d'octubre, quan dos dels seus dirigents van deixar-hi la pell. S'havia anat familiaritzant amb una sèrie de noms que en Daniel sentia pronunciar per primera vegada, Dencàs, Badia, Gassol... Bé, aquest darrer ja sabia qui era, a casa hi havia un recull de cançons patriòtiques i la mare els havia llegit versos seus.

- I el senyor Boada què hi diu ? - s'encuriosí la mare.

Segons en Francesc ^{l'amo} ~~maria~~ no en sabia, fins ignorava la filiació anterior del seu dependent. Tampoc no la devia saber el marit de la Carmeta, del qual el noi va dir que era un llepaculs, paraula que desagradà força la mare perquè, com digué, es podia ésser pobre, però ~~mai~~ no mal educat. A part d'això, es mostrava incrèdula, li semblava que en Jaume no ho podia ésser, d'aquella manera.

- Deixi-ho a la meua mà, senyor Boada - escarní en Francesc -. Serà fet com vostè mana. De seguida, senyor... I un dia - afegí - un dia que un client va molestar-se perquè el senyor Margarit, el del CADCI, li parlava en català, després va dir que ens hàviem d'acostumar a adre-

gar-nos a tothom en castellà...

- Això va dir en Jaume ? - s'estranyà la mare.

- No, el senyor Boada. Però el senyor Jaume li va donar la raó.

De petit li havia dit senzillament Jaume, de la mateixa manera que a la 'armeta l'anomenaven ^{sempre} pel seu nom de fonts, però ara, des que treballava a la botiga, en Francesc s'havia hagut d'anar acostumant al tractament i l'emprava sense adonar-se'n fins i tot entre la família.

- Això no vol dir que ho pensi - el defensà la mare-. El coneixem prou per saber com és. I va estar en un camp de concentració.

- No hi fa res - la va contradir en Francesc -. Hi han estat gairebé tots els soldats. A més, si no ho pensa, no ho ha de dir. Si hagués callat no hi hauria perdut res. Li agrada massa de quedar bé amb tothom.

Ell va ficar-hi cullerada.

- I en Jaumet no sap de llegir el català. Ell diu que sí, però una vegada que li vaig deixar uns patufets, no els entenia.

- Uns patufets, li vas deixar ? - s'alarmà en Francesc -. No saps que no vull que els treguis de casa ?

- No els vaig treure; érem aquí.

- Ah, bé.

Els considerava una propietat personal seva i fins i tot ara, ganàpia com era i amb un borriçol que començava a ennegrir-li el bigotí, els llegia o rellegia més de quatre cops. Actualment, però, en feia més ús en Daniel, i era amb les historietes d'Ali Kates, Guillem d'Oloró i Folch i Torres que, com els nois de generacions anteriors, havia acabat de familiaritzar-se amb la seva llengua que la mare havia tingut tant d'interès que no perdessin. Ell, aleshores, ja se'n mostrava molt content i mai no oblidaria la satisfacció que va tenir aquell dia a col·legi quan la mestressa el va descobrir llegint un Esquitz.

- Tu llegeixes el català ? - va preguntar-li estupefacta, tot d'una oblidada de reptar-lo que per aquella lectura frívola negligís la lliçó que estudiava.

- Sí, senyoreta. I l'escric.

No va afegir que molt malament, perquè al capdavant també hi escrivia el castellà. La mestressa no semblava saber què dir.

- Però... però... si ja gairebé ningú no el parla !

Ell, una mica pàl·lid, com si confessés una malifeta, s'atreví a contradir-la :

- Sí, senyoreta; tothom.

Es clar que no era veritat; a casa, entre la mare i els veïns a'h

via comentat més d'una vegada que la gent l'anaven abandonant, que a la plaça alguns venedors no l'entenien i les dones s'acostumaven a adreçar-se'ls en castellà. Sovint passava que entraven en conversa dos catalans que no es coneixien i, automàticament, tots dos empraven l'altra llengua fins que l'accent els identificava. Però el barri on ell vivia continuava fidel a la llengua vernacle, de castellans se n'hi havien instal·lat ben pocs, o cap.

La mestressa va redreçar-se.

- I qui més de vosaltres l'escriu ?

Va resultar que era l'únic. Només hi havia dos altres nois que el sabien llegir aproximadament, un d'ells l'Eusebi. La dona es va anar tranquil·litant; les coses erent al com havien d'ésser. Més segura, va tornar a girar-se a en Daniel.

- Que no et torni a veure perdre el temps d'aquesta manera. A l'escola s'hi ve a estudiar, no a llegir coses prohibides.

Va confiscar-li l'Esquix, però després, en sortir, quan ell l'hi reclamà, accedí a tornar-l'hi. Per desgràcia va esguerrar el seu gest comprensiu amb un petit sermonet :

- El que t'ha de preocupar és de saber bé l'espanyol, que és la llengua de tots, una llengua que ens ha d'enorgullir, la que parlen més persones en tot el món...

No va dir sí, senyoreta, no va dir res. Tampoc no va dir res quan a la tarda, basant-se en els fets del matí, un noi, l'Alvarez, l'anomenà "el comunista". Potser perquè encara no sabia ben bé què eren els comunistes i les explicacions que algú cop havia demanat a casa seva no l'il·luminaven gaire; no ho acabava d'entendre. De fet, gairebé no entenia res; tot allò que havia passat durant la guerra, i abans, devia ésser molt complicat i l'admirava que ells, els grans, s'hi aclariessin. I cada dia sentia noms nous. O potser eren noms que ja havia sentit sense fixar-s'hi. Per exemple, el marit de la Roser havia estat de les joventuts àcrates, però d'altres vegades la dona en parlava com de la FAI o la CNT. Què potser era tot el mateix ? O potser havia canviat de partit ?

La noia ara ja havia anat dues vegades a veure'l a presidi on complia la condemna, i totes dues vegades va emportar-se la Roseret, però aquestes visites no li provaven, car en tornà abatuda, com si aquells breus instants de conversa li haguessin rememorat l'any escàs que van viure plegats, abans que ell cregués que era el seu deure anar-se'n a fer la guerra amb en Durruti. Potser també l'enquimerava allò que va dir el segon cop :

- No sembla tenir ni un dia més que quan el van agafar...

Opinava, en canvi, que ella envellia més de pressa, empenyuda cap a la maduresa per la seva filla que creixia, per tots els infants Bastida que s'anaven fent grans. No servia de res que la mare digués :
 - Tu rai ! - probablement pensant que ella ja s'atansava als quaranta mentre a la noia encara li'n faltaven uns quants per la trentena. Ningú no hauria dit, però, que hi havia aquella diferència d'edat. Si bé a la mare se la veia més gran, es conservava força i no tenia ni un cabell blanc. La Carmeta, que era sí fa no fa de la seva mateixa lleva, com deia en Jaume faceciosament, de vegades es queixava que se n'havia hagut d'arrençar algun. L'únic que la feia una mica vella era aquella expressió desencisada i amarga que li plegava els llavis i que no desapareixia del tot ni quan reia. Una expressió que a en Daniel li recordava vagament la de la mestressa i que, al seu veure, en ella s'explicava molt bé, ja que la senyoreta era una fadrina de trenta-cinc, sense família, sense fills. La mare, en canvi, si ara no tenia marit, els tenia a ells que l'estimaven ~~mmm~~ tot i la falta d'equanimitat que manifestava sovint. Ja ho havia dit en Francesc :

- Passi el que passi, l'hem d'estimar molt.

Això va ésser un vespre que tornà contrariada de casa de les dues velles, amb les quals després va saber-se que havia tingut unes paraules, i el castigà perquè s'havia tacat de tinta.

- Es una bona mare - afegí.

- Però sempre em renya ! - arguï ell.

- Perquè es preocupa de tu.

No comprenia com en Francesc podia ésser tan entenimentat, al capdavall tenia més motius de queixa que ell, només li deixava quedar un duro del jornal que guanyava i, quan era a casa, sempre li manava feines. Es veritat que al noi li agradava de treballar i, pel que fa als diners, devia procurar-se'n per d'altres conductes. Ell, algun cop, li havia vist bitllets de vint-i-cinc que normalment no hauria hagut de tenir i de vegades li comprava alguna llepolia. També canviava sovint de corbates, cosa que havia passat desapareixuda a la mare però que ell observà. Ho trobava estrany, perquè a la botiga no en venien pas. Un dia li ho va dir :

- Com és que sempre tens corbates noves ?

El germà va envermellir, cosa que no solia fer, i explicà sense massa convenciment :

- Conec un noi que treballa en un taller on en fan i me les deixa pràcticament per no res.

Més endavant, però, quan ell ja anava cap als dotze, s'havia de saber que en Francesc visitava una dona. Ho va esbrinar en Jaume, el ma-

rit de la Carmeta, que observà algun maneig que li cridà l'atenció entre el noi i la caixera, una xicota de trenta-dos anys que vivia separada del seu home.

Les dues famílies van estar a punt de renyir, aleshores. En Jaume, que fins es va prendre la molèstia de vigilar-los un cop desvetllades les seves sospites, es va craure en l'obligació de contar-ho a la mare. Hi van haver plors i crits que a en Daniel el deixaren bocabadat, perquè no sabia de què anava.

- Què has fet ? - preguntava.

Ningú no li responia. Les explicacions del seu germà, que va sentir, li resultaven incomprensibles i no entenia que fessin tant d'escàndol perquè una senyora l'havia convidat a berenar, que és el que va dir el noi. I ho va sostenir davant del mateix Jaume, el qual, naturalment, al capdavant no havia vist res, només que es trobaven i se n'anaven plegats a casa d'ella. La mare a la fi ja no sabia a qui creure.

- Sigues sincer, Francesc. No et renyaré. El més lleig de tot es mentir...

Ell ho va sentir des del passadís, on havia sortit a espiar en comprendre que no era sense raó que la mare feia quedar el seu germà mentre ells se n'anaven a dormir.

- Tots fem coses mal fetes - prosseguí la dona -, i de vegades no és culpa nostra perquè les fem sense malícia. No et renyaré - va repetir -. Només vull aconsellar-te. Ja sé que ara ets un home, però fins i tot a un home li cal consell, de vegades -. Va fer una pausa -. Hi has anat sovint, a casa seva ?

Al noi li va sortir una veu primeta que ell endevinà més que no sentí.

- Sí.

- Però per què, fill ? - preguntà la mare.

- No ho sé... Diu que se sentia sola.

A poc a poc ho va anar explicant. A la botiga sempre es mostrava molt amable amb ell i un dia havia acabat per preguntar-li si no li agradaria d'anar a casa seva a berenar. Ell no volia, li feia una mica de vergonya, però a la fi va accedir-hi. Començà a explicar-li que estava molt sola, que del seu matrimoni no havia tingut fills i que ell va deixar-la per una altra que era rica. Li va mostrar la casa, un pis grandot, fotografies d'ella i de la seva família que només veia un parell de vegades l'any des que se n'havia anat de Tortosa, d'on era i on els seus pares i el seu germà gran tenien una mica de propietat. Li havia passat un braç per l'espatlla i es van asseure en una

saleta molt ben posada, al divan...

En arribar aquí, el noi va fer una pausa, però la mare ja en tenia prou i no va poder reprimir una exclamació :

- La poca vergonya !

En Francesc la defensà :

- Es una bona noia, mare.

- Però abusar d'una criatura...

- Si no hem fet res de mal fet !

- No dius que t'abraçava ?

- No és cap mal, - repetí ell -. Li agradaria de tenir un fill com jo.

- I mai no heu fet res més ?

- Es clar que no !

De tota manera, la mare ja tenia el sermó a punt i no va saber callar-se'l del tot :

- Però tu saps que no està bé, Francesc... Una dona que no coneixem de res i que et porta al seu pis d'amagat... M'has de prometre que no la veuràs més.

Aleshores, durant un silenci que hi va haver, perquè en Francesc no semblava decidit a complaure-la, ell va fer un gest i li petaren els ossos dels peus. Va sentir la mare que deia :

- Què és, això ? - i ell anà retrocedint cap al dormitori perquè la dona ja s'aixecava i no volia que el sorprenguéss.

Del seu germà, en canvi, no tenia per què amagar-se'n, i l'endemà va preguntar-li :

- Hi renyiràs, Francesc ?

- Amb qui he de renyir ? - féu el noi.

- Amb aquesta dona que diu que vas. Ho vaig sentir tot.

El germà gairebé va riure.

- Ja m'ho pensava que eres tu - però no va voler explicar-li res tot i que ell es moria de ganes de saber coses.

Fos com fos, el noi devia haver ^{accedit} ~~accedit~~ a les súpliques de la mare perquè després va passar-se una colla de diumenges a casa o sortí amb ells que ara també s'havien acostumat a anar al cine, en general al Mexico o al Delicias, més rarament al Moderno. També observava una mena de tibantor amb en Jaume i la Carmeta que ben just si començà a dissipar-se quan la modista es queixà :

- Però què us hem fet, quimeta ? En Jaume ha obrat a fi de bé...

- Ja ho sé.

- Doncs ?...

Rotser no hi havia una explicació raonable, per part de la mare, però les coses eren així, semblava ressentida. No tant com en Francesc,

és clar, el qual va dir que es cercaria feina en un altre lloc, que ara rai que ja dominava l'ofici. La mare va encoratjar-li. Devia pensar que era la manera més segura d'allunyar-lo de la caixa.

En Jaume, per la seva banda, es feia l'ofès, i un cop va dir a la Roser, que ho va contar a la mare, que allò l'ensenyaria a fer favors. Va admetre que ~~potser~~ si que tot havia estat més innocent que no es pensava, però ~~quansimpant~~ afegí que unes relacions d'aquella mena sempre podien ésser perilloses.

La pau, ben bé, no la van fer fins el dia de la primera comunió de la Teresina que precedí d'un any la de les altres dues nenes, la Neus i la Roseret. Ells van fer les coses modestament, tal com els esqueia segons la mare, però la modista i el seu home reuniren els amics a casa, on la Carmeta fins llogà una dona que els serví a taula. De primer havien parlat d'anar en una fonda, però la modista es veu que trobava que allò era massa.

La Teresina estava molt bonica amb el seu vestit blanc, les dones van dir que d'organdi suís, i amb aquells rulls que va agençar-li la pentinadora sota el vel que li feia una cara dolça. No hi estaven pas tant, va trobar en Daniel l'any següent, la seva germana i la Roseret, a les quals van haver d'acompanyar a la capella del col·legi, on se celebrava l'acte. La mare fins i tot es va veure compromesa a combregar, però encara que va dir que si per no desmoralitzar la filla, ell estava segur que pel confessorari no hi havia passat. No era dona de missa i a ells mai no els havia obligat a assistir-hi. Tampoc no els ho hauria prohibit si n'haguessin tingut ganes, però el fet és que tant a ell com a en Francesc l'ensenyança religiosa, rutinària, del col·legi, els havia lliscat per damunt. Entre l'actitud de la llar i la de l'escola, havien obtat per la de casa, totalment aliena a les coses de l'església àdhuc quan les nenes entraren al ~~mona~~ col·legi de les monges.

També això els separava fins a cert punt de la família de la Carmeta. El seu marit havia cregut que no s'hi guanya res oposant-se massa visiblement a l'ambient i, tot i que en el fons de religiosos no ho eren, ara ja feia anys que complien amb el precepte dominical. L'home anava evolucionant.

- No fa cap mal - va dir una vegada. I afegí - Amb mesura, és clar.

El diumenge, a quarts de dotze, en Daniel els veia sortir tots quatre, el matrimoni agafat de ~~innam~~ bracet i amb un fill a cada banda. La Roser se'n burlava una mica i deia :

- La missa i el tortell.

Va explicar que quan servia, de soltera, aquell era el costum

dels seus amos i de tots els senyors. En sortir de l'església acomplien el segon ritual de la jornada : entrar a la dolceria.

- Però a casa de la Carmeta no ho són, de senyors - objectà ell.
- Tampoc no són obrers.
- I nosaltres sí ?
- Nosaltres sí.

Però no era tan clar. El pare havia treballat en un despatx, duia corbata, i la mare no era pas una dona de fàbrica.

- Fa de criada, que encara és pitjor - va dir la Roser quan ell insistí.

Aquelles expressions que la dona solia emprar, "fer companyia a unes senyores", o "acompanyar dues velles", van començar a fer-se transparents. La Roser devia tenir raó. La mare cuinava per elles, els feia el llit, els treia els orinals, ella mateixa se n'havia queixat... Venia a ésser una criada que no dormia a la casa, si fa no fa com la mateixa Roser que parlava d'ella com d'una "dona de fer feines". Es veritat que les dues velles tenien una altra dona que els anava a rentar un cop cada setmana i ajudava la mare a fer dissabte si calia, però fet i debatut era el mateix. Els igualava la pobresa, la necessitat. Ni la Roser ni la mare no s'hi resignaven, però; la segona s'havia preocupat que el seu fill gran no es convertís en mecànic, l'altra somniava per la seva filla un parell d'anys d'estudis de comerç quan acabés l'ensenyança elemental i una col·locació de mecanògrafa després.

- El teu marit què era ? - va preguntar-li. No recordava que ella ho hagués dit mai.

- Havia fet moltes coses, però el seu veritable ofici era el de forner.

Va pensar que els hauria anat bé, aleshores, tenir un forner a casa. Mai no els hauria faltat pa i no s'haurien vist obligats a tallar cada matí les barretes en tres trossos menuts : un per l'esmorzar, un per al dinar i l'altre per al sopar. Es clar que la mare n'estalviava, a les velles no els faltava mai res i després tampoc no eren gaire menjadores.

- I com és que es va fer milicià ?

- Sempre ha tingut els seus ideals. Més ho haguessin estat, com ell, que la guerra no l'hauríem perduda.

A ell, obscurament, li agradava aquella manera que tenien totes dues dones de ser fidels al que havien fet llurs marits tot i que ara, gràcies a llur capteniment, vivien com dues vídues i es veien obligades a treballar en lloc de quedar-se a casa. Un corcó el treballava,

però.

- No mataven gent, e ls milicians ?

Ho havien dit a l'escola, aleshores de les xeques i en d'altres ocasions, quan la senyoreta parlava de les patrulles de control amb un gest esfereït.

- N'hi devia haver de tots. En Miquel no va matar mai ningú, com no fos al front, i per això hi anaven.

- El pare no hi va anar- digué ell, amb una mica de recança.

- Perquè era més gran i a més el necessitaven a la fabrica. Si tot-hom hi hagués anat, no hauríem tingut ni menjar ni res.

A despit de tot, a ell li hauria agradat que hi hagués anat, com el pare d'en Jaumet que de vegades havia contat coses, com quan referia que un cop que havien d'obrir unes trinxeres els va sorprendre un ai-guat i tots van haver de passar-se la nit sencera amb el plat d'alumi-ni sobre el cap, o com aquell altre dia que els va atacar la cava-lleria i en fer-se fosc van sortir de les posicions per apoderar-se d'un animal que s'havia quedat en terra de ningú. Els feixistes també el volien recuperar, o potser només volien impedir que ells se l'em-portessin, i van enviar una patrulla que els hostilitzà i els féu dues baixes abans no renunciessin. Ara li semblava estrany que en Jaume hagués pogut fer aquelles coses.

El consolaven només les heroicitats que el pare devia estar rea-litzant per terres de França, on ara el seu "resseau", com havia dit l'home, de segur que combatia amb l'exèrcit aliat que perseguia els alemanys cap a casa seva. Perquè la guerra s'estava acabant, es notava fins i tot a l'escola on la mestressa es mostrava prudent i reservada fins i tot quan ells la provocaven una mica. Un dia que a l'hora de dinar en Francesc havia estat parlant del Führer, del qual va dir que ell hauria tancat en una gàbia per exhibir-lo per tot el món, en arri-bar a col·legi en Daniel va preguntar a la professora :

- Què li sembla que li faran, senyoreta, a Hitler ?

- I a tu, Bastida, què et sembla que et faran si has perdut el temps pensant en Hitler en lloc de fer els deures ?

- Em castigaran - digué ell.

- Ja ho saps, doncs.

En veure que la dona fugia d'estudi, volgué fer el gallet davant els companys i va insistir :

- Vol dir que a ell també el castigaran, oi ?

Va haver d'agenollarse de cara a la paret amb els braços en creu i un llibrea cada mà. Mentre s'encaminava al racó, mormolà :

- Que cansat que n'estic, d'aquesta escola !

La senyoreta Silvia no el sentí o féu veure que no el sentia, però en sortir, un dels seus companys, en Cuscó, va dir-li :

- Saps que tens molt poca solta, Bastida ? A tu no t'agradaria pas si els teus perdien...

No va deixar-lo acabar :

- Els meus ja han perdut i ella s'ha passat anys dient-ne mal.

La rèplica el deixà tan satisfet que no va poder evitar de reportar-la a la família, però no li'n van fer gaire cas perquè aquella tarda, mentre era a l'escola, havia arribat una carta del marit de la Roser amb notícies de més bon comentar : es beneficiava d'una reducció de pena i confiava que ^{des d'un any} ~~des d'un any~~ any ja seria a casa. La Roser, naturalment, no s'hi veia de contenta. Però aquella nit la mare plorà, cosa que no havia fet des de molt temps enrera. En Francesc digué :

- Pensa que el pare no es troba en condicions de ser indultat.

- Potser trauran en Franco - comentà ell.

- Sí, fia-te'n ! Si s'hagués unit a ells...

Ara sentia dir arreu que havia demostrat ésser un gran estadista, un home d'una prudència excepcional, i no faltava qui assegurava que sempre havia sabut que els alemanys perdrien i per això no s'havia volgut comprometre. El pare d'en Jaumet es veu que un dia va comentar:

- De visió no pot negar-se que n'ha tingut,

- El teu pare és un feixista - va dir ell, rabiós.

Des d'aquell dia que el noi, amb la seva actitud, privà que en Castell pogués contemplar la Roser quan es rehtava al lavabo, hi havia hagut més de quatre renyines i reconciliacions, fins a l'extrem que un cop la seva mare es queixà :

- Sembleu gat i gos, vosaltres !

L'amistat, de tota manera, mai no havia tornat a ésser la d'abans, cadascú tirava pel seu costat i ben poques vegades es trobaven a jugar al jardí de baix, on aviat la Roser començà a plantar flors i a procedir a grans reformes els diumenges i altres dies de festa perquè volia fer la llar ben acollidora per al seu marit. Fins i tot es va emprendre de pintar el pis que encara continuava com l'havien trobat en entrar-hi. Com que el preu que li demanà un professional la va esfeir, decidí que també podia fer-s'ho sola i s'aconsellà amb un adroguer del carrer de Còrsega que va preparar-li els ingredients.

En Francesc decidí ajudar-la i ell, en Daniel, també hi va voler ser. Durant prop de deu dies, perquè els va caldre rascar les parets, van divertir-se i cansar-se com uns condemnats pujant i baixant de l'escala de tisora que va deixar-los la Filomena, empastifant sostres

i parets de primer amb un pinzell i després amb un rodet que el mateix adroguer aconsellà perquè la feina quedés més acurada. Ell va especialitzar-se en els sòcals que perfilava amb un pinzellet prim i tan maniatricament que la Roser li va dir que ho brodava.

Tot plegat, però, era més difícil que no s'havien cregut. Al pis hi havia força humitat i en algun indret la pintura no volia agafar-se. Els va caldre fer-hi dues o tres capes suplementàries i així i tot el menjador, que era l'habitació més humida, no els quedà tan bé com el restant. L'empipador per la Roser va ésser que no s'havia preocupat de demanar permís a l'amo i quan ell se n'assabentà va apujar-li un deu per cent el lloguer per millores.

- Has vist quin poca-vergonya ? - es queixava la noia a la mare -. Ni que l'hagués pintat ell !

Va dir que s'aconsellaria prop d'un advocat, però a la fi ho deixà córrer i, rondinant, pagà aquelles vuit pessetes mensuals més. Si no hagués estat per això, potser també haurien pintat ells, la mare ja estava mig convençuda, però aleshores va fer-se enrera. Trobava que les despeses creixien més de pressa que els ingressos. Només el col·legi de la Neus ja li costava un ull de la cara, es queixava.

- Sempre s'ha d'estar comprant llibretes i romanços ! - feia.

No paraven de sortir coses suplementàries : una excursió que no s'atrevia a negar a la filla que l'esperava il·lusionada, el sant d'una de les professores o de la superiora, les flors per l'església, algun donatiu per les missions, els negrets o els xinesos...

- De demanar si que en saben, aquestes dones ! - era una altra de les seves lamentacions. Per sort l'ensenyança era bona i les noies aprofitaven si calia jutjar per les notes que duïen, sempre sets i vuits, amb algun nou i tot... És clar que les mares no paraven mai de recomanar-los que estudiessin, que les monges no les voldrien més si feien el gandul, i elles eren prou bones minyones per no plànyer esforços.

Ell, en canvi, darrerament havia afluixat i ara ja sentia la pressió de posar-se a treballar de veritat, sobretot d'ençà que, uns mesos enrera, el germà d'en Castell havia aconseguit d'obrir un petit taller amb un altre soci i ell, de vegades, hi acompanyava el seu amic els dissabtes a la tarda. També li hauria agradat disposar d'algun dineret, aquelles dues pessetes que la mare li lliurava cada setmana no arribaven enlloc ni afegint-hi la pesseta que el seu germà li donava per cirar-li les sabates. No que els altres nois anessin més calents de butxaca, però això no era cap consol.

A casa s'abstenia de dir res, comprenia que la mare tindria un disgust si li sortia amb la ma teixa cançó que anys enrera en fran-

cesc : que volia ésser mecànic. La seva ambició era convertir-lo en un escriptor i per això en iniciar-se el novell curs va matricular-lo a l'academia Salleras, que queia a prop. Va dir que no s'ho podia permetre, que feia un sacrifici, i era veritat, de vegades li costava una mica de pagar les mensualitats.

En aquell moment a la casa ja hi havia hagut canvis, el marit de la Roser s'incorporà a la llar i la noia feia vida al seu pis, com era natural. Es clar que ara les dues dones ja no es necessitaven tant com aleshores que tots eren ^{petits}, la Roseret, la més menuda de tots, tenia ~~quatre~~ ^{set} anys i la Neus ja havia complert els nou. El novell ordre de coses, però, es notava, tots ells s'havien acostumat ~~mm~~ a veure la noia ~~amb ells~~ al pis com si fos de la família i a baixar lliurement a casa seva. Ben cert que també ara ho podien fer, això, però no era ben bé el mateix.

En Miquel va resultar ésser un xicot prim, però musculat, una mica sever quan no se'l coneixia bé, cosa que no excloïa un fons de cordialitat, com va demostrar-se l'endemà de la seva arribada, quan pujà a veure'ls i els agrai tot el que havien fet per la seva dona durant aquells anys que ell passà a la presó. La mare estava una mica confusa, no li semblava haver fet res que mereixés agraïment, s'havien ajudat l'una a l'altra com dues bones veïnes en destret, i prou. Però ell creia que allò ja era molt, sabia de companys seus de presó les dones dels quals s'havien vist rebutjades en llur propi ambient per tots aquells que volien fer mèrits i temien la proximitat d'una roja amb el marit detingut.

- I això entre obrers ! - afegí ombrívolament.

Temps enrera havia parlat de casar-se amb la Roser, però darrerament es veu que havia recapacitat la conveniència de fer aquest pas i ella, com va explicar a la mare, es va avenir a continuar com abans. No s'hi havia negat, aclarí ella, tots dos havien discutit la cosa i la noia es deixà convèncer per un argument que li semblava prou bo :

- Oï que tu m'has esperat i jo he tornat ? - reportà que va dir-li -. Això demostra la nostra bona fe. Ara, si tu creus que passar per l'església et tranquil·litzarà més...

No, no la tranquil·litzaria més, va reconèixer, i començant-ho amb la mare va dir :

- Si vaig avenir-me a seguir-lo aleshores que la desgràcia encara no ens havia posat a prova, per què he de demanar més ara ?

La mare li féu una reflexió :

- Aquest és un altre món, Roser. Potser un dia us trobareu en la necessitat de justificar que ho sou, de casats...

Però la noia semblà no donar importància a l'objecció.

- Sempre hi serem/ temps, si es presenta el cas.

En Francesc, a soles, va declarar que ho trobava molt bé i que tothom hauria de ser com en Miquel. El molestaven aquelles persones que donaven el braç a tórcer només perquè la gent no diguessin. Afegí que ell tampoc no hi creia, en el matrimoni, i aleshores la mare es posà a riure

- Has tingut massa desenganys, oi ? - se'li'n burlà -. Suposo que a la botiga no les dius, aquestes coses ?

No, a la botiga no deia res, el senyor Glòries, l'amo, era un home de missa diària i, si no feia passar el rosari a la dependència, era perquè no els quedava temps i al capdavall l'establiment el tenia per vendre. Ell no s'hi sentia gaire bé; trobava que no tenia sort.

En Miquel, per la seva banda, en va tenir de seguida. Tres dies després de la seva tornada se'n va anar a veure un magatzemista de ferreteria pel qual havia treballat una temporada abans de la guerra i, amb tota tranquil·litat, li explicà que acabava de sortir de la presó.

- Què vas fer ? - diu que li preguntà.

- Res. Era milicià. Amb els de la Fai.

- Sí, es veritat que tenies idees, tu... - es veu que comentà.

- I encara les tinc.

- No t'has escarmentat, oi ?

- Sí, però les tinc.

- I et sembla que aquesta és la manera de presentar-se a demanar feina ? - el reptà, però sense deixar-lo contestar afegí - Vine dilluns, necessito un mosso.

En Francesc, quan ho sentí contar a la Roser, no se'n sabia avenir, però després s'anà posant en clar que l'amo del magatzem era d'un tar/anna molt especial : durant la dictadura del general Primo de Rivera només llogava separatistes; quant la República, afavorí els monàrquics i en temps de la guerra era el refugi dels capellans escapats de llurs parròquies o convents. Ara devia col·leccionar vells faistes, cenetistes i comunistes.

- Ja sap el que es fa - havia de comentar més endavant el xicot -. Llevat d'aleshores que protegia els monàrquics, sempre l'ha encertada.

Aquest cop semblava que es tornava a equivocar, el mateix Miquel veia poques perspectives d'un canvi de règim a despit del buit que es féu a l'estat espanyol a partir de l'acabament de la guerra de fora. La mare, encara que no ho hagués dit mai, devia haver confiat que un canvi o altre hi hauria, perquè aviat fou visible el seu desencís i

tornà a neguitejar-se pel seu marit. Es a dir, el neguit no s'havia deixada mai, però ara començà a queixar-se sovint :

- Només que escrivís...

S'acontentava amb això. Però no n'havien tornat a tenir cap notícia des que els visità el francès del Rosselló; el silenci era tan total que autoritzava les pitjors suposicions.

- Tu creus que el devien matar ? - va preguntar ell un dia a en Francesc.

El noi no va dir ni sí ni no.

- Poden haver passat tantes coses...

Patia més per la seva mare que per ell. Sense adonar-se'n, ja feia temps que s'havia resignat a no tenir-ne, de pare. Encara que no gosés confessar-s'ho, quan per atzar s'aturava a mirar la seva fotografia que el conservava jove com ja no devia ésser, li calia gairebé reconèixer que no el necessitava. Ara, als seus dotze anys ja avançats, fins i tot li hauria fet una cosa estranya haver d'aprendre una altra obediència, subjectar-se a les normes i costums que el pare podia establir. Era que l'havia conegut poc, que l'havia oblidat massa, més que en Francesc que sempre recordà aquells mots de comiat que havien de decidir tota la seva adolescència, de retruc, també la d'ell que s'emmirallava en el seu germà. L'home els havia deixat una mena de llegat i tots dos se'n volien mostrar dignes.

Les circumstàncies, després d'haver-los estat adverses durant tant de temps, ara els afavorien, car en Miquel afegí una altra lliçó a la que ja sabien o es pensaven saber. A casa, sempre s'havia dit :

- Nosaltres, els catalans...

I l'home de la Roser sempre començava :

- Nosaltres, els obrers...

El prestigi que li donaven aquells anys de presó i l'haver sortit de la prova sense deixar-hi les seves aspiracions de justícia com ell l'entenia, convertien les seves paraules en un oracle. A més, era seductor sentir-lo parlar amb aquella veu continguda, allunyada de tota estridència, que assegurava :

- La classe treballadora no ha dit encara la seva darrera paraula. Hem resistit embestides pitjors i encara som aquí. Hi serem sempre. El primer home fou un treballador i un treballador serà el darrer. Però som ignorants i no sabem unir-nos. Ells sempre en saben més i es fan costat per damunt les fronteres. Mireu que va passar quant la guerra...

Parlava del comitè de no intervenció com d'una entesa entre nacions capitalistes i reaccionàries que van lligar la república de peus i mans, aquella república que s'hauria pogut convertir en un govern

de treballadors en lloc de ser un règim burgès que desembocà en un domini comunista. Tampoc no estalviava les seves crítiques a Rússia que, al seu dir, havia venut la causa del proletariat per conveniències polítiques. El marxisme oficial s'havia burocratitzat, era un règim classista com un altre que havia trait la revolució mundial, la direcció de la qual va confiar-se-li aleshores de la primera gran guerra, quan Lenin i els seus acabaren apoderant-se del poder.

Ell l'escoltava bocabadat, amb la forquilla duspesa entre la boca i el plat, perquè aquestes digressions solien tenir lloc els dies de festa que dinaven plegats, un diumenge al pis de sota i un altre al d'ells, una iniciativa que havia partit de la moser i que prolongava, d'una manera disminuïda, aquella comunitat d'afectes i d'interessos que els havia unit durant tants anys.

La mare no solia mostrar-se d'acord amb els seus punts de vista, el seu marit havia simpatitzat sempre amb el socialisme i, encara que ella potser no tenia idees polítiques massa clares o arrelades, li semblava també que una societat socialista sempre seria superior a una organització anarquista que, segons ella ho entenia, propugnava una mena de campí qui pugui contrari al benestar general.

- No - replicava ell -, el nostre ideari no és pas aquest. Se'ns ha calumniat molt i el pensament anarquista mai no ha defensat el llibertinatge. Perquè un campí qui pugui seria llibertinatge... Nosaltres, els nostres teòrics, no han parlat mai de llibertat absoluta, sinó d'una llibertat condicionada i responsable. Combatem l'existència de tot aparell autoritari, però propugnem un alt sentit de solidaritat... És l'amor que ens ha de menar...

Dominava els seus clàssics, citava sovint Kropotkin, Bakounine, Reclus i tot d'altres noms que havien nodrit la seva adolescència, car procedia d'una família on ja hi havia hagut tres generacions de llibertaris i el seu pare havia mort a la presó; de la seva mare no en parlava mai, però un dia van saber per la moser que s'havia penjat, i el fill veia una traïció en aquest suïcidi.

El catalanisme, tot i que ell era català de soca, li inspirava una mica de desconfiança perquè li semblava un moviment burgès a despit que el Noi del Sucre i en Miret s'hi havien anat inclinant abans de morir tràgicament. No havia fet forat en les masses, deia, i per fer-lo ~~respectable~~ ^{man} respectable caldria treure'l de les ~~mans~~ que l'havien acaparat, esquerres i dretes, totes prou reaccionàries.

A ell li feia la impressió que havia llegit força, que havia pensat molt, i trobava natural que la mare no fos una antagonista digna dels seus coneixements i d'aquella fe que havia pagat amb la privació

de la llibertat. Un dia en Francesc va preguntar-li :

- No torturàveu la gent, vosaltres ?

- Mai no hem torturat ningú, els anarquistes - va replicar -. Som homes, no botxins. Si ens ha calgut matar ho hem fet, però d'una manera neta, sense rebaixar la dignitat de ningú.

Dignitat era una de les paraules que pronunciava més sovint, sia per negar-la als adversaris sia per concedir-la als propis correligionaris. Reconeixia, però, que a tot arreu hi havia homes nobles i recordava que un dels companys de presó amb qui féu més amistat era un marxista. Es clar que era un desviacionista, partidari d'en Trotski, afegia. El xicot li havia explicat la teoria de la revolució permanent, central en el pensament del company de Lenin, i devia haver-lo colpit més que no confessava perquè una vegada va dir que no era del tot inconciliable, en principi, amb l'ideari anarquista en la seva lluita per la llibertat. També va admetre, però, que la cosa exigia una reflexió més a fons. Va ésser el primer cop que el van veure una mica insegur d'ell mateix. Potsar era més flexible que no semblava, si bé per altra banda, tot i que s'havia resignat a la primera comunió de la nena, a començament del curs següent va treure la Rosaret de les monges. Això sí, es va captenir amb aquella dignitat que tan estimava.

Ell, personalment, va explicar-los la Roser, va presentar-se al convent i, després d'haver-se fet rebre per la superiora, li va agrair el desinterès amb què s'havia encarregat de l'educació de la seva filla i afegí que no hi acudiria més perquè ara ja es trobava en disposició de pagar un col·legi, certament més modest que el de les monges, però suficient per la mena d'ensenyança que esqueia a la noia d'una família obrera. No sabien si amb una mica d'ironia, afegí encara que així els deixava una plaça lliure perquè repetissin la caritat amb alguna altra criatura més necessitada.

A la nena, naturalment, no la va consultar per res i, quan s'assabentà que no tornaria més a les monges, va tenir una rabieta tan sorollosa que des de dalt la sentiren plorar. També somiquejà la ~~Nam~~ Neus, tot i que la mare no havia pensat ni un sol moment a retirar-la del col·legi. S'havien acostumat tant a anar sempre plegades, i ~~en~~ s'avenien tan bé, que la noia es feia un castell d'aquell canvi de circumstàncies.

La dona reprovà la seva conducta :

- Havia de pensar també una mica en ella, no sols en ell...

Es clar que en això jugava més el concepte en què tenia la caritat en general que les seves idees pròpiament anarquistes, com revelà aleshores que digué /

- La caritat degrada la gent.

La mare va fer l'orni, però en Francesc ho va recollir i després comentà :

- A aquest sí que m'agradaria que el sentís l'hipòcrita.

Era així com ara solia anomenar el senyor Glòries, l'home de missa diària que havia resultat tenir una amigueta a la qual doblava l'edat, o més, perquè deien que no era tan gran com la seva filla, una noia de vint-i-tres anys que de vegades acudia a la botiga. La mare no aprovava aquest tractament :

- No se les pot jutjar amb lleugeresa, les persones - deia.

A en Daniel li calia reconèixer que ella n'era, de prudent. No li agradaven les sedaseries i no recordava haver-li sentit dir mai mal de ningú, com no fos en algun moment d'impaciència o d'indignació ràpidament superat. Això feia que de vegades es queixés de les velles, molt donades al xafardeig. Ja ho comprenia, posat que no tenien cap més distracció i, amb quaranta anys que feia que vivien al mateix lloc, per força s'havien acabat assabentant de la vida i miracles de tots els veïns. Ella, però, procurava oblidar tots els embolics que li contaven, de la mateixa manera que tampoc no feia cas de les enraonies que sentia per les botigues on acudia a retirar el racionament que ni amb l'acabament de la guerra de fora no s'havia suprimit. I quan algú volia contar-li massa històries, feia :

- Prou feina tinc a casa, jo !

El gust de la llar, però, l'havia anat perdent. Ara , des de la tornada del marit de la Ròser, tots pogueren adonar-se que era la noia més que ningú qui havia mantingut la casa en ordre, que a ella havien d'agraciar el pis net i la roba planxada que es posaven el diumenge, els llits sempre impecablement fets i el menjar calent. En faltar la noia, tot començà a anar més de mal borràs que mai, sobretot pel que fa a la manduca. Sopar, sempre sopaven fred, com no fos que en Francesc decidís fer un ou ferrat o una truita si trobava ous, o una sopa escaldada per anar-se'n a dormir més confortats. De primer la noia s'havia brindat a fer-los-el, però la mare creia que ja tenia prou obligacions i no hi accedí. Al capdavant, eren moltes les famílies que no menjaven calent.

A ells, sobretot als inicis, aquelles improvisacions de darrera hora els produïen una sensació d'aventura que afalagava llur sentit juvenil de la independència, però amb el temps la cosa es feu monòtona. Menjaven a deshora, tan aviat a les vuit, quan tornaven a casa, com a les deu, poc abans d'arribar la mare. I no sempre ho feien plegats, ni a taula. Només els diumenges i dies de festa hi havia un semblant d'or-

dre, perquè aleshores la mare era substituïda prop de les velles per una suplenta que ja hi anava abans que ella s'hi col·loqués. Però era un ordre al mateix temps desordenat. La dona aprofitava la jornada per fer neteja del pis, els treia de bonmatí del llit com si també se n'haguessin d'anar a treballar o a l'escola i després es queixava que se'ls trobava per tot arreu. No els quedava més remei, doncs, que anar a amoinar pel veïnat o sortir al carrer encara desert. Però això a la dona tampoc no li agradava.

- Què hem de fer, doncs ? - protestà un dia en Francesc -. Penjar-nos al sostre ?

Amb la vinguda del bon temps ho van mig solucionar empenent tot de menudes excursions de mitja jornada que els dugueren al parc, a Montjuïc, al trencaones, al Tibidabo, al parc Güell... La Neus es quedava a casa. Hauria calgut mudar-la i la mare no en tenia ganes.

Alguna cosa s'espatllava. Un equilibri difícilment mantingut havia estat alterat, i ells se ~~múanaments~~ d'adonaven, sobretot en Francesc que deia :

- La guerra ens ho ha pres tot...

Sempre feien els primers passos en silenci, encara resentits d'aquella sortida pràcticament forçada i només a poc a poc anaven retrobant llur humor habitual que sovint tornava a enfosquir-se en arribar a casa. Ni l'un ni l'altre no tenien rellotge, els calia preguntar l'hora a la gent, i així i tot no era estrany que arribessin tard, quan la mare i la Neus ja eren a casa d'en Miquel i el matrimoni de baix, amb la Roseret, s'havia instal·lat entorn de la taula parada. No hi havia raons més sovint perquè en Miquel treia importància a la cosa i amb quelque comentari anodí mirava de crear una atmosfera natural...

- Avui si que és una llàstima encauar-se, oi ? amb aquest dia tan clar... - deia per exemple -. Un matí hem d'anar tots a la platja.

Hi van anar una sola vegada, però la mare no va voler ser de la colla.

- Sóc massa vella, jo, per banyar-me davant la gent...

De primer havien dit d'anar a la platja lliure, però ho van haver de deixar córrer perquè cap d'ells no tenia vestit de bany i, tot i que a la botiga on treballava en Francesc en venien i els haurien pogut treure amb un descompte, no era pas qüestió de comprar-ne tres quan s'estaven d'altres coses més necessàries. Els van llogar doncs amb l'entrada, a la Barceloneta, on la platja estava de gòm a gòm i ell no va plaure's tant com esperava perquè no sabia de nedar i li calia restar prop de les cordes. En Francesc ho va passar més bé. Va trobar-se amb una noia de la seva edat que es veu que coneixia de quan treballava a

la primera casa i ella va voler ensenyar-li de fer el mort, a la dis-cina. També li n'hauria ensenyat a ell, però a en Daniel li feia vergonya i es negà a seguir-los.

No va tenir cap disgust quan l'endemà en Miquel va decidir que no hi tornarien. Sembla que allò d'haver-se passat tants anys a recer de l'aire i del sol no li havia provat i el dilluns va haver de quedar-se a casa perquè tenia tot el cos butllofat i tan encès que la Roser s'espantà i volgué cridar el metge. Quan va saber que s'havia passat quatre hores a la platja sense ni tan sols posar-se cap pomada protectora, els va moure un escàndol i els tractà d'imprudents. Els altres, però, que s'havien exposat tanta estona com ell, no tenien ni la pell encetada, únicament una mica vermella.

En Daniel, que tenia la impressió d'haver fet el ridícul, allí agafat a les cordes com una criatura, decidí d'aprendre de nedar i va assessorar-se prop del seu germà per si sabia d'algun lloc, però en Francesc, que també n'hauria volgut aprendre, va dir-li que a tót arreu s'havia de pagar.

Ja estava a punt de renunciar-hi quan un noi que estudiava a la Salleras amb ell va contar-li que era parent d'uns pagesos que tenien un hort amb casa i tot a la banda d'Horta i que allí hi havia un dipòsit gran on ell n'havia après l'estiu anterior. Però era un xifot murri i, quan ell li demanà d'acompanyar-lo si aquell any/també hi anava, va exigir-li una pesseta amb l'excusa que als parents potser no els agradaria que hi portés algú altre que no coneixien, i que això bé valia una compensació. Una pesseta cada cop que hi anessin, volia dir.

Ho acceptà, però va posar-li per condició que li pagaria el tramvia o s'hi traslladarien a peu. El noi, en Cabré, fill d'uns botiguers que tenien una tenda de queviures, ho va resoldre de la següent manera: la primera vegada va pagar-li el viatge per ensenyar-li on era la finca, però les altres vegades l'hi féu anar sol.

No començaren fins que ja feien vacances, a mitja n juny, però ell ben aviat féu trampa i sovint, en lloc d'anar-hi el diumenge, com havien quedat, s'hi presentava entre setmana. Els hortolans, que eren molt més sociables que en Cabré no havia deixat presumir, tenien un noi de la seva edat, en Mordí, molt diferent del cosí, desinteressat i bon mi9nyó, que de seguida va simpatitzar amb ell. També hi havia una noieta que tenia un any més, però era força/esquerpa i en general els evitava.

El dipòsit era magnífic, gran quadrat, sota un salze immens que l'ombrejava. A ell, alt com era, l'aigua li arriabava fins sota la barbeta i no hi trobava altre inconvenient que la seva fredor quan acabaven de renovar-la. Moltes vegades el dipòsit funcionava mentre ells

es banyaven, i aleshores era un goig atansar-se al doll i deixar-lo espetegar uns moments sobre la pell, no massa, perquè pujava massa ~~gum~~ gelada del pou. En Jordi era un bon nedador i li mostrà com n'havia après, amb una menuda fusta llarga que li servia de suport, però ell la trobà poc pràctica i aviat s'estimà més prescindir-ne. El noi li havia dit que el secret d'aprendre'n de pressa era no tenir por, un bon consell, i fàcil de seguir en aquell dipòsit on l'aigua era amical i sense profunditats perilloses.

A la mare no li'n va dir res fins que va haver vençut les primeres imperícies i s'aguantava bé, però les seves assegurances que ara ja en sabia no tranquil·litzaren la dona que va prohibir-li de tornar-hi si no hi anava amb en Francesc. El seu germà també en tenia ganes, però no s'atrevia sense que l'haguessin invitat, i per això ell un matí en parlà a en Jordi. El noi va dir-li que el podia portar, però en Cabré, quan va assabentar-se'n, ho trobà malament perquè era remugaire de mena i a tot arreu veia inconvenients. A més ara estava resentit perquè ni els diumenges no cobrava la pesseta. De fet, gairebé s'havien barallat amb el seu cosí per aquest afer que en Daniel no es pogué callar quan ~~murmurava~~ l'amistat que l'unia al fill dels hortolans ja autoritzava certes confiances.

- El dipòsit és meu - va dir-li -. I jo no cobro a ningú.

No ho podia contradir, això, de manera que a la fi va girar-se a en Daniel :

- Un altre cop vindràs a demanar...

A en Francesc va fer-li mala cara, però no fou per ell que el xicot renuncià a anar-hi més d'una vegada, sinó per tots plegats. Es trobava massa gran en companyia d'ells, i en Daniel ho va comprendre; en realitat, ja va estranyar-li que hi hagués accedit, però el noi ho va fer per tranquil·litzar la mare, a la qual no van dir res que ell continuava anant-hi sol.

Més endavant hi va dur l'Eusebi Castell, també ben acollit per en Jordi i àdhuc per la seva germana que, en presència del noiet, semblava fer-se menys esquerpa. En Cabré, en canvi, li manifestà una antipatia extremada ja des del primer dia que coincidiren, però ell hi va perdre, car aviat s'acostumaren a prescindir-ne en llurs jocs, dels quals l'excloïen amb tota deliberació.

- Sempre ha estat un resentit - va declarar un matí en Jordi. Potser no era ben bé allò, potser ni el mateix noi no sabia l'exacte significat del mot, però a tots dos els semblà entendre a què es referia i quan un dia que no hi era en Castell va dir /

- No ha vingut avui, el resentit? - el nom ja va quedar-li i a par-

tir d'aleshores ni la delicadesa no van tenir d'estalviar-l'hi davant seu.

Però ben aviat van haver-hi d'altres coses que els interessaren més que molestar el xicot, la més important de totes els maneigs de la Magdalena, la germana, que comença a observar un capteniment estrany amb en Castell. Un matí que els hortolans no hi eren perquè se n'havien anat a Barcelona, com deien ells, a comprar, va cridar-lo des de darrera la casa quan ja es despallaven i al cap d'una estona els van veure que sortien de l'hort.

- Què deuen voler fer ? - es preguntà en Jordi, i ja anava a cridar-los quan en Daniel, sense saber per què, exclamà :

- Deixa'ls, home !

No van tornar fins al cap d'una hora i en Castell, en lloc de reunir-se'ls al dipòsit, es va quedar assegut al peu de la figuera que hi havia a l'altra banda, prop del ferrer, mentre la noieta desapareixia dins la casa.

- On heu anat ? - va voler saber en Jordi.

- Enlloc - replicà en Castell.

Al cap d'una estona va dir que ja era tard i en Daniel va vestir-se per acompanyar-lo. La Magdalena no havia tornat a sortir, potser perquè mentrestant els pares ja havien arribat.

Pel camí, sense que ell li preguntés res, el noi va confiar-li :

- M'ha demanat si volia anar a passeig amb ella...

- A passeig ?

- Sí.

Ell considerà :

- Es deu haver enamorat de tu.

- Vols dir ? -. No semblava pas desagradar-li aquella perspectiva -. Oi que és bonica ?

- Però no diu mai res - li féu observar ell -. De què heu parlat ?

- No ho sé... De tot.

- Vol que festegeu, potser ? - va preguntar ben seriósament.

- No ho ha dit.

Els dies següents els pares hi eren i la noieta no s'atansà al dipòsit ni sortí de casa, però va mirar-los unes quantes vegades ~~nan~~ des d'una de les finestres. El diumenge, en canvi, se'ls reuní quan eren asseguts darrera la menuda construcció on hi havia tancat el motoret, avu-
mut perquè els diumenges al matí en general faltava la força elèctrica, i va quedar-se escoltant la narració que en aquells moments feia en Daniel sobre aquella capseta de xinxetes que havien omplert de mosques perquè la senyoreta Sílvia s'espantés en destapar-la.

- Va fer un salt, tu, que ens pensàvem que queia de la tarima. I al

seu voltant només se sentia zum, zum ! les mosques que s'escapaven...
- Nosaltres li pensavem sargantanes a la taula - va dir aleshores la Magdalena -. I una vegada una granota que va anar saltant per tota la classe...

En Castell lamentà :

- Nosaltres no en teníem, de granotes.
- Aquí de vegades n'hi ha, als recs.
- Aquí sí, és clar.

Semblava una mica cohibit, i ell també. Potser per això no havia acabat de saber comparar amb gràcia aquella història de les mosques. Fins aleshores, la noieta mai no havia pronunciat una paraula espontàniament ni se'ls havia atansat per iniciativa pròpia. Adhuc el seu germà semblava una mica estranyat i després, quan la seva mare va cridar-la des de la casa perquè li volia manar alguna cosa, va fer :

- quina arrel li deu haver agafat ?
- Amb vosaltres també és tan callada ? - volgué saber ell.
- Sí, no parla mai gaire. Sempre ha estat molt mussol.

En Castell la defensà :

- Mussol, no...
- Oh, el que diguis tu!...

Dos dies després la van trobar pel camí amb un cistell i en Castell s'oferí a portar-l'hi. Va acompanyar-la fins a la porta de la casa mentre ell es quedava amb en Jordi que ~~amb amb amb~~ entrecavava un banc d'ençams prop del seu pare, però seguidament va adonar-se que desapareixien cap dins de l'entrada, on van restar ben bé deu minuts. En Castell semblava una mica capficat quan se'ls reuní, però no va dir res fins a migdia, quan se'n tornaven a casa.

- Diu que si ~~hi~~ vull anar a esperar-la al vespre, a la sortida, hi puc anar - va contar-li.

- A la sortida d'on ?
- Va a cosir a casa d'una modista, saps ?
- I què li has contestat ?
- No ho sé... També pots venir tu, té una amiga.

A ell el cor se li mig disparà d'angoixa.

- T'ho ha dit ella ?
- Sí. Podríem sortir tots quatre.
- Però jo no la conec de res, aquesta amiga. Hi aniràs, tu ?
- No sé què fer...
- Jo no vint, eh ? - aclarí ell.

Gairebé estava espantat. L'altre repetí :

- No sé què fer.

- Potser és una noia més gran. Ja ho és ella, de més gran.
- Només té vuit mesos més que jo.
- Vaus ?

No, no hi aniria. No tenia ganes de fer el ridícul. Aquella tarda, quan en Franceesc ja era fora, va ficar-se a l'habitació de la mare i es contemplà al mirall. Era alt, no havia parat de créixer, i ja tenia tretze anys, però el rostre encara era infantil, sense pèl, amb uns quants granets vermells a la banda on un dia confiava veure's un bigoti.

Després va despullar-se i, nu com un verm, es tornà a mirar, de prop i de lluny, una mica escèptic davant d'aquell cos llarg i esprimat, amb les costelles ben dibuixades sota la pell bruna... tot d'una llambregà cap a la porta que no era tancada i recordà aquella vegada que va espiar la Roser quan era al lavabo, però al pis no hi havia ningú. Estava sol. ~~En~~ ^{En} tornar-se de nou cap al mirall, el seu cos ja va semblar-li un altre. Aquella imatge llunyana que ara l'assaltava, neta i precisa, havia despertat una ànsia que el feia tremolar i, sense adonar-se'n, es va trobar amb la mà arrapada al sexe. Tot seguit, va córrer cap a la comuna.

L'endemà, en Castell insistí :

- Què, hi anem ?
- Per què ~~po~~ hi vas tu sol ?
- Em fa un no sé què... Dos és diferent.
- I on ~~ens~~ trobaríem ? - va afuixar ell.
- Passa pel taller del meu germà.
- Bé... Ja veurem si en tinc ganes.

La decisió, però, se li va escapar de les mans. Quan a les set va tornar a casa a canviar-se, la mare ja hi era. Gairebé va tenir un espant quan en obrir la porta amb la clau que acabava de recollir del pis de la Roser, on la guardaven perquè tots se'n poguessin servir ja que només en tenien dues i l'altra sempre la duia la mare, va trobar-se-la que sortia de l'habitació vestida amb la bata d'estar per casa.

- Com ~~man~~ és que ets aquí ? - va estranyar-se.
- No em trobava gaire bé i he tornat. Ara em ficaré allit.

Va oblidar-se de la cita mig convinguda i de tot. Estava enquimerat, la mare no es planyia mai.

- Vols que vagi a buscar el metge ?
- No, no és res. Potser un cop d'aire. Em fan mal tots els ossos.

Va trobar que feia mala cara, però ben mirat la cosa no era nova. Des de feia una temporada se la veia més envellida, però ell, i en Franceesc que li ho havia fet observar, ho atribuïen a aquell llarg silenci

del pare que ara, amb el mesos transcorreguts des del final de la guerra, ja només tenia una explicació. La dona es consumia de pena i això repercutia sobre la seva aparença física. Li havia passat al revés que a la Roser, que ara semblava més jove que mai. Es veritat que ella ja no treballava com abans i a més tenia l'home al costat.

- Vols que et faci alguna cosa ? - preguntà, insegur.

- No; descansant em passarà.

Naturalment, no podia pas deixar-la sola i va quedarse sense necessitat que ella li ho demanés. Fins i tot li va fer una estona de companyia, assegut als peus del llit, però ella anà tancant els ulls i a la fi digué :

- A veure si puc dormir una mica...

Potser no va poder, o molt poc, perquè en arribar en Francesc el va sentir i crida :

- Nen...

Hi van entrar tots dos i els demanà el termòmetre perquè li semblava que tenia febre. Però només estava a trenta-sis vuit. En sortir de l'habitació, en Francesc va dir :

- No t'has fixat quina cara més grisa que té ?

- La hi té sempre.

- Si demà encara es troba així, farem venir el metge.

No va caldre, perquè l'endemà va llevar-se com de costum i fins digué que ja li havia passat tot. De fet, ja semblà recobrar-se aquell mateix vespre, quan ells ja havien sopat i van entrar a fer-li una estona més de companyia, ara amb la Neus que s'havia passat la tarda al cosidor de la Carmeta. Més tard va baixar un moment la Filomena bacallanera que li duia un tros de sabó d'una calderada que havia fet seguint una fórmula que li donà una clienta temps enrera.

- Devia ser cansament - comentà l'endemà en Francesc quan dinaven.

Dos dies després, però, era visible que la dona feia esforços de flaqueza i que només una voluntat indomptable la privava d'abandonar-se. De vegades deixava una feina a mig fer i s'asseia amb el cap entre els palmells, com si li pesés.

- Què tens, mare ? - preguntava en Francesc -. Per què no el vas a ~~men~~ veure, el metge ?

- I què vols que em faci, ell ? Ja passarà - deia fatalísticament.

L'altre diumenge, a la fi, decidí quedar-se tot el dia al llit i, amb l'excusa que tenia una mica de febre, el noi aconseguí de convenir-la que la visita del doctor Bosch s'imposava.

L'home, que ~~arribà poc~~ acudí poc abans de dinar, va tancar-se amb ella a l'habitació i es passà molta estona examinant-la. Quan sortí, de-

manà per rentar-se i la dona, des del llit, cridà :

- Doneu-li una tovallola neta.

Tots dos van assistir a les seves ablusions silencioses, en Daniel amb la tovallola a la mà. quan s'eixugava, va dir-los :

- Aquesta dona fa anys que treballa massa i menja poc. Em penso que té una anèmia hipocròmica. Els símptomes ho són, però caldrà fer-li una anàlisi de sang.

- I és greu això, doctor ? - preguntà en Francesc.

- Pot ser-ho si no fa bondat.

- I què és, una anèmia hipocròmica ? - va voler saber ell.

- Hipocròmica - el corregi el metge, sempre precis -. Tu saps que són els globuls vermells ?

- Sí.

- I la hemoglobina ?

Va sacsejar el cap; no n'estava segur. En Francesc tampoc no ho devia estar, perquè callava;

- Es el pigment, la substància que dóna color als globuls vermells. Doncs, bé, una anèmia hipocròmica és una malaltia en la qual disminueix l'hemoglobina; els globuls vermells es van descol·lorint. Ho enteneu ?

Tots dos van dir que sí.

Van ~~parar~~ anar-se'n tots tres cap al menjador i l'home va asseure's un moment a escriure en un paper que després els lliurà.

-Quan hagin fet aquestes anàlisis, m'aviseu. Mentrestant, que descansi i que mengi. Més val que no s'aixequi. No recepto cap medicina fins que no tinguem la seguretat que es tracta d'això.

La van tenir al cap de tres dies, dos després d'haver acudit a casa de l'analista, on va acompanyar-la ell un matí. En sortir, va arribar-se a casa de les velles, on no havia estat mai, per dir-los que la mare havia caigut malalta i els caldria buscar-se algú altre. Només en va veure una, una dona desagradable i mostatxada, vestida de negre, que en lloc de doldre's de la malura va queixar-se :

- I que farem, ara, nosaltres ?

En Daniel va deixar-la plantada amb la paraula a la boca i va córrer novament cap a Gràcia.

Ell mateix va anar a recollir el resultat de les anàlisis i el duqué directament al consultori del doctor Bosch, al qual ensopega en el moment que sortia a fer les visites. En Daniel gairebé no li dona temps d'obrir el sobre i de llegir el paper que contenia.

- Ho és, doctor ?

Ho era.

- No podrà treballar més ?

- Un dia o altre. Encara és jove, noi, la teva mare. Però de primer s'ha de refer. Ja passaré abans del vespre. No li diguis res, tu.

Va passar quan en Francesc ja havia tornat del treball. En aquell moment també hi havia la Roser i la seva filla que s'entretenia amb la Neus. En Daniel s'havia cregut que voldria amagar-li el mal que tenia, però s'equivocà.

- Es una anèmia, senyora Pastida - va dir-li -, res que ens hagi de preocupar massa si vostè fa bon dat. Per gust li aconsellaria una temporada al camp, en un indret on pogués menjar força verdures i coses naturals... Ja sé que no pot ser - afegí en veure que la dona anava a obrir la boca -. Mirarem de posar-hi remei des d'aquí. Li receptaré uns compostats de ferro que l'ajudaran... No cal dir que no vull ni sentir parlar de treballar. Prengui's les coses amb calma. Ara fa uns quants dies de llit, descansi... Després la deixaré aixecar, però d'esforç cap, comprén ? Ara ha té dos fills grans i una noia que poden reposar-la...

Parlava, parlava, com si no sabés com acabar, com si confiés que les paraules amagarien o dissimularien la gravetat de la situació. Però no servia. Tots eren conscients que s'atansaven temps difícils, que allò era una mala jugada de la sort. Havia caigut el puntal. Prou deia la Roser :

- Ja saps que pots comptar en tot i per tot amb nosaltres...

Era sincera, i també els ajudarien els altres, la Filomena i la Carmeta, però això no solucionava el problema. D'on traurien els diners per viure ? Amb el jornal d'en Francesc no n'hi havia per anar gaire lluny... En Daniel va creure que era el moment de prendre una decisió, de fer un acte d'home.

L'endemà, a migdia, sense esperar més, va arribar-se al taller del germà d'en Pastell, el primer indret que se li va acudir. En sortir-ne, vint minuts després, ja tenia ordres de presentar-se el matí següent. Seria mecànic.

El món del treball

Els primers tractes amb la feina ja els havia tingut un any enrera, quan durant les vacances de l'estiu la mare va trobar-li una col·locació. Més que trobar-l'hi, la cosa li va caure a les mans un dia que la gallinaire a la qual solia comprar de tant en tant va dir-li que li calia algú que l'ajudés a plomar l'aviram.

- Vostè té un noi - li proposà -. Per què no me'l fa venir, a les tardes ?

- Si no en sap, ell ! De què li serviria ? - objectà la mare.

- N'aprendrà de seguida. No és difícil.

No va dir ni sí ni no i, de primer, més aviat semblava que li feia poca gràcia, però després devia pensar que era una manera de tenir-lo una mica lligat mentre ella era fora de casa.

- Què et sembla ? - li preguntà -. Només hi hauries d'anar un parell o tres d'hores a la tarda i et donaria deu duros...

Ell no s'hi veia, plomant volàtils, però sabia la necessitat que hi havia a casa i no va atrevir-se a negar-se. Aleshores ben just si havia ficat dues o tres vegades els peus en una casa de venda de gallines i no sabia que la feina era tan desagradable quan no teníeu el nas acostumat a aquella farum càlida i embafadora d'excrements, de sang, de budells i de cossos morts que es refredaven ràpidament. Va tenir encara el mal encert de començar un dia de pluja, quan la fortor es concentrava més que mai en l'interior del menut local de darrera, on s'amuntegaven unes quantes gàbies buides i un parell de gàbies plenes en una atmosfera pesada i fosca que li tapava els esperits. Hi contribuïa també la mateixa senyora Encarneta, una dona potser de quaranta o quaranta-cinc anys, soltera i sense família, que havia heretat el negoci dels seus pares. Era una persona bruta i plena de palpissos mal continguts que acabaven de donar-li un aspecte xarxó; no milloraven res les seves cames plenes de venes varicoses que de vegades s'havia de protegir amb unes mitges de goma velles i esfulgagarsades que es subjectava sota els genolls. A la tarda, que no havia d'estar dreta al darrera el taulell, se lesolia treure i aleshores mostfava una carn blanca vetejada de blau i vermell que a ell li semblava repugnant. Tenia altres coses que ho eren, com el seu mal costum d'escurar-se sovint

el nas sense pudor o de gratar-se per tot el cos amb les ^{la} seves ungles endolades. Hi havia dies que els polls dels animals ~~mostraven~~ molestaven tant que s'havia de treure la faixa, cosa que feia al seu davant, sense més precaució que un advertiment :

- No miris.

Però ell no ho podia evitar, repel·lit per la visió més o menys fugitiva d'unes cuixes grosses i plenes de ~~manonnes~~ sacsons sobre les quals s'eixamplava el ventre mentre ella sospirava satisfeta :

- Ah !

El primer dia que s'aixecà les faldilles, en Daniel gairebé va sobresaltar-se, com si s'imaginés que la dona duia segones intencions, però ben aviat va comprendre que a ella ni se li acudia que podia ésser objecte de desig o de repugnància. Car després tornava a asseure's amb tota naturalitat i proseguia la feina entre comentaris ben ~~innocents~~ innocents, en general queixes que tenia una mica sobre tot, començant pel proveïdor que no sempre li duia la mena d'aviram que ella volia i acabant pels clients mal pagadors que feien gep.

- No s'ho deuen pensar que jo n'he de viure, del negoci. Potser es creuen que ja m'he fet prou rica. Una dona sola, diuen, ves quines necessitats ha de tenir ! Però a mi tampoc no em dóna ningú res de franc, si vaig a l'adrogueria he de pagar, i el pa també me'l cobren... Ja ho sé que hi ha misèria... Quan penso en la botiga que teníem abans, en vida del pare !

Hi havia dies que el monbleg durava tota la tarda, fins que ja havien enllestit i ell se'n tornava a casa; altres dies, en canvi, es mostrava taciturna, fins i tot semblava que li costava de contestar si ell li feia alguna pregunta relacionada amb la feina, les úniques que li adreçava, perquè amb ella no hi podia tenir res en comú ni li interessava poc ni molt la seva vida.

En el fons, i fossin quins fossin els seus defectes, no deixava d'ésser una dona considerada i amable i durant els primers dies es mostrà força pacient ^{ad}huc quan la imperícia del noi li feia esquinçar la pell de les gallines que després quedaven pessigades, com deia ell.

- No sé pas a qui les deu vendre, aquestes - va confiar un dia a en Francesc.

- Venudes a talls no es deu veure tant - comentà el noi.

- Potser no.

La feina, de totes maneres, com ella mateixa ja havia dit, no resultava difícil i al cap d'una setmana en Daniel ja plomava gairebé com un professional, si bé mai no arribà a la velocitat de la dona que en feia tres o quatre mentre ell n'enllestia una. Podia tenir reuma als

dits, com es queixava i devia ésser veritat a jutjar per la inflor de les articulacions, però això no li llevava gens de la seva destresa. La mateixa que revelava per matar l'aviram sense ajuda de ningú, perquè això sempre ho feia ella, en general abans de l'arribada d'en Daniel que ^{en}acudí al local ja es trobava amb una estesa d'aus a punt de ser plomada. De vegades n'hi havia més que de costum i ell un dia s'admirà :

- Tot això pensa vendre ?

- La meitat ja és venut - va replicar-li la dona.

Va esbrinar que encara hi havia comerciants més modestos, petites paradetes on en realitat revenien animals que ja els arribaven plomats i preparats. Potser tenien dificultats a abastir-se de volatils vius, o potser els repugnava aquella feina. Mai no ho va aclarir perquè no li interessava. No li interessava res d'aquell negoci que encara tenia altres derivacions, com va saber ja el primer dia, quan la dona digué que havia de separar les plomes blanques i el borriçol de les altres plomes fortes i amb el canó llarg i dur. Les primeres les venia a un matalasser i servien per a fer coixins. Amb les altres, en Daniel omplia dues grans llaunes que l'endemà s'enduia l'escombrari.

Treballaven al local del fons, amb la porta de la botiga oberta per si acudia encara alguna clienta tucardana, però gairebé mai no venia ningú, com no fossin els dos homes de la camioneta que s'enduien les gabies buides i en deixaven unes altres de plenes. Ella els donava conversa i els seguia cap a fora quan carregaven i descarregaven,, però els homes li'n feien poc cas. Només de tant en tant, quan devia estar de bon humor, un d'ells, panxuts i caraprim, li deia :

- Què, quina nit em deixaràs la porta oberta, Encarneta ?

Aleshores ella l'insultava mansament, sense ofendre's, i després encara remugava una estona, complaguda :

- No pensen en res més.

Deia que de jove havia festejat, però que ell li resultà un pocavergonya que només anava pel negoci o pel que caigués.

- Sort que el vaig veure venir - comentava -. I és el que sempre dic, que més val estar sol que mal acompanyat. Ara no depenc de ningú, sóc lliure com l'aire.

En devia tenir prou amb la possibilitat d'assegurar-ho, perquè el fet és que es passava la vida a la botiga, esclava de l'aviram i dels clients. Ni el diumenge no sortia, com no fos per anar a missa, tot i que de devota no n'era gaire.

- S'ha de fer com tothom - deia -. I després, a l'església no hi aprens res de dolent.

En Daniel la deixava dir. Assegut en una mena de cadira sense respatller que més aviat semblava un tamboret però no ho era, anava agafant les aus del banc on ella les dipositava, les repenjava sobre la bata que li cobria els genolls i deixava caure les plomes en un cossioli o per terra segons fossin de les bones o de les dures. Els cossos despulats i esblanqueïts amb la pell borriollada, passaven cap a una altra post abans d'ésser penjats. Després, en acabar, li calia ben espolsar-se els pantalons i així i tot sempre compareixia a casa amb una mica de plomissol.

Ara i adés, fos perquè els homes que duïen l'aviram fallessin o perquè la venda del matí no havia anat com calia, en Daniel es trobava sense feina o amb tants pocs caps que a la mitja hora ja havia enllestí. Llavors la dona deia :

- Què et sembla si fem xocolata ?

Ell no volia, li feia una mica de fàstic menjar res en aquella casa, encara que fos al pis de dalt on passaven després de tancar la botiga, però mai no s'atrevia a dir que no i la seguia cap a la cuina on ella preparava el berenar. No li faltava res, a la dona. A la despesa tenia pots de confitura, sucre, xocolata, galetes, mermelades...

- Això s'estalviaria la teva mare - li deia ella -. Perquè deus berenar, oi ? A la teva edat s'ha de menjar força.

Cal dir que la xocolata era bona, ella sabia fer-la, i solia servir-la-hi amb unes quantes maries ben conservades, torradetes, que li espetegaven entre les dents si no les remullava. Ella s'asseia a l'altre costat de taula i, si no s'havia tret la faixa, ho feia aleshores, sense oblidar-se de dir-li que no mirés, per costum més que per altra cosa. Després, tot xarrupant, li parlava d'abans de la guerra, de quan vivien els seus pares, d'aleshores que segons ella els negocis eren més fàcils i l'establiment tenia una vida que ja no havia tornat a recobrar. Mai no li preguntava per les seves coses, ni una sola vegada no s'interessava per les seves afeccions, pels seus estudis, i només en una ocasió va voler saber si no havien tornat a tenir notícies del pare. Ella hi tenia uns cosins, a l'exili, una parella que s'havia sabut espavilar, ~~manera~~ car ara tenien un establiment en un suburbi de París, a Lavallois, on deien que es guanyaven bé la vida.

Ell l'escoltava amb l'orella distreta, amb ganes d'acabar-se aviat la xocolata i fugir del pis on l'atmosfera ben just si era una mica més respirable que a baix. Era com si la dona portés amb ella la fortor de l'aviram que manejava tot el sant dia. No s'hi acabava d'acostumar i esperava amb una mica d'impaciència el començament de curs que el tornaria als llibres, però a casa mai no es queixava d'aquella mena de

feina que no considerava prou digna d'un home.

La darrera setmana compartí el treball i la xocolata amb una noia una mica més gran, d'uns quinze anys, que la dona llàgà amb temps per no trobar-se sense ningú quan ell se n'anés. Ara s'havia aïllat a tenir ajuda i companyia. En Daniel mateix s'encarregà d'ensenyar-li la "professió", com deia l'Encarneta, però la noia era particularment sensible als petits pols de l'aviram i no va fer gaire durada a l'establiment. Més endavant, quan ell ja havia reprès els estudis, un dia que van trobar-se pel carrer va dir-li que ja no hi era i que ara feia de dependenta en una parada de carn. Era una noia molt pàl·lida i baixeta, més aviat tímida, que va ruboritzar-se violentament la primera vegada que va veure com l'Encarneta es treia la faixa. Ell va riure per sota el nas i, en sortir, cap a les vuit, va comentar :

- Som com una família, saps ?

Però ella va dissimular, com si ignorés a què es referia. Li devia semblar indecent parlar d'allò amb un xicot, encara que fos prop de tres anys més jove que ella, una veritable criatura.

A la mare no li n'havia dit mai res, d'aquests procediments deseixits i al capdavant innocents de la dona, però un cop en parlà amb en Francesc que es mostra tot excitat i no parava de fer-li preguntes :

- Li ho deus veure tot, doncs !

- Sí.

- I no es gira d'esquena ?

- De vegades; segons com li sembla.

- Noí !

Ja es notava que no la coneixia. Ell trobava que era com veure un cul de mula, no hi havia cap relació entre aquell espectacle repugnant i el que li oferí la Roser quan va espiar-la al lavabo. Si n'havia parlat amb el seu germà era més aviat per fer-hi broma. Amb un esperit idèntic ho havia d'esmentar més endavant a en Castell que també ho trobà engrescador.

- Però noi, digues que tu sempre estàs de sort !

- Mira - va proposar-li ell -, si l'estiu vinent no té ningú, pots llogar-t'hi.

-Home, tant com això... No m'agradaria plomar gallines, tu...

De tota manera tampoc no hi hauria pogut entrar, perquè a la fi, com va saber per la mare, l'Encarneta havia trobat una altra noia amb la qual s'avenia molt i que a poc a poc anà quedant-se fins i tot per ajudar-la a despatxar els matins. Ell se'n va alegrar, car en acomiadar-se la dona li havia dit :

- Si per les vacances de Nadal pots venir, em sembla que ho podem ar-

reglar. Sempre hi ha més feina, aquells dies.

Com era natural, va guardar-se molt bé de reportar aquestes paraules a casa, cosa que no va servir-li de res, ja que la dona les repetí a la mare un dia que hi havia anat a comprar. Per Nadal, però, ningú no se'n recordava ja. De treballar no se'n va parlar més fins a les vacances de l'estiu vinent, quan la Roser va veure un menut rètol clavat als vidres de l'aparador del sastre del carrer Puigmartí i insinuà a la mare :

- Això ho podria fer, repartir...

S'hi van presentar tots dos l'endemà mateix, ell molt poc entusiasmats davant la perspectiva d'haver de fer una altra mena de feina que per endavant estava segur que no li agradaria : anar sempre carregat amb un vestit sota un mocador gran, com havia vist sovint que feien els repartidors de les cases de confecció. Un moment, va tenir l'esperança que se'n salvaria, car el sastre, un home camacurt i amb un bigoti de foca rostit pel tabac, va mirar-se'l indecís :

- Em sembla molt jovenet...

- Acaba de fer els tretze - va dir la mare -. I el barri el coneix bé.

- Es que de vegades hem de repartir més lluny. Tenim clients d'arreu. fins ara m'ho feia un senyor gran, però es va morir la setmana passada. Sempre hem tingut persones grans.

- Com que a fora només diu repartidor... - féu la mare.

L'home va passar-se dos dits de la mà dreta pel bigoti.

- Viuen per aquí, vostès ?

- Al carrer de Banyoles.

- Sí, és a prop. Ben mirat, em sembla que fins la tinc vista, a vostè.

- Sóc del barri. Els meus pares tenien una llauneria, vostè se'n deu recordar. Els Mora...

- Potser sí. No fa gaires anys que hi sóc, al carrer. Abans hi havia el senyor Muns i quan va retirar-se me li vaig quedar l'establiment. Bé... - tornà a l'assumpte que havia portat mare i fill allí -. Es clar que sembla espavilat, no pot negar-se. - Se li adreça directament - La coneixes bé, Barcelona?

- Sí, senyor - assegurà ell.

- Si et fes anar per exemple al carrer d'Urgell... i ho dic perquè hi tinc un bon client... h'hi sabries trobar ?

- Es on hi ha l'escola industrial .

- Exacte - confirmà l'home. Semblava més animat -. Ho podem provar. Ara cal parlar de les condicions. No puc donar-li gran cosa, però la feina tampoc no és per matar-s'hi. I només el necessito unes hores, al

matí o a la tarda. Potser més bé a la tarda...

Va proposar deu duros, el mateix que havia guanyat k'estiu abans a ca la gallinaire, i afegí que també li pagaria els tramvies si havia de lliurar la feina fora del barri. La mare acceptà.

- Sempre ets a temps de deixar-ho - va dir-li quan ja eren de nou al carrer -. Vull dir si et aurt alguna altra cosa. I com que només és feina de mitja jàrnada, una part dels matins la pots dedicar a repassar els estudis, no et sembla ?

-Sí, és clar - féu ell, poc feliç.

- A més - proseguí la dona - cal comptar amb les propines. Tothom en dóna.

Després va veure que hi havia de tot, persones molt rates i d'altres de tan generoses que fins li allargaven dues pessetes. De primer li feia una mica de vergonya d'acceptar-les encara que fos una pràctica reconeguda, li semblava com si parés la mà perquè li fessin caritat, però al cap de quinze dies ja havia vençut totalment els seus escrúpols i un dia fins es va frobar remugant en sortir d'una casa on no li havien donat res.

Per altra banda, va descobrir que la feina li agradava molt més que no s'havia imaginat. Es clar que era empipador haver ~~de~~ de passejar-se amb el vestit o vestits penjats al braç, sempre vigilant que no els hi embruyessin si agafava el tramvia o l'autobús, però en tornar de fer els encàrrecs plegava el mocador, se'l ficava a la butxaca i vagarejava com volia. El sastre treballava relativament poc i de temps sempre li'n sobrava.

També eren en general agradables les estones que passava al cosidor escoltant les converses de l'home amb el seu únic oficial. Es a dir, tenia dues dones que treballaven per ell, però ho feien a casa, a preu fet. De vegades les veia quan venien a lliurar la feina. Totes dues eren dones fetes però encara joves, l'una una casada i l'altra una vídua de guerra molt eixerida que alguns cops es quedava a fer mitja hora de tertúlia al taller, calia suposar que perquè li agradaven les brometes una mica pujades de to que li gañtava el senyor Arné, sempre molt intencionat i sense gaires miraments per la presència del noi que somreia en silenci, assegut en una d'aquelles cadires de boga sense respatller i, ~~quan~~ quan era dia de restriccions, fora del ròdol del quinquar que il·luminava els dos homes. Un dia, per exemple, que s'havia mal fixat en el compte dels pantalons i va dir que n'hi havia set quan només eren mitja dotzena, el senyor Arné féu :

- Ja veig que vols que et pagui els teus i tot.

- Li costarien més cars - va contestar ella rient.

- Ja saps que a mi, per certes coses no em vé d'un duro. Tu treu-te'ls i ja en parlarem.

- Què més voldria !

- Prou que ho saps, tu, què voldria.

- Doncs s'ho haurà de pintar a l'oli.

- De tota manera - contestà ell, que sempre volia tenir la darrera paraula -, si un dia et convé ja saps a quina porta has de trucar. Mai no he tingut un no per una noia bonica, jo.

Aquests petits jocs d'esgrima verbal sempre el posaven de bon humor, però l'home era d'un temperament arrauxat i sovint s'enrabiava per no res, de vegades amb ell mateix.

- Mira que sóc burro ! - va cridar un dia en sortir un client al qual s'acabava de comprometre de fer un vestit -. La darrera vegada vaig tardar sis mesos a cobrar. Sis mesos de perseguir-lo amb la factura a la mà... què dic ! Un any i tot, vaig estar ! Em vaig jurar que no li'n faria mai més cap i ara té... No el faré, a fe que no li faré ! - cridava encara quan ja tallava la roba -. No sé què s'han cregut, la gent ! Tothom vol anar mudat i apa, el sastre a pagar ! Doncs no, senyor !

- Per què li talla, doncs ? - li preguntà l'oficial, un xicot tranquil que mai no s'immutava per res.

- Pequè sóc un carallot, per això l'hi tallo ! Si sé que no l'he de cobrar fins d'aquí a deu anys !...

- Qualsevol dia el deixaran sense camisa, els clients - féu l'altre.

El senyor Arné se li plantà davant.

- Això, fot-te'n, tu, ara ! Era l'únic que em faltava perquè em vinguessin ganes d'esguerrar-lo. Com hi ha Déu que ho acabaré fent !

La primera vegada que hi van haver crits en presència seva, en Daniel s'arraulí a la cadira, desitjós de passar desapercebut i tan espantat que s'hauria volgut fondre, però després s'hi va anar habituant i somreia per sota el nas amb el convenciment que allò era com un aiguat d'estiu, violent, sí, però de curta durada.

En els seus bons moments donava consells a en Cleta, l'oficial, que aleshores festejava i només tenia un problema : el jornal massa escàs. D'això el senyor Arné no en volia ni sentir parlar perquè tampoc ell no lligava els gossos amb llangonisses, però com de reflexions n'era milionari, li deia :

- No sé com deu ser, ella, però m'imagino que si fa no fa com totes les dones, amb ganes de posar-se els pantalons. El que has de fer, tu, és aclarir des del primer dia qui mana i qui obeeix. Que diu blanc ? Doncs tu negre, encara que vegis que té raó. Després ja t'hi avindràs, si és una cosa que també et convé. L'important és això, demostrar que ets

l'amo.

- Parleu per experiència, és clar - feia en Cleta.

- Naturalment ! - I aleshores explicava - Jo vaig començar amb les puntes de cigarreta. Ja saps que fumo molt. Bé, ara no tant, perquè amb aquest maleït racionament... Ella va començar per omplir el pis de cendrers, a casa seva mai ningú no havia tirat una punta per terra. Es un bon costum, no ho nego, jo mateix sóc ordenat, ja ho saps. Però vaig voler donar-li una lliçó i t'asseguro que de cendrer no en vaig fer servir cap fins que ja feia mig any que érem casats. Exactament quan va deixar d'empenyar-me.

- Es que vós sou un home de molt caràcter.

Es mig molestà.

- Com si ho veiés, seràs un desgraciat. Tu deixa-la fer i després ja en parlarem. Finsí tot els diners, li hauràs de demanar !

- No m'estranyaria - féu el xicot amb sorna -. Dels que guanyi ella, és clar, perquè si hem de confiaren el meu jornal...

- Apa, no facis el carallot, ara !

En Daniel, ja avesat, s'hi divertia, però no li feia tanta gràcia quan el senyor Arné se les empenia amb ell, com aquella tarda que va entretenir-se massa perquè prop del carrer de la Diputació, on havia anat a deixar un vestit, va trobar-se amb els bombers que esbotzaven les portes i balcones d'un entresol ple de fum. S'havia reunit una gran gentada i no era pas qüestió de deixar-se perdre l'espectacle.

- D'on vens, tu, ara ? - va preguntar-li severament en veure'l entrar.

- Del carrer de la Diputació.

- Que l'han canviat de lloc, potser ?

Ell no hi va caure i es va quedar fitant-lo, estranyat.

- Sí, home ! Vull dir si l'han traslladat a Martorell o a Ripoll. Perquè tens temps d'haver-hi anat i tornat !

El noi improvisà :

- No hi havia ningú i m'he hagut d'esperar.

L'home va ~~gimnava~~ girar-se a l'oficial.

- A aquest noi un dia li cauran les dents. Hi treballen, perquè el senyor Urínia hi té el taller d'orfebreria, però no hi fa res : no hi havia ningú i s'ha hagut d'esperar -. Se li encarà de nou -. Per què et penses que et pago, perquè et puguis passejar per Barcelona amb la butxaca plena ?

L'oficial va riure sense amagar-se'n.

- Un altre ! - es queixà l'home -. No sé qui em devia posar al cap aquesta idea de ximple de voler ser amo... tan bé que m'ho passava d'o-

ficial ! Sense preocupacions ni maldecaps... Un dia tancaré, a fe que sí !... I no et quedis encantat, tu, que encara has de dur aquesta americana al carrer de la Providència. Com que lluny lluny no ho és, a les dotze potser ja hauràs tornat... Quina gent, noi ! Entre aquests de Madrid que ho fan tan bé com poden vosaltres...

Però en Daniel ja sortia escapat amb l'americana sota el mocador. Sembla que era un dia de desgràcia, però, ja que al carrer de la Providència el senyor Caparrós va emprovar-se l'americana seguint les indicions de la seva muller, una rossa de mal pèl pintada com un carro, i després la hi tornà perquè l'esquena, sota l'aixella, feia una arruga que no va agradar-li. El noi va quedar-se sense propina i se'n tornà a la botiga amb el missatge que l'home li havia encarregat de transmetre al sastre :

- Diu que ja passarà...

- Es clar, la qüestió és empenyar tant com puguin. que si l'arruga, que si el botó, que si la mànega... Ara això sí, no els diguis pas que la roba s'ha apujat un mig per cent o que els jornals augmenten, perquè fins i tot es tornen vermells com si a la butxaca duguessin els diners justos del que valia un vestit vint-i-cinc anys enrera...

Algun cop, quan tenia una sortida d'aquestes, acabaven per riure tots plegats i l'home al final sospirava :

- Sí, més val prendre-s'ho així.

Ben mirat era un individu prou pintoresc i a casa, al vespre, ell, en Francesc i la Neus es feien sovint un panxó de riure a la seva esquena. Sobretot el germà, que es qüestionava que a la botiga mai no passava res. Allí tothom era educadíssim i ningú no es permetia una paraula més alta que l'altra. L'amo, quan havia de cridar l'atenció d'un dels dependents que havia faltat en el que fos, se l'endua discretament al despatx i, a soles i sense aixecar la veu, li exposava els seus greuges amb paraules mesurades, però enèrgiques. Un fàstic, segons el noi.

- En un lloc així sí que deu donar bo de treballar - feia.

Però en Daniel no compartia aquesta opinió. No podia negar que de vegades allò ni li semblava un treball i que passava més estones bones que dolentes, però gairebé s'avergonyia de confessar que estava a casa d'un sastre quan la gent li preguntaven on treballava. I més encara des del dia que en Jaumet va dir-li que tots els homes que cosien eren maricons. Ja sabia que no era veritat, el senyor Arné fins i tot potser pensava una mica massa en les dones, però ell no podia evitar la impressió que d'una manera o altra aquell era un ofici d'afeminat. Probablement perquè fins aleshores només havia vist cosir les dones i mai no se li havia acudit que tots els sastres eren homes. Te-

nia l'excusa que pràcticament no n'havia tractat cap. Des de la guerra de vestit a mida o, més ben dit, comprat de confecció, només n'havia es-trenat un, els altres els aprofitava del seu germà que els deixava en un relatiu bon estat.

No s'hi amoinava gaire. En Francesc hi patia més i, d'altra banda, es veia obligat a vestir bé, eren exigències de l'amo que ni tan sols no hauria tolerat que la dependència anés sense corbata. Ell va repar-tir tot l'estiu en cos de camisa, és a dir, en realitat amb una mena de jersei que anys després es posaria de moda, un "polo" que el seu germà havia dut de la botiga, amb descompte. El senyor Arné no hi havia tingut mai res a dir i ell mateix era una mica adam, sempre duia els pantalons caiguts sobre el ventre que rodonejava i l'americana només se la podava quan entrava un client. Solia anar desplanxat i els camals dels pantalons li feien tot de bosses d'estar assegut. Ja ho deia ell:
- El més mal vestit és el sastre.

Sembla que per altra banda era un bon professional i en Cleta so-lia assegurar que com a tallador ningú no el guanyava.

- Sí, però si no ho saben de què serveix? - era la seva resposta.

Opinava que allò de fer de sastre era un mal negoci perquè la pro-fessió, en el seu sentit artesà, anava i aniria cada dia més de capa-caiguda.

- Sempre n'hi haurà, de gent que voldran vestir a mida, però la mayo-ria de la població s'acostumarà a fer com a Amèrica, on diuen que tot-hom duu la roba feta de confecció. Si ara hagués de poder-m'hi... Ja fas bé tu, noi, que no et vols enredar en l'ofici.

Perquè un vespre li havia proposat de quedar-se amb ell d'apre-nent, i en Daniel refusà sense ni pensar-s'hi. A part de totes les al-tres objeccions que tenia contra l'ofici, li hauria desagradat haver de passar-se tot el sant dia assegut en una cadira com el pobre Cleta o amidant la gent com un enterramorts i preguntant-los:

- Carrega a l'esquerra?

El primer cop que va sentir-li-ho dir no sabia de què anava i va cometre la ingenuïtat de preguntar-ho. El senyor Arné es va fer un tip de Riure.

- Però d'on surts tu, noi? No dius que tens tretze anys? I jo que em pensava que cada dia érem més espavilats!

Però després resultà que en Castell i en Jordi tampoc no ho sa-bien i va poder compensar la mala estona que havia passat fent-se l'im-portant quan els ho explicà. Darrera el dipòsit, un matí, van passar-s una bona estona comprovant si tots carregaven degudament, perquè segons el senyor Arné allò era un senyal de virilitat. Complaguts, van adonar-

se que tots eren normals.

El sastre era un gome ple de teories i en tenia una per tot, però en general ell hi prestava poca atenció perquè es tractava de coses que no l'afectaven. En Cleta solia contradir-les-hi, potser més que res per matar l'avorriment de les llargues hores de taller, ja que al capdavant sempre acabava per afluir. De lluny en lluny, ~~namà~~ però, es picaven una mica, com aquell dia que l'home assegurà que totes les persones nades el dia vint-i-cinc de desembre tenien una creueta a la llengua o al paladar i podien practicar amb èxit la imposició de mans encara que ho ignoressin. El xicot no s'ho creia. Una tia seva hi havia nascut, aquell dia, i no sols no tenia cap poder sobrenatural sinó que sempre estava malalta. El senyor Arné triomfà immediatament :

- Veus ? Això és perquè no se serveix de les seves facultats. Si ho fes, es posaria bona de seguida.

- No li he vist mai cap creu a la boca - afegí en Cleta.

- Que l'hi has mirada ?

Es clar, no ho havia fet. No tenia el costum de fer ensenyar la llengua a la gent, encara que fossin parents seus.

- Doncs fixa-t'hi ja em tornaràs la resposta.

- Es una bestiesa, això - manifestà el xicot -. El dia de Nadal és un dia com un altre.

- Perquè tu ho dius. Et fa parlar la ignorància.

- Però a vos qui us ho ha dit ? Ho heu llegit en algun full de calendari ?

El senyor Arné escopí unes volves de tabac que se li havien quedat a la boca i explicà amb paciència :

- M'ho ha dit qui ho sap. Fins als vint-i-sis anys, quan vaig casar-me, vaig viure al costat d'una dona que feia veritables miracles. Encara és viva, pots anar a veure-la, si vols. Et donaré l'adreça.

- No cal, no li he de consultar res.

- Tens por que et desmenteixi, naturalment. Té una creu llarga com mig dit, voldria tenir un duro per cada vegada que la hi he vist de petit. T'ho dirà qualsevol, perquè de miracles n'ha fet a dotzenes.

- Quins miracles ?

- Sanar gant que els metges ja donaven per perduts, trobar coses... jo què sé ! I m'hi ha d'altres, totes les que han nascut el dia de Nadal, ja t'ho dic. Mira, perquè vegis... Ara recordo que durant la guerra, un dia que érem en un poblet de Tarragona, uns quants vam passar la nit en un estable d'una casa de pàges. Era a les vores de l'ofensiva de l'ebre i les carreteres anaven plenes de material i d'homes que es dirigien al front... Doncs bé, devien ser la una o les dues quan els

de la casa van baixar a avisar-nos que ens n'hauríem d'anar perquè cauria una bomba dins de poca estona. Ningú no s'ho creia i alguns fins i van fer broma quan els explicaren que ho havia dit la vella...

- També tenia la creueta ? - el va interrompre en Cleta.

- No ho vaig saber fins després, l'endemà, quan vaig preguntar-ho a uns veïns. Aleshores els incrèduls ja no reien, la bomba va caure exactament vint-i-cinc minuts després d'anar-nos-en. Es a dir, tres s'hi van quedar. I fixa't que la cosa encara és més sorprenent si tenim en compte que de nit no bombardejaven mai. Va ser una pura casualitat, una "pava" que passava carregada... Se li devia desprendre la bomba.

- A aquesta dona l'havien d'haver consultada abans de fer la guerra - digué el xicot amb sorna -; ens l'hauríem estalviada.

El senyor Arné féu, despectiu :

- Es inútil parlar amb ignorants.

- Ignorant potser sí, però no supersticiós i es defensà en Cleta.

- Collons ! - s'impacientà l'home -. Si et cito fets concrets, et dono proves... Mira, una altra...

Però en Daniel aquesta ja no la va sentir mai. En aquell moment entrava un client i el senyor Arné es posà el gec i sortí a la botiga. Més tard va presentar-se la vidueta eixerida i els dos homes devien creure preferible no insistir sobre la conversa anterior. Ell es va quedar una mica desassossegat i aquell vespre consultà la mare :

- Sí que n'hi ha que ho diuen... - va fer la dona.

Per desgràcia no li era fàcil de comprovar-ho, ell no coneixia ningú que hagués nascut el dia de Nadal. El més sorprenent de tot era que el senyor Arnés no fos un home donat a devocions ni amic de sants i esglésies. Tot i que es mostrava discret, algunes expressions que de vegades se li escapaven aclarien prou bé la seva posició. Un dia que entrà un sacerdot a comprar uns pantalons, després comentà :

- Aquests no s'estan de res : calces i faldilles.

Semblava doncs haver-hi una certa contradicció entre les seves creences, però més endavant, un dia que es tornà a parlar de la cosa mentre dinaven amb en Miquel i la Roser, l'anarquista acabàrí :

- No confonguem. Les persones que són religioses de veritat no les tenen, aquestes supersticions, i l'Església les condemna.

Tots es van quedar amb la boca oberta, però aleshores es va descobrir que el xicot, a la presó, havia ~~hannat~~ llegit molts llibres que abans ni li hauria passat pel cap de fullejar, i això va ajudar-lo a distingir.

- Es clar que per nosaltres ja és una superstició de creure en Déu, però Déu és una idea gran i això altre és mesquí...

No sabia si ho acabava d'entendre, de vegades trobava que els grans en feien uns embolics terribles, com si també anessin desconcertats. Els seus amics eren de la mateixa opinió. Sobretot en Castell, a casa del qual sembla que hi havia un conflicte entre la mare i el noi gran que s'havia posat a festejar amb una treballadora de fàbrica. Per tot el que en Daniel podia comprendre, la dona, vídua d'un roig i ella mateixa de família modesta, ara que el seu fill tenia un taller no trobava bé que les seves aspiracions fossin tan limitades i l'inclinava cap a la noia d'un funcionari que vivia a l'escala del costat i perseguia més o menys el xicot. L'Alfred s'hi oposava per una sèrie de raons: no la volia, la noia era un pendó i el seu pare havia fet manifestacions poc falagueres per als catalans en més d'una ocasió. Ella, però, només veia que ocupava un lloc a hisenda i que, per tant, el podia afavorir en el negoci. Segons en Castell, havia aconsellat al seu fill que a la de la fàbrica se la tirés si tantes ganes en tenia, però que no hi comprometés el seu futur.

- Això li va dir? - s'admirà en Daniel.

- Sí. I davant meu, no et creguis. Fica-t'hi al llit, doncs!, li va dir. Es van enfadar, naturalment, i ara ben just si es parlen.

Quan en Daniel va entrar al taller, però, ja havien tornat a fer les paus i en canvi la vella havia renyit amb la família de funcionari perquè un dia, en una cua, la mare del pendó va voler passar-li davant i van començar a enredar-se de paraules quan ella, en la seva excitació, s'oblidà d'adreçar-se-li en castellà. Havia sortit allò de parlar en cristià i de rèplica en rèplica s'acabaren tractant de xarrega i de roja separatista respectivament.

- Va tornar a casa que treia foc pels queixals - li confessà l'Eusebi

I, no obstant, de sempre que havia sabut com eren i no hi havia donat importància. No cal dir que a la noia va anar descobrint-li tota una sèrie de defectes i fins ~~mmm~~ esbrinà que tot i perseguir el seu Alfred sortia amb un casat de Sants. En Castell es pensava que tot s'ho devia inventar. Era curiós, al mateix temps, que això no la reconciliés amb la festejadora del xicot, per a ella una perfecta desconeguda, car mai no havia volgut que el fill la portés a casa. Els dos joves, però, resistien fermament estaven decidits a casar-se amb el permís i sense el permís de la vella. S'haurien d'esperar un parell d'anys, això sí; l'Alfred era un noi prudent i de primer volia assegurar la bona marxa del negoci que en aquell moment només empleava tres operaris i, a més d'altres feines ocasionals, treballava per una empresa de maquinària de les arts gràfiques i per una altra, més modesta, d'enginyers hidràulics.

De tot això en Daniel se'n va anar assabentant a poc a poc a partir d'aquell matí que acudí al taller amb els mateixos pantalons i amb el "polo" que duia quan lliurava a domicili la feina del sastre. Va abandonar casa sense confiar-se a ningú, amb l'excusa que el senyor Arné li havia dit que a primera hora tenia un encàrrec urgent, però a sastreria no s'hi presentà fins a migdia, quan sortí de la feina. No havia previst la reacció de l'home, el qual es queixà :

- Carall, això no està bé ! Em deixes penjat...

A la fi van convenir que repartiria el que pogués en plegar del taller, a les set, mentre ell no s'hagués assegurat una altra persona.

- Però s'ha d'avisar, eh ? - recalca encara el senyor Arné -. La feina no es pot deixar així com així, quan ja en tenim prou. Sàpigues-ho per una altra vegada.

- Sí, senyor - assentí el noi. Sabia que havia obrat malament.

A casa, la mare s'ho va prendre pitjor. Per gust encara no li hauria dit res, però ja comprenia que no podia passar-se tot el dia fora de casa sense donar explicacions i, per si fos poc, hi havia la roba que en unes poques hores havia canviat totalment d'aspecte. Prou va mirar d'embrutar-se el mínim possible, però totes les eines del taller eren plenes de grassa, el local era petit i no es podia moure sense fragar-se en un indret o altre... A mig matí ja duia dues taques al "polo" i les mans negres i, abans de plegar, fins i tot portava mascaretes al front i entorn del nas. Es va poder rentar, això sí, al local hi havia uns orinadors amb lavabo i una tovallola més negra que blanca que així i tot feia el seu servei. Les taques de la roba, naturalment, van quedar-s'hi.

La dona, en veure'l i sentir les seves explicacions, va plorar.

- Però i els estudis ? Jo que volia...

- Puc tornar a l'acadèmia més endavant, quan estiguis bona. Ara hem de guanyar diners, mare, i jo ja sóc gran.

- Gran !

- I si m'especialitzo de torner o d'ajustador puc arribar a cobrar un bon sou. No és difícil - afegí, optimista en recordar les manipulacions d'un dels oficials que perforava unes peces.

- Quina mala sort tenim, quina mala sort ! - exclamà la mare -. Calia que caigués malalta... Ah, quina falta ens fa, el vostre pare !

Feia temps que no l'havia anomenat i aquella mena d'invocació la feu plorar de bell nou, asseguda sobre el llit, on s'havia incorporat feia una estona, en dir-li ell :

- Mare, aquest matí he començat a treballar en un taller...

En Francesc, que estava tan sorprès com la dona, va reaccionar

d'una manera ben diferent :

- Es una bona idea - digué. I recordà - Jo mateix en volia ser, de mecànic...

La dona no l'escoltava.

- No tens l'edat, encara...

- No em falta faire. I si he pogut treballar en una gallineria i a casa d'un sastre... Més perillós era això de repartir pel carrer.

- Té raó - corroborà en Francesc.

La Neus, que era a casa, perquè no començava el curs fins la setmana següent, preguntà :

- I aniràs sempre brut i faràs pudor d'oli ?

Va resultar que no era una objecció, car després va dir que aquella fortor a ella li agradava i que en sortir de col·legi cada dia passava per davant d'un garatge on treballaven uns xicots que sempre duïen les mànegues arremangades i tenien la pell ollosa.

- Ja veuràs que et diran les monges, si saben que et fixes en això !- va voler bromejar ell.

La mare, és clar, no es deixava distreure i no va apaivagar-se una mica fins que calgué discutir alguns aspectes pràctics de la qüestió, sobretot les granotes i camises de treball que ara reclamava el seu novell ofici i que a la fi va compfar-se en un magatzem del carrer d'Aribau, els amos del qual eren amics o coneeguts de la Filomena.

Durant la primera quinzena només se'n serví pel taller, on en sortir es canviava per tal de presentar-se més conforme, net, a les cases on havia de dur americanes i pantalons de la sastreria, però després, quan el senyor Arné trobà un altre repartidor, s'anà acostumant a vestir de mecànic pel carrer i tot. Adhuc ho feia amb una mica de vanitat pueril, perquè li semblava que allò el feia més gran i el col·locava a la mateixa altura que els oficials, notablement d'un d'ells, en Pia, un xicot ben plantat que devia assemblar-se als nois que veia la Neus, car també ell anava sempre amb els braços nus, mostrant una musculatura envejable i obertament envejada per un altre dels oficials, en Turó, baixet i desnarit, que es delia davant les conquestes amoroses que en Pia contava detalladament a l'hora d'esmorzar, quan s'asseien vint minuts al sol, a la porta del local.

De tant en tant, però, el seu orgull rebia alguna ruixada d'aigua freda, com aquell dia que en Jaumet li va dir :

- De mecànic, fas ?

Ell estudiava el batxillerat i tornava a anar de tronc amb en Carlets que també assistia a l'Institut. Li ho va preguntar, innecessàriament, en un to una mica menyspreatiu que en Daniel féu veure que

no notava quan contestà amb simulat/deseiximent :

- M'he de guanyar la vida, tu !

L'altre s'arrossà d'espatlles.

- Si t'agrada !

- Es un bon ofici - assegurà ell.

- Potser/sí... Jo seré notari. Es clar que s'ha d'estudiar molt i no tothom serveix...

Ho deia per humiliar-lo, i ell procurà venjar-se :

e Només estudien els fills de papà.

Ho havia sentit dir al taller i no estava ben segur del significat de l'expressió, però en Jaumet no devia ignorar-lo i va molestar-se

- La guineu diu que són verdes... - féu -. Enveja.

No era veritat. A en Jaumet, que ara volia que li diguessin Jaume, no li n'havia tingut mai cap, d'enveja. Sabia que era més fort i més destre que ell i per res del món no hauria volgut tenir la seva mena de caràcter, suspicac i dominador. Si hagués estat un altre, ja hauria fet temps que no s'hi parlaria, però la Carmeta sempre havia estat amiga de la mare i ara mateix, a propòsit de la malaltia, se li portà molt bé. Allí on no acudia la Roser, acudia ella tot i que el cosidor l'abasegava. No hi havia dia que no pugés a fer-li una estona de companyia i fins s'oferí per a rentar-li la roba, cosir-la i planxar-la, però en això ja li havia passat davant la dona d'en Miquel.

A en Francesc i a ell mateix, començava a preocupar-los que sempre haguessin de dependre dels altres en tot i per tot i un vespre el germà va dir :

- Si tingués vint anys em casaria.

Però només en tenia disset i d'altra banda hi havia l'assumpte del servei militar entre mig, car suposaven que l'hauria de fer. No era com si la mare fos vidua. Es clar que d'això ja tindrien temps de preocupar-se'n. De moment els amoinava més aquell desordre que, en lloc de cessar, amb el temps encara s'accentuava. No hi feia res que hi estessin avesats, la malaltia de la mare els havia mostrat que per a ells continuaven els temps durs i una vida mig de caritat, sempre subjecta al bon voler dels altres. Confiaven que tot canviaria una mica quan la Neus fos més gran, però ara tot just s'atansava als deu anys i no se li podia exigir gran cosa. Amb diners, pensava en Francesc, s'hauria pogut solucionar tot perfectament, posar una criada, una dona que tingués cura de tot, però només comptaven amb els ingressos de llurs jornals, tota dos magres i tan insuficients que quan l'Alfred i el seu soci van rebre una comanda que els aconsellà de fer fer hores ^{extraordinaries} als obrers, en Daniel gairebé se n'alegrà, tot i que això suposava una jor-

nada de deu hores, dissabte comprès.

Per sort, al taller s'hí sentia bé, era prou petit perquè tots visquessin relativament ben avinguts entre ells i amb els amos, el germà de l'Eusebi i en Sabadell, un xicot rodanxó que deien que tenia unes mans de plata. Dos dels obrers que treballaven amb ells, en Ria i en Casamunt, ja havien estat companys seus a can "Hortals, S.L.", d'on els arrossegà quan decidí d'obrir el seu propi negoci amb l'Alfred. L'havien muntat amb cinquanta mil pessetes que van poder reunir entre tots dos, ell gràcies a l'import d'una polissa de vida que cobrà en morir la seva mare i el germà de l'Eusebi pidolant-les, com va anar sabent en Daniel, a un oncle pagès que tenien a Hospitalet. Així i tot, aquella quantitat era insuficient per subvenir a totes les despeses i, com es queixava sovint en Sabadell, s'havien endeutat fins al coll. Per això treballaven tant com podien, sense planyer-hi esforços i moltes vegades, quan els obrers plegaven, ells dos encara es quedaven al taller fins a les deu quarts d'onze. Tots dos eren exigents amb la feina perquè, com deia en Sabadell :

- Un talleret com el nostre només pot defensar-se a base de fer un treball impecable, im-pe-ca-ble - repetia.

Amb aquesta idea havia escollit el seus operaris, però amb en Casamunt sembla que s'havia equivocat, ja que tot sovint tenien petites discussions :

- Has premut poc la lluneta, hi ha una diferència de diàmetre entre els extrems; mira el del mandrí...

- Però si premo massa queda més gran - protestava l'altre.

- Es que tampoc no has de prémer massa. No t'he d'ensenyar l'ofici, ara, oi ? No ets un aprenent.

Tampoc no s'entenien sobre les passades que calia fer a les peces de diàmetres inferiors a 20 mm. En Casamunt pretenia que com que el material era dolç n'hi havia prou amb una per a fer el filetejat, però en Sabadell li contestava :

- No n'hi ha, de normes fixes . Això ho has de veure tu, si en cal una o dues. Normalment sí, una és suficient, però no sempre.

Altres cops s'impacientava :

- Cony, no sé que et costa, no treballes pas a preu fet. Ningú no et demana que en facis dos ni vint...

L'home es picava, perquè ja duia deu anys d'ofici i li semblava que ningú no li havia d'ensenyar res, ~~mentre~~ mentre en Sabadell pretenia :

- Mai no se'n sap prou.

I possiblement tenia raó, en Daniel s'anava adonant que no tot

era tan senzill com s'havia imaginat de primer, eh veure'ls treballar distretament. Hi havia una gran varietat de feines i calia emprar una quantitat impressionant d'eines, llunetes, fileres automàtiques, instruments de tallar i tornejjar, caps de frare, etc.

L'Alfred s'encarregava d'ensenyar-li l'ofici durant les estones que ell no es veia obligat a anar d'una banda a l'altra amb les peces que li demanven els altres o les que retirava, entre les inevitables sortides a cercar aigua i de vegades fins un esmorzar, perquè s'entenia que un aprenent era també una mica com un criat i li manaven tota mena de coses totalment estranyes a la professió. Durant el que restava de vacances, molt poc, compartí aquests deures amb l'Eusebi, però després el noi deixà el taller perquè tant la seva mare com el germà volien que fes un altre any de col·legi i només hi acudia una estona al vespre i els dissabtes a la tarda, de manera que no hi havia feina que no li passés per les mans.

Ho porquejava una mica tot i anava adquirint coneixements dispersos que l'Alfred sistematitzava, sobretot pel que feia al torn, la seva especialitat. A poc a poc aprehia les diferències que hi havia entre els torns ordinaris i els de revòlter, els dos moviments, circular i longitudinal, com calia seleccionar i muntar les eines de la torre, com treballar amb plat o disc i barra... Prestava atenció a tots els seus moviments mentre el xicot tornejava una sèrie de pinyons cònics, realitzant alhora dues operacions, el trepanament de la barra amb una broca aspiral i el desbast exterior, observava la cura amb què ~~manadrinava~~ mandrinava l'orifici amb un allisador o com a mà i amb un ganivet de suport tornejava la part posterior i afinava aleshores el con...

L'Alfred treballava amb precisió, amb seguretat, sense negligir les explicacions quan calia. El fet era que semblava haver-li posat simpatia o afecte des del primer moment, potser perquè ell es mostrava tan interessat, potser perquè l'havia colpit la història que li contà quan acudí al taller perquè el llogués. També hi devia influir que fos amic del seu germà i l'haver-lo vist ja tantes altres vegades pel local.

- Si arribes a ser un bon torner, la vida sempre te la guanyaràs. Els bons oficials se'ls disputa tothom - li deia -. No hi ha res com tenir un ofici, diguin el que vulguin tots aquests saltataulells que només saben fer somriures a les senyores.

Observa que tots compartien una mica aquest menyspreu pels dependents i gent de botiga i calaix i que tenien un cert orgull de llur professió tot i que no sempre l'havien escollida voluntariament, com era el cas d'en Turó que havia volgut ésser fuster i ho hagué de dei-

xar quan feia l'aprenentatge perquè diu que l'olor de la fusta l'ofegava. En Fia, en canvi, era d'una família on sempre hi havia hagut mecànics, un avi seu va tenir una serreria però després, ja cap a la maduresa, ho abandonà tot darrera unes faldilles molt més joves que ell, un episodi que el xicot comentava sense reticències, amb tota naturalitat, sense que ningú se n'escandalitzés.

- A totes les famílies n'hi ha, de coses - deia en Sabadell.

Probablement pensava en aquella germana seva que va tenir un fill amb un soldat que després morí al front i que, no escarmentada encara, se'n deixà fer un altre per l'encarregat de la fàbrica on treballava abans de posar-se a viure amb un guàrdia d'Albacete. En Sabadell no en parlava mai, però tard o d'hora tot se sabia, al taller s'hi allu- ní més d'una vegada en absència del xicot que sovint es passava hores fora, car era ell l'encarregat de tractar ~~humanitat~~ amb les cases que els confiaven treball, i ell feia els ingressos al banc, retirava els jornals i despatxava la mica de feina administrativa que ni un taller petit no pot evitar. Era uns mesos més gran que l'Alfred i es captenia més com a amo per bé que mai no contradeia cap decisió del seu soci i acceptà l'admissió d'en Daniel sense posar-hi pegues. Es veritat que un aprenent els feia falta i ja s'havia parlat de llogar un noi que coneixia en Turó i que després fallà per alguna raó desconeguda.

De fet, els dos xicots s'avenien força, per això es devien haver associat, i els esperonava un desig comú de prosperar que feia dir a en Fia :

- Ja m'agradarà de veure-us d'aquí a deu o dotze anys - un comentari ple de reserves que quedaren aclarides un matí que en Turó, mentre esmorzaven, rigué :

- Seran uns fotuts burgesos com tot els que hem conegut !

- Exacte - va assentir l'altre.

Però hi havia alguna diferència, entre ells. En Sabadell, encara que no ho confessava obertament, veia les roses en gran; ja aleshores quan encara no s'havien tret tots els deutes de damunt, pensava en una ampliació del negoci i de vegades es quedava contemplant les quatre parets del local amb l'aire de qui troba que li venen estretes i té por d'ofegar-s'hi, mentre l'Alfred responia a la típica mentalitat del proletariat català que únicament aspira a tenir la seva barraqueta, desitjos d'independència i de benestar, però no precisament de riqueses o d'influències. L'un aspirava a un límit, l'altre no en tenia cap. Això es traduïa en llur manera d'enfocar tots els problemes, entre altres el del festeig i el matrimoni. En Sabadell, que pel que se sabia anys enrera festejava amb una pantalonera filla d'un obrer de la cons-

trucció, acabà per deixar-la i ara ana va darrera la filla única dels
anos d'una dolceria amb el ronyó ben cobert a desgrat de les pèrdues
que havien sofert durant la guerra, uns feixistes acabats com deia ell
mateix, potser despitat per l'actitud poc favorable dels comerciants.
Una mica com la mare de l'Alfred, no comprenia que aquest persistís
en les seves intencions de casar-se amb la Pilar, l'ordidora de can Pi-
net que tots van arribar a conèixer perquè de vegades, els dies que
feia festa per culpa de les restriccions elèctriques, mava a cercar
el seu promès al taller. Algun cop, sense massa miraments, li havia
dit :

- No sé què li veus !

A ell li agradaven les noies altes i plenes i la Pilar més aviat
era baixeta i prima, si bé no podia negar-se que estava ben feta a que
tenia una cara bonica, si més no als ulls d'en Daniel que la trobava
simpàtica perquè era d'un caràcter alegre i sabia bromejar sense co-
quetèria, d'una manera natural, amb els homes que quan ella arribava es
disposaven a plegar. Es a dir, això fou abans que comencessin a fer
hores, quan encara sortien a les set, perquè després ja no la va tornar
a veure ni quan la feina aflluixà i reprengueren el ritme normal. Es
veu que havia canviat d'horari i ara feia un torn de nit.

En aquell moment al taller ja hi havia hagut també canvis, en Ca-
samunt deixà la feina voluntàriament, per incompatibilitat segons va
dir abans d'anar-se'n, i al seu lloc hi van posar un xicot d'Almeria
que tampoc no hi féu gaire estada perquè no va caure bé a cap dels com-
panyes. Ningú no li regatejava que era un bon operari i voluntarios en
la feina, però des de bon començament es guanyà l'antipatia dels al-
tres per la seva resistència a que li parlessin en català. Amb en Ria
va tenir-hi més d'una discussió.

- Però carall, a veure, quants anys fa que vius a Barcelona ?

- Jo ? Des d'abans dela guerra, del trenta-quatre.

- Devies ser una criatura, doncs... L'hauries d'entendre.

- No es tracta d'això - el contradeia el noi -. L'espanyol és la
llengua de tots. Parleu-lo entre vosaltres, el català.

- Però tu vius a Catalunya...

- Es espanya, oi ? Ja en vam tenir prou durant la guerra de separa-
tismes.

- Si n'hi ha gaires com tu, aviat en tindrem més. I la culpa serà vos-
tra.

L'Alfred, conciliador, s'interposava :

- Apa, deixeu-ho, que ja està bé.

- Es que m'emprenya, home ! - es queixava en Ria -. Jo no li ho he

dit mai que parlés en català, tot i que viu aquí i aquí es guanya la vida. Es ell que vol que li parli en castellà. Entre poc i massa !

Aquestes protestes no el privaven de cedir cada cop que per una raó o altra se li havia d'adreçar; de fet, s'hi discutia en la parla del seu antagonista. Però en Turó, que mai no es ficava en aquestes picabaralles, no donà el braç a tòrrec, ni en Daniel. Ell menys que ningú, car sovint, quan en Serrano li demava alguna cosa, replicava :

- Com dius ? - i li ho feia repetir unes quantes vegades, fins que el xicot perdia la paciència.

En Sabadell, el més perspicaç de tots, va veure ben aviat que la feina acabaria per ressentir-se d'aquella hostilitat cada dia més manifesta i una tarda que en Serrano i en Pia s'havien tornat a agafar, féu :

- Prou ! No vull sentir més discussions d'aquestes. Si algú no està content, ja sap on és la porta. Aquí venim a treballar i tenim els nostres costums. Com tothom. Es raonable, em sembla - afegí -, que els qui entren de nou s'hi adaptin. Entesos ?

En Serrano va plegar i el substituï un xicot del Poble Nou que, al cap d'un mes d'ingressar, ja va demanar un augment de sou. Es resignà a la denegació, però el mes següent insistí.

- Què ho tens per costum o què ? - va preguntar-li en Sabadell davant de tots, car això tenia lloc quan els pagaven, vint minuts abans de plegar -. Quan vas entrar, vam fer unes condicions...

- Però el negoci us va bé, no ens doneu cap prima...

En Sabadell s'escurà la gargamella.

- Mira, jo també n'he estat, d'obrer. En sóc encara.

- Tu treballes pel teu compte - el va interrompre l'altre.

- A això anava. Sé quin és el punt de vista de l'obrer i quin és el punt de vista de l'amo. A tu et sembla que el negoci va bé, però que em contestaries si et digués que l'Alfred i jo vivim també d'un sou, el mateix que cobreu vosaltres ?

- Diria que invertiu el guany en el negoci i que, per tant, us en beneficieu, com tots els capitalistes. La plus-vàlua...

- Ja ho veig, no cal que em diguis res més. Però escolta : aquest i jo vam sacrificar una sèrie de coses ...-es tallà i féu un parentesi -. No és que t'hagi de donar cap explicació, però els malentesos no m'agraden... Vam sacrificar doncs una sèrie de coses i tu no n'has sacrificat cap... Que hi hagi amos i obrers no ho heu inventat ni tu ni jo i no serviria de res discutir si el sistema és bo o és dolent. Posem que sigui dolent, si vols, però ara per ara no n'hi ha cap més. Si jo us pago més, he d'augmentar també els preus i perdre els clients. I si

no pago les lletres que em presenten regularment, perdre les màquines i el local. Perquè tu no m'ajudaràs pas a pagar-ho...

- Tot això està molt bé, però no ens mena enlloc - el va contradir l'home -. No discuteixo cap sistema. El que discuteixo és que la meua feina sigui pagada com cal. La meua i la dels altres. No treballo per solucionar els vostres problemes. Ni vosaltres no teniu el taller per solucionar els meus. Però amb gent famèlica no es pot treballar.

- Et paguem el mateix que cobraríes en un altre lloc - va intervenir l'Alfred que fins aleshores s'havia mantingut reservat.

- No ho sé. Hi ha empreses on han apujat o donen primes.

- Potser les condicions de treball no són les mateixes. Aquí mai no hem assenyalat un mínim de producció a ningú. I no discutim més, perquè és inútil - acabà.

- Ja ho sé, això. Estic acostumat a no tenir mai raó, davant els burgesos.

A tots els va quedar un malestar d'aquella escena que havien presenciada en silenci, sense aprovar ni desaprovar. Tant en Pia com en Turó eren al taller des que s'inicià el negoci, coneixien l'Alfred o en Sabadell d'abans, havien treballat amb ells, el triomf dels xicots, doncs, seria una mica llur propi triomf, el de l'obrer amb iniciativa que s'emancipa. Però ara les paraules de l'oficial del Poble ^{Nou} els obrien els ulls i els feien veure que no, que s'havien deixat enganyar, que ells continuaven essent assalariats mentre els altres dos passaven a la categoria d'amos i començaven/doncs a pensar d'una altra manera, a defensar uns altres interessos que a ells no els beneficiaven gens ni gota per amics que fossin, per planer i d'igual a igual que fos el tracte en l'ambient professional. Això provocava reflexions que no s'exterioritzaven, però que tampoc no quedaven amagades del tot i la presència de les quals repercutia en les relacions entre amos i operaris. En Daniel no se n'adonà fins que sorprengué silencis que abans no hi havia, alguna resposta nerviosa, consultes que semblaven forçades, una circumspecció de tracte que anava fent taula rasa amb un passat comú d'esforç i de salari. Fou una cosa lenta que s'anava arrossegant, que va anar creixent fins i tot quan el xicot del Poble Nou deixà la feina sense que ara el substituïssin. Tampoc no calia, de moment; enllestida una comanda important, la feina afluirava.

Entre una cosa i altra, ell, que ja havia complert els catorze anys, anava fent també el seu aprenentatge social, aquells menuts conflictes de convivència i de treball li despertaven curiositats que procurava satisfer com podia, moltes vegades prop d'en Miquel, al qual va preguntar el sentit d'aquell mot estrany que havia tingut el xicot

8/ Llorenç - Filomena - bacallaneria - pis de dalt
 Carlueta - Cosidor fill Jaumet
 Roser - pis de sota

Pare a l'exili - París

Francesc - Daniel - Neus - germanys
 Roser - filla Roseret - filla d'un policia (3)

Crònica -

- Tan diferent que podia haver estat tot!... (18)

del Poble Nou durant la seva discussió amb en Sabadell : plus-valua.

- Es una paraula marxista - va dir-li l'home de la Roser -. Es la part d'explotació que hi ha en tot treball fet en una societat capitalista.

- Com vols dir ?

- Sí, home. Mira : si les teves necessitats queden cobertes diguem amb quatre hores de treball i, pel mateix jornal, en treballes vuit, aquestes altres són a benefici del capital, de l'amo. Les hi regales o te les pren. Per això diem que hi ha explotació.

Ho va entendre perfectament, com totes les explicacions d'en Miquel, que sempre eren molt clares. Després les discutia amb en Francesc i més endavant amb en Castells que va incorporar-se al taller en acabar el curs i ja s'hi quedà. Aleshores ell ja duia un any a la feina i li anaven confiant treballs cada dia més precisos, tan aviat a la fresadora com als torns. L'Alfred no havia perdut el seu interès per ell i volia que abans d'especialitzar-se dominés tota la feina de taller, la complexitat dels mecanismes en els quals ja havia perdut moltes hores amb peces rebutjades que ell treballava amb cura, com si haguessin d'ésser liurades al client.

L'Eusebi s'admirava dels seus progressos, trobava que havia sabut aprofitar bé aquell any, i tant en Sabadell com l'Alfred concedien que sí, que era un noi aplicat que podia arribar a convertir-se en un bon mecànic. Això no el privà de deixar ben poc presentables les primeres peces destinades a sortir del taller que van encarregar-li de fresar. Totes tenien senyals, una mena de ratlles circulars que es veien força encara que fossin superficials, però la culpa no era precisament d'ell, sinó de la màquina que treballava de cara; li hauria calgut fer-ho amb una fresa que treballés per la perifèria. Es clar que d'errors en tenien tots, sobretot el dilluns, quan semblava que els era difícil de reprendre el ritme després d'un dia de festa. L'Alfred ja ho sabia i gairebé mai no s'oblidava de recordar :

- Ull viu, eh ? que som dilluns...

La frase anava incorporant-se a un llenguatge de tribu, enigmàtic als estranys, però dins del taller tots sabien com ho havien d'entendre quan un d'ells advertia :

- Es feina de dilluns, aquesta.

Senyal que calia posar-hi els cins sentits, doncs. La cosa que més temien els dos socis, però, eren els accidents. Els homes estaven assegurats i també asseguraren en Daniel quan complí l'edat reglamentària, però treballaven amb un equilibri tan estret entre les possibilitats del personal i les comandes acceptades que un parell o tres de

dies de festa obligada per part d'un dels operaris podia perjudicar-lo. Fins aleshores no hi havien tingut desgràcia, però, i el primer accident una mica seriós no el van tenir fins la primavera del quaranta-nou, quan ell estava a punt de complir els setze i ja li havien augmentat dues vegades el sou. Potser no hauria passat res sense la mica de nerviosisme produït pel fet que els retor naren unes peces mal deixades, la responsabilitat de les quals devia ésser obra d'en Turó, si no de l'Alfred, car era una qüestió de rectificat; l'un o l'altre havien utilitzat una mola de duresa o de gra poc adient o no havia sabut trobar la velocitat que calia, car el material presentava tot de menudes facetes que l'enlletgien. Anteriorment, mesos enrera, ja hi havia hagut una queixa pel mateix motiu i en Sabadell s'amoinà i va dir unes paraules que els altres trobaren inconvenients :

- Però en què carall penseu, quan trebal·leu ? Si teniu cabòries, les heu de deixar a la porta. Aquí la feina passa davan t de tot i s'ha de fer ben feta, com l'havíem feta sempre. Si els diners són bons, ho ha de ser el treball.

- Coses així passen a tots els tallers - li féu remarcar l'Alfred.
- Doncs no han de passar - va contestar-li una mica agre.

Darrerament el seu caràcter havia canviat, tenia adusteses i respostes inesperades que feien païsar en una crisi, en insatisfaccions potser íntimes. Un any enrera s'havia casat amb la filla dels dolcers, a la fi consentidors, i ara ja tenia àdhuc un fill, una nena, però es deia que no tot rutllava prou bé, qui sap si perquè els sogres no afligixaven la mosca com ell hauria volgut, o potser perquè la dona era més capritxosa que no creia quan festejaven. En Ria i en Turó, que van conèixer-la el dia de les noccs, a les quals tingué el gest de convidar el personal, sostenien que se la veia molt coqueta i malcriada, voluntariosa. Segons ells, en Sabadell havia fet un mal negoci. Sobre això, si era veritat, incidien tal vegada motivacions de caràcter professional, ja que fey i debatut devia sentir-se una mica defraudat en les seves aspiracions. El taller treballava, això sí, però no pas més que tres o quatre anys e nrera, de manera que al capdavall només feia la viu viu. Per ara, no es veien possibilitats d'ampliació, de canvi de local, es parlava àdhuc de crisi... Res d'això, però, no justificava el to que havia emprat, tan sec, empitjorat per les paraules que encara afegí :

- Darrerament sembla que tot ens ho tirem a l'esquena, tothom fa el que li dóna la gana...

La cosa era tan faltada de raó que en Turó, ofès, es redreçà :

- Parla clar. Si tens alguna queixa, digues-ho. Perquè et deus refe-

rir a mi, oi ? Ja sabem que la corda sempre es trenca pel costat més fluix.

- Tu o qui sigui. No personalitzo, ara.

L'Alfred, com de costum, va voler endegar les coses pel bon costat

- Probablement devia ser una badada meva. Podem descomptar-ho, no hi tinc inconvenient.

El seu soci se'l mirà d'una manera estranya.

- Ja està ! Això ho soluciona tot, oi ?

- Ho hauria de solucionar. No hi donis més importància que no té. Apa, deixem-ho.

Van retornar tots a la feina, però al cap de deu minuts en Turó s'havia escapat un dit en desbastar una peça i va caldre dur-lo al dispensari de la mútua, on l'acompanyà l'Alfred. En Sabadell observà un silenci hostil tot el matí i a migdia, en plegar, en Ria digué :

- Això es va enrarint...

A la tarda van saber que el dit potser l'hi podrien salvar, a en Turó, però que en tot cas tardarien dies a veure'l de nou pel taller. Calia llogar algú altre i en Sabadell va portar un oficial de segona que s'havia quedat sense feina en tancar-se la casa on era, però el segon dia ja van enfadar-se perquè arribà deu minuts tard. Sortosament, la cosa no es va repetir, el xicot resultà un bon operari i va acabar per quedar-se al taller quan més endavant en Turó decidí deixar la feina per col·locar-se a la Hispano Olivetti, on tenia un cunyat a les oficines.

Per aleshores també en Daniel tenia ganes de canviar, un altre noi que coneixia de vista perquè el veia sovint pel carrer de Bailen i amb el qual va fer-se mig amic un dia que es trobaren de costat al cine, va ficar-li al cap que no hi havia res de pitjor que quedar-se sempre en una mateixa casa, on t'acabaves emmandrosint. Ell, que tenia un any més, havia treballat ja en tres empreses i cada cop havia millorat. Els canvis, segons ell, també ajudaven a perfeccionar l'ofici. ~~Se'n~~ Se'l va creure, però li sabia greu de deixar un indret on al capdavant el tractaven bé i la companyia d'en Castell, el seu millor amic, perquè no era de presumir que, si se n'anava, el seguiria; fet i debatut, ~~era~~ era el germà d'un dels amos.

Va parlar-ne amb en Francesc i la mare, però els criteris de l'un i de l'altra no coincidien. El seu germà, tot i que continuava a casa del senyor Glòries, era també partidari dels canvis, mentre la mare opinava que no hi havia res de tan bonic com fer molts anys en una mateixa empresa. Ara ella ja s'havia refet, aparentment del tot, i fins se la veia més jove que un parell d'anys enrera, quan arribà tan malament,

però ja no havia tornat a treballar fora de casa, si bé a domicili com sia cremalleres per compte d'un industrial, una cosa molt mal pagada que només tenia l'avantatge que podia fer-la asseguda, quan volia. Sovint, un parell de tardes cada setmana, se n'anava a passejar, deia que li calia esbargir-se una mica, i de vegades tornava ja força tard, gairebé sufocada, com si hagués corregut. Darrerament, després de molt de temps, havien tornat a tenir notícies de la Gabriela que es casava amb un canadenc, i això també devia ajudar a que se la veiés més contenta, reconciliada amb la vida, capaç fins i tot de parlar del pare sense entristir-se gaire. Ara ja era segur que el devien haver matat i tots s'hi resignaven. A la dona ni se li acudia de bla-smar-lo per haver-se embolicat en aquells moviments de resistència; si no hi hagués pres part, potser també s'hauria mort en algun ^{del}camp de concentració on havien anat a parar molts exiliats polítics. O a la presó, si no s'hagués mogut del país. D'altres s'hi havien quedat, com el germà del nou oficial del taller, en Quesada, que un dia explicà, resentit, que van deixar-lo morir de tuberculosi, com a en Miquel Hernandez, un poeta del qual en Daniel no havia sentit parlar mai i que l'home havia conegut de noi a Orihuela, d'on eren tots dos fills. De vegades fins recitava algun fragment dels seus poemes a l'hora d'esmorzar. Era el primer obrer afeccionat a la poesia que trobava en Daniel. I, a més, un home de bon consell, car un cop que es suscità el tema que aleshores preocupava el noi, va dir-li :

- Als teus anys, en ple aprenentatge, és un error canviar de casa. Si no hi ha raons de força major, no s'ha d'abandonar un lloc fins que hakis après tot el que poden ensenyar-te. Tant de bo ho hagués fet jo!

Era un consell desinteressat i a en Daniel li semblava convenient de seguir-lo. A més, en el fons, li feia una certa quimera haver de conèixer cares noves, amos nous. Al tracte de l'Alfred, del seu soci i dels operaris del taller ja hi estava fet. Tenien els seus defectes, però era un avantatge saber de quin mal patien i d'endevinar les seves reaccions abans que es produïssin. Era allò que solia dir la mare :

- Més val un boig conegut que un savi per conèixer.

Es clar que la mare s'havia anat tornant prudent i conservadora amb els anys, com tothom, incluint-hi el mateix Miquel de la moser que darrerament havia acceptat el lloc d'encarregat del magatzem on continuava treballant. Es veritat que no sense alguns forceigs amb la seva consciència d'anarquista que en principi li vedava d'ocupar situacions de comanament al servei d'un empresari capitalista, però a la fi havia reflexionat que si no accedia n'hi posarien un altre que potser faria més que ell el joc del burgès.

- De vegades - explicà un dia - ens ha perjudicat un excés de puritanisme, a nosaltres. Una certa flexibilitat és la condició de l'existència.

Pel restant/duia una vida ascètica, del treball a casa, de casa al treball, sense vicis ni freqüentacions, com no fos la d'un antic orreligionari que també havia estat a la presó i en sortí quan ell ja feia un any que era fora, un home flac i eixut que en Daniel veia de vegades per l'escala però que no e ls presentà mai. Ara ja feia temps, des de la malaltia de la mare, que s'havia interromput aquell costum de dinar plegats cada festa i només es reunien els dies de natalicis i sants, és a dir, dels natalicis d'ell i de la seva família i dels sants dels Bastida, car la mare en això seguia el que havia vist fer sempre i no hi veia cap ~~manera~~ contradicció amb la seva falta de creences religioses tot i que el xicot li havia fet observar la poca consistència del seu capteniment.

Amb els altres veïns s'hi feia poc, a en Llòrenç, el bacallaner, i la seva dona, la Filomena, mai no els havien fet ~~gran~~ gràcia e ls anarquistes i semblava com si li tinguessin una mica de por; amb en Jaume, el marit de la Carmeta, no s'hi parlava des d'una festa que van topar a propòsit de l'actuació anarquista durant la guerra. Es tractaren respectivament de "venut a l'or capitalista" i de "pària deshumanitzat". Les dones, en canvi, continuaven relacionant-se més o menys i la Teresina encara acudia algun cop a jugar al jardí de la Roser, si bé sense el coneixement del seu pare que no ho hauria permès per por d'una influència desmoralitzadora, com deia ell. En Miquel, en això, es mostrà més raonable i no veia perquè les dues criatures havien de trencar l'amistat per una divergència d'opinions entre llurs pares. Es clar que de criatures ja no ho eren tant, ja tenien onze i dotze anys i llurs jocs havien anat canviant. Es ~~manera~~ passaven més temps fent-se pentinats que entretenint-se amb les nines. Ja eren unes donetes, com la mateixa Neus que aquell any feia el darrer curs a les monges, d'on va sortir als tretze per aprendre el tall amb la Carmeta mentre repassava en una acadèmia abans de col·locar-se en un despatx.

La Roseret, que volia ésser dependent, aviat acudiria els dissabtes i vigílies de festa a despatxar en una merceria on la seva ~~mare~~ mare havia fet feines anys abans, quan en Miquel era a la presó. A casa de la Teresina havrien volgut que estudiés el batxillerat que ara en Jaume ja acabava, però ella s'hi negava i deia que seria dibuixant. Es passava hores senceres amb el llapis i un bloc sobre els genolls i en Daniel trobava que hi tenia força traça. Li va treure un retrat que ell penjà al dormitori contra el desig de la mare que no volia coses per

les parets. No li havia sortit gaire exacte, però no podia negar-se que era ell. Ara, naturalment, ja feia temps que no se li llançava al coll per petonejar-lo com aleshores que eren criatures i, de fet, de vegades semblava que l'evités. I, si es trobaven a soles pel carrer, quan ell plegava, gairebé no sabien que dir-se, envermellien una mica tots dos i acabaven acomiadant-se amb un adéu ~~unammmmmmmmmmmmmmm~~ més aviat encongit. D'altres cops, en canvi, en presència de la Neus i de la Roseret, tornava a mostrar-se familiar, li feia llengotes i fins li estirava els cabells. Ell no ho entenia, però li agradava.

En aquell moment en Francesc ja era a la mili i servia a València, car no havia estat possible de lliurar-lo com anys enrera mig confiaven que podrien fer. La mare es va prendre moltes molèsties, consultà amb l'un i amb l'altre i fins anà a veure un advocat, com va aconsellar-li en Jaume. Per mitjà del senyor Glòries, que estava molt ben relacionat i semblava tenir un bon concepte del noi perquè era complidor i obedient, van tocar també un militar d'alta graduació, un tinent coronel amb el qual la mare s'entrevistà i que va dir-li que estudiaria la cosa. Sota la seva direcció, s'iniciaren uns tràmits complicats, però és clar, la mare no podia demostrar que era vídua i calien uns certificats que començaven amb un paper de l'alcalde de barri sobre com del pare ja feia més de deu anys que no en sabien res, però aquesta documentació quedà encallada en un moment o altre del seu procés, el militar es queixà a la mare que no li hagués dit - cosa que ella callà per prudència - que el seu marit estava reclamat per la policia, i al seu degut temps arribà a nom de Francesc Bastida i Mora l'ordre de presentar-se a la caixa de reclutament.

En Miquel, que havia contemplat amb profund escepticisme aquelles gestions que la mare no s'estava d'explicar a tothom que volia escoltar-la, va dir que ja s'ho podia pensar. Reprovava que la dona s'hagués humiliat, com deia ell, i assegurà que a una persona rica allò no li hauria passat. En Francesc es va prendre la cosa molt filosòficament i àdhuc confessà a en Daniel que, si no hagués estat perquè el seu sou els faltaria, se n'aniria prou content. Estava molt tip de botiga.

La mare, per tal d'equilibrar el presupost, acceptà feina de la Carmeta, que ara treballava de valent, i entre allò i les cremalleres que no havia deixat, anaven tirant amb algun gep ocasional. En Daniel mai no en duia ni cinc a la butxaca, però això no era cap novetat. Darrerament es quedava vuit pessetes setmanals, una quantitat que ⁿⁱ li permetia de fumar si volia anar al cine el diumenge amb en Castell que grahejava més, tot i no guanyar tant, perquè les circumstàncies de ca-

sa seva eran diferents. Després de tant de temps de festejar-hi, el seu germà no s'havia casat amb la Pilar i continuava solter, vivint amb ell i la mare. Mai no va saber exactament que havia passat amb la noia de can Pinet, potser va cansar-se d'esperar o en trobà un altre. Ara ja era prou gran per haver vist que la vida deixava moltes històries penjades. Fos el que fos que s'esdevingué, no devia ésser agradable per l'Alfred, puix que aleshores de la renyina se'l veia capficat i adust i li costa força de recobrar el seu tarannà habitual. Recordava que en Pia va dir :

- Quan no és l'un, és l'altre.

Es referia a en Sabadell que en aquell moment semblava haver superat una llarga etapa de malestar, coincidint amb la mort del sogre, el dolcer. Va suposar-se que les disposicions del testament del vell devien agradar-li, però potser no era això, ja que més endavant tornà a donar mostres de preocupació i d'inquietud. Un dia, en Daniel i l'Eusebi van tenir ocasió de deduir que era més encertat allò que s'havia mig insinuat anys enrera, quan algú, al taller, parlà del caràcter de la seva dona.

- Mira ! - va dir en Castell tot donant-li un cop de colze.

Era un diumenge a primeres hores de la tarda, quan baixaven per Girona. La circulació s'havia aturat a l'encreuament de la Gran Via i la dona era allí, en un taxi, al costat d'un altre home. Ell, incomprendiu, preguntà :

- Què ?

- La Montse, la dona d'en Sabadell... que no em vegi.

Ell no la coneixia, però el seu amic fins i tot havia dinat a casa seva; de vegades les dues famílies es reunien en ocasió d'alguna festa. Va mirar mentre l'Eusebi es mig dissimulava darrera un arbre, però aleshores el cotxe engegà i només va tenir temps de distingir un cap ros i una espatlla vestida de verd.

- I ell, qui és ? - preguntà.

En Castell es va arronsar d'espatlles.

- Algú que té...

- Vols dir ? I a en Sabadell el deixen a casa ?

- Deu ser al futbol, en aquesta hora.

- Ah, sí !

Hi anava sempre. Llevat d'ell, l'Eusebi i el seu germà, ningú no es perdia cap partit, al taller. Sempre es queixaven que els diners no els arribaven, però tots trobaven la manera de fer el sacrifici ^{d'una entrada} al camp de les Corts o a Sarrià. A ell també li hauria agradat d'anar-hi, sobretot al camp del Barcelona, que era el seu equip predilecte,

però s'havia d'acontentar amb llegir el diari i escoltar els altres que discufien detalladament les jugades. Rarament estaven d'acord i de vegades fins semblava que haguessin presenciat partits diferents. L'Alfred, quan estava de bon humor, s'hi feia un tip de riure i deia :

- Això si que és l'opi modern.

Però bé calia buscar compensacions a les frustracions de tot ordre, i aquella era la més innocent. A en Castell el futbol l'avorria, però en canvi era afeccionat a la boxa i ara sovint anava a ~~hummam~~ les matinals del Price. Ell, els matins de les dies de festa els solia passar a casa, una mica migrat de no saber on anar, cirant-se les sabates i després afaitant-se els quatre pèls que començaven a enfosquir-li la cara. El bigoti se'l deixava, però de moment era més una ombra que una realitat. Li hauria agradat de tenir un mostatxo com el d'en Pia, negre i abundant, un bigoti de "fer patir", com bromejava en Quesada. A ell li deia :

- T'hi has de posar gallinassa, si vols que et creixi aviat.

Tots els altres anaven rasurats, en general peluts, car llevat d'en Sabadell, que ho feia cada dia, només s'afaitaven dues vegades a la setmana, ~~en~~ dijous i ~~en~~ diumenge.

Tenia el consol que l'Eusebi era més imberbe que ell, fins a l'extrem que una tarda de diumenge que es decidiren a anar al ball, no els deixaren entrar perquè se'l veia massa jove. Per sort, als cines de la barriada, i en molts d'altres, no miraven tan prim i mai no els posaven inconvenients. Eren els únics del taller que hi assistien amb regularitat, els altres deien que no valia la pena d'anar-hi perquè totes les pel·lícules eren tallades. Potser tenien raó, de vegades les històries feien uns salts incomprensibles i es contava que molt sovint els doblatges no conservaven cap relació amb l'original. Fos com fos, era una manera de matar el temps.

En sortir s'arrossegaven pels carrers o es posaven en un bar si en Castell s'avenia a pagar-li el vermut. En aquella hora ell ja estava cansat de fer el gos i hauria volgut que fos l'endemà per tornar al taller. Allí no hi havia temps d'avorrir-se i, si és veritat que la feina resultava monòtona, hi havia els companys, l'ambient, les petites picabaralles inevitables, les contalles d'en Pia que sempre en tenia alguna per dir sobre les noies amb què sortia. A en Quesada el molestava que es fes el conquistador, i li aconsellava :

- El que has de fer, és casar-te.

- Mentre me'n pugui escapar, no ! - reia l'altre.

- Ja no ets un nen. què tens, trenta-cinc anys ?

- Trenta-tres.

- Per això...

- I posar-me maldecaps damunt ? No, home, gràcies ! Per començar, hi ha l'assumpte del pis... Saps els traspassos que et demanen ? El que m'estranya és que es casi ningú.

- No deus pas viure al carrer, ara, oi ?

En Pia tornava a riure.

- Només faltaria això, que em quedés a casa ! Ja hi vam haver d'enquibir la meva germana petita.

Contava que eren una colla, els pares que encara vivien i els dos matrimonis joves, a més d'ell i de la germana gran que no s'havia casat

- Ja no hi cabem ara !

- Casa't amb una filla única i ves-te'n a viure a casa d'ella...

- Amb els sogres ! Perquè al cap de sis mesos ens tirem els plats pel cap ?

- Depén... - feia prudentment l'altre que encara tenia sogra.

En Pia brandava el cap :

- Mentre aquests no es decideixin a fer un va-i-tot en qüestió de salaris, ja estic bé com estic.

La conversa es desviava :

- Ja no hi crec, jo, en això dels salaris - es lamentava en quesada -. El cost de la vida augmenta més de pressa i cada cop que apugen els jornals fa un altre salt.

- Aleshores què ? Ho hem de deixar tot tal com està ?

- No, precisament ho hauríem de canviar de soca arrel.

- Ja ho vam provar - recordava en Pia -, i ja veus... No hi ha com ser amo !

En Sabadell sortia del reducte on feia els comptes.

- Què ? Es un esmorzar o un berenar sopar, això ?

- Ja hi tornem, home, ja hi tornem !

- Es que cada dia romancegeu més, vosaltres.

L'Alfred no solia dir mai res encara que s'entretinguessin i en general continuava treballant, però si de vegades sortia al pas de la porta, on esmorzaven a l'estiu i àdhuc a l'hivern quan feia sol, i la conversa derivava cap a aquells temes, feia :

- No ho envegis tant. Si et penses que tot són flors i violes...

- Qui ho diu ? Diners, home, diners !

- Es clar, segons tu no hi ha impostos, despeses de lloguer, multes...

Els n'havien posat dues en poc teps, una d'elles els d'hisenda que van trobar alguna irregularitat en els llibres i l'altra quan els feren una inesperada inspecció d'higiene que els obligà a obrir una finestreta al lavabo després d'una discussió amb l'amo de la finca.

- No, si encara haurem d'acabar fent-vos caritat !
- Només et dic que, si fos a fer ara, no l'obriria, el taller. Estic tip de veure'm tractat de burgès sense ser-ho.
- Si tu ho dius !

S'havia anat tornant una mica com en Sabadell, si bé en general ho dissimulava més bé. Allò de les responsabilitats de ser amo, que deien ells, no devia provar a ningú, pensava en Daniel. O potser no eren ben bé aquestes responsabilitats que canviaven la gent, sinó el fet d'ocupar un lloc de comanament, per petit que fos, car més endavant, quan deixà la casa i entrà a can "Sorli, S. A." observà que en conjunt hi havia ben poca solidaritat entre els obrers, peons o oficials, i els encarregats o caps de taller que, tot i continuar essent proletaris, assalariats, s'identificaven més amb els interessos de l'empresa que amb els de llurs subordinats.

El canvi va tenir lloc als dinou anys, quan va semblar-li que al taller ja no podien ensenyar-li res més. Així i tot, potser encara s'hauria quedat fins després de la mili si no hagués estat per aquell anunci que li va caure sota els ulls. Es a dir, l'anunci el va veure en Francesc, aleshores llicenciat de poc i de nou a la botiga del senyor Glòries, don també se'n volia anar perquè es rumorejava que plegaria.

- Mira - va allargar-li el diari -, això et pot interessar...

La casa Sorli necessitava fresadors i torners de primera i de segona, oferia bones condicions, sense especificar-les, hores extres i primes de treball.

- Què et sembla ?

- Ho puc provar. No has trobat res, tu ?

En Francesc tornà a agafar el diari.

- N'hi ha un on diu "personal de bona presència", però no sé si es refereix a noies... Es al carrer Consell de Cent. Hi passaré aquesta tarda.

Ell va haver d'anar més lluny, car la casa Sorli era cap al Paral·lel. Es tractava d'un edifici gran, vell, amb una gran porta tancada i una porteta a la qual va haver de trucar. Un cop dins, la primera cosa que va veure fou el rellotge, però ja podia esperar-ho, era una empresa gran, no un talleret d'estar per casa com el de l'Alfred i en Sabadell.

Es va veure obligat a fer festa l'endemà al matí, perquè l'anunci precisava que el personal es presentés de deu a dotze. Com que no sabia quina excusa donar, no digué res per endavant. Si no l'admetien, ja trobaria una cosa o altra per explicar la seva absència. No va caldre. Les dues proves a què el van sotmetre, unes mesuracions amb un

calibra_dòr ajustable per a cilindres i el torneig d'unes peces de llautó amb un brass-finisher, no li presentaren cap dificultat particular i el cap del taller es donà per satisfet.

El sou no era gaire superior al del taller, vint-i-cinc pessetes més, però va calcular que entre les primes i les dues hores extraordinàries que li van dir que feien, l'augment resultaria prou considerable, de manera que acceptà de quedar-se. Comencaria a principis de mes, perquè volia quedar bé amb l'Alfred i el seu soci.

Ni a l'un ni a l'altre no va agradar-los que els abandonés i el germà de l'Eusebi fins intentà de disuadir-lo. Privadament, va dir-li:

- Ja saps que oficialment no podem augmentar els sous, però si ^{vol} potser podríem arreglar-ho entre nosaltres...

- No és el sou - va explicar ell -; hi ha les primes. I ara ja n'hi he compromès.

- Ens n'havies d'haver parlat abans. Al capdavant aquí ho has après tot - es va doldre l'Alfred.

Era veritat i allò el féu sentir-se una mica culpable, però després reflexiona que aquest no era un motiu per eternitzar-se en una casa. En un o altre indret l'havia de fer, l'aprenentatge, i tampoc no li havien regalat res. Per altra banda, trobà afalagador que els interessès de retenir-lo. Era senyal que n'estaven contents, que treballava com cal. No hi ha cap amo que no s'alegri de perdre els operaris mediocres o incompetents.

L'Eusebi havia sortit a fer un encàrrec i es devia entretenir, car en plegar encara no era al taller. Va assabentar-se doncs de la notícia per boca del seu germà, aquell vespre, i l'endemà va dir-li:

-Suposo que nosaltres continuarem ~~mantenint~~ veient-nos...

- Es clar ? Què té a veure una cosa amb l'altra ?

- Res, ja ho sé... a veure si t'agradarà, treballar en una empresa gran.

- Em penso que sí. Ben mirat és el mateix. La qüestió es complir.

Però en el fons li sembla va com una aventura. No coneixeria ningú, ignorava com serien els seus superiors i li calia confessar-se que aquella gran nau on el feren entrar l'impressionava una mica amb els seus ressons i el seu moviment. Fins la remor de les màquines semblava una altra. En canvi no li feia res que fos tan lluny de casa. La mare, en saber que s'hi llogava, va lamentar-se:

- Al paral·lel... Si és a l'altre cap de Barcelona, això. L'augment se t'anirà en tramvies. No sé per què no busqueu coses més a prop, si heu de canviar.

Perquè també en Francesc deixava can Glòries. El personal de bona

presència, es referia a nois i noies; un senyor que obria un establiment a la Ronda havia tingut la idea d'una dependència mitja perquè es proposava de vendre camiseria i roba de senyores en dues seccions distintes. El xicot li va agradar, però havia de tornar a passar-hi a finals de mes, quan sabrien amb certesa quin dia obrien, probablement al setembre.

Amb el canvi, a ell va passar-li una cosa que no havia previst: va perdre les vacances. De moment va sentir-se contrariat i es blasmà per haver escollit un temps tan inoportú, però després decidí no posar-s'hi pedres al fetge. Tampoc no les aprofitava gaire perquè no tenia diners per abandonar la ciutat i s'havia d'acontentar amb unes quantes excursions a la platja. Ara ja feia anys que no tenia objecte anar al dipòsit dels hortolans parents d'en Cabré, en Jordi treballava al costat del seu pare i les coses, per tant, eren molt diferents. La infància començava a quedar terriblement llunyana.

De contrarietats també n'hi van haver d'altres, tota vegada que a la pràctica resultà que a migdia el temps li venia molt just per anar i venir de casa i a la fi, quan duia dues setmanes a can Sorli, va decidir-se a fer com d'altres dels seus companys: endur-se el dinar a la fàbrica. Uns quants dies, provà de quedar-se al pati, però era tan trist, allò de menjar amb la carmanyola a terra i el pa sobre un full de diari, que ben aviat va acostumar-se a acompanyar la petita colla que acudia al bar de la cantonada, on podien instal·lar-se en una taula sempre que compressin la beguda. A la cantonada de davant n'hi havia un altre, de bar, però en aquest servien menjars i només solien anar-hi els encarregats i contramestres que vivien massa lluny.

A la mare tot això no li agradava. Encara no s'havia trobat mai en el cas d'haver de preparar de banda de nit el dinar per algú de la família i deia que la taula li semblava buida quan no hi eren tots. Era com si s'hagués oblidat d'aleshores que ells, els fills, eren unes criatures i ella una mena de criada de les velles del Poble Sec. També li sabia greu, d'hauria dit, aquell got de vi que en Daniel havia de pagar al bar, amb els anys s'anava tornant una mica roïna i a tot arreu veia despeses inútils i evitables. Pitjors haurien estat les seves queixes si per atzar hagués descobert que el noi ara ja no li donava tot el seu jornal. Es a dir, el jornal l'hi lliurava íntegre, però es quedava l'import de les primes que, segons ell, havien suprimit. Sabia molt bé que no aniria a la fàbrica a comprovar-ho. I ell necessitava diners, ja no era una criatura ni havia de tolerar que sempre el convidés en Castell o els altres companys que s'anava fent a can Sorli.

Anys enrera li hauria fet escrúpols aquest engany, la mare mai no

s'havia estalviat per ells i era just que li corresponguessin amb la mateixa moneda, però ara el panorama familiar ja no era tan negre, de fet mig respiraven per primera vegada. En Francesc, amb el canvi de casa no sols millorà de sou sinó que es treia algunes quantitats suplementàries amb les comissions que tenien els dependents quan feien vendes superiors a una determinada quantitat; la Neus, que tenia quinze anys, estava de mecanògrafa en una empresa paperera i guanyava el suficient per subvenir a les seves necessitats. Com deien de vegades, fent broma : ara no ens cal aprofitar tant la roba... És clar que tampoc no els sobrava res, que de luxe no se'n podien permetre cap, però això ni se'ls acudia, com no s'acudia a cap dels obrers que treballaven a can Borri tot i que passaven per ésser els més ben pagats de Barcelona. Des d'aquest punt de vista, havia tingut sort.

Les condicions de treball, però, eren insatisfactòries, sobretot quan es procedia, com en Daniel, d'un taller menut, gairebé familiar, on entre amos i obrers la distància, tot i existir, era encara mínima. Aquí l'amo ni el coneixien i gairebé tots els seus tractes es reduïen al cap del taller, en Goya, un individu d'una cinquantena d'anys, d'aspecte suau i inofensiu, però exigent i partidari d'una disciplina fèrria. N'hi havia que deien que fins us comptava els minuts que passàveu a la comuna. La seva competència era indiscutible i revisava sempre personalment i meticulosament les peces i descomptava el treball mal fet. D'altra banda, les primes esclavitzaven els homes i eren un motiu de conflicte quan decidia supresions que ells de vegades trobaven arbitràries. El resultat era que tot i tractar-se de l'empresa on la gent es guanyaven més bé la vida, el descontent era probablement superior al de qualsevol altra casa. Sovint hi havia incidents, quan un operari no acceptava el veredict d'en Goya sobre el seu treball i li contestava com va fer un dia en Solé, un noi llarg com un sant pau que acudia cada matí de Badalona :

- Us donaré la raó quan vós ho feu més bé.
- És senzill. També l'hi hauries fet tu si naguessis treballat amb un angle de deu graus.
- No calia, això és material de fàndició. Sé com he de fer la feina.
- Doncs ets massa savi.
- El savi sereu vós.
- Compte, Solé ! No t'oblidis amb qui parles.
- Mí vós - li plantà cara el noi -. No sóc pas jo qui busca raons.
- Ningú no ho diria. Torna a la màquina, que ja has perdut prou de temps.

El noi assenyalà la peça :

- I això com queda ?
- Ja t'ho he dit.
- No m'heu dit res. Si esteu de malhumor o teniu ganes de fer la punyeta, us heu equivocat de porta...

La cosa va acabar a la direcció, on sembla que el van amenaçar de prendre mesures disciplinàries si insistia en la seva actitud que qualifiquen d'insolent.

Es treballava, doncs, en un clima de tensió no alleujada del tot per les notícies que finalment es reglamentaria el decret de l'any 1947 sobre la constitució dels jurats d'empresa i la representació laboral en el consell d'administració. Ningú no es feia gaires il·lusions i els obrers experimentats asseguraven que en la pràctica tot es reduïria, si de cas, a una millora en els serveis socials i a un control directe de l'administració dels punts que ara mangonejava una comissió ben poc representativa del personal assalariat. L'empresa, però, veia les coses d'una altra manera i ben aviat fou evident que es preocupava per les conseqüències que podia tenir l'aplicació de la llei. Així fou com un dia va saber-se que tots els obrers eren investigats.

De primer l'un, després l'altre, anaren acudint amb tot de contalles sobre un parell d'individus que feien preguntes pels veïnats respectius, inquirint sobre l'actuació que podien haver tingut durant la guerra, si eren d'edat per haver-la feta, o interessant-se per la ideologia de la família quan es tractava de nois més joves, com en Daniel.

Pels voltants de casa seva van investigar un dilluns al matí i a migdia la cosa ja havia arribat a les orelles de la mare. La dona, com és natural, es va espantar i aquell vespre va acollir-lo amb un angoniat :

- Què has fet, Daniel ? Uns policies han preguntat per tu...
- Uns policies ? Què volien ?
- No ho sé. Han preguntat al bar, a ca l'espardenyer i a la Roser. I potser en d'altres llocs...

Aleshores ell hi va caure.

- Ah ! No ho són, de policies. Són dos que treballen per la fàbrica. Em pensava que ho havia dit, que feien informes sobre tots els obrers.

Però se'n devia haver oblidat i li va caldre explicar la iniciativa que havia pres la direcció de can Sorli en previsió de les futures eleccions de jurats d'empresa. Més tard va baixar a casa de la Roser a saber de primera mà què li havien preguntat.

- Volien saber a quin partit havia militat el teu pare i on havia treballat abans i durant la guerra - va explicar-li la noia.

- I quina excusa han donat per fer aquestes preguntes ?

- No ho entès gaire bé. Jo m'he pensat que eren de la policia.

En Miquel, que seia a taula amb el diari de la nit, va fer :

- Els havies d'haver demanat que t'ensenyessin el carnet o que s'identifiquessin.

- No se m'ha acudit, m'he atabalat una mica - va reconèixer la dona -. També han preguntat per la teva conducta, quines amistats tenies, amb quina mena de gent anaves, què feies els dies de festa. I sobre la teva mare, en Francesc i la Neus... Han fet tantes preguntes, que jo ja no sabia què contestar. Això sí, molt educats, molt correctes...

- Naturalment - digué en Miquel, una mica sarcàstic -. Com que no tenen cap dret de fer el que fan.

La Roseret, que desparava taula, va ficar-hi cullerada :

- A la botiga de vegades en vénen a preguntar per altres comerciants.

- Això són informes comercials - aclarí el pare -. Es diferent. No deuen pas preguntar com pensen la gent o si van a missa...

- No, això no.

- I què els has dit ? - preguntà en Daniel -. Del pare, vull dir.

- Que no l'havia conegut. M'ha semblat que era la millor manera de sortir del compromís. Ja ho he explicat a la teva mare.

- Podies dir la veritat - assegurà ell -. No me n'amago mai, jo, que el pare va haver de fugir a l'exili.

- Ben fet - aprovà en Miquel.

- Però et pot perjudicar - dighé la Roser.

- Per què ? Si a les cases prescindissin del personal que té parents a l'exili o va fer la guerra amb els republicans, ben poca gent treballarien . I després, quan es té interès a saber una cosa, sempre surt per un costat o altre. Et penses que no els ho deu haver dit algú, això del pare ?

Era molt probable, però en tot cas l'empresa no va creure que fos important i devien arxivat el seu informe sense dedicar-hi un segon pensament. D'altres, en canvi, devien tenir coses més reprobables a la consciència, car en qüestió de tres o quatre mesos anaren desapareixent cinc o sis obrers, tots ells baixa voluntària, queixosos de les feines que els donaven i de la persecució d'en Goya que devia tenir ordres de la direcció. Ell ni ho hauria remarcat si un dia, al bar, en Faixes, un vidu encara relativament jove que recentment se n'havia hagut d'anar a viure a Hospitalet perquè la casa que ocupava abans amenaçava ruïna, i des d'aleshores, feia potser una setmana, es quedava a menjar amb ells, no hagués dit a en Queraltó :

- Ara ja només quedo jo. Però que es fotin, resistiré.

Va anar sortint que aquella mitja dotzena de companys havien ocupat llocs en comitès de fàbrica o havien hagut de fer una temporada de presó per altres activitats; un d'ells, fins havia estat capità en un batalló de la companyia d'en Durruti.

- I vós ? - d'atreví a preguntar en Daniel, una mica insegur, perquè el coneixia poc.

- Jo vaig ser comissari i manifestà en Faixes amb franquesa.

- I no us van agafar, després de la guerra ?

- He fet cinc anys de presó. Va ser mentre era a la gal·lèria que es va morir la dona, de misèria.

- Es estrany que no us n'anessiu.

- Doncs ja ho veus - digué l'home una mica enigmàticament, ara reservat.

Ell afegí :

- El pare se'n va anar.

L'home va mirar-lo, però aleshores el va distreure en Prandi que deia :

- De manera que tots aquests informes han donat resultat... Els podrets !

- Es defensen, es natural - digué en Faixes, comprensiu-. La guerra entre el capital i el treball continua. El que em foten, a mi, són aquets venuts com en Goya que et farien la llesca per un somriure del burgès. Abans no ho era, ~~anem~~ així.

- Que el coneixíeu ?

- Sí. Era del Bloc i fins feia discursos. Per això ara és pitjor que molts altres, perquè ha de demostrar alguna cosa. Però si es pensa que podrà amb mi, s'errà de dalt a baix. La feina és més ben pagada que en altres llocs i jo ja començo a ser gran per moure massa el cul... A fe que es farà fotre !

En Daniel, ara que estava en antecedents, observà aquella lluita. Era desigual perquè en Goya tenia la paella pel mànec i en un taller hi ha cent maneres de fastiguejar la gent, la pitjor de totes potser passar-se hores vigilant-los i donant-los consells sobre com han de realitzar una feina que farien amb els ulls clucs. En Faixes ho resistia tot estoicament i només de lluny en lluny, quan la paciència se li acabava, li escopia un "fill de puta" a la vara que l'altre s'havia d'empassar perquè no ignora^{vo} que, en cas de denunciar-lo, no hauria trobat cap testimoni de l'insult.

Treballaren aquestes condicions, però, era un martiri i en Daniel no s'hi hauria avingut. D'altres tampoc. Per això procuraven passar desapercebuts, no arriscar-se ni tan sols a un comentari que podia ar-

ribar a les orelles d'en Goya o d'un dels seus acòlits o espies, car n'hi havia, desgraciats que només pensaven a fer-se ben veure, a enfil·lar-se ni que fos perjudicant els companys, com en ~~Manam~~ Blasa, un xicot d'una trentena amb el qual el noi coincidia molts vespres en tornar a casa, puix que també era de Gràcia, on estava casat amb una pentinadora. Era un home xerraire, sempre ple de filosofies :

- La vida t'ensenya molt - deia per exemple -. Quan has voltat una mica aviat t'adones que no serveix de res donar-se cops de cap contra les parets. El que cal és complir, amb la dona, amb la feina, amb els superiors. Quan un home compleix mai no s'ha de penedir de res, a tot arreu el respecten i el volen - afegia amb cinisme -. És el que jo dic sempre quan em vénen amb històries : mira, oi que tots no podem manar ? Doncs !

En general, en Daniel no acabava de copsar la relació que hi havia entre algunes de les seves afirmacions, però potser era perquè l'escoltava distret, l'individu li resultava desagradable, àdhuc físicament, panxudet i camacurt, greixós, i per això es va sorprendre una tarda de diumenge que el va veure amb la seva dona. Sempres'havia imaginat una mena de fardassa, potser garrella i tot, i era una noia força més jove que ell, fineta i bonica, amb un somris discret. L'home, que en devia estar tot cofoi, s'aturà i va presentar-l'hi :

- La Maria Isabel...

No sabia per què, però a partir d'aquella tarda encara el trobà més repulsiu. Per gust, no hi hauria tingut cap ~~men~~ mena de relació, però l'altre era insistent, amical, no semblava reparar mai en els seus silencis. Pel restant, amb tothom es captenia de la mateixa manera, i això a despit de les mossegades o dels desaires que rebia sovint.

- Ja tenim aquí el gos de l'amo ! - exclamava de vegades algú en veure'l atansar-se a un grupet que feia conversa abans d'entrar de nou al treball. Altres cops, la cosa era encara més directa :

-Tu a llepar sabates, home !

En Blesa se'n sortia amb una rialleta innoble i un mot que pretenia borrar l'insult :

- Aquest sempre està de conya !

En el fons, és clar, se'n sentia, però aquella necessitat de fer-se estimar dels superiors, com creia ell, i de prosperar dins la migradesa del seu món, era més forta que tot. A la seva manera, prou clar que ho va dir un vespre que pujaven tots dos cap a Gràcia :

- Ningú no dóna res a canvi de res, tot ens ho hem de guanyar. Alguns es pensen que és molt d'homes, això de fer sempre la guitza a l'amo i perjudicar-lo tant com poden. Com si el mal no se'l fessin a ells

i a les seves famílies. No és pas així com entenc jo el deure.

- Quin deure ? - preguntà en Daniel, irritat per aquella manera d'expressar-se que tenia l'home.

- El deure amb la societat, amb un mateix...

- La societat ? Deus voler dir l'amo. La societat anònima dels capitalistes.

- Bé - féu l'altre -. No em diràs pas que també ets un d'aquests de la repartidora, tu ? Hi ha una jerarquia, una...

- Què vols dir, amb tot això ?

- Sempre s'ha de voler ser més - replicà en Blesa, fidel a la seva pròpia coherència que desconcertava el noi -. Tots aspirem a ser més. Els mèrits és el que cal.

En Daniel no replicà, sabia que era inútil de discutir-hi i que més valia mostrar-se prudent, però no sempre era tan assenyat i un dia hi va perdre la paciència. El xicot havia discussejat i entre altres coses confuses va dir :

- La responsabilitat de la classe obrera... Jo els companys me'ls estimo molt i sempre penso que si ens poguéssim respectar...

El va interrompre :

- No ho podries dir d'una manera més entenedora, això ?

- Com, entenedora ? - s'estranyà en Blesa -. Ja t'ho dic. Quan veig que tiren cap aquí i cap allà i només tenen odi...

- Quin odi ? - el tornà a tallar ell.

- Es clar que ets molt jove, tú, i jo també ho era durant la guerra. Però ja veus que vam fer. Un país no va de cap manera, així.

-I ara ? - féu en Daniel una mica agressivament.

- Treballes, oi ? D'això és tracta.

- També treballaven els esclaus en temps vells.

- Vosaltres sempre us ho agafeu així. No hi hauries d'anar, amb aquesta colla; no en sortirà res de bo.

- No vaig amb ningú, però no m'agraden la gent que tot ho troben ben fet si ho diu el burgès o l'encarregat.

L'altre es mig donà per al·ludit :

- Jo ja t'ho he dit sempre, complir, que és el que hem de fer.

- També compleixo jo, em penso, i no vaig darrera de ningú.

En Blesa sacsejà el cap.

- No vols veure les coses. Si t'ho agafes així...

- Tu, t'ho agafes així. Al pas que vas, aviat deuràs tirar de cotxe - va dir-li amb sarcasme.

- Ja t'ho dic, parles com un comunista.

- Potser ho sóc - féu en Daniel, i immediatament se'n penedí, era una

bravata que només li podia portar disgustos.

Quan començà a tenir-ne, però, no fou per culpa d'en Blesa, sinó d'uns mariscos que es menja un diumenge i que van fer el seu efecte l'endemà. No devien estar en condicions, o va abusar-ne. Dilluns al matí, en aixecar-se, ja va haver de precipitar-se a la comuna i després, en el curs de la jornada, hi acudí encara quatre vegades, una de massa segons demostraren els esdeveniments. En veure'l deixar el torn per tercer cop, en Goya s'hi ficà :

- No et sembla que ja està bé ? - va dir-li.

- Ho ~~ana~~ ~~santo~~, tinc mal de ventre - i va córrer cap als lavabos.

Al cap de mitja hora, quan repetí la maniobra, en sortir va trobar-se amb l'encarregat a la porta, ensumant. La rialla que li pujava als llavis se li escanyà quan l'home digué :

- Mal de ventre, eh ?... I aquest fum ?

N'hi havia una mica d'entretingut per l'atmosfera, sí, cosa de ben poc estranyar perquè de vegades algú aprofitava l'anada als lavabos per fumar-se mitja cigarreta. A la nau, el tabac no era permès i hi havia un rètol prou visible que ho deia.

- I a mi què m'expliqueu ! - contestà, malhumorat.

- Ja és la quarta vegada que deixes el treball. Si et creus que la feina es fa sola mentre tu t'entretens cargolant el cigarret...

- No n'he cargolat cap, ni ara ni les altres vegades - el va interrompre ell -, No sóc pas l'únic que hi va, a les comunes. Vós que sempre vigileu, hauríeu de saber qui hi ha entrat més.

- Ningú. Per això parlo.

- I de l'altra secció ? Per què no ho pregunteu a en Rosana ? - afegí, referint-se a l'altre encarregat -. El que h^avia d'haver fet és quedar-me a casa i avisar que estava malalt.

- Mira, fa massa anys que tracto amb tots vosaltres per...

Ell no el deixà acabar :

- No em busqueu històries, Goya - va dir-li -. He vingut a cagar i res més. No hi ha cap reglament que me'n privi.

- No tolero insolències, Bastida - el reptà en Goya tot apartant-se una mica perquè entrava un altre obrer que els mirà de reüll, encuriós, però sense dir res -. Quan parlo, és perquè tinc motius per parlar.

- I segons vós he deixat el treball quatre vegades per fumar-me quatre cigarrets... Vós hauríeu d'adonar que és ridícul !

- No sé si has fumat quatre cigarrets, parlo només del que he vist.

- I m'heu vist fumar ? -. Tot d'una, va sentir-se exasperat - Collons ! - exclamà -. Quan us cansareu de fer la llesca a la gent ? A-

viat no podem ni respirar, aquí !

- No retenim ningú per força. No et pensis que ets imprescindible. Hi ha una porta ben gran per sortir.

Ell va redreçar-se amb tot l'orgull dels seus vint anys :

- El moment d'anar-me'n el decidiré jo, Goya, no vós - va dir-li amb la veu ferma, però quan passà pel seu davant, camí del taller, el cor li timbalejava, desbocat contra les costelles. Ara, de pot no en tenia. Com va explicar a migdia a la colla del bar, no era casat i als seus anys de feina en trobaria tanta com vulgués.

- Pel que pugui ser, jo de tu ja començaria a buscar-la - li aconsellà en Queraïtó.

- Esperem a veure que passa...

Estranyament, no va passar res. En Goya semblava haver encaixat tot i que devia coure-li, sobretot, que l'escena hagués tingut un testimoni. Tres setmanes després, però, començà a queixar-se de la seva feina, a fer-li perdre temps, a acusar-lo de deixadesa amb la màquina que manejava... Era la tàctica habitual. Un matí van cridar-lo al despatx del director de producció, el senyor Peremiquel, el qual volia saber que li passava.

- Hi ha queixes de vós, Bastida.

Ell, però, anava preparat i no es deixà desconcertar. Ben a l'inrevés, amb la seva resposta desconcertà el senyor Peremiquel.

- Ja ho suposo - va dir simplement.

- Ah ! Bé... - S'escurà la gargamella -. Ha baixat el nivell de la vostra feina, em diuen que us heu insolentat alguna vegada, no treballau a gust...

- No, senyor - confirmà ell -. Tinc problemes.

L'altre semblava cada cop més esbalait. Potser encara no s'havia trobat mai en una situació semblant.

- Problemes ? - repetí.

- Sí - digué en Daniel, i aleshores li contà l'episodi de la comuna - En Goya, - proseguí - no ha pait mai el que vaig dir-li. Potser vaig fer mal fet, no ho sé, però ell no tenia dret a acusar-me.

- Em costa de pensar que ho fes sense motiu.

- Naturalment, vostè li ha de donar la raó, és el ~~mahmud~~ cap del taller i jo un simple oficial . Vostès en diuen qüestió de disciplina, d'això. Però jo li demanaré una cosa. Examinei el meu treball fins ara fa una mesada, hi ha una tarja on consten les faltes de tot ordre. Miri quantes en tinc.

El senyor Peremiquel li féu observar :

- Tothom és bo fins que comença a ser dolent, Bastida...

- D'acord - accedí ell -. Però sempre hi ha un motiu. Si vostè se'n vol treure de sobre perquè en Goya i jo ens hem posat de punta, faci-ho. Però si li interessa més de saber com comencen els problemes laborals, observi el que passa al taller en lloc de creure el que li diuen... jo o l'encarregat.

- No pot negar-se que sabeu defensar la vostra causa, Bastida... Ja tindrem alguna altra ocasió de parlar.

Va sortir de l'entrevista optimista, convençut que la impressió que havia fet al senyor Peremiquel seria duradora, però en el fons, a l'home, allò no li havia agradat, ho va saber per un conducte que no esperava, un vespre que en sortir coincidí amb la Soledat, la mecànografa que treballava directament a les ordres del director. Pràcticament no hi havia tingut mai cap paraula, un "adéu", un "bon dia" o un "bona nit" si s'ensopegaven, però aquella tarda, després de saludar-se, ella anà caminant prop seu i més avall, en arribar al Paral·lel, va tombar cap al costat de mar, com si també ella s'adreçés a la parada del tramvia. A la cantonada del carrer Nou s'aturà i digué :

- Em convides a beure alguna cosa ?

A ell gairebé se li escapà de la boca la cigarteta que acabava d'encendre. No havien anat plegats, ella el precedia d'uns passos, enfilada sobre els seus talons que li feien més gracioses les cames, i no s'havia girat ni una sola vegada per a assegurar-se que el noi continuava avançant darrera seu.

- Què ?... - començà, sorprès, però tot seguit féu -. Sí, és clar.

Va seguir-la cap a l'altre costat de les atraccions, massa esbalaït per saber com waptenir-se. Ja wren dins del bar, al taulell, quan se li acudí :

- Potser desentono una mica...

En sortir es canviava, però duia uns pantalons i una americana una mica lluent, mal planxats, i anava sense corbata, mentre a ella se la veia gairebé muda da i elegant amb el seu abric d'entretemps.

- Per què ? - va preguntar la noia -. Surts de la feina... Et volia parlar - afegí -. Em deus haver pres per una descòrda, oi, que t'hagi fet invitar-me ?

- No. M'ha ~~agradat~~ agradat - somrigué. Estava a punt d'afegir un altre compliment, però aleshores va atansar-se el cambrer i demanaren dos verms. Després el moment ja havia passat i ella deia :

- Et volia avisar pel que vas dir l'altre dia al senyor Peremiquel.

Ell tornà una mica el coll.

- En vaig fer un gra massa ?

- Jo ho vaig trobar magnífic - declarà la noia -, però a ells els fan nosa els obrers que parlen com tu.

- Ho va dir ?

Tenien els dos vasos de vermut davant i, pensatiu, féu dringar el vidre amb una ungla que amagà tot seguit, en veure-la tan negra.

- No, només em va demanar la teva fitxa. Però ja el conec. A ell i a tots.

- Què havia de fer, doncs, deixar-me atropellar ? Ja vas sentir de què va venir tot...

Ella sacsejà el cap d'una banda a l'altra :

- No és això. No m'has entès. Jo trobo que tots haurien de ser així. Ho hauríem de ser - rectificà -. Però ja veuràs que faran tot el que puguin perquè te'n vagis.

En Daniel va beure un glopet i es quedà mirant-la per damunt del got.

- I tu per què et compromets ?

- M'ha semblat que t'ho havia dit.

- Per què ? - insistí ell.

- Es natural que ens ajudem, oi ?

Va explicar-li que també ella ho era, de família obrera, i en Daniel no va pas contradir aquesta adscripció social que la noia li ~~atorgava~~ atorgava, amb poca exactitud, tota vegada que ell procedia de l'estament pagès per la banda del seu pare i de petits ~~manestrals~~ manestrals per part de la seva mare. Al capdavant, ara les circumstàncies l'havien portat al camp del proletariat industrial i no era probable que se'n mogués, l'ofici continuava agradant-li tot i que ja començava a veure que ~~de~~feria els seus inconvenients. Però no era pas més envejable la situació del proletariat de corbata. Ho sabia per en Francesc que era tan esclau de la feina com ell i també tenia les seves dificultats. La botiga no rutllava, l'amo havia vist les coses en gran però la realitat l'havia desmentit. Aquelles famoses comissions que ~~va~~prometre ~~no~~es materialitzaren per enlloc i el sou era encara el mateix de quan va col·locar-s'hi. No era estrany que tornés a parlar de canvis, sobretot des que uns quants mesos enrera es posà a festejar amb una noia que també era dependent del negoci, la Coloma, la qual ara ja havia estat dues vegades a casa. La mare no la trobava gaire simpàtica, li semblava massa vistosa, massa pintada, i hauria preferit una xicota d'aparença més senzilla, més casolana. En Daniel esperava que d'un dia a l'altre el seu germà parlaria de quedar-se a viure amb ell, no tenia altra solució, més que més si, com deien, la noia hauria de deixar la feina perquè el burgès no volia dependents casades. Naturalment que podia tro-

bar feina en algun altre lloc mentre no tinguessin criatures... I ben segur era que el noi, amb el seu sou, no estava en situació de moblar un pis, ni tan sols de trobar-lo, i a casa d'ella no hi podien anar perquè la família vivia en una mena de golfes on, a part del menjador, la cuina i la comuna, només hi havia una habitació, la dels pares. La Coloma dormia en un moble plegable que encara compartia amb la seva germana, una nena de tretze anys com va contar un dia en Francesc, ja que ella s'hauria donat vergonya d'explicar aquestes misèries. Les perspectives, doncs, eren galdoses.

La Neus semblava haver fet més sort. Ara, als seus disset anys encara no ben complerts, quan tot just en feia dos i mig que era a l'empresa paperera, ja havia passat a ocupar el lloc de secretària del cap de la secció comercial, un dels dos amos de la casa, un tal senyor Sàriola que pel que es veia la volia força. El seu sou havia millorat en consonància amb la importància del càrrec i ell, en Daniel, sospitava que a casa no l'havia declarat tot; en poc temps d'havia fet tres vestits, canviava sovint de sabates i de portamonedes i no li dolia gastar-se els diners a la perruqueria. A la mare li deia que de vegades els comerciants que tractaven amb l'empresa li feien ~~mhmhmhmhm~~ obsequis i fins i tot li allargaven algun sobre tancat en recompensa de petits favors que la seva situació li permetia de fer: accelerar el lliurament d'una comanda, fer-la passar davant d'una altra, afavorir un proveïdor... En aquestes condicions no era estrany que, com deia en Daniel, s'hagués passat de camp i no abundés en l'opinió que a ells els mereixien els patrons, botiguers, comerciants o industrials. Ben a l'inrevés, encara es molestava:

- Sou fastigosos, nois! Només us sabeu queixar... Parleu com si l'única cosa que els interessés fos de fer diners, però les millores no les veieu, no sabeu res de les seves preocupacions... I molts - afegia - s'han guanyat el que tenen a tip d'esforç. Ningú no els ha donat res. El mateix senyor Sàriola...

- Deixa'l tranquil, el senyor Sàriola - li contestava ell -. Potser si que és una excepció, però ja es veu que tu no has estat mai en una fàbrica on es preocupen més de les màquines que dels homes. Naturalment, les màquines s'espatllen, les han de canviar pagant. Els homes els surten a més bon preu.

- No veig que despatxin ningú, si es porta bé. No poden. I a tot arreu deuen apanar molts rossins. Al magatzem mateix, n'hi ha un...

- No en parlo, d'aquests. Parlo de tot plegat. Tu, perquè ets la nena maca de l'oficina, ja et penses que tot va bé. I no hi va. Per cada un que guanya un sou decent, quants n'hi ha que no poden ni acabar el mes?

Milers, dotzenes de milers. Però mentrestant els burgesos es fan rics, compren finques, tenen cotxes, al taller ni s'hi acosten perquè s'embutarien les mans i ho confien tot a encarregats tan miserables com nosaltres però fidels, això sí, fidels com un gosset que sap que és d'una altra espècie. Jo el que dic - afegia - és que l'obrer té dret al guany del ~~seu~~ seu treball...

- Aviat semblaràs en Miquel !

- I tu un d'aquests gossets que dic. Missa i cop de barret a l'amo.

- Potser tot t'aniria més bé si ho fessis - contestava la neua que havia conservat el costum adquirit durant els seus anys de formació a les monges i complia encara amb el precepte dominical.

- No en dubto. Potser ja seria contramestre i tot i podria ajovar els altres. Potser si que et penses que em queixo perquè em vull enfilar sobre l'esquena dels companys !

Algun cop, la mare intervenia :

- No sé per què discutiu sempre ? Cadascú veu les coses a la seva manera.

- Però n'hi ha que tenen pa a l'ull - feia encara ell.

- Apa, ja està bé, Daniel.

En Francesc era més moderat, mirava de no enfadar-s'hi i, a més, ara, sofria la influència de la seva xicota, més aviat contemporanitzadora perquè les desgràcies de la seva família l'havien ensenyat a mostrar-se prudent. El seu pare, un ferroviari, no ho havia estat gens i en acabar-se la guerra va passar-se vuit mesos sense treballar, esperant els resultats d'una depuració que s'allargava. A la fi el van tornar a admetre gràcies a les influències d'un cosí que coneixia un militar, però al cap d'un any ja havia tingut conflictes amb l'empresa, acusat de sabotejar el treball, i sis mesos després va saltar-ne per haver fet propaganda subversiva entre els companys. Va estar detingut i tot i, en sortir, només trobà feina en el ram de la construcció, on treballava de manobra fins que un individu que va conèixer en un bar, un estraperlista, va confiar-li un taxi. Ara, amb els anys, semblava haver-se anat aquietant, però la dona vivia sempre amb l'ai al cor per si tornava a fer de les seves i havia comunicat aquest temor a les filles, sobretot a la Coloma que als tretze anys ja treballava en una fàbrica de Can Tunis i, en sortir del torn de nit amb les altres mosses, sovint havia de córrer perquè no li posés la mà damunt cap dels homes que solien esperar-les per les cantonades. Quan la veïna del pis de sota d'on vivien obrí una botiga i va proposar-li que l'ajudés, diu que fins va plorar. Ara, en aquells temps no volia ni pensar-hi. Intimament li repugnaven els conflictes, les rebel·lions, les protestes, i en Francesc ho havia

de confessar amb un somris :

- Es conservadora, en el fons.

Però no era ben bé això. Era la por, i el mateix passava amb els companys de treball, molts dels quals havien anat perdent fibra, abatuts per les garrotades. És clar que això solia passar amb els més grans, o amb els vells. No tots eren com en Faixes que deia :

- Estic tan acostumat a ensopregar, que ja no em vé d'un cop.

Però s'arrapava al seu lloc i ara, quan les dificultats d'en Daniel anaven creixent, ja havia guanyat la batalla. El noi, en canvi, veia que perdia la seva. El director no havia tornat a intervenir, no van cridar-lo més a l'oficina, però en Goya tenia carta blanca i aviat començà a posar-se amb les eines que emprava. Cada vespre, en tornar-les a la barraca, com en deien ells, en Servià, un altre que volia fer mèrits i devia haver rebut la consigna, li sortia amb una queixa o altra :

- Què hi has fet, amb aquesta clau ?

- Què vols que hi hagi fet ? Te la torno tal com me l'has donada.

- No, senyor. Ara va fluixa de rosca. Ja es veu que no és teva.

- Ni teva tampoc.

- En sóc el responsable. No la puc admetre, així.

- Si et penses que n'he depagat una de la meua butxaca...

- Molt bé, ja t'entendras amb en Goya.

L'endemà l'home s'atansava al torn.

- Mira que tens males mans, Bastida !

Ell continuava fent funcionar la màquina d'on saltaven els primers encenalls d'acer.

- Que no em sents ?

Ell, amb un gest, assenyalava cap a l'altre extrem, on la serra mecànica funcionava amb un xiscle estrident i ininterromput que dominava els ~~mm~~ sorolls de la nau. L'home cridava :

- Ara el torn !

Obeïa en sec i, si estava de bon humor, li discutia minuciosament la jugada. Si no, escoltava sorrut i a la fi deia :

- Heu acabat ? - i tornava a engegar la màquina.

A migdia, quan dinaven, sempre hi havia algú que s'estranyava :

- No entenc que encara no hagi saltat.

- Tampoc no va saltar en Faixes.

- Però ell té més mà esquerra.

- De tractar-lo de fill de puta en dius tenir mà esquerra ?

En Faixes brandava el cap :

- No és això. Amb mi no era una cosa d'amor propi i quan la direcció

ha deixat de pressionar-lo, no ha insistit.

- Em trobo en el mateix cas, jo.
- No, vosaltres vau començar discutint-vos.

En Prandi, que escurava el portaviandes amb untros de barreta, desvià un moment la conversa en dir :

- I per què et penses que devia deixar de pressionar-lo, la direcció ?
Que potser vas anar a cantar la palinòdia ?

- Que m'has vist posar-hi els peus ?

- Això no.

- Doncs no ofenguis. Se'ls devia acudir que amb els meus antecedents ja quedava prou desqualificat. De primer tenien tanta por que ni pensaven. Però el teu cas és diferent - proseguí, adreçant-se de nou a en Daniel -. Aprofitaran la primera ocasió per fotre't fora.

- Si no me'n vaig jo abans. No en tinc gaire, de corretja, i ja en començo a estar tip, d'aquesta casa de barrets. Un dia perdré la paciència...

Ja va perdre un matí que l'acusaren d'haver fet desaparèixer un calibrador. Ell recordava perfectament haver-lo lliurat a en Servià i quan l'home li digué :

- No el vas dur - contesta simplement :
- Per lladre em voleu fer passar, ara ?
- Jo no vull res. Tu sabràs que en vas fer.

Ell, sempre sense alterar el to de la veu, insistí :

- Te'l vaig donar.
- Aquí no hi és, doncs.
- Busca'l .
- No hi és, et dic.
- Busca'l o et faig una cara nova.
- Què passa ? - pregunta la veu de l'encarregat darrera d'ells.
- Ha perdut o s'ha ^{endut} ~~perdut~~ un calibrador i encara em vé amb amenaces...-
va queixar-se en Servià.

En Daniel va subjectar-lo pel tirant de la granota de treball.

- Busca'l !

Dos companys que esperaven van descompartir-los.

- Calma, Bastida.

- Calma, quan practicament m'acusen de lladre ?

La desfer-se de les mans ben intencionades que el retenien i, sense afegir paraula, s'adreça als vestidors. En Gaya, va córrer darrera seu.

- Bastida !

Però aleshores el noi va desviar-se cap a les oficines, prop de les quals l'aconseguí l'encarregat.

- On et penses que vas ?

Ell se li encarà :

- Plego - va dir -. M'enteneu ? Plego !

- No pas així...

- Doncs sí, així.

- ~~H~~as d'acabar la setmana.

- Acabeu-la vós - replicà.

Però després s'hi avingué. Potser perquè el senyor Peremiquel va saber trobar les paraules oportunes.

- 'el que veig, ningú no us ha acusat de robar res, Bastida - va dir-li en haver escoltat les explicacions de l'un i l'altre -. No han trobat el rectificadorⁱ prou. No vol dir que us l'hàgiu endut, i jo personalment estic segur que no ho vau fer. Sé conèixer quan una persona és honesta.

- Més val així. Però això no altera la meua decisió.

- Sou lliure de deixar-nos, naturalment, i a la casa Sorli mai no hem retingut ningú per força. Ara, de la mateixa manera que us tinc per una persona honrada, sempre us he considerat un obrer responsable. El senyor Goya em diu que teniu un treball en curs i d'altra banda és normal que se'n doni pel cap baix una setmana d'avís. També voldreu un certificat de bona conducta, la majoria d'empreses us l'exigiran... Transigim, doncs. Ara que ja esteu més seré, per força us heu d'adonar que és el més raonable...

Del que es va adonar, després, fou de la hipocresia d'aquestes paraules, car no hi ha cap empresa que deixi marxar voluntàriament un operari responsable i honest. D'altra banda, els sentiments del senyor Peremiquel tampoc no devien ésser tan clars com es volia imaginar, ja que el diumenge, en veure's amb la Soledat, la ~~dona~~^{hona} li va dir que en sortir ell del despatx comentà :

- Es malaguanyat, aquest noi...

- Per què, malaguanyat ? - va preguntar-li ell.

- De la feina n'estan contents, però ja vaig avisar~~ete~~ que els obrers que parlen massa bé no els agraden. Sobretot, però, ha estat cosa d'en Goya. No hi ha res pitjor que fer-se malveure del contramestre.

Ell va arronsar-se d'espatlles.

- Que hi fa ? D'empreses n'hi ha moltes, petites i grans...

- No, si ja sé que de feina en trobaràs.

Però no va ésser tan fàcil com s'havia pensat. Ningú no posava en dubte la seva competència, però ara hi havia un factor que jugava contra seu, el serveiⁱ militar que tenia a tocar. Va descobrir que tothom es mostrava poc disposat a donar feina a un noi que al cap de quatre mesos

hauria de deixar-la. En alguns llocs, en saber la seva edat, el primer que van preguntar-li fou precisament :

- I el servei ?

En d'altres, on arribà a fer les proves, la pregunta la van fer després, però el resultat fou idèntic. En una d'elles, amb aquest afegiment :

- Per què no torneu a passar quan hàgiu enllestit ?

Si en Francesc s'hagués casat potser hauria pogut lliurar-se, ara ja havien passat més anys de la desaparició del pare i tenien l'alliçonament de les gestions anteriors que els servien d'orientació, però el seu germà continuava solter i al pas que anaven les coses la parella potser encara tardaria anys a contreure matrimoni. El noi a la fi havia deixat la feina, després d'haver-se assegurat una altra col·locació, en una botiga de la mateixa Ronda on pel restant guanyava si fa no fa el mateix sou. Ell i la Coloma, que no s'havia mogut d'on era, es passaven hores consultant el diari i fent càlculs, però els diners mai no arribaven per comprar-se un pis o pagar un traspàs.

- Si no anem a viure en una barraca... - deia de vegades.

La mare feia orelles de sord o, a tot estirar, comentava :

- Sou molt joves, encara.

- Tinc vint-i-cinc anys, ja.

- No s'hi ha de córrer mai, davant els maldecaps - era la resposta de la dona.

En aquell moment la situació ja era clara, tota vegada que en Francesc ja s'havia decidit a parlar del seu desig de quedar-se i la mare, segons ell mateix reportà a en Daniel, li havia dit :

- Mira, en una casa on hi ha dues dones, una d'elles sempre acaba per arraconar l'altra.

- No sé per què ? - va replicar-li ell.

- Jo tampoc, però és així. I em penso que totes dues tenim massa caràcter per avenir-nos-hi. Pensa-hi.

En el fons, en Francesc ja la hi donava, la raó. Sogres i nores s'avenen molt rarament i ell hauria sofert si haguessin començat a discutir, però al mateix temps tenia ganes de casar-se, estava veritablement enamorat i, per tant, disposat a ~~arriscar-se~~ arriscar-se. Per sort, la Coloma, que no tenia res d'eixalabrada encara que li agradés de pintar-se una mica massa, era partidària de la independència i li havia dit :

- Esperem. Mentrestant, podem estalviar.

Ho feien. Ara en Francesc només pagava a la seva mare la manutenció i el restant s'ho reservava. Ella s'hi havia avingut, això ho tro-

bava natural, però aleshores el cop de cap d'en Daniel canvià una mica la situació. Les despeses continuaven essent les mateixes i els ingressos havien disminuït. En Francesc no va dir res i afluijava setmanalment unes pessetes suplementàries quan la mare es quedava sense diners. La Neus, de més mala gana, també feia el que ella en deia un esforç. Però en Daniel no estava disposat a que el mantinguessin els altres i al cap d'una mesada de voltar inútilment tallers i fàbriques començà a consultar els anuncis on es demanaven cobradors, mossos, repartidors...

Als dos primers llocs on acudí arribà tard, al tercer volien algú una mica més en ebenisteria; era una casa de mobles que venia molt per les comarques i l'ajudant d'un dels dos camions, el que feia el servei de transports fora de Barcelona, els havia caigut malalt. Li ho va contar l'empleat mentre esperava l'amo que encara no havia vingut i en Daniel va veure que la cosa no era per a ell.

- No cal que perdi el temps, - va dir.

Quan sortia va trobar-se amb un xicot alt i prim, vestit amb una caçadora de pell, que entrava, però gairebé ni se'l mirà. L'altre, en canvi, va aturar-se i el cridà :

- No ets en Bastida ?

- Sí - va dir , i va fitar-lo a la seva vegada -. Em sembla que també et conec. Espera...

- En Fesa, home ! Ja no et recordes de col·legi ?

- Ah, sí, i tant ! Què fas, per aquí ?

- Ja ho pots veure. I tu ?

- M'he quedat sense feina i amb això de la mili que tinc a tocar no hi manera de trobar res.

- Que ets ebenista, posser ?

- No, però he vist l'anunci. No sabia que es tractava de muntar mobles. Sóc mecànic.

En Fesa assenyala amb el dit :

- No t'ha volgut, el senyor Folguerola ?

- Només he vist un empleat, es veu que l'amo no hi és.

- Espera't - va dir en Fesa -. Els mobles ja hi van, de muntats. O gairebé... Només els llits, alguna porta d'armari i posar calaixos. Ho pot fer qualsevol. Si t'esperes, parlaré amb el senyor Folguerola.

- Bé, no sé...

Es queda i en Fesa el va portar a veure el camió, un enorme Leyland amb una gran carrosseria tancada on es llegia el nom de la casa. Va adonar-se que ja era carregat.

- He d'anar a Sant Joan d'Espí i no puc fer el viatge tot sol - li explicà.

Quan van tornar cap al despatx el senyor Folguera ja hi era i l'empleat va dir que parlava amb un altre que havia vingut per la col·locació. En Fesa s'amoinà :

- A veure si aquest ens ho xafa...

A col·legi mai no havien estat particularment amics, però ara semblava content d'haver-lo trobat i en Daniel decidí que era un bon xicot. Sortosament, l'altre sol·licitant no féu el pes a l'amo, potser perquè era un individu ja molt gran i rebordonit, com van veure quan sortí.

- Vane - va dir-li en Fesa.

Amb gran sorpresa d'en Daniel, es van entendre amb quatre paraules. Mecanic ? Millor, així podria donar un cop de mà a en Fesa si el motor s'espatllava. Més que res, li devia agradar que se'l veiés fort, alt.

- Això sí - va aclarir -, ja sabeu que és una cosa aventual. Quan en Ricard torni, ho haureu de deixar. Em penso que en té per dies, perquè és no sé què de la pleura...

- Ja em va bé, d'ací a tres mesos he de fer el servei.

- Podeu començar avui mateix ?

Ell no vacillà :

- Ara, si convé. Diu que s'ha de fer un ~~viatge a Sant Joan d'Espí~~ viatge a Sant Joan d'Espí...

- Sí que s'havia de fer... Molt bé, aneu-hi. Després ja arreglarem els papers. Em sembla que ens avindrem - afegí -. Jo també ho sóc, de decidit.

- M'heu de deixar telefonar a casa, però...

Va picar al cosidor de la Carmeta, perquè ells no en tenien, de telèfon, i vint minuts després muntava a la cabina, al costat d'en Fesa.

- Ja veuràs com t'agradarà - va dir-li el xicot -. De vegades és una mica pesat, però val més això que passar-se tot el dia encauat. I de vegades la gent et conviden a dinar, et donen propina... Es un bon ofici. En saps, tu, de conduir ?

- No, fins ara he estat en un taller. Sóc torner.

- T'han fotut fora ?

- Pràcticament, sí.

L'altre el llambregà :

- Alguna cosa de política ?

- No, l'encarregat...

- Més val així - el va interrompre en Fesa -. La política és un mal assumpte. N'hi ha que no parlen de res més... Un va, aquest burro ? - va inclinar-se cap a fora, disposat a insultar el taxista que amb una

mica més se li posa sota les rodes del camió, però el xofer ja havia tombat i es quedà amb els penjaments a la boca, convertint-se en un rondineig -. Un dia n'embestiré un, és pensen que són els amos del carrer. - "A temps, tu, que hi treballes, amb el senyor Folguerola ? - li preguntà en Daniel.

- Prop de dos anys, ja. Abans duia un tricicle. Repartia per uns laboratoris, saps ? Això està més bé, ja ho veuràs - repetí.

Tenia raó. Comparat amb la subjecció del taller, era un treball gairebé lliure i descansat, sobretot quan havien de fer un viatge una mica llarg que se'ls enduia tota la jornada. En aquests casos s'estalviaven el dinar de casa i algun cop fins i tot les dietes que els donava l'amo. Com havia dit el xicot, hi havia clients que els feien quedar a menjar amb ells. Això, més que res, solien fer-ho ~~amb~~ els pagesos que havien guanyat veritables fortunes amb l'estraperlo. Ja es veia en la manera que tenien de comprar. Amb qualsevol excusa, i cap tan avinent com el casori de l'hereu, per exemple, renovaven el mobiliari. Molts anys enrera, abans de la guerra, s'haurien limitat a comprar un llit i un armari i, alguns, ni això.

- Noi, ells sí que poden dir que és una llàstima que s'acabi ! - comentava en Daniel.

- Estan tocats de l'ala - deia en Fesa -. Jo abans em pensava que els pagesos eren tan estrets que no deixaven escapar ni un ral, però m'havia ben equivocat. Ara que no en tenien ni cinc. I ara ja veus, ~~amb~~ se'ls reventen com si no se'ls haguessin d'acabar mai.

- Rots estarsegur que si en gasten tants és perquè encara els en queden molts més.

- Potser sí. N'han fet molts. I mentrestant a ciutat n'hem pagat les conseqüències. M'hauré de buscar una pubilla rica ! - reia.

De vegades compraven porc, oli, i fijs uns pans amples i rodons com una roda que feien les delícies de la mare i dels germans. N'hi havia que ni els ho deixaven pagar, durant l'àpat havien fraternitzat i en Fesa els sabia fer riure amb les seves històries. Tenia més èxit amb els vells que amb els joves, sobretot quan es tractava de casats, ja que la seva manera d'ullar les pagesetes de bon veure no sempre agradava els marits. Quan hi havia alguna xicota soltera i deseixida, sempre lamentava :

- Llàstima que no ens hagin pogut quedar a passar la nit...

En el fons, eren ganes de parlar. Pels bars que sovintejaven, perquè era molt afeccionat a fer beguda, sempre bromejava amb les criades si n'hi havia, però mai no es propassava tot i que algun cop potser ho hauria pogut fer. En Daniel començà a trobar-ho estrany una tar

da que, quan tornaven de Martorell, van deixar pujar dues noies al camió a desgrat de tenir-ho prohibit, però més endavant, un dia que gairebé no hi havia cap excusa per inhibir-se, va confessar-li que havia fet una promesa si la seva mare, aleshores molt malalta dels ronyons, se salvava d'una intervenció. Ell va quedar-se bocabadat, perquè ignorava que el xicot fos tan religiós; de fet, era un assumpte que no havien discutit mai.

- No és això. Jo no crec ni deixo de creure. Ho vaig fer per ella, que és molt catòlica, - va explicar una mica ingenuament -. Sempre em demanava que resés força i quan el metge em va dir que l'operació era perillosa, em vaig espantar. Només se'm va acudir de fer aquesta promesa... No sé per què ! Un any sense tocar dona... Fa riure, oi ?

- No, gens - el va contradir en Daniel -. Vol dir que l'estimes molt, la teva mare.

- Es la persona que estimo més. Va salvar-se i he complert. Només jo sé el que m'ha costat. I que me n'he penedit més ~~manera~~ de quatre cops ! Podia haver promès una altra cosa.

- Devies prometre aquesta perquè tenia més mèrit.

- Suposo que sí. Ara tu no ho contis als altres. Mai no n'he dit res a ningú, ni a en Ricard. Se'n fotrien.

- No t'amoinis, no obriré la boca.

Aquella confessió referma llur amistat. En Daniel se sentia colpit per la confiança que li demostrava i en Fesa li agraià que no se li n'hagués burlat com haurien fet molts altres.

- Es presta molt a fer conya, una cosa d'aquestes - digué encara el noi.

Aquell dia anaven molt retardats precisament per culpa de les dones que acabaven de provocar la confidència, tres xicotes ja una mica grans que ells s'havien aturat a auxiliar en veure-les aturades en un costat de carretera amb el motor obert, i quan arribaren al taller ja només hi havia l'amo que sempre es quedava a enllestir feina administrativa quan els empleats eren fora. En sentir el camió va precipitar-se fora del despatx.

- Ara hi haurà sarau - mormolà en Fesa.

El senyor Folguera, però, ja deia :

- No us n'aneu, eh ? que hem de carregat per demà a primera hora.

- Ara ? - es van sorprendre desagradablement.

- Heu d'anar a Cervera i és una comanda urgent.

- Tan lluny ?

Ordinàriament, no solien traspasar els límits de les comarques barcelonines i només una vegada havien arribat tan enllà com Igualada.

L'home assentí.

- Si marxeu a les vuit, cap a les dotze ja hi podeu ser... Sí, abans i tot. Tindreu temps de tornar.

- I per què no carreguem demà al matí?

- Perquè us conec. Vindríeu un quart d'hora abans i a les nou encara seríeu aquí. Més val fer-ho ara, us donaré un cop de mà.

Era un parament de pis complet i no van enllestir fins a les nou tocadetes perquè els va caldre fer tot de combinacions per enquibir-lo. «A eren dos quarts de deu ~~moment~~ quan va presentar-se a casa, on la mare l'esperava anguniejada. Mai no li havia acabat de fer el pes allò de veure'l circular amunt i avall per les carreteres i sovint es queixava :

- Hi ha molts accidents...

- També n'hi ha a les fàbriques - replicava ell.

- No és el mateix. Es maten més xofers que torners.

Els, però, sempre havien tingut sort i durant aquella temporada que ell féu de segon d'en Fesa mai no van sofrir una rascada tot i que de vegades el xicot es mostrava una mica imprudent si s'havien entretingut en algun bar. D'avaries, en canvi, no els en faltaven, el camió ja havia estat comprat de segona mà i algunes peces estaven molt gastades.

- Un dia ens quedarem en plena carretera i ens asseguraran de venir a rescatar - deia en Fesa.

Sempre se'n sortien, de tota manera. El xofer coneixia bé el seu vehicle i en Daniel, a poc a poc, s'anà familiaritzant amb el motor que aviat no tingué secrets per ell. També aprenia de conduir. Quan corrien per carreteres de segon ordre, sense circulació, i amb el camió descarregat, en Fesa li confiava el volant i l'anava instruint.

- Mai no fa nosa, tenir el carnet de xofer - li deia -. Quan ens sembli que ja en saps prou, estudies una mica de teòrica i t'examines.

Ho va fer per mitjà d'una agència que li tramità tots els papers una mesada abans d'ingressar al servei militar, quan ja sabia que es quedaria a Barcelona. En assabentant-se'n, en Fesa, que no s'havia de presentar fins al cap d'un any, perquè era una mica més jove, va dir :

- No m'agrada desitjar mal a ningú i m'alegro que en Ricard vagi bé, però és una llàstima que torni.

~~Aleshores~~ Aleshores, el noi, prou recobrat per deixar el llit, ja havia passat pel taller a avisar que s'incorporaria a la feina dins d'una quinzena. Es presentà precisament ~~aquell~~ aquell dia que ells eren a Cervera i, en tornar, fou la primera cosa que els digué l'amo :

- Aviat tindràs el teu company aquí... Gairebé coincidirà amb la teva

entrada a la caserna.

- Sí, m'anirà per tres setmanes.

Més tard, en Fesa va provar de convèncer-lo que parlés amb el senyor Folguerola per si podia quedar-se a fer alguna altra feina mentre esperava que es jubilés en Tadeu, el xofer que duia la camioneta de repartiments per la ciutat, un vell de seixanta-quatre anys.

- Si ho fas amb molta... Ja saps que no és mal home.

En realitat, havia tingut sort, amb aquell amo; en Folguerola, una mica cridaire i atabalador quan es posava nerviós, en el fons tenia bon caràcter i tolerava moltes coses, entre elles les absències no prou justificades quan s'entretenien massa pel camí. Es clar que algun cop exclamava :

- Que me'n feu perdre, de duros ! - i afegia algun mot gruixut, però després se n'oblidava, com si no hi donés importància.

- Com que guanya més que no vol... - deia en Fesa.

Però tot això no arranjava res, perquè, com en Daniel va dir al seu amic, encara que es quedés a fer la mili a ciutat, de moment el retindrien una temporada a la caserna.

- Hi ha els tres mesos d'instrucció - explicà, repetint el que havia sentit dir a la caixa -. Després sí, els dies que no et toca guàrdia o algun altre servei, tens les tardes lliures.

- Si que és emprenyador...

- Que hi farem. De la mili no te'n pots escapar.

L'esperava una sorpresa. Deu dies després, un dijous, quan en faltaven quatre perquè en Ricard reprengués el seu lloc al costat d'en Fesa, el senyor Folguerola el féu cridar al despatx un migdia, quan tornaven de deixar uns mobles a Moncada.

- He pensat una cosa - va dir-li l'home -. Trobo que és una llàstima que per tres setmanes t'hagis de quedar sense feina, perquè de moment no trobaràs res enlloc...

- No ho crec.

- Et podries quedar, doncs, si vols.

- Però i en Ricard ?

- No, en Ricard se'n va amb en Fesa, naturalment. Tu pots fer parella amb en Tadeu i deixaré el seu ajudant al taller.

- No hi tindrà res a dir ?

- Ell ? - va riure el senyor Folguerola -. Encara estarà content, si el poso al taller. Serà com unes vacances. Sempre es queixa de treballar amb un home tan remugaire com en Tadeu. I al capdavant, ell és ebanista. Tu al taller no em serviries de gran cosa.

- Si ningú no s'ha de molestar, per mi, d'acord.

Era una petita satisfacció d'amor propi, prou benvinguda després de tot el que li havia esdevingut a can Sorli. Es clar que entre una empresa i l'altra no hi havia res de comú.

- Veus ? - comentà en Fesa quan li'n parlà -. Ja et deia jo que en Polguerola era un bon home. Es clar que nosaltres hem treballat bé - afegí sense falsa modèstia -. Ara només cal que t'entenguis amb el vell. De vegades té mala jeia.

Ell el coneixia molt poc i no li trobava res de desagradable, potser llevat del seu tarannà una mica adust. Després va veure que, en efecte, era remugaire, però no per mala voluntat. Amb qui més s'enrabiava era amb ell mateix. Pels carrers, no parava :

- I ara ja veurem per on passo... m'ho podia pensar que més valia tombar per la Travessera... no sé pas on anirem a parar... ja en sóc de ruc, ja !

També la tenia jurada als transeünts :

- Això, home, travessa !... Veu la llum i com si res... es que els agrada, de pendre mal !...

Tot i els seus seixanta-quatre anys era un home encara fort i manejava els mobles amb una destresa que a en Daniel li semblava que ell no adquiriria mai. Ara, si on anaven s'havia de pujar massa escales, protestava i gairebé exigia que la família els ajudés. En el fons, el xicot el trobava pintoresc i, si algun cop li adreçava un regany, l'acceptava sense immutar-se. Unicament li deia :

- M'agrada, veure-us sempre tan de bon humor !

I quan sentia temptacions d'impacientar-s'hi, pensava en la Lúdia, la seva filla, i en allò que li havia dit :

- Està amargat des que li van matar el fill al camp de concentració. Jo tot just era una nena, perquè ens portàvem divuit anys...

L'havia coneguda el tercer dia que va sortir a repartir amb el vell. Només es tractava d'un dormitori i ja va veure de seguida que a l'home el coneixien, però no en va fer cas. En baixar a buscar una de les dues tauletes de nit, al costat del camió hi havia una noia aturada.

- Es el del pare, oi ? - li va preguntar.

- Com ? - féu en Daniel, sense entendre-la.

- Vull dir que el porta ell... Ja no va amb en López ?

- Ets la filla d'en Tadeu, potser ?

- Sí. No ho havia dit que repartiria aquí, avui.

Ell se la mirava, encisat.

- Viu a prop ?

- Al costat - va riure ella, i assenyala cap a la porta d'una casa de tres pisos, envellida i fosca -. Quin home, no diu mai res !

- Des d'aquesta setmana que sóc el seu ajudant - feu el noi Daniel.

- I jo Lúdia.

- I jo "adeu - digué la veu de l'home a llur darrera -. Que enllestim ara o ho deixem per demà - preguntà malhumorat.

- L'he entretingut jo - va disculpar-lo la noia -. He vist la camioneta i l'he coneguda.

Ell va allunyar-se amb la tauleta de nit i, al segon pis, va entrar-la a l'habitació de la noia que es casava. Va tornar a sortir immediatament per tal d'anar a cercar l'altra i per l'escala es trobà amb el vell que pujava amb els travessers del llit.

- No ho havíeu dit, que teníeu una filla - comentà en passar.

- Doncs ja ho saps, ara.

La noia continuava a baix, però s'havia allunyat del vehicle i ara era a l'entrada de la casa. Li va somriure i digué :

- Es bonic, Lúdia.

- No ho sé - feu ella -. Jo ja hi estic acostumada.

El noi va estirar el braç i feu seguir la tauleta.

- Ja m'ho penso. I t'asseguro que a mi tampoc no em faria res, d'acostumar-m'hi.

Ella va riure, sense contestar, i en Daniel s'entretingué ~~hambam~~ ~~hamb~~ tombant el moble per carregar-lo més còmodament.

- No treballes ?

- Sí, faig un torn fins a les dues.

Va mig girar-se.

- Potser ens podriem veure, una tarda. Quan plego.

- Per què ?

Ell eixamplà el somris.

- Si tot t'ho dic ara, no ens quedarà res... podriem parlar del teu pare. No sempre és fàcil de manejar i em pots donar bons consells.

Es va carregar la tauleta i avançà fins a la porta; aleshores va tombar-se.

- Eh ? Si a dos quarts de vuit has de sortir a comprar alguna cosa, t'ajudaré a portar-ho -afegí.

Va sentir que ella tornava a riure, però no esperà la resposta. El vell baixava les escales, rondinant. Però no hi feia res. Ell estava content, molt content. Poques vegades havia vist una noia tan bonica i, a més, li semblava que acabava d'enamorar-se'n.

L'experiència eròtica

Ja feia molts anys que les dones formaven part de la seva preocupació, potser des d'aleshores que, infant, s'entretingué en la contemplació furtiva del cos encara jove, però ben granat, de la Roser del pis de sota, un interès nodrit per les converses amb els companys, per les cànrides exhibicions de la gallinaire i per les bromes que sentia al taller de la sastreria, tant en presència com en absència de les dones que sosien per al sanyor Arné. De primer, però, s'havia sentit tímid davant el misteri que representava la naturalesa femenina i en part per això desaprovà la possible iniciació d'unes sortides amb la germana d'en Jordi i aquella amiga que cosia amb ella. La malaltia de la mare fou molt oportuna, però no era una excusa suficient per inhibir-se com va fer quan en Castell insistí que el treball no els privava d'anar a esperar-les. Hi havia la seva desconfiança amb ell mateix, el temor de no saber què dir, què fer, aquella mena d'avergonyiment imprecís que experimentava cada cop que unes noies reien prop seu, potser d'ell... L'haver viscut en un ambient predominantment femení, entre la mare, la dona d'en Miquel i les tres nenes que aleshores encara eren unes criatures, no sols no l'ajudava gens sinó que contribuïa a crear-li dificultats. ~~minimam~~ L'afecte que sempre li havien tingut, la familiaritat amb què es manifestaven, la naturalitat de llur tracte, formaven part d'un capteniment espontani que no podia esperar trobar fora de casa, on li caldria guanyar-se la bona voluntat, l'aquiescència d'unes estranyes, donar prova d'una iniciativa que només el temps, els fracassos, els gestos maldestres i les paraules inhàbils, li semblava, podien convertir en una segona naturalesa, com s'esdevenia en molts homes, entre ells en Ria, el seu company de treball, que gairebé no hi havia dilluns que no es presentés amb una contalla més o menys crua de les seves aventures dominicals. En Sabadell, quan no estava distret per altres preocupacions, el feia xerrar i el xicot anava acumulant detall sobre detall, sense oblidar-se, de vegades, ni de dir de quin color era el cobrellit de la cambra on ell i la seva companya ocasional havien anat a parar, això si no ho havien fet al camp, en despoblat, o en algun dels parcs sovintejats per les parelles.

- Diques que t'hi deu passar el jornal sencer, a tu, amb les dones... li feia en Sabadell.

- Que t'ho penses ! Es clar que sí anem en algun lloc cal pagar l'habitació, i sempre hi ha despeses de bar, o l'entrada al ball... Això sí, però res més.

- No costa gaire de dir-ho...

- Ni de fer-ho ! Però com carall us penseu que són, les dones ? Em foteu gràcia !

- Ja sé que de vegades cauen gangues, però entre poc i massa - insistia en Sabadell -. Tu, el que tens és molta boca. Jo només sé que quan vull tall he de pagar.

- Perquè no saps on buscar-lo. Si te'n vas a rondar pel carrer de Robadors ja sé que no hi trobaràs res, gratis. Però hi ha els cines, els passeigs, els balls... Sobretot els balls. Moltes, sí, ja ho sé, només hi van a ballar. La majoria i tot, si vols. Però sempre n'hi ha unes quantes, un cinc, un deu per cent, que busquen el mateix que busquem nosaltres. Tot és qüestió d'encertar-les... Mira, jo ho veig de seguida, això. Hi faig un tomb i, si veig que m'he equivocat, ja no insisteixo per molt que m'agradi. En provo una altra... Ara que, en general, ja se'ls nota a primera vista, només amb la manera de mirar els homes... I una altra cosa. Quan van en colles no sol haver-hi res a fer. Hi van per protegir-se una mica o, si en tenen ganes, no s'atreveixen pel que puguin dir les altres. En això t'hi has de fixar si no vols perdre el temps... Si van dues, ja és diferent, sempre trobes algú o altre per l'amiga.

- Millor si van soles, però, oi ? - deia el seu company, en Turó.

- No sempre - continuava discorsejant en Ria-. N'hi ha que sí, que ja van soles perquè han sortit amb la idea d'una rebolcada, però moltes són noies que fa poc que han arribat a Barcelona, criades que acaben de venir del poble i noies així que encara no s'han fet amigues. No dic que sempre siguin difícils, però et poden fer perdre la tarda. A mi doneu-me un parell d'amiguetes, d'aquestes que ja han corregut una mica...

Ell, després, pel carrer, es mirava les noies amb atenció, provant de distingir les fàcils de les difícils, però era un joc gratuït, totes les veia semblants, sense més ~~minimales~~ diferències que les del físic atractiu o repulsiu, o desplaant, i per altra banda només tenia tretze anys, era encara massa criatura perquè les dones s'interessessin per ell tot i que per la seva edat era un noi crescut. I si per atzar alguna que havia sentit la seva mirava el fitava i somreia, ell s'apressava a desviar els ulls mentre les galtes li envermellien.

Admirava una mica el seu germà que, potser degut a la mena de feina que feia, es mostrava sempre força desimbolt, com va veure un diumenge que per excepció anaren tots dos plegats i sols al cine. A la ~~mama~~ ~~cua~~ va començar a fer brometa amb dues noies si fa no fa de la seva edat que els van demanar tanda i fins s'ho va fer venir bé per tirar-los unes quantes flors que elles acolliren rialleres. Ell es pensava que a dintre voldria seure al seu costat, però en lloc d'esperar-les a la porta va entrar directament a la sala i, seguit d'ell, se n'anà a seure en un rengle de butaques on ja hi havia altres persones. Les noies també semblaven desencisades d'aquella conquesta que els fallava, car no feien més que mirar d'una banda a l'altra i quan els descobriren es van posar a xiuxiuejar ~~amb~~ entre elles.

- Per què no hi has volgut anar ? - va preguntar-li -. Per mi ?

- No - explicà en Francesc -. Les noies sempre costen diners. Els has de comprar caramels o tenen set i els has de pagar el beure -. Es va ficar les mans a la butxaca, com per assegurar-se'n-. Només m'han quedat dues pessetes.

- Si no, hi hauries anat ?

- Sí. Semblen simpàtiques.

- Més valia que no els haguessis dit res, doncs.

- Ni se m'ha acudit, aleshores. Es empipador, això d'anar sempre amb la butxaca buida. No pots fer res.

No s'atreví a preguntar-li que entenia per no fer res. En Francesc sempre el tractava gairebé com si fos de la seva mateixa edat, però ja comprenia que no li ho havia d'explicar pas tot. Es clar que ja hi devia haver dormit, amb alguna dona. Al taller tots deien que havien començat entre els quinze i setze anys i ell s'ho creia. En Castell, en canvi, era més escèptic.

- Tothom xerra molt, quan es tracta de noies. A l'acadèmia on vaig, n'hi ha que en tenen fins i tot divuit, d'anys, i no han fet mai res. Alguns sí, però pocs.

- Potser no ho volen dir.

- Sí, mira que callarien quan els altres els fan denteta ! Jo no callaria pas. I tu em penso que tampoc, oi ?

- No ho sé. Segons...

- Deixa't d'històries ! Ho diries.

No encertava, prou que es va veure l'any següent, quan a la fi va tenir la seva primera aventura i, abans d'adonar-se del que feia, es trobà que la hi estava explicant amb pèls i senyals tot i que al capdavall era una cosa de criatures.

Tot va començar poques setmanes després d'instal·lar-se els nous

llogaters al pis de la Mundeta que s'havia mort. Com ell va veure per la galeria que donava sobre el pati de la Roser, davant mateix de la dels veïns, eren dues noies i els pares, una família que ~~hien~~ deien que havia vingut refugiada durant la guerra, gent de la banda d'Oscà que ara, després d'haver viscut en una barraca, estrenava el primer pis a Barcelona. El pare era paleta i la mare i la germana gran, d'uns vint anys, treballaven en una casa de cartonatges del carrer de Rosend Arús, a Sants. La petita, l'Albina, anava en una academia a la tarda i, al matí, feia la feina de casa. Quan ho van saber, totes les dones del veïnat, començant per la mare, van extasiar-se :

- Això sí que és sort, una filla així que als quinze anys ja sap portar una casa tota sola... Ara cada dia romegen més, les noies. Només pensen a fugir de fam i de feina...

En Daniel començà a fixar-s'hi en veure-la algun matí amb la bossa de la compra o, a migdia, a l'eixida, cosint o rentant alguna peça. No era gaire bonica, tenia els llavis massa grossos i la cara una mica ampla, però el cos era ben format, esvelt, i sempre anava molt endreçada, fins i tot per casa. La primera vegada que ella el descobrí mirant-la, li va fer una ganyota que el deixà una mica confús, però tres dies després, quan tornaren a coincidir a la galeria, digué :

- Hola...-i aleshores en Daniel contestà :

- Hola... - sense trobar res més.

Llurs relacions progressaren força lentament, ella li somreia quan ell sortia a fer una mica de temps fins a l'hora de tornar al treball mentre el seu germà es quedava a taula llegint el diari. Però la noieta semblava interessada i un migdia tornà a prendre la iniciativa :

- Tu ets en Daniel o en Francesc ?

- En Daniel. I tu, com te dius ?

- Albina. La meva germana és la Immaculada.

- No la conec.

- Es que treballa. I tu, què fas ?

- Sóc mecànic.

- També tens una germana, oi ? De vegades he vist una nena a la galeria...

- Sí, la meua. Va a col·legi.

- Jo estudio en una acadèmia.

Durant els dos o tres dies següents no la va veure perquè havia encetat un llibre molt interessant que en Francesc havia dut i que va dir que era prohibit com totes les coses d'en ~~Bernabé~~ Blasco Ibañez. L'hi havia deixat un company i ell se l'empassava a marxar força després perquè pogués tornar-l'hi aviat.

Quan coincidiren de nou a la galeria, l'Albina li preguntà :

- Que estaves malalt, potser ?
- No. Per què ?
- Com que no sorties...

Ell va sentir-se afalagat per aquell interès i s'arriscà a bromejar :

- Que m'enyoraves ?
- Em feia estrany - va limitar-se a dir ella, i al cap d'un moment, sense que la cosa vingués a tomb, afegí : - No surts amb cap noia, tu ?
- No. I tu amb algun noi ?

Ella denegà :

- Encara no conec gairebé ningú, per aquí.
- Es veritat que sou nous...
- Per què no ens veiem un dia ? - féu aleshores ella amb tota naturalitat.

- Quan ? - va preguntar en Daniel amb la veu una mica escanyada. Tot d'una el cor li martellejava les costelles tot i que no estava segur d'haver-la interpretat bé. Alhora, se sentia com ençongit, potser perquè la iniciativa havia sortit d'ella i li venia de nou que una noia fos tan atrevida. Ni en Pia no n'havia parlat mai, que hi hagués xicotes tan decidides.

- Quan vulguis.
- Però jo treballo - objectà ell, encara anguniejat. Li semblava que s'havia ficat en un compromís.
- Dissabte a la tarda.
- Tampoc no faig festa - explicà entre satisfet de tenir aquella excusa i contrariat de deixar-se perdre l'ocasió. Volia i dolia.
- Doncs en plegar de la feina.
- No sé... - barbotejà lamentablement.

Es va passar la ^{corda} ~~mitja~~ pensant-hi, sense dir-ne res a ningú, ni a en Castell. Ara li sabia una mica de greu d'haver-se perdut aquella sortida amb la filla dels hortolans i la seva companya que li hauria donat un petit gruix d'experiència. Encara, si l'Albina hagués estat una noia tímida... Ja devia haver sortit amb d'altres i no li passaria per alt que ell no estava avesat a tractar amb dones. I no era el mateix canviar-hi quatre paraules d'eixida a eixida que passar-se un parell d'hores plegats. Potser faria el ridícul... D'altra banda, li recava de perdre's aquella oportunitat que li servien en safata, sense que hagués hagut de fer cap esforç. Ella estava bé i una vegada o altra s'hauria de decidir a començar, a acostumar-se a les frequentacions femenines... Estava tan amoinat i alhora tan excitat, que no tenia el cap per la

feina i va fer-se escriu-dassat dues vegades, una per l'Alfred que li havia demanat alguna cosa i l'altra per en Sabadell que el tractà de badoq quan gairebé li deixa caure una peça sobre els peus.

- que festeges o què ? - rondinà.

Va atabalar-se encara més, naturalment, però ja s'havia girat i ningú no va adonar-se que envermellia.

L'endemà, no s'atreví a sortir a l'eixida. En canvi, va fer la criaturada d'espiar si ella hi era des de darrera els vidres. Hi era, és clar. En aquella hora hi era sempre. Ho devia fer a posta. El pitjor fou que la noia el descobrí, perquè un cop que mirà va veure que somreia i aixecava una mica la mà, com si el saludés. Va deixar ràpidament el seu observatori.

Després d'aquesta feta que ell mateix trobà impròpia d'un noi de catorze anys que pel carrer, quan anava amb en Castell, no estalviava alguna burrada a les noies que trobaven, va decidir que s'havia posat massa en ridícul per arriscar-se a tornar a parlar amb ella i, per tant, que li calia evitar l'eixida.

Va passar-se cinc dies sense sortir-hi, però aleshores, un matí, es va trobar l'Albina pel carrer, quan s'adreçava al treball. La noia s'aturà.

- No se't veu mai, ara - li digué.

- Tenia una mica de feina - improvisà -. Uns càlculs que van encarregar-me al taller - afegí en veure la seva mirada incrèdula.

- Si que són llargs.

- Ara ja els he acabat.

Després va adonar-se que amb aquella frase havia cremat les naus i que no li quedava més remei que tornar a sortir alguna vegada si volia evitar que ella es pensés que tenia por. A més, la noia no s'havia burlat d'ell, no féu cap al·lusió a aquell petit episodi que potser ja no recordava. S'arriscà doncs a frequentar de nou l'eixida, però l'Albina no tornà a parlar-li de veure's fins divendres ~~magrana~~ a migdia, i encara ho va fer indirectament. Tenia un llibre a les mans i ell li preguntà :

- Què llegeixes ?

- "La buena tierra", una novel·la molt bonica. No l'has llegida ?

- No.

- Ja l'estic acabant. Si vols, te la puc deixar. No t'agraden, les novel·les ?

- Sí. Algunes.

- Aquesta t'agradarà. Per què no vens a buscar-la demà a migdia ? Ja l'hauré acabada.

- No sé...
- No en tens cap, tu, per deixar-me ?
- Són catalanes.
- No el llegeixo, jo, el català.
- En castellà en tinc una de molt llarga, "Los tres mosqueteros".
- M'agradaria de llegir-la - digué ella -. Per què no me la portes ?
- Farem canvis, no et sembla ?
- No sé... - repetí ell, però la noia insistí :
- Demà a migdia. T'esperaré.

Va ésser empipador que precisament aquell dia, en tornar a entrar al pis, en Francesc observés :

- Veig que t'has fet molt amic de la veïna...
- De l'Albina, vols dir ? - féu ell tan deseixidament com pogué.
- Albina, es diu ? No ho sabia.
- Sí. Estudia en una acadèmia - afegí.

Però no va dir-li que havia de deixar-li un llibre ni que es veurien l'endemà en havent dinat. Perquè no li quedava més remei que anar-hi, la noia l'esperaria i ell també en tenia ganes. A casa seva seria diferent, només entraria i sortiria i podrien parlar de les novel·les. No era com si s'haguessin de passar una o dues hores pel carrer. I ~~sa~~ una tarda acabaven per sortir, ja tindrien una mica més de franquesa. No li semblaria un castell, com ara.

Va preparar la visita a consciència. Per començar, va rentar-se la cara i tot, cosa que no ^{s'h}ia fer a migdia, i després es pentinà amb una mica d'aigua de colònia de la seva mare i es cirà les botes d'amagat del seu germà, al qual va dir que ~~les~~ les dues l'esperaven al taller per enllestir una feina urgent que havien de lliurar aquella mateixa tarda. Tot just eren tres quarts i cinc quan sortí amb el cor una mica alterat i prement nerviosament el llibre que la nit abans retirà de la biblioteca del seu pare. En aquell moment tornava a estar una mica enquimerat, car havia fet la bestiesa de confiar-se a en Castell i el noi malpensà de seguida.

- I dius que a migdia està sola ? - va preguntar-li.
- Sí, els de casa seva no tornen fins al vespre.
- Ja veuràs com vol alguna cosa més que un llibre. Sempre t'he dit que eres un llepat ! No sé que m'hi jugo que voldrà que la petonegis !

Aquella perspectiva no tenia res de desagradable, però ell encara no n'havia besat mai cap, de noia, tota la seva experiència es reduïa als petons que havia vist que els artistes es feien al cine, i això era molt poc. L'amoinava de no saber si quan els llavis s'uneixen l'home inclina el cap a la dreta o a l'esquerra. Ara no se'n recordava.

Hi va anar pensant tota l'estona mentre pujava les escales que menaven al pis. Abans d'arribar-hi, fins es va aturar uns minuts, irresolució, amb ganes de tornar-se'n i de treure's aquella preocupació de damunt, però després se li acudí que potser ella havia mirat pel balcó i l'havia vist. En aquest cas, encara faria més el ridícul si es desinflava. Al cap d'uns moments, però, quan ja trucava amb els nusets a la porta, perquè el timbre no funcionava degut a les restriccions elèctriques, encara tenia ganes d'arrencar a córrer. I potser ho hauria fet si la porta no s'hagués obert tan de pressa.

La noia, que ja el devia esperar, llambrega breument escales amunt, on vivien uns altres veïns, i en no veure ningú li digué /

- Entra.

Ell allargà totxament el llibre.

- T'he portat això.

- Ja has dinat ? - preguntà ella.

- Sí. Ara mateix.

- Jo m'acabava les postres. Ara et donaré "La buena tierra".

Va seguir-la cap dins, on va veure una taula sense parar però amb un tovalló sobre el qual reposaven un plat on encara restava un cul de suc i una paperina de panses.

- En vols ? - l'invità ella.

- No, no...

- No t'agraden ?

- Sí.

- Menja'n, doncs. En menjarem tots dos.

Va deixar el llibre en un extrem de taula i abocà unes quantes panses sobre el tovalló. Ell s'hi ficà un parell a la boca, gairebé per compromís, però eren bones i insistí quan l'Albina preguntava :

- També tinc cafè. Malta, vull dir. Oi que en beuràs ?

- No em puc quedar gaire estona... A les tres he de ser al taller.

- Encara no són ben bé les dues. Vine... Veuràs quina cuina més bonica que tenim.

Era menuda, però molt neta i blanca, amb un drap de quadrets blaus que penjava dels fogons cap a terra. La tauleta era coberta amb un hule del mateix color i per la finestra entrava un raig de sol que acabava d'alegrar-ho tot. El pot del cafè era en un racó de lleixa i la noia el tocà.

- Hauré d'escalfar-lo - digué - ¿No hi havies estat mai, en aquest pis ?

- Em penso que no.

- Es petit però està bé. A mi m'agrada. T'ensenyaré la meua habitació.

decidí -. De passada et donaré la novel·la.

- De què ~~mm~~ tracta ? - preguntà ell.

- De Xina. És una mica trista.

La tenia sobre la tauleta, al costat d'un llit ample, de matrimoni, que li féu explicar :

- Dormo amb la meva germana, saps ? Només n'hi ha dues, d'habitacions

Del respalller d'una cadira penjava un vestit i, en passar, el tocà.

- Me l'acabo de fer.

- És bonic - va dir ell, contemplant la tela groga amb uns motius blancs que li donaven un aspecte molt estiuenc.

- Encara fa més goig posat. Ja veuràs...

Abans que tingués temps de protestar, l'Albina ja s'havia descorrat la bata que duia i la deixava sobre el llit. Després, en visó, va inclinar-se cap a sota i en va treure una capsa.

- S'ha de veure amb sabates de taló, per anar bé... Tu no m'hi has vist mai, oi, amb taló ?

- No - digué ell, una mica excitat. Se sentia la cara vermella, però el deseiximent de la noia semblava haver-se-li encomanat i amb la veu una mica trencada proposà -; T'hauries de posar mitges, també.

- Tens raó. Quan vaig mudada semblo una altra.

Les va treure de la tauleta de nit i després va asseure's sobre el matalàs. Tornà a aixecar-se per tal de cercar alguna/altra cosa i mormolà :

- No sé què dec haver fet de les lligacames... Ah, aquí !

Es va treure les sabatilles que portava, però aleshores semblà recordar-se tot d'una que havien deixat el pot sobre els fogons i digué amb un sobresalt :

- El cafè !

Hi van córrer tots dos, rient, però no havia vessat, tot just es veia una mica de bromera/que pujava pels costats, a punt de bullir. L'Albina en colà dues tasses i després descobrí que no quedava gens de sucre.

- Hi posarem una mica de mel. Sempre en tenim, ens l'envien del poble, un oncle que té abelles.

- Ja serà bo ?

- Ho provarem. No n'he begut mai, així ! ~~mmmmmm~~

Van tornar a riure i en tastaren un glopet.

- Té un gust estrany...

- Qui sap/si ens purgarà - féu ell.

- No te'l beguis, doncs. Només faltaria que per culpa meva... - Li va

prendre la tassa dels dits i es quedà mirant-li les mans que ets mecanic.

Ell volia amagar-les, però la noia les hi subjectà.

- No, no... Quina força que tens - digué, i en Daniel, automàticament, inflà una mica els músculs, enorgullit-. Però jo també en tinc, per ser una noia, no et pansis...

- Ho voldria veure - bromejà ell, enardit.

L'Albina li tenallà el braç i forcejaren uns moments, ell condescendent i acorralant-la cap a la paret, però tot d'una la noia obrí els dits, s'ajupí amb agilitat per tal de defugir-lo i sortí corrent de la cuina.

En Daniel va perseguir-la fins a l'habitació, on ella intentà de tancar-se sense convenciment, car quan el noi la féu ~~mmm~~ cedir es refugià sobre el llit, rient de nou, i aleshores va abraçar-lo. Ell inclinà el cap sobre el seu i va besar-la abans de fer lliscar les mans pel seu cos.

- Espera - va xiuxiuejar ella.

Va arremangar-se el viso i en Daniel es va quedar mirant-la fins que ella el tornà a atreure contra seu i li mossegà els llavis, però després, quan el noi intentà de treure-li les bragues, no li ho va permetre.

- Això no - va dir amb fermesa.

Es van quedar asseguts, amb les cames penjant fora del llit, besant-se de nou, insatisfets i gairebé infantils.

- Tens por ?

Ella es limità a assentir amb el cap.

- Si ens haguéssim de casar seria diferent.

Va aixecar-se i ell es cordà abans de pentinar-se davant el mirall que hi havia a l'altre dormitori, el dels pares. Fins després, quan ja era al carrer, no se li va acudir que no l'havia vista amb el vestit nou i talons alts.

L'hi veuria més endavant, un diumenge, des del balcó de casa seva, ja que ell no hi podia pas sortir els dies de festa, la pobresa de la seva butxaca l'en privava. Però potser tampoc no hi hauria sortit sense això, car en Castell, quan va contar-li l'escena aquella del migdia, reflexionà :

- Aquesta vol pescar-te.

Ell va quedar-se estranyat, perquè no havia sabut veure cap malícia en aquelles paraules, quan es negà a que la posseís.

- Per què ho havia de dir, doncs, això ? - insistí l'amic -. que tingués por és una cosa, però que et sortís amb que seria diferent si

us havien de casar n'és una altra.

Es considerava tant o més intel·ligent que el seu amic encara que l'Eusebi el guanyés en matemàtiques, però ara ell es trobava desaventurat, li era difícil de considerar la cosa d'edament, totes les paraules quedaven pàl·lides al costat de l'experiència, per incompleta que fos, d'aquells tres quarts d'hora que desitjava reviure a despit dels límits que l'Albina posava a l'amor. Es a dir, d'amor no ho era, ja ho sabia; era només l'atracció del joc nou i misteriós que podia renovar-se indefinidament sense perdre gràcia ni sabor, fins i tot multiplicant-la a mesura que es feia més complex, més savi i atrevit, sense que ella hi tingués res a dir, ben al contrari, tota vegada que era ella la més experimentada de tots dos i així ho va reconèixer un altre dia que digué :

- Allí on vivíem, aviat ho aprens tot.
- Anaves amb algun noi ? - va voler precisar ell.
- Hi anava i no hi anava.
- I no l'has tornat a veure ?
- No, ni ganes. Tu m'agrades més - l'afalagava.

Havien començat a veure's un parell de cops cada setmana, sempre al pis d'ella, en havent dinat perquè al vespre la seva mare i la germana tornaven a quarts de set i el pare prop de les vuit. De vegades s'engrescaven tant que fregaven la catàstrofe, però ella sempre acabava per refer-se a temps de negar-li el darrer favor, i un cop que en Daniel va insistir l'amenaça amb no deixar-lo pujar més.

- Això m'ho guardo - feia.

Arribà un moment que va establir-se una mena de pugna entre la voluntat d'ell que volia vencer-la i el desig d'ella que volia conservar-se per un hipotètic marit.

- El que fem no deixa senyals - li deia.
- Un dia en trobaràs un que t'ho farà fer per força.
- Per força ningú no em fa fer res, a mi.

Era molt voluntariosa, no podia negar-se, i al capdavall ja jo havia demostrat amb la seva insistència per atreure-se'l. No li feia res de confessar :

- De seguida que et vaig veure vaig pensar que m'agradaria de dormir amb tu.
- No hi dorms - contesta mhmhm ell.
- De fer això, doncs.

Ell acabà per menysprear-la una mica tot i sentir-se afalagat per aquell embolic que li valia l'enveja d'en Castell, amb el qual es passava festes senceres comentant-lo.

- No sé com t'ho fas - li deia l'amic, car ell li havia presentat la cosa d'una manera força imaginativa i, sense dir-li-ho ben clar, deixava entendre que la iniciativa l'havia pres ell encara que a darrera hora fos l'Albina qui l'invità a visitar-la al pis. L'Eusebi no semblava trobar-ho contradictori. L'interessava més de saber els progressos que feia en Daniel. Cada cop que s'hi veia, després li preguntava :

- Què, hi has arribat ?

Però no hi arribava i la cosa fins i tot s'anava espatllant, perquè després d'haver-se vist una dotzena i mitja de vegades començaren a discutir-se i, de fil en agulla, la relació s'agregà una mica. De fet eren molt diferents, no s'entenien en res i un migdia fins van enfadar-se per una cosa ben allunyada de llurs activitats sexuals, quan per atzar ella esmentà el referendun i digué que el seu pare votava. Ell, que a casa seva feia dies que no menjava res més i estava totalment d'acord amb la mare, la Roser i en Francesc que opinaven que no s'havia d'anar a les urnes, s'escandalitzà :

- Ja sap el que es fa ?

- Es obligatori - precisà ella.

- No el deuran pas agafar per l'orella, oi ?

- Però si no votes et prenen les targes de racionament.

- No res, no faran - objectà ell amb superioritat -. Ho fan córrer per espantar la gent. Us hauríeu de donar vergonya de creure-ho.

- Doncs s'ho creu tothom, noi; tothom vota.

- No pas a casa, ni molta altra gent - digué en Daniel, recordant converses del taller.

- Ho diuen, però a l'hora de la veritat ja ho veuràs. Al cap i a la fi, pots dir que no.

-Si trobes paperetes.

Ella semblà molestar-se.

- Tu parles així perquè a casa teva sou separatistes.

- Qui t'ho ha dit ? - féu, ell, sorprès.

- Tot se sap.

- I vosaltres què sou ?

- El pare no s'hi ha posat mai, en política. Si vam marxar del poble va ser pels bombardeigs i per tot el que es deia qu'ens farien quan entressin...

- I vosaltres us ho vau creure. Us ho empassau tot.

- I tu ho saps tot, ets un savi, oi ?

Ni això ni cap d'altres petites desavinences, però, no hauria estat suficient per separar-los encara si en Daniel no s'hagués acoquinat en veure que la cosa transcendia. O potser tot va ser una mera suposició

d'en Jaumet que, havent observat alguna maniobra, apuntà a veure si feia diana. Es del cas que un migdia, quan sortia de casa, el noi era a l'entrada de davant i el saludà amb una expressió irònica :

- Què, a fer la visiteta de costum ?
- Quina visiteta ? - va ruboritzar-se ell.
- Tothom ho sap, que ets molt amic de l'Albina.
- Doncs saben més que jo, noi.
- Un dia us arreplegaran.
- No sabia que et dedicaves a espiar, ara - li escopí ell.
- Jo ? Tinc la consciència ben tranquil·la, tu.
- Doncs mira que un dia no et facin un cap nou.
- Això a tu. Em penso que son gent de males puges. Sobretot el pare.

No n'havia sentit dir mai res i en Jaumet probablement li ho deia per esfereir-lo. Va estar a punt de fer-li unes quantes preguntes, però decidí que allò equivaldria a una confessió i va limitar-se a mormolar:

- Tu preocupa't de treure't els mocs del nas, que prou falta et fa.

Naturalment, no s'atreví a posar-se a l'entrada veïna i tombà cap a l'altra banda, pensant-se. Tot d'una s'adonava que havien estat uns imprudents i li ho va dir la propera vegada que es van veure, un altre migdia que el carrer era totalment buit, si més no en aparença, ja que sempre hi havia la possibilitat que algú espiés per darrera les persianes de les finestres ~~mhmhmhm~~ i balcons.

- Més valdrà que no ens veiem, durant una temporada - li proposà.
- Però qui ho pot saber, que vens aquí ?
- Sempre n'hi ha que xafardeixen.
- I què n'han de fer ?
- Res. Però si ho diuen a casa teva... Tu hi perdries més que jo. Potser et tancarien en algun lloc.

Ella, asseguda al llit i amb la roba desordenada, es mossegà un ble de cabells i digué :

- Si no fos pel teu germà, podria venir al vostre pis...
- No, no... - s'espantà ell -. La Roser sempre és dalt.
- Què farem, doncs ?
- "a t'ho he dit, deixar-ho córrer, per ara.
- Ens podem veure a fora. Mai no vols sortir el diumenge.
- Perquè no tinc diners, ja ho saps.

Li ho havia confessat quinze dies enrera, una vegada que ella li digué de trobar-se en algun lloc i anar al cine. En aquell moment ja hi tenia prou franquesa per a reconèixer que sempre anava curt d'armilla.

- No calen - va dir ella -. Podríem passejar.
- Tota la tarda ?

- Només poses pegues, tu - es queixà l'Albina -. Ni que et fes vergonya que et vegin amb mi.

- I tu sempre ho interpretes tot malament.

- Ja em diràs com ho expliques, doncs ! Aquí tancadets, que et deixi fer tot el que vulguis, sí, ja et va bé...

- El que vull, no - li recordà ell. - I tu vas començar.

- Ah, sí ? Qui va perseguir-me fins a l'habitació ?

- I qui va despullar-se amb l'excusa de posar-se un vestit nou ? - contraatacà en Daniel.

- Això és diferent. Jo anava de bona fe.

Van esgratinar-se i a poc a poc la noia s'anà enfadant, fins que en un moment d'impaciència li digué :

- Doncs au, què hi fas, aquí ?

- Això em pregunto...

- Tu t'ho perds.

- Què, em perdo ? - es molestà ell -. Ni que ho tinguessis d'or !

- M'està bé per haver volgut embolicar-me amb un merdós com tu.

- Tu, ets la merdosa. Quan no es vol anar fins al final no s'ha de començar.

- Això t'agradaria, eh ? Doncs mira, t'ho has de pintar a l'oli -. Va fer un gest obscè i afegí - De la boca al nas, no en tastaràs.

- Ni ganes, ara ! En trobaré tantes com vulgui - fatxendosejà.

Ja sabia que era mentida i que de gangues com aquella en trobaria poques. El pitjor fou que, quan van renyir, ella s'entestà a continuar provocant-lo, potser per un rastre de despit, i de vegades, quan el veia a l'eixida, sol, i no hi havia ningú als altres pisos, s'aseia amb les cuixes obertes o li mostrava descaradament els pits. En Castell se'n feia creus i deia :

- Aquesta acabara al carrer de Robadors, ja ho veuràs.

- Es una puta - confirmava ell, convençut.

No s'adonava que, fossin els que fossin els defectes de la noia, li havia d'agrar la pèrdua d'aquella mena de tímidesa o d'encongiment que abans el feia preocupar-se quan pensava en la dona. Ara es considerava ja un home bregat, capaç de quedar bé on fos, però s'equivocava, car quan l'any següent decidí que ja era prou gran per fer el darrer pas amb una professional, va quedar com un infeliç no sols davant la xicota, sinó als ulls comprensius del seu amic que compartí la provatura amb ell.

Havien anat recollint els diners a poc a poc, perquè li havien dit que era les dones eren cares i no volia manllevar-ne ~~millions~~ a en Castell que continuava granejant més, i un vespre de dissabte van

baixar tots dos cap al districte cinquè a examinar el terreny. Aleshores l'Eusebi es veia de vegades amb una noieta que treballava amb una planxadora, prop del taller, però segons ell la mossa era força espartadissa i l'única intimitat que li permetia era acariciar-li les mans, cosa que pel restant no li desagradava perquè això, deia, era més natural que el capteniment de l'Albina. En Daniel li donava la raó.

A les vuit, després d'haver rondat pels carrers baixos de l'esquerra de la Rambla, van travessar cap a l'altra banda i es ficaren en un bar on es veien tres o quatre noies, però els devien trobar massa joves i amb cara de pocs diners perquè només una els féu l'ullet com per invitar-los a seure al seu costat. Van obeir con un parell de benvolent i que la noia era gran, entre els trenta i trenta-cinc, i tenia un somriure antipàtic que accentuà en preguntar-los :

- Que us heu perdut, nois ?

Ell gallejà :

- Si trobem el que busquem, no.

- Ets decidit, oi ? - digué ella -. quants anys teniu ?

- Divuit, - va mentir.

- Setze i gràcies - rigué la dona.

- Quinze - féu aleshores ell per desafiament.

La dona es passà la llengua pels llavis i digué :

- Heu tingut sort, perquè us puc portar a casa. Moltes viuen rellogades, o a dispesa.

- Tots dos ? - es mig sorprengué l'Eusebi.

- Us faré un preu especial.

Van discutir-lo una mica per la forma, perquè a en Daniel li semblava que calia fer-ho tot i que no era tan alt com s'havia imaginat, i després van seguir-la cap al carrer d'en Rull on s'enfilaren per una escala estreta i força penjada que la dona pujà lentament, a lluit davant, trabada per les faldilles cenyides sota les quals es dibuixava la ratlla de les bragues. En arribar al segon replà va obrir una de les dues portes i ells s'esmunyiren cap dins.

- Aquí no ens molestarà ningú - va dir ella -. Al meublé no us haurien deixat entrar.

El pis era fosc i sòrdid, amb moltes cortines, però l'habitació encara resultà pitjor. Feia fortor de reclosit, de polvora, de roba vella, i en un petit tocador hi havia tres nines vestides de blau, verd i blanc, afilerades en un costat de mirall. En un extrem, sobre una raconera protegida amb un drapet, es veia una imatge amb la testa aurelclada. Tot plegat, resultava una mica incongruent.

La dona deixà el portamonedes sobre el tocador i començà a des-

vestir-se mentre preguntava :

- Qui serà, el primer ?

Els dos es van mirar, avergonyits ara que ja no podien fer-se enrera, i simultàniament van dir :

- Tu...

- No us oblideu de treure-us les sabates - els advertí ella -. No vull que m'embruteu el llit.

Van obeir-la, ell una mica desmenjat, mentre la dona, que ja s'havia tret la roba, s'asseia feixugament sobre el matalàs. Ara molt diferent de com semblava vestida i en Daniel llambregà amb disgust aquella carn pàl·lida i plena de sacsons accentuats per la positura, les cuixes massa carneses i blanques i les sines que penjaven sobre l'estómac. Se li acudí que potser en tenia més, d'anys, quaranta o cinquanta.

- Apa - va dir, impacient.

Ell va empenyer el seu amic que semblava haver-se posat a tó amb la ~~minima~~ circumstància i fità obstinadament la imatge amb la desesperada intenció d'evitar-se l'espectacle, el ventre tan regirat que ni se li acudí de preocupar-se de la seva manca de reacció. Uns minuts després, sentí de nou la veu de la dona :

- Ara tu.

Desvià penosament els ulls cap al llit, evitant la mirada de la xicota.

- No... - barbotejà -. No en tinc ganes...

- No et pensis que te'ls torni els diners, eh !...

- No hi fa res.

- Vine... - féu aleshores ella.

Es va haver d'asseure sobre el llit i, mentre en Castell començava a vestir-se, va permetre que la dona, abocada al seu damunt, fes el que podia per guanyar-se ~~minima~~ honestament les pessetes. Per gust a' hauria aixecat, però tenia la voluntat paralitzada i una mena de boia àcida i roent se li passejava per l'estómac. No experimentà cap satisfacció. Una mica, era com si hagués orinat.

Deu minuts després, al carrer, recobrà la paraula :

- Quin fàstic !

- Home, no estava tan malament... Una mica vella - digué en Castell -. Tu encara deus estar mal acostumat d'aleshores que anaves amb l'Albina

- Deu ser això - va voler consolar-se. Però se sentia humiliat d'haver fet el ridícul d'aquella manera davant el seu amic. Si hagués anat sol, no hauria tingut tanta importància i se n'hauria oblidat de pressa. Ara, era més difícil.

Es negà a acompanyar-lo de nou quen, al cap de tres mesos, el noi li proposà una segona expedició amb l'advertiment que aquest cop mirarien més prim i, per quedar bé, va dir-li que havia fet les paus amb la seva veïna i que es tornaven a veure regularment. Però no sols no era veritat, sinó que ara l'Albina ja festejava obertament amb un noi que treballava en una orfebreria del carrer de Milà i Fontanals. Les provocacions feia temps que havien cessat i ara, si es veien pel carrer, ni se saludaven. Era com si no hagués passat mai res. Però havia passat i ell, a més d'un any de distància, en conservava el record, embellit pel temps. Enyorava aquelles pràctiques i no trobava ningú amb qui renovar-les.

Més endavant ho va provar amb una de les cosidores que tenia la Carmeta, una noia més gran que ell, d'uns dinou anys. Fou un vespre que la mare va enviar-lo a cercar uns figurins que la dona li havia dit que li deixaria i que s'oblidà de pujar-li. La Carmeta, però, no hi era, havia hagut de sortir, i en aquell moment la noia es trobava sola al pis.

- Miraré si els veig - va dir.

Ell va seguir-la al cosidor i quan se li girà d'esquena va subjectar-la ben fort, amb les mans sobre els pits. La xicota es va quedar immòbil, potser de la sorpresa, però després, quan ell intentà d'arremangar-li les faldilles, es tombà i va bufetejar-lo.

- Què t'has cregut, mocós !

Ell va escapar-se cap a la porta, sense ni recordar-se del que havia anat a cercar, però quan ja era a les escales va retrocedir. Ella venia pel passadís amb les revistes i les hi va donar sense una paraula mentre el noi li defugia els ulls.

Va passar vint-i-quatre hores molt dolentes, temerós de les conseqüències que podia haver-hi si la noia parlava a la Carmeta i aquesta ho explicava a la mare, i només va tranquil·litzar-se quan va veure que els figurins ja havien tornat a desaparèixer de casa i que ningú no li demanava cap explicació.

No hi tornaria més, havia estat una barrabassada, i de sobte se sentí humil i amb ganes de demanar perdó a la noia. La vergonya, però, l'en privà. Una mica massoquistament, per ganes de fer penitència, ho contà a l'Eusebi que li va dir:

- Estàs com una cabra, noi !

Ell se'n va riure, però continuava enquimerat. Sobretot li venia una mica costa amunt que ara en Castell, sempre el seu admirador, l'hagués avantatjat i parlés ja de les dones amb un deseiximent familiar, com si fos la cosa més planera del món cercar-les i obtenir-ne satis-

facció. De tant en tant el noi continuava veient-se amb l'aprenenta de la planxadora, però ja no semblava interessar-li tant i després, quan ella canvià de feina, aquell inici de relació quedà interromput.

De vegades, els diumenges, empaitaven alguna xicota, i un dia van travessar mig Barcelona darrera un parell de ximpletes que només feien que riure, potser perquè ja preveïen llur desengany quan les veurien trobar-se amb dos nois no gaire més grans que elles que les van agafar pel braç. Una altra tarda, al cine, vantenir la sort de seure al costat de tres amigues que van explicar-los que estudiaven en un convent i s'havien escapat, una mentida com una casa tota vegada que es veia d'una hora lluny que eren treballadores i tenien un llenguatge una mica groller, però en sortir les van deixar perquè elles parlaren de ficar-se en una granja a berenar.

- Haurem de pagarí què ? - va dir en Castell.

Després d'algun fracàs, aviat pogueren entrar en algun ball tot i les ordres de prohibició als menors, però a ell li faltava el cop d'ull d'en Pia i encara tenia una certa inhabilitat a lligar amistat. Les noies, d'altra banda, semblaven preferir-los més grans i es ~~passaven~~ passava més estona mirant com giravoltaven els altres que ballant. D'una manera o altra, però, ell anava fent el seu aprenentatge i de lluny en lluny arreplegava alguna minyoneta dòcil que després es deixava acompanyar fins a casa. Amb una d'elles, la filla d'un barber, fins va simpatitzar força i es veieren uns quants diumenges quan ell ja acabava de complir els setze anys, però mai no intentà de tocar-la ni li proposà de sortir al vespre, en plègar de la feina. Potser perquè era massa senzilla i l'únic que tenia d'encisador era el caràcter, molt dolç i femení segons veia ell aleshores aquestes coses. Anava amb una altra noia de la seva edat, molt entenimentada i insignificant des del punt de vista físic, cosa per la qual en Castell només s'avingué a fer colla una vegada.

- M'empenya que parli com una vella de seixanta anys ! - va dir-li.

Era veritat que tenia una conversa avorrida i, a més, una amoinadora tendència a començar moltes de les seves frases amb un "quan jo em casi" que solia precedir l'enumeració de les qualitats que volia en un home. La filla del barber, la Marià, se'n reia una mica i després, a soles, deia :

- Ja ho té tot preparat, ella. Llençols, tovalloles, roba de taula...

- I tu també ? - li preguntà ell un dia.

- No som tan previsors, a casa. "a tinc temps de pensar-hi.

Un vespre es deixa besar, però després va dir-li que no estava bé i el diumenge següent semblava una mica reticent i com avergonyida.

Més endavant deixa d'acudir pel ball i la seva amiga va dir-li que s'havien enfadat i que ara sortia amb una altra noia que era d'un centre. Ell no estava prou interessat per anar a rondar pels encontorns de casa seva i ja no va tornar a ensopegar-se-la fins al cap de prop de dos anys, un migdia que la va veure de bracet amb un xicot més baix que ella i tots dos van limitar-se a bescanviar un adéu tímid i sorprès.

Aleshores ell ja havia anat unes quantes vegades amb la Teresa, una xicota de la seva mateixa barriada que putejava descaradament. A casa seva sembla que havien estat bé, però ella s'havia deixat perdre l'establiment de queviures que tenien i duia una vida despreocupada que suscitava més d'un comentari pel veïnat. Ell va sentir-ne parlar per primera vegada a la seva mare i a la Carmeta un diumenge que les trobà al pis quan retirava, però en aquell moment només la coneixia de vista i mai no se li hauria acudit que podia ésser la seva iniciadora, la noia que reprendria la feina on l'havia deixada l'Albina. Ben cert que en unes altres condicions, perquè ella era una professional i se'n vanagloriava.

Van parlar per primer cop un dia que ell passava pel carrer de Milà i Fontanals, on la noia vivia, i va aturar-se a recollir-li una clau que li acabava de caure de les mans.

- Gràcies, simpàtic - va somriure-li ella.

En Daniel recorda automàticament una frase que havia dit la seva mare :

- És una vergonya ! - i potser per això mateix, perquè sabia què feia, va mirar-se-la més interessat. És veritat que era una xicota de bon veure i tenia un cos plenet i suggestiu que no amagava gaire, car aquell dia anava molt esgotada tot i que el temps encara era fresc. També devia ésser una mica despistada, car afegí :

- A tu em sembla que et tinc vist...

- També jo a tu - va tutejar-la ell a la seva vegada -. Visc al carrer de sota.

- Ah, per això ! Som veïns, doncs.

Van fer quatre passos plegats, i ell li mirava el bust provocatiu i els llavis vermells i frescos que parlaven, ja que era xerraire. És a dir, tenia dies de tot, com va veure més endavant, però aquell vespre es mostrà d'un tracte fàcil i ocurrent, com quan va dir-li a punt de separar-se a la cantonada :

- Creixeu tan de pressa que se us perd de vista. Perquè mira que jo els tinc ben apamats, els nois del veïnat !

Aquella mena de llenguatge el va sorprendre una mica, però al mateix temps li féu gràcia. Potser per això replicà :

- Ja m'ho suposo.

- T'ho suposes, eh ? - va mig riure -. Mira que **maco** !

A partir d'aquell/encontre hi va pensar més de quatre vegades. Li agradava i ara el seduïa de saber que era del primer que pagués. Però això no la posava més al seu abast, perquè una noia com ella no s'accontentaria amb les vint-i-cinc pessetes que els cobra anys abans el buidell del carrer d'en Rull i ~~amb~~ ell, si bé ja granejava una mica més que aleshores, tampoc no estava en situació de permetre's gaires capricis. També era un inconvenient que visqués tan a prop, a quatre passos de casa. Mai no hi pensà seriosament, doncs, ni se li hauria acudit de prendre cap iniciativa si un diumenge a la tarda, tres o quatre mesos després, no hagués tornat a trobar-se-la pel carrer, ara quan acabava de sortir de casa i amb un grapat d'hores per davant. Ella pujava balancejant el portamonedes per la calçada deserta i asolellada i s'aturà.

- A divertit-se ? - va dir.

- Ho provarem.

- Jo he hagut d'anar a dinar a casa d'uns parents que tinc a Les Corts - explicà com si ell fos un vell conegut -, però mai no m'han estat simpàtics i he fugit tan aviat com he pogut.

- No t'hi calia anar, doncs - féu en Daniel.

- Compromisos, noi. Tothom en té. Festeges, tu ?

- No. Surto amb amics.

- Si que ets avorrit ! A la teva edat s'ha de sortir amb noies.

Ell va tenir una inspiració.

- Falta trobar-les - digué, s'empassà la saliva i afegí -. Si vols venir tu, els planto.

- Per anar al cine ? - preguntà ella, sense fer-se l'estranyada -. Ben assegudets colze contra colze amb els veïns ? - Va riure en el precís moment que d'una entrada propera sortia una parella ja gran, amb dos nens, que va mirar-los amb un esguard/suspicaç -. Tens diners ? - preguntà aleshores.

- Naturalment - féu ell.

- Gaires ?

- Seixanta pessetes - confessà, més aviat satisfet. Poques vegades duia la butxaca tan calenta, però feia dues setmanes que no despenia res perquè el diumenge abans va quedar-se al pis amb mal de coll.

La noia va tenir un somris fugisser, vagament irònic, però digué :

- Jo els diumenges més m'estimo passar-los a casa. Si vols venir...

Ell llambregà cap als veïns que s'havien girat i tot d'una va amoïnar-lo la presència d'aquells testimonis que després podien xerrar

Féu un gest indecís i contrariat, però ^{ella} va saber interpretar-lo.

- Fes la volta per l'altre carrer - xiuxiuejà -. T'espero.

Va baixar fins al carrer de Torres i després girà cap a Tagamanent abans de retrocedir de nou pel carrer de Tordera. El cor li saltava com si vulgués foradar-li el pit i va haver de posar-se la mà a la butxaca per tal de dissimular la seva excitació. Vairebé no creia en el que acabava d'esdevenir-se i no li hauria estranyat gens que, en arribar a casa de la noia, ella l'acollís amb un ¿què vols? d'admiració pel seu atreviment, però no, tot era veritat i la Teresa havia deixat la porta entreoberta, de manera que quan trucà discretament pogué cridar-li des de dins :

- Entra !

Tancà al seu darrera i anà avançant pel corredor cap a la llum que venia del fons, on després va veure que hi havia una galeria vidrada, però la noia no hi era i després del seu crit s'havia fet un gran silenci.

- Teresa... - pronuncià.

- Sóc aquí - digué la seva veu des d'algun indret.

Tornà a sortir al corredor i va obrir una porta, però era la comuna i la tanca de nou. La noia era darrera l'altra, davant mateix, en un dormitori alegre que també donava a l'eixida o al que fos que hi havia més enllà dels vidres de la finestra, perquè ni s'entretingué a mirar-ho. Abraçà d'un cop d'ull absent les parets pintades de groc amb dos menuts quadrets, l'armari, el tocador, el llit amb una vanova blanca i les dues bàtaquetes en una de les quals seia la Teresa amb una sabata a la mà.

- M'he trencat el taló quan pujava l'escala - va dir -. No sé quina manera deo tenir de caminar, sempre n'estic trencant.

Tornà a contemplar-lo i després llençà la sabata cap a darrera amb un gest sobtadament desinteressat. Havia tingut ja temps de canviar-se i ara duia una ^{brusa} ~~saca~~ molt senzilla amb els dos botons de dalt descordats i una faldilla de color torrat que li quedava arran de genoll. Anava peus nus i va incorporar-se quan ell se li atansà.

- Quedo baixeta, oi ? - digué.

- No gaire. Estàs bé.

Ella allargà les mans i començà a treure-li l'americana, però encara no havia completat el gest que en Daniel ja la tenia abraçada i la premia contra seu.

- Que tot just estem a començaments de la tarda , eh ? - féu la noia, però també va passar-li els braços per darrera i el besà endinsant un llavi entre els seus. Després l'empenyé lleugerament i el va fer caure

sobre l'altra butaca, amb ella asseguda als genolls -. T'agrada de jugar ? - va preguntar-li aleshores.

Ell es limità a assentir amb una mena de rondineig, car li estava petonejant les sines que se li escapaven per la brusa oberta, però ella s'alliberà amb una estrebada i cridà :

- Agafa'm, doncs !

Va fer un salt fins a l'altra banda de llit i en Daniel es quedà fitant-la, incrèdul, rememorant en un llampec aquella tarda distant que va córrer darrera l'Albina. Però sabia que ara seria diferent i va somriure mentre ella el desafiava inclinada endavant, les mans repenja-des sobre el matalàs, els ulls atents als seus moviments.

- Apa, vine !

Va saltar per sobre el llit, però en arribar a l'altra banda ja no hi havia ningú; ella havia fet la volta i reia a tocar de les butaques, ara una mica despen-tinada i amb els pits que se li estremien.

- Que ets bonica ! - no va poder evitar de comentar.

- I boja, oi ? Molt boja... No t'ho pensaves, eh ?

En Daniel es va desfer el nus de la corbata, es va treure l'americana i exclamà :

- Ja veuràs !

Al cap de dos minuts forcejaven un a cada banda de butaca, ell provant d'acular-la contra la paret i ella mirant de sortir per on fos, fins que només li restà el camí de sota el llit. Va endinsar-s'hi sense reflexionar-hi i després ja no se'n va moure. Quan el noi s'agenollà a terra, va fer-li pam i pipa.

- A veure si t'atreveixes !

Ell vacil·là.

- Veixaré els pantalons com una coca...

- No els deus pas tenir cosits a la pell ! - va riure ella, i aleshores li llençà contra la cara la brusa que acabava de treure's.

En Daniel es redreçà i va anar deixant caure la roba sobre la butaca abans de seguir-la cap a la penombra que quedava sota el somier, on arribà a temps de subjectar-la per una cama quan ella intentava d'escapolir-se de nou.

- Ara sí que et tinc !

La noia semblà abandonar-se i li va premer el cap contra el pit, però després rodolà sobre ella mateixa, fora del seu abast. En sortir la va veure plantada al costat del tocador, però aleshores va córrer cap a fora la cambra i li va caldre perseguir-la fins al menjador, on la féu caure sobre el divan que hi havia en un extrem. Tots dos pan-teixaven.

- I ara ? - esbufegà ell -. Ara no t'escapes...

- No...

Va acollir-lo dolçament, tan àvida com ell i sense reserves. En Daniel va trobar-la tendra i profunda i després la besà amorosament als llavis, com si fos la seva promesa i no una dona que li costava seixanta pessetes, tot el seu capital. Però no era com les altres, perquè el va deixar quedar fins al vespre i encara s'estimaren dues vegades més, ara al llit, on van dormir una estona, abraçats en la fosca que creixia.

Abans d'acomiar-lo, mentre es vestien, va preguntar-li :

- Estàs content ?

- No em mburia d'aquí - contestà en Daniel amb tota franquesa.

- Vine sempre que vulguis, doncs. Et devies pensar que era com les altres, oi ?

- No... No pensava res.

- No ho sóc. I a mi m'agrada, saps ? No em dono vergonya de dir-ho. No vull vells ni borratxos ni tarats... Si un no em fa el pes, li dic que no. Ara, capricis tampoc, no et pensis. Tothom ha de pagar, no te n'oblidis.

Era una mica desconcertant i en Daniel no l'acabava d'entendre. Més endavant va veure que era d'un humor molt desigual i que si un dia se'l menjava a carícies el cop següent era capaç de dir-li amb impaciència :

- Apa, no perdem el temps, que no ets tu sol.

Es clar que això no la privava de canviar sovint d'opinió i un altre vespre que per gust en Daniel ja hauria girat cua en veure's tractat massa bruscament, després, quan ja estaven a punt de saltar del llit, va retenir-lo amb un gest ràpid :

- Espera't...

- No tenies pressa ? - s'estranyà ell.

- Ara ja no -. Li mossegà l'orella -. I tu tampoc, oi ?

- Que em pengin si t'entenc.

- No has d'entendre res. Oi que hi vens per passar-ho bé, aquí ? Doncs... A les dones no se les ha d'entendre, se les ha d'estimar.

- Tragant - recordà ell.

- No et queixis. No et tracto bé, potser ? Va rebregar-se-li i xiuxiuejà -. Estic tota dolça, més que de primer...

Durant cinc o sis mesos va sentir-se'n com fascinat i hi acudí cada tres o quatre setmanes sense deixar-se commoure pels plors de la mare que va assabentar-se'n a rel de la tercera visita, quan tingué la mala sort de ficar-se a l'escaleta de la noia aleshores que passava la

muller d'en Bep, el taverner al qual compraven el vi. La dona va treure el Sant Crist gros :

- Veus que ens ho necessitem tot, que jo m'he de treure els ulls i trencar el cap perquè els diners arribin a finals de mes i tu te ls rebentes en vicis... Quina desgràcia, senyor, quina desgràcia que he tingut ! No saps que pots tornar-te tuberculós, que pots agafar el que no tens ?...

Ell escoltava la filípica en silenci, sense negar.

- Que m'hagin de dir que han vist un fill meu amb aquesta perduda... Un mocós de disset anys ! -. Aleshores se li escaparen les primeres llagrimes i en Francesc féu :

- Mare, mare...

- Una criatura... - repetí ella -. I ja amb aquesta malícia... ~~minimant~~ veixant-se arrossegat per les donotes quan només hauria de pensar a treballar i a donar un bon exemple a la seva germana...

Era grotesc i tot i ell continuava callant, obstinadament, esperant que el temporal passés, decidit a no escoltar-la, però totalment d'acord amb el seu germà quan després va dir-li :

- rodies ser més prudent, si hi volies anar...

Ja no va entrar mai més a l'escala sense assegurar-se de primer que no hi havia cap conegut en tot el carrer, i en anar-se'n procedia amb les mateixes precaucions. Mai no li va passar pel cap, però, de cessar en aquelles visites que se li enduien, si no el pa de la casa, com volia suposar malèvolament la mare, tots els diners de que disposava ell. Va arribar un moment que gairebé li semblà que n'estava enamorat, però aleshores, un dia, coincidí amb un altre home que sortia del pis quan ell anava per trucar. Sabia perfectament que era una púta. que vivia del seu cos, i ella no li ho havia pas amagat mai, ben al contrari, però en certa manera aleshores va descobrir que no havia tingut prou imaginació per veure-la entre els braços d'un altre, lliurada als mateixos jocs, a les mateixes exigències i tendreses d'un temperament inestable, desordenat.

La traició d'una persona en la qual hagués confiat no l'hauria pas ~~minimant~~ afectat més i, si no ho deixà veure, fou perquè sabia que a més de no tenir-hi cap dret ella se li'n riuria als nassos; el seu propi capteniment, però, canvià en més d'un aspecte. Dos dies després contava la seva aventura a en Castell, al qual fins aleshores no havia dit res, pots ser inconscientment engelosit per la possibilitat que el noi també vulgués visitar-la en saber que era una dona pagada. Se l'havia reservada en la mesura del possible, però ara ja tant li feia i fins experimentà una morbosa satisfacció quan el seu amic, com havia

previst, digué :

- Noi, potser valdrà la pena que m'hi deixi caure.

- T'ho puc arreglar, si vols - contesta ell -. encara que digui que no, és una capritxosa, té llunes... És molt diferent de les que coneixes.

- Hi podríem anar tots dos un diumenge.

Li'n va parlar quan es van tornar a veure, però la noia, amb gran sorpresa seva, va enfadar-se :

- Què vol dir això de tots dos ? Què t'has cregut que sóc, jo ? No en dono, d'espectacles !

- Bé, jo...

- Quan estic amb un home, m'agrada que hi hagi intimitat, no algú que et mira des dels peus del llit. I no sóc una màquina per fer-ne dos o tres o els que siguin l'un darrere l'altre...

- De vegades ho has fet - digué ell, recordant l'encontre amb el desconegut que abandonava el pis. Ella hi va caure immediatament.

- És que a tu no t'esperava, ja t'ho vaig dir.

És veritat que s'havia mostrat contrariada i potser per això no va adonar-se que ell tampoc no feia la cara de sempre ni la posseïa amb el mateix abrandament. Pensant-hi bé, també això li coïa. Estava mal acostumat.

- Molt bé - féu -, li diré que no.

- Que vingui sol. És jove com tu ?

- Sí, de la mateixa edat. I ben plantat.

Van convenir que hi aniria el dissabte en plegar, però l'experiència fou inesperadament decepcionadora per tots dos, la noia i el client. Ell, en Castell, l'endemà va queixar-se :

- M'ho podies dir, que era així. Quan em va deixar arribar-li damunt ja me n'havien passat les ganes. Per mi que ho va fer expressament.

- A t'ho vaig contar ~~quaaaaaammmmmmmmmmmmmmmmmmmmm~~ que era enjogassada i una mica estranya...

- Entre poc i massa, home ! Una viciosa, és.

A Teresa, pel seu costat, l'advertí :

- D'amics d'aquests no me'n portis més, eh ?

- Què us va passar ? - preguntà ell, simulant ignorància.

- És clar, no t'hi ha contat - féu ella -. De primer s'ho va fer fora i després em va caldre esperar ben bé una hora. Em venien ganes d'engegar-lo a prendre vent. Al capdavall jo ja havia complert i, si sovint no em fa res de repetir, no és perquè hi tingui cap obligació. Ja li ho vaig dir : a veure si en trobaries cap més com jo en tot Barcelona...

- A fe que no - digué ell, però la noia no s'adona de la ironia i des-
arruga el front.

- Oi' ? -. Se li va asseure al costat i li féu posar les mans sobre les
cuixes. - Tu si que ets maco.

- No tant com tu -. I aleshores, sense saber quines obscures motiva-
cions obeïa, digué lentament -. Puta.

Ella es quedà quieta, sobtada.

- A què treu cap, això ?

- No ho sé - explicà ell, sincerament -. He tingut ganes de dir-ho.
Putà.

- Sí - féu ella, i l'abraçà -. Vull que m'estimis força, avui. Força..
Porta'm en braços.

La va obeir, però estava una mica rabiós perquè hauria volgut fer-
la irritar i després, quan la posseïa, continuà dient :

- Puta, puta, puta...

No va abandonar la casa fins a dos quarts de deu i li calgué ex-
plicar a la mare que en sortir del taller va trobar-se amb un antic
company d'escola i que, xerrant ~~marrrrrrrrr~~ xerrant, se'ls havia fet tard
sense adonar-se'n. La dona no insistí, al capdavant protestava per la
forma. En canvi, la Neus féu :

- Vols dir que no era una noia ?

- Si ho era, fa molts anys que ho amaga - contestà ell, una mica des-
confiat.

Però la seva germana no sabia res, parlava per ganes de parlar.
Ell hi estava una mica ressentit perquè dues setmanes enrera, amb l'ex-
cusa que si ell no la treia s'hauria de quedar a casa, el va comprometre
a portar-la al cine un diumenge i després va trobar-se amb que li
havia mentit, car la Roser i la Teresina, que segons ella havien de
sortir amb les respectives famílies, ja els esperaven i li va caldre
carregar amb totes tres. Es clar que ja sabia que la iniciativa no ha-
via partit ben bé d'ella i que tot devia ésser obra de la Teresina amb
la qual van acabar per deixar-lo sol.

La noia de la modista, que anava superant rapidament les seves ti-
midesses d'adolescent des que aquell curs havia entrat a la Massana a
aprendre de dibuixar, li duia la mateixa afecció de quan era nena tot
i que ara ja no podia demostrar-li-ho de la mateixa manera. Ell, però,
no hia volia saber res, la trobava massa criatura i estava massa acostu-
mat a veure-la per sentir per ella la mena d'atracció que la noieta
esperava; se la mirava més com una germana que com algú amb qui po-
gués festejar i, eventualment, casar-se.

Temps enllà, quan ja tots tenien un any més, un dia que la Neus

va queixar-se dels desprecis que ell li feia a propòsit d'una sortida en colla per anar-se'n a ballar en una mena de berenador del capdamunt de la font d'en Fargues, el noi va contestar-li :

- L'he tractada exactament com a les altres.
- Només hi has ballat dues vegades.
- I amb la Roser, quantes ?
- No ho sé, no m'hi he fixat.
- També dues. I una amb tu, i tres amb la Conxita - afegí, referint-se a una altra noia acabada de conèixer que era companya de la Teresina.

- Però ella t'estima ! - exclamà la Neus.

- Ah !... - féu ell -. T'ho ha dit ?

La seva germana, que havia parlat sense reflexionar, fins i tot va posar-se una mica vermella i provà de desdir-se :

- No... Es clar que no ! Però veig que li agrades, com ho veu tothom.
- I que vols que hi faci ?
- Que siguis més amable. No t'hauria costat gens de ballar-hi tota la tarda.
- Perquè després tothom hagués dit que festejávem, oi ?
- No seria cap mal. Es una bona noia.

La mare era al llit perquè no es trobava gaire bé i discutien al menjador, on després se'ls va reunir la Roseret que entrà sense que la sentissin, aprofitant que la porta s'havia quedat oberta. Naturalment, va copsar de què parlaven i hi ficà cullerada :

- No sé per què t'hi esgargamelles - digué a la Neus -. Ja coneix tan bé com nosaltres.

- A tu també t'ho ha dit, que m'estima ? - preguntà ell.

Però la Neus no va deixar-la contestar :

- No ho ha dit a ningú ! No t'inventis coses, ara...
- No seria cap mal, oi ? - va dir la Roseret, repetint la ~~mateixa~~ frase que uns moments abans havia pronunciat la mateixa Neus.
- No, cap... I tu, no m'estimes ?
- No sigues poca-solta !
- No seria cap mal, oi ? - escarní ell.

La Roseret s'adreçà a la Neus :

- Noia, de vegades és ben antipàtic, el teu germà.
- Si no voleu que ho sigui, no em fiquen en embolics.
- No t'hi ha ficat ningú.

Ell acaba per mig enfadar-se :

- Molt bé, però no torneu a dir-me de sortir perquè no vindré. Ja estic cansat de criatures.

Va cometre un error i elles se'n van menjar a llur manera, car un parell de dies després, un vespre que la Teresina venia de l'escola amb la carpeta de dibuix sota el braç, van trobar-se a soles pel carrer i ella, ben a l'inrevés del que solia fer, es mostrà molt reservada, adusta i tot. Es clar, va cridar-li l'atenció.

- Què et passa ? Estàs malalta ?

- No. Per què ?

- Amb aquesta cara tan llarga...

- Jo? No em facis riure !

- No riguis, doncs.

Però ella tenia el pap ple i s'havia de desfogar. Ja eren gairebé al peu de l'entrada quan va abocar-li :

- Si tanta nosa et faig, m'ho podies dir directament...

En Daniel es va quedar veient visions.

- Nosa ? Quan ?

- Ja sé que has dit que no tornaries a sortir amb nosaltres si venia jo. No sé què et dec haver fet.

En aquell moment la veu li tremolava i ja tenia llàgrimes als ulls. Ell s'indignà :

- Es mentida ! No he dit res d'això !

- No ho neguis, perquè sé que és veritat. Però no et preocupis, que ja em quedaré a casa. No vull...

No va poder continuar i, bruscament, es girà cap a l'entrada. Ell la subjecta pel braç quan ja era més enllà de la porta.

- No dius seriosament, això ? No veus que tot s'hà inventat la meua germana i la Roser ? Perquè han de ser elles...

- No ho dic, qui ha estat...

- No ho diguis, però són elles. Sempre miren de molestar.

- Queixa'm, que em fas mal.

Va retirar la mà que havia anat prement el braç de la noia i es queixa :

- Per què l'havia d'haver dita, una cosa així ?

- Tu ho sabràs.

- No ho sé, doncs. Es que no ho he dit.

- Una cosa o altra devies dir.

- Tot t'ho creus, tu. Ja veuràs, ja em sentiran !

Ella avança ràpidament la mà, com si el vulgués retenir.

- No, no els digues res. Encara seria pitjor.

- Però és que això no pot quedar així ! No me n'has fet mai, tu, de nosa, al contrari...

- Si m'ho pogués creure...

- Sempre hem estat bons amics, oi ? No sé per què t'hauria de men-
tir. Jo...

En Jaume, que aquell any feia el pre-universitari, va entrar car-
regat de llibres i gairebé ensopegà amb ells.

- Què feu, aquí ? Ja busqueu els racons ?

- No és cap racó. Som al mig de l'entrada.

- Que ets poca-solta, noi ! - es quaixà la Teresina. Va esperar que
el xicot fos escales amunt i féu : Què m'anaves a dir ?

- No ho sé, ara, aquest burro m'ho ha tret del cap.

- Has començat : jo...

- No devia ser res d'important. Però tu no n'has de fer cas, del que
diguin aquell parell de bledes. També diuen de tu...

- Què diuen ? - es sobresaltà la Teresina.

- Ruqueries, ves ! Que si t'agrada, que si no t'agrada... es veu que
no tenen res més amb què entretenir-se. Ja saps/com són, que sempre s'han
de burlar d'algué o altre -. Ella no contestà i en Daniel es va veure
mig forçat a afegir - No et sembla ?

La Teresina no va dir ni sí ni no. En canvi, féu :

- Me n'he d'anar...

Ell no va retenir-la, però volgué assegurar-se :

- Em creus, oi ?

- Sí.

- No ho dius per dir-ho ?

- No, home...

En el fons li havia sabut greu ferir-la, era una bona noia, se-
riosa i feïnera, que ara s'interessava molt pel disseny i de vegades
dibuixava models de vestit per la Carmeta. Al seu pare no li acabava
de fer el pes que hagués sortir amb disposicions artístiques i hauria
preferit, ja que no volia estudiar el batxillerat, que s'orientés cap
a alguna activitat comercial, però la noia només somniava formes i co-
lors. Visitava totes les exposicions, de vegades amb algun professor
de l'escola, i els diumenges al matí li agradava de passejar-se pels
museus, sobretot pel del Parc, on més endavant ell s'avingué a acompanyar-la un dia, encurosit per una conversa que havien tingut poc a-
bans.

Era la primera vegada que hi posava els peus i va quedar impres-
sionat en veure la quantitat de dibuixos, de teles i d'escultures
que s'hi reunien, però més l'esbalaïava encara el coneixement que sembla-
va tenir-ne la noia, la qual pronunciava noms i dates amb seguretat i
s'estenia en tot de consideracions d'estil i de tècnica que ell mai
no hauria cregut que fos capaç de fer.

- No em pensava que fossi tan entesa - comentà.

- Me d'aprendre molt, encara - digué ella -. Mira, aquests dibuixos són d'en Cases...

Li va explicar qui era i després li parlà d'en Russinyol i de com havien entronitzat el Greco al museu del Cau Ferrat. Sempre estava plena d'històries i sabia una gran quantitat d'anècdotes perquè llegia molt i sempre que podia comprava llibres d'art. A més, aleshores, quan ja tenia prop de disset anys, en feia dos que estudiava francès i italià perquè volia visitar París, Roma i d'altres ciutats franceses i italianes. En Daniel començava a sentir-se petit al seu costat i veia que pràcticament vivien en dos mons ben diferents, cosa que encara ~~feia~~ feia més incomprendible l'interès que la noia continuava manifestant-li, més obertament i tot que abans tota vegada que les seves freqüentacions i amistats amb nois i noies que aspiraven a una vida poc convencional l'havia anat convertint en una persona d'expressió franca per la qual no tenien sentit alguns tabús que la Neus i la Roser, per exemple, conservarien sempre, fos la que fos l'orientació que donessin a llur vida.

Això va fer possible que un matí que anaren als banys amb tota una colla, aclarissin finalment posicions en un indret en principi tan poc idoni com l'aigua on ell l'ensenyava de nedar, endinsats en el pendent suau de les sorres de ~~Anna~~ Castelldefels on tots dos acudien per primera vegada per iniciativa de la Neus. En Francesc, que ja feia temps que havia acabat el servei militar, també hi era amb la Coloma, però se n'havien anat platja enllà mentre els altres es rostien estirats sobre les tovalloles.

Ell sostenia la noia per sota la barbeta i després, quan ell es cansà de moure braços i cames, va fer unes quantes braçades al seu entorn abans de redreçar-se de nou al seu costat.

- Nedes com un peix - li va dir la Teresina.

- Quan t'hagi donat unes quantes lliçons més, tu nedaràs com una sirena. Ja ho sembles ara.

- Les sirenes tenen fama de ser molt belles.

- També ho ets tu.

- No digues mentides. En tot cas, no ho sóc prou.

- Prou per què? - va preguntar-li ell.

Ella va riure:

- Perquè m'estimi un déu pagà.

- En queda algú? - féu en Daniel una mica a l'atzar.

La noia va recollir un grapat d'aigua amb totes dues mans unides i les avançà cap a ell.

- Mira't.

No ho va fer. No calia, ni l'aigua no li hauria retornat cap imatge. Va dir simplement :

- Tens una imaginació d'artista... Per què no tornem cap a la platja?

Ella, sense moure's, preguntà :

- Et fan por, les sirenes ?

- No ho sé. Són d'una altra espècie.

- No és veritat - digué ella, i deixà escapar la mica d'aigua que li restava a la conca de les mans -. I ara ja no pots dir que sóc una criatura.

- Ho he dit alguna vegada ?

- Ho deus haver pensat. Ja tinc disset anys, prop dels divuit, Daniel.

El noi assentí amb un gest lent del cap mentre amb els dits fregava les puntes de les onades que allí, tan enfora, eren dòcils i sense força.

- Sí... I ets bonica.

- Però no em serveix de res.

- Jo t'estimo molt, Teresina, però no com tu et penses que vols...

- No m'ho penso - el va interrompre ella amb la veu continguda -. Sé que ho vull.

- Vine - va dir en Daniel, va agafar-la per la mà i tots dos retrocediren cap a la platja, diagonalment, en direcció a una barca que reposava en la sorra -. Encara recordo quan érem petits i tu sempre m'abraçaves i em besaves... Sempre t'he estimat, també. Seu - indicà, i aleshores es quedà mirant la proa de la barca i somrigué -. Mira, el teu nom -. Va deixar-se caure sobre els genolls i el reseguí amb els dits-. Teresina...

Ella fità distretament el nom i xiuxiuejà :

- Jo encara en tinc ganes ara, de besar-te -. Va mirar-lo fitament -. I no em fa res que em trobis descarada.

- No t'hi trobo. Fa massa temps que ens coneixem. Bé... el mal em penso que és aquest. Tu voldries que encara fóssim petits...

- Et vull com una dona, Daniel - féu ella, i li clavà les ungles al braç.

Ell brandà el cap, desconhortat.

- No... Jo no sóc ningú, un mecànic, i tu, en canvi... Un dia estaré molt content de tu i si en un diari veig el teu nom diré als companys: la conec des de petita, ens vam criar gairebé junts i som amics.

La Teresina semblava no escoltar-lo.

- Te'n recordes també que deia que em casaria amb tu ? - féu.

- De petits es diuen moltes coses.

- Ara diria el mateix.

- Però no és el mateix. Només podem ser amics, Teresina.

Ella acalà l'esguard, tornà a alçar-lo.

- Hi ha una altra noia, oi ?

- No té res a veure - contestà ell.

- Però hi és - insistí ella amb seguretat.

Hi va ser des d'aquella tarda que la soledat li va dir que es mal-
fiés del senyor Peremiquel, però no mentia en afirmar-li que entre
totes dues coses no hi havia cap relació. No l'estimava. Es limitava a
acceptar els seus ~~menors~~ serveis sexuals com, més darrerament, els de
la Cornèlia, la seva companya, que li estalviaven d'haver d'acudir a
la Teresa, a la qual ara ja feia temps que no havia vist.

Totes dues, com va explicar-li la noia, vivien en aquell entresol
del carrer de Tamarit amb una altra amiga que circumstancialment se
n'havia tornat al poble on els seus pares la necessitaven des que se li
casà la germana gran.

- Ens surt més econòmic que viure a dispesa - va dir-li quan en sor-
tir del bar li proposà d'acompanyar-la a casa.

La noia no tenia res de desagradable, ben a l'inrevés, però aquell
vespre es va oferir sobretot perquè li semblava la manera més escaient
de captenir-se, d'agrair-li l'interès que li acabava de manifestar i
que potser ja es barrejava a d'altres intencions tot i que ell mai no
es va permetre de preguntar-li-ho ni ella no cregué convenient d'acla-
rir-ho.

Com que només eren uns quants blocs de cases i ara, mentre parla-
ven al bar, tots els companys havien tingut ja temps de desaparèixer,
van fer el trajecte a peu sota un cel que, sobtadament, s'havia omplert
de núvols baixos. En arribar a l'entrada d'on vivia la soledat ja
queien gotes, però el resultat probablement hauria estat el mateix en-
cara que hagués hagut de cercar una altra excusa per atreure'l al pis.
I, si no aquell dia, un altre.

- Més val que pugis un moment, a veure si mentrestant para... - va
dir-li.

Després, però, a dalt, va adonar-se que ara que ja havia facili-
tat l'indret i el moment, la noia deixava les coses a les seves mans.
Va fer-lo entrar en una saleta que normalment hauria estat el menjador
si elles no haguessin menjat a la cuina i es retirà al seu dormitori
mentre ell examinava l'habitació, senzilla però pintada de nou, amb un
llum de peu al costat d'una tauleta on hi havia dos llibres i unes quan-
tes revistes, un moblet tancat, un tresillo, coixins, dues fotografies
emmarcades a la paret i una cortina blanca que dissimulava la finestra

que devia donar ~~mamparà~~ en un pati interior.

- No hi és, la teva amiga? - va interessar-se quan la noia tornà amb un vestit d'estar per casa però encara amb les mateixes sabates que duia pel carrer.

- Sempre ve tard. Treballa amb un advocat - explicà.

- Esteu bé, aquí - va dir ell, encara mirant al seu entorn -. Es estrany que el trobessiu, un pis.

- La Cornèlia coneixia l'amo, que és un client del senyor Mira, l'advocat, i per això ens va fer unes condicions raonables. Ara no et pensis, paguem sis-centes pessetes. L'estalvi és poder fer-se el menjar.

- Les dones teniu aquest avatatge -somrigué ell, es va aixecar i s'atansa més a una de les fotografies de la paret -. Es el promès d'una de vósaltres ?

- No, tots dos són retallats de revistes, ja es veu. Coses de la Maite, la que ara és al poble.

Se li havia atansat per darrera i ell es girà.

- Tu no ho ets, de promesa ? - va preguntar-li.

- No. Abans de venir a Barcelona, ja fa dos anys gairebé, havia festejat amb un noi del poble... sóc de Centelles, saps ? - explicà de passada -, però després vam renyir.

- I aquí... res ?

- Res. Amb un desengany ja n'hi ha prou.

- Però no surts mai amb cap xicot ? No m'ho crec, que facis tanta bon dat.

- Per què ? e s'estranyà ella.

- Ets massa bonica.

- La ciutat n'és plena, de noies com jo.

- No tant - digué en Daniel, i allargà la mà cap a la seva cara -. Tens un cutis molt fi, ja m'hi he fixat. Si tot el cos el tens així, deu ser preciós.

Ella va somriure gairebé imperceptiblement i, sense retirar-li la mà, va girar-se cap a la finestra.

- No sé si encara plou...

Però aleshores en Daniel va subjectar-la amb l'altra mà i avançà els llavis cap als seus.

- L'hi tens ? - xiuxiuejà.

- Per què ho vols saber ? - xiuxiuejà ella a la seva vegada.

No l'havia rebutjat i després va retornar-li els petons mentre el noi l'acariciava per sobre la roba. En aquell moment el llum s'apagà, com s'esdevenia sovint des que hi havia restriccions, i ells dos van continuar enllaçats en la fosca lleugerament matisada per un fràgil

glop de claror que pe netrava per la finestra.

Va estimar-la allí mateix, sobre l'estora, i després a la cambreta de bany on va seguir-la, aquest cop a plena llum i gairebé per sorpresa, quan ella, d'esquena, s'eixugava un filet d'aigua que li havia rajat per la cama. En aquell instant ja sabia que tota la seva pell ho era, de fina, i s'entretingué a deixar-hi els senyals vermells dels seus dits com qui marca un cap de bestiar. Eren rastres superficials, però, i quan es vestien ja gairebé havien desaparegut del tot. Ella li va somriure :

- Que, satisfeta la curiositat ? - digué sense gens de vergonya.

- No - digué en Daniel -. Tot just despertada... M'has dit que sempre vé tard, la teva amiga ?

La noia s'enseriós :

- Vols tornar ?

- Sí.

- A la fabrica no diràs res, oi ? Vull dir als teus companys... No et pensis que sóc una qualsevol.

- És clar que no. Ningú no sabrà res. Ni ara ni mai.

- Vine demà passat - va dir-li aleshores la Soledat -. Es diumenge i tindrem tota la tarda.

- Però i ella ?

- No et preocupis, no hi serà. Cada quinze dies se'n va a veure els de casa seva i aquesta setmana li toca....

Al cap d'edeu minuts, en sortir, duia la clau a la butxaca, ben premuda entre els dits il·lusionats. No l'amoinava gens haver comprovat que la noia ja tenia una bona experiència, revelada en gestos i actituds, en la seva resposta completa i ràpida; feia massa temp que freqüentava una dona pagada perquè fes escarafalls quan se li presentava l'avinentesa de veure's amb una noia que l'acceptava per ell mateix, sense exigir més compensacions que les del gaudi compartit. Era clar que havia tingut d'altres aventures, potser fins i tot era promíscua, però no era una prostituta.

Del restant, i fos quin fos el seu passat, no va costar-li d'assegurar-se que en aquells moments no es veia amb ningú més. Sempre que acudí al pis, un parell de vegades cada setmana, diumenges o dies de treball indistintament, va trobar-la sola. I sola era també aquell dia de festa que va presentar-s'hi en una hora desavesada, a dos quarts de deu del matí, aprofitant que la seva amiga passava dos dies a casa seva. La va sorprendre al llit, però ja desperta, amb els cabells despenjats sobre la cara i la roba desordenada, el cos encara càlid de la dormida i els llavis una mica eixuts, com si hagués sortit d'una febra-

da. En veure'l va allargar els braços sense sorpresa, com si l'hagués esperat, i cap a migdia van aixecar-se i ella preparà l'esmorzar per tots dos com si fossin casats.

Després van tornar una estona al llit, però aquest cop al de la seva amiga que ell va desfer per dolenteria, segons digué la Soledat rient abans d'explicar que la Cornèlia era molt ordenada i molt personal en les seves coses. Estava segura que l'endemà ho coneixeria, però li devia passar per alt, car quan es van veure novament la noia no hi feu cap al·lusió. Potser perquè aquell dia estava de malhumor a conseqüències d'unes paraules del senyor Peremiquel que va acusar-la de negligència en la feina en comprovar que s'havien extraviat les referències laborals de dos mecànics, un ajustador i un muntador, que darrerament demanaren feina a la casa.

- No eren favorables ? - preguntà ell.

- No gaire. Per això les vaig fer desaparèixer. D'un d'ells deia que havia provat d'organitzar als treballadors del taller on era i de l'altre que se li suposaven simpaties pels anarquistes.

- Un dia te la carregaras. T'exposes molt.

- També s'exposen ells fent coses.

Aleshores en Daniel ja sabia que, a la seva manera, la noia feia la guerra a l'organització social existent, com abans el seu pare, un marxista militant que morí quan anava a travessar la frontera, i la seva mare, una dona d'origen alicantí que va voler seguir-lo i deixà la filla amb uns oncles que encara ara vivien a Centelles. En quedar-se sola, renuncià a passar a França i va deixar-se detenir pels feixistes que la van condemnar a dos anys de presó per la seva activitat durant la guerra i després, en sortir d'entre reixes, va ajuntar-se amb un antic correligionari andalús amb el qual ara vivia a Amèrica, car la parella havia reeixit a fer-se fonedissa.

- I tu no li tens rancúnia, per haver-te abandonat ?

- No. De més petita potser sí, no ho comprenia. Però ara sé que de vida només en tenim una i que ningú no la pot viure per nosaltres. I, a més, no és ben bé com si m'hagués abandonat. Estic segur que vaig ser més feliç amb els oncles que no ho hauria estat amb ella... De vegades m'escrui. Sempre confia que tot canvi, que un dia es farà justícia...

- Es estrany que amb aquests antecedents familiars t'admetessin a can Sorli.

- No els saben. Quan els vaig demanar feina ja havia treballat en una altra casa d'articles higiènics que no anava gaire bé i com que el senyor Vicent, que era l'amo, estava content de mi, va donar molt

bones referències. Al capdavant amb les noies no miren tan prim, o no hi miraven, sobretot quan no has de fer cap feina de compromís. No va ser fins després que el senyor Peremiquel em va voler de secretària seva, quan es casa la que tenia. "avia vist que treballava de pressa, que deixava la feina neta i que no feia com moltes que no saben posar una coma sense consultar-ho tres vegades. A totes les cases els agrada això, que tinguis iniciativa..

- Però no massa - somrigué ell -. Si continues així, acabarant per saber com penses.

- No, si ja sé que va ser una imprudència... - va reconèixer -. Però no puc avenir-me a aquesta mena de persecució, com si els que no pensen com ells no tinguessin dret a res. Quan et donen treball sembla que et facin un favor, i no és això... Ells viuen com uns senyors, amb cotxes, criades i luxes, i tu t'has de tocar el nas... No ho dic per mi, al capdavant ara deu n'hi do el que guanyo, però no sé si saps que encara hi ha gent que cobren deu o dotze pessetes diàries...

- Sí, ho sé. Un dia ho canviarem tot...

Li era agradable d'avenir-s'hi amb en les idees, en aquell instint de protesta que cada cop més el dreçava, tan impotentment, contra la injustícia, l'abús, la misèria i el terrorisme ideològic que persistia a través dels anys, i de vegades tots dos començaven a bastir castells entre abraçada i abraçada, sobretot quan podien passar les tardes plegats i quedava temps per tot. Els dies de treball no s'entretenia gaire i a dos quarts de nou ja abandonava el pis per no trobar-se amb la Cornèlia que, segons la Soledat, ignorava llurs relacions, cosa que no era certa, com va poder veure aquella tarda que, inesperadament, l'afegí a la seva ~~monstruosa~~ col·lecció.

Era un dimecres i el pis era silenciós i fosc com si no hi hagués ningú. Va estranyar-se'n una mica, perquè ell s'havia entretingut i era més tard que de costum, però així i tot avançà cap a la saleta sense encendre el llum i després obrí la porta ajustada de l'habitació. Sobre el segon llit hi havia una noia estirada, amb el cap repenjat en el coixí i els ulls clavats al seu damunt sense ni rastre de temor. Ell va aturar-se en sec, desconcertat, i mormolà la primera paraula que li pujà als llavis :

- Perdó...

"La noia es redreçà lleugerament.

- Ets en "aniel, oi ?

- Sí. No ha vingut encara, la Soledat?

- No t'ho ha dit ? - féu ella -. "avia d'anar al dentista.

- No ho sabia. Tu ets la Cornèlia, suposo...

Havia avançat fins a tocar del llit i ella el mirava amb la cara repenjada contra l'avant-braç, però encara ajaçada.

- Sí - contesta sense somriure -. No esperaves trobar-me, naturalment... Però tenia mal de cap i he plegat abans d'hora. M'he pres un parell d'aspirines.

- I han fet efecte ?

- Sí, ja m'ha passat. Seu, si vols.

Va deixar-se caure prudentment sobre el llit, al seu costat, fregant-li els genolls amb l'esquena. Ella va retirar el braç de sota el cap i desplaçà el cos una mica més amunt, fins a l'extrem del coixí.

- Fas olor de lubricant - va dir-li.

Ell ensumà.

- No sento res, hi estic acostumat.

- M'agrada - aclarí ella -. I l'olor de la gasolina també. Al despertar només se sent olor de paper vell i d'humitat. O d'aquesta barreja de perfum i de suor que sempre fa el senyor Mira, l'advocat.

- Tu el fas d'espígol - digué ell, ensumant de nou -. Es bo.

- Me n'he posat als polsos quan he vingut - va explicar la Cornèlia -. En general no me'n poso mai cap, de perfum. Ni coloret. Va veus, no vaig gens de pintada.

- Hi ha moltes noies, ara, que no es pinten o es pinten poc.

- I a tu com t'agraden més ? - preguntà la Cornèlia, sempre seriosa, sense somriure. Ell, en canvi, va riure :

- Boniques ! Com la Soledat. Tu també ho ets...

La noia allargà la mà cap a la tauleta i va encendre el petit llum que escampà un cercle de claror fins a mig llit. Després es va anar incorporant fins que quedà asseguda al seu costat, una mica enrera. Ell va haver d'avançar el genoll sobre el matalàs per tal de continuar mirant-la. La Cornèlia, però, ara que havia fet aquell gest, restava amb els ulls baixos, fit en les mans, i es mossegava els llavis.

- Què passa ? - digué en Daniel -. Et torna al mal de cap ?

- No...

- Si vols, me'n vaig. Ella deurà fer tard.

Va sentir els dits que li subjectaven el braç i la veu repetí :

- No...

Aleshores va empresonar-li la mà amb la seva i tot seguint la remuntà pel braç. Ella va anar observant-la, seriosa com de costum, gairebé greu, i després el llambrega amb els ulls una mica brillants.

- Vols ?... - féu en Daniel.

La noia es va limitar a obrir i tancar els ulls mentre afirmava amb el cap, dòcil i tensa. Quan es van besar, tenia els llavis humits

i lents, molt més madurs que els de la Soledat.

També ho era la seva amor, pacient, silenciosa i immòbil, car va obligar-lo a romandre quiet, units i amb les boques estàtiques mentre l'acte ~~amam~~ semblava consumir-se tot sol, inacabable i sense altre gest que el menut estremiment que li feia vibrar els flancs cada cop que ella ~~tenia~~ un orgasme. Aleshores el besava més fort, però continuava trabant-lo amb les cames, delirant i alhora serena mentre a ell se li enfilava un calfred intens per l'esquena on la noia reposava les mans, prement les sines contra el seu pit amarat de suor. Amb sorpresa va adonar-se que podia vèncer la seva impaciència i avenir-se a aquella mena de comunió que només va interrompre's una vegada, quan conscient del temps que passava, digué :

- Ens arplegarà la Soledat...

- No dirà res - xiuxiueja ella -. Ho compartim tot.

Devia ser veritat, perquè quan a la fi va entrar al dormitori no féu cap gest per separar-los i silenciosament es va asseure a l'altre llit, d'on els contemplà tan immòbil com ells, fascinada, fins que l'amor fou consumada i tots dos van deixar-se caure l'un al costat de l'altre i van adormir-se sense haver pronunciat ni una sola paraula.

En despertar-se ja eren les dotze, i ell va saltar ~~del~~ del llit, amoinat, pensant en casa seva, però la Soledat ja havia sabut trobar el número del telèfon de la Carmeta i, com va dir, avisà que no tornaria fins passada mitja nit degut a una urgència en la feina.

La mare no s'ho acabà de creure, ni en Francesc i la Neus, i la dona fins va aconsellar-li :

- Mira el que fas, Taniel. Mai no prova a ningú, això de ~~uremar~~ uremar el ciri per tots dos costats.

- Què vols dir ? - va fer-se l'orni ell.

- A m'entens. Ets prou gran per tenir una mica de seny.

El seu germà i la Neus, en canvi, van bromejar :

- Rossa ? Morena ?

- Que més voldria ! - va riure ell -. Negra, de color de fàbrica.

No h~~a~~ va explicar mai ~~na~~ al seu germà. En el fons, potser estava una mica espantat i no van pas tranquil·litzar-lo massa les explicacions que va donar-li un altre dia la Cornèlia, segons la qual aquella era la manera de fer l'amor dels ioguis que volen aconseguir alguna cosa més que un simple i nerviós contacte físic. Hi havia també una altra cosa que l'inquietava, i per això un vespre va preguntar a la Soledat :

- Què volia dir, amb allò que ho compartiu tot ?

- No res. Suposo que es referia al fet que són bones amigues...

- No n'hi ha prou.

- Bé, no és cap mal... - va decidir-se ella a la fi -. Un cop vaig ser jo qui es posà entre ella i un xicot. Si fa no fa el mateix que ha passat ara, però a l'inrevés.

- I com s'ho va prendre, ella ?

- Bé. Vam convenir que mai no estaríem geloses l'una de l'altra.

- O sia que compartiríeu els homes - comentà ell -. què hi ha, entre vosaltres ?

La noia es molestà i va redreçar-se al seu damunt, gairebé agressiva.

- No imaginis coses, eh ? - va dir-li -. Totes dues som normals, totalment normals. I si no t'ho creus...

L'havia ofesa de veritat i, en adonar-se'n, li demanà perdó. Però sempre li costà d'entendre aquella mena d'amistat que els permetia de compartir un home quan amb tanta facilitat n'haurien pogut trobar d'altres i menar cada una la seva vida amorosa per separat com ja havien fet anteriorment i com deuriem fer després d'ell. Les va creure, a despit de tot, quan la Cornèlia li assegurà que no hi havia hagut res de premeditat, que aquell dia no l'esperava ni tenia la més remota idea que hagués d'acudir al pis. Havia obeït un impuls del moment, si bé ara, confessa, no se'n penedia, ell li agradava molt i no hi havia cap raó perquè no fossin feliços. La Soledat opinava el mateix i sovint, quan l'havia tinguda a ella, la noia es quedava observant-los durant una hora o més mentre ells s'unien, hipnotitzada com aquell vespre, però al mateix temps incapaç de subjectar-se a aquella disciplina de l'amor iogui que no s'avenia amb la seva naturalesa.

- Jo m'hi moriria, - feia.

I ells s'hi morien en efecte una mica, cada dia més compenetrats, enduts per una dèria de la qual en Daniel no començà a alliberar-se fins que entrà a fer d'ajudant d'en Pia i per les carreteres es trobà amb petites aventures que sol·licitaven la seva curiositat, que li feien conèixer cares noves, cossos nous, cambres noves, encontres sense continuïtat ni repetició que el distreïen dels flancs absorbents i margs i dels pits menuts de la Cornèlia o de la pell fina i blanca de la Soledat, les visites a les quals anà espaiant, convençut a la fi que la mare tenia raó quan exclamava :

- Que prim que estàs, fill meu !

Per sort menjava més bé que mai, hi havia els dinars a casa dels pagesos, a les fondes que l'amo pagava quan el viatge els retenia fins a la tarda, el porc i els pans que comprava durant les seves sortides... En Fia li deia :

- Ets molt de vida, tu... El que no entenc és que no t'engreixis.

Ell callava, fidel a aquella promesa que temps enrera havia fet a la Soledat, que mai no diria que s'entenia amb ella. La Cornèlia no li n'exigí cap, però tant era, encara li interessava més de ser discret sobre unes pràctiques tan poc corrents i que després, quan va conèixer la Lúdia, li semblaren vicioses i avergonyidores. Potser perquè ella era una noia neta i sana, d'una honestedat que de primer trobà estranya, mal acostumat com estava per les seves freqüentacions anteriors. El primer diume nge que van sortir plegats, després d'haver-se vist quatre vegades en el curs de tres setmanes, la darrera ell ja vestit de soldat, va trobar-se amb els seus ulls serens que el miraven en la fosca del cine quan ell reposà la mà sobre la seva cuixa, i la veu, xiuxfuejant però clara, va dir-li :

- Per això volies sortir sol amb mi ?

Ja li havia costat una mica de convencer-la, car ella anava amb dues altres amigues i li sabia greu de deixar-les per ell.

- Sortim plegades des de molt jovenetes... - objectà -. Vine amb nosaltres, si de cas.

- Però a mi m'interesses tu, no elles.

- Si sortim sols es pensaran que festegem.

- I quin mal hi ha ?

- Que no és veritat.

Ell es decidí :

- Ho pot ser de seguida que tu vulguis.

- Però és que jo encara no voldria festejar - va explicar-li aleshores -. Fins que sigui més gran.

- Ja tens divuit anys - li recordà en Daniel -. Moltes comencen força més d'hora.

- Sí, i després es passen anys i a nys arrossegant-se per tot arreu amb el xicot... I si es casen massa aviat, encara és pitjor.

A ell van molestar-lo una mica tantes objeccions i declarà :

- Digues que no t'agrado prou i en paus.

- No és això.

- Doncs demostra-ho. No és pas demanar gaire, eh ? Es a dir, potser et faig por...

- És clar que no. No diguis rucades.

- Anirem en vulguis, a ballar, al cine, a passeig...

A la fi s'hi avingué, no massa convençuda, i van encauar-se al cine perquè feia un dia plujós. Després d'haver intentat de tocar-la, van passar-se mitja pel·lícula callats, una mica violents, i en abandonar el local ella manifestà :

- Ja veus com vaig fer mal fet de dir-te que sí. Tu podies haver aprofitat la ~~manhancha~~ tarda per un altre cantó.

- Molt bé, m'he equivocat - va reconèixer ell -. Sé que no ho havia d'haver fet.

- A tu et convé una altra mena de hoia - digué ella una mica amargament.

- Em convens tu. T'asseguro que no es repetirà.

- Això ja ho pots ben dir. Si vols que tornem a sortir, anirem amb les meves amigues.

- Anirem sols.

- Sols, no - insistí ella amb fermesa.

Van separar-se mig enfadats i ell va passar-se dues setmanes sense veure-la. Potser tenia raó, una noia tan voluntariosa no li convenia, perdrien les tardes discutint per no res... El diumenge següent va anar a veure la Soledat i la Cornèlia, però la primera no hi era perquè els seus oncles havien baixat a ciutat i dinava amb ells. En canvi, va trobar-hi la tercera noia, ja retornada del poble i sortosament molt discreta perquè al cap de mitja hora els deixa sols.

- Ho sap, això nostre ? - preguntà ell a la Cornèlia.

- Ho suposa.

No va voler entrar en més esbrinaments i van fer-se l'amor fins a les set, quan es van vestir i baixaren a beure alguna cosa al bar de la cantonada amb la Soledat que acabava de tornar però no estava per jocs; tenia la regla. La Cornèlia no havia dit res, però l'altra es mig queixà :

- Es veu que t'ho prens molt seriosament, això de la mili. Quants dies feia que no et véiem ?

- No ho sé... Hem començat la instrucció i ens fan cansar com a burros.

- Pobrets !

- A més sempre tinc son. No sé si saps que em llevo a les sis...

Era veritat i, tot just començada, ja estava tip d'aquella instrucció pràctica i teòrica, precedida, acompanyada i seguida de crits, ordres, presses i insults de caporals, sergents i fins i tot oficials que semblaven haver-se proposat de fer-los la vida impossible. Li havien fet tallar els cabells molt curt i ell ho compensava deixant-se un bigoti més ample i més llarg que un dia feu cridar al sergent :

- Ei, aquest del mostatxo de foca !

Avia tingut la sorpresa de trobar-se amb en Carlets, l'amic del fill de la Carmeta, si bé ara, de grans, ja no se'ls veia tan sovint plegats, potser perquè ell en acabar el batxilleat renuncià a seguir

estudis i ara treballava amb el seu pare que tenia un negoci de carbó a l'engròs. Instintivament s'atansaren una mica l'un a l'altre i van a-
vésar-se a sortir junts de la caserna, però en Carlets era un noi fi-
nolis amb el qual li resultava difícil d'intimar i s'avenia més amb en
Vardús, un xicot de la banda de Tortosa que es passava la meitat d'ho-
res lliures escrivint unes cartes inacabables a la seva promesa.

- Quan enllesteixi el servei ens casarem, ja ho tenim tot arreglat.
Festegem des dels quinze anys - explicava -. Tu no vas amb ningú ? -
va preguntar-li un dia.

- Vaig i no vaig... - digué ell.

En aquell moment ja havia tornat a veure la Lúdia, no se'n va sa-
ber estar. Per força havia d'estimar-la posat que no feia més que pen-
sar en ella. La decisió l'havia pres el dissabte següent d'haver pas-
sat la tarda amb la Cornèlia, en sortir del pis on va trobar-se única-
ment amb la Soledat. Continuava sentint-se atret per la noia, però li
calia confessar que ni el seu cos ni el de la seva amiga no aconseguien
de distreure'l d'un sentiment nou que només al costa t de la filla del
vell Tadeu trobava satisfacció tot i les tibantors que els privaven
d'entendre's, ja que les coses tampoc no anaren ben planeres aquell
dia de festa que acudia esperar-la a la cantonada a dos quarts de qua-
tre, perquè ignorava en quina hora ~~mmmmbm~~ sortiria. De primer ella va
dir-li que més s'estimava que no l'acompanyés i afegí :

- Ara fa dos diumenges que vam veure que pensàvem molt diferent, tu i
jo.

- Que ens discutíssim perquè jo vaig fer una ximpleria, no vol dir
res.

- No ho veig pas així, jo. Ni tu, des del moment que has hagut de
pensar-t'hi dues setmanes senceres.

- Diumenge passat no vaig poder venir - mentí ell -. "avia promès d'a-
companyar la mare.

- I els dies de feina, també ? Hem començat malament i més val que
ho deixem córrer.

- Si he tornat, per alguna cosa deu ser.

Ella mig afluixà :

- Però ja comprens que no puc deixar la Dolors i la Maria Mercè...

- No t'ho dic pas. Podem anar al cine tots quatre plegats, si vols.
On us heu de trobar ?

- A casa de la Dolors. Si molt convé, a elles no els agrada.

- Per què no ho provem ?

- Està bé - decidí ella -. Ara que ja ets aquí, queda't.

Va sentir-se una mica humiliat per aquella manca d'interès, per

aquella indiferència d'ella, però procurà d'amagar-ho i l'acompanyà fins a l'entrada de casa de la seva amiga. Per sort, les dues noies semblaren trobar-lo simpàtic i la Lúdia també acaba per animar-se. Al cine va fer-li una mala passada quan es va asseure al costat d'una parella i l'obligà a quedar-se prop de la Maria Mercè fins a la mitja part. Ell, però, no va perdre del tot el temps, ja que la noia era xerraire i se li escapa que des d'aquell diumenge que sortiren sols n'havien parlat sovint, de la seva persona.

- Per criticar-me, naturalment - féu en Daniel.

- Qui ho ha dit? No et podem criticar, sense conèixer-te.

- Ella, vull dir.

- No, tampoc. Per què t'havia de criticar?

- Com que vam discutir-nos...

- Ja ho va dir, això. Però es pensava que tornaries.

- I ho he fet.

- Abans. Avui ja no t'esperava.

- Per això deia haver fet tan mala cara quan m'ha vist.

- Sí? - digué ella, mirant-lo amb un petit somriure a la comissura dels llavis -. De vegades les cares enganyen.

- Vols dir que en el fons li ha agradat?

La noia va riure.

- Això li ho has de preguntar a ella.

- No podeu callar? - va queixar-se la Dolors -. No deixeu sentir res.

La Lúdia també s'havia girat cap a ells i llurs esguards coincidiren en la penombra abans que ella desplaçés novament la mirada cap a la pantalla. A partir d'aquell moment, va adonar-se que tot sovint llambregava en direcció seva, sobretot quan sentia que feien algun altre comentari. Potser va ser ~~per~~ un principi de gelosia, doncs, que va decidir-la a canviar de seients quan s'encengueren els llums. Hi va veure una petita confirmació quan ella li digué:

- Sembla que us avenu molt, tu i la Maria Mercè.

- Es una noia agradable.

- Veus? Tu que no volies sortir amb elles...

- I continuo sense voler sortir-hi, encara que m'hi resigni.

- Quins sacrificis et fan fer, oi? - digué ella, irònica -. Un t'has passat aquestes dues setmanes?

- Enlloc. No he parat de pensar en tu.

- Ja ho veig... I què pensaves?

- Si et devia saber greu que haguéssim renyit.

- No vam renyir. Ens vam enfadar.

- M'esperaves, doncs?

Però ella també tenia les seves habilitats.

-T'havia d'esperar? - va contestar-li sense comprometre's. L'expressió la traïa una mica i ell li va somriure als ulls, sense insistir.

Quan van tornar a tancar-se els ulls li va permetre que li agafés la mà, però aquell era l'únic progrés que faria en molt de temps. Tenia un concepte molt estricte de l'honestedat i l'ambient de la fàbrica on treballava no l'havia fet malbé gens. Ben a l'inrevés, perquè més endavant un dia va dir-li :

- M'he vist massa coses i més m'estimaria morir que ser com algunes que treballen amb mi. No perquè una sigui pobre s'ho ha de tirar tot a l'esquena.

Intimament li donava la raó i fins i tot acabà per sentir-se satisfet del seu capteniment. Aquella tarda que va conèixer-la al costat de la camioneta del moblista que duia el seu pare i va sentir-se'n enamorat no sabia pas encara que li volia ni quina cosa era l'amor. Potser per això, tot i haver parlat de festeig tan aviat, va tardar encara uns quants mesos a dir-li explícitament que l'estimava. Després, afegí :

- Quan vulguis, pujaré a casa teva.

Ella, però, s'hi oposà :

- No corre cap pressa. Quan acabis la mili i puguem fer plans de veritat, serà una altra cosa. El pare sempre m'ha dit que de noi només en vol conèixer un, ell.

- Tens por de canviar d'opinió, potser? - es mig lamenta en Daniel.

- Jo, no. Voldria estar tan segura de tu com ho estic de mi.

- A mi em passa el mateix.

No podia afegir que per ella havia acabat per allunyar-se de la Cornèlia i de la Soledat, car ella ignorava que existien i no li hauria agradat de saber la menade relacions que hi havia tingut. En canvi, va parlar-li, potser una mica fatxendosament, de la Teresina que per aquell temps es posà a deixar-se veure amb un xifot que l'acompanyava cada vespre a casa i feia llargues estades a la porta del carrer on la noia el devia retenir perquè ell s'engelosís. Si més no, així li va càldre interpretar-ho a partir d'aquell matí de diumenge que pujà a buscar la Neus i van parlar una estona a l'eixida mentre la seva germana acabava d'empolainar-se.

- Veig que sempre vas molt ben acompanyada - comentà ell.

- Ens has vist? - féu ella, com si s'admirés.

- Us ha vist tothom. Un dia hi fareu arrels, a la porta.

- Es un company de l'escola - explicà la Teresina.

- Festegeu?

- Ell prou ho voldria.

- I tu ?

Ella mirava al seu davant, cap a l'eixida de l'Albina que l'hivern abans s'havia casat amb un xicot que treballava en un taller d'orfebreria, però va girar l'esguard i el fità pertal que la resposta pesés més :

- Ja ho saps, el que jo vull.

- Et passarà - féu ell.

- I si no em passa ?

- Tots els capricis passen. També jo n'he tingut. Mira...

No sabia ben bé que anava a contar-li, potser haurien acabat per sortir la Soledat i la Cornèlia, però ella el va interrompre :

- No ho vull saber.

- Tu t'ho perds - bromejà.

Ella es va quedar mirant-lo amb els llavis una mica botits, cosa que li donava una expressió misteriosa i atractiva. Era tan bonica, o gairebé tan bonica com la Lúdia, però l'amor no era solament qüestió de bellesa, de ~~perfectió~~ perfecció física. Ni de caràcter. Ni de gustos comuns o d'idees coincidents. Amb la Lúdia no sempre s'avenien i ell sovint es queixava de trobar-la tan conservadora, fins en política. Era una segona Coloma.

- Ja hem rebut massa, a casa, per aquestes coses - deia -. Tampoc no hi podem arreglar res, nosaltres.

L'ombra del germà mort al camp de concentració no sols ~~pesava~~ pesava sobre el vell 'adeu, sinó que havia espantat la criatura que aleshores era la noia.

- Si no s'hagués barrejat en res, encara seria aquí.

- Si ningú no es barregés mai en res, que dius tu - li replicava ell - tots seriem com bens. Prou que ho som ara !

En aquestes qüestions més s'hauria avingut amb la Teresina que en tot pensava ben diferentment del seu pare, ara encarregat d'una secció d'uns grans magatzems, panxut i aburguesat com si fos l'amo.

- "a ho sabem que no tot va com hauria d'anar - li havia sentit dir ell -. Però no podem negar que es fa el que es pot, que hi ha bona voluntat. Cal donar temps al temps i no oblidar que vam sofrir una sotragada molt forta i després, per si fos poc, encara hi va haver la guerra de fora... I sort que vam tenir prou prudència per no anar-hi a pesar de les pressions. Això no els ho agraïrem mai prou.

La seva filla, a soles, protestava :

- Es indecent ! I la mare s'ha tornat igual. No volen veure res, que ens asfixiem, que no podem ni pensar, que la gent treballen catorze

hores diàries, que vivim espantats...

S'apassionava, magnífica i ardent, i en moments així ell pensava que no sols rutllava malament el món de fora, sinó el seu món personal íntim. Per què no l'estimava? Més que més quan sentia una gran admiració per les coses que feia, per la seva habilitat artística que amb quatre ratlles li permetia de recrear la realitat i de transformar-la sense trair-la però donant-li una consistència novella, inèdita. També era una noia de bon consell i per insistències d'ella va començar un curset a l'escola d'Arts i Oficis, on acudia cada vespre, de set a nou, en plegar de la col·locació que va buscar-se un cop acabat el període d'instrucció. Era un taller on ~~hi~~ feien varetes i peces perfilades d'acer, a la Bordeta, i hi anava directament des de la caserna amb en Jové, un altre soldat que hi treballava ja d'abans i que li proporcionà el lloc deixat vacant per un obrer que es jubilava.

Entre una cosa i altra ara tenia poc temps per veure la Lúdia, però els dissabtes al vespre acudia a esperar-la i passejaven fins a Montjuïc, en Daniel vestit de soldat, cordat fins dalt de tot des d'una vegada que un tinent li va cridar l'atenció sense massa amabilitat quan travessaven la plaça d'Espanya. Li havia costat una mica de donar entenent a la noia que aquells estudis li serien útils el dia de demà. "Avia passat ja el temps de la gent que treballaven d'esma, per inèrcia, sense preparació, i si alguna cosa li sabia greu era haver-se'n adonat tan tard.

- Ja m'agrada, que siguis ambiciós - feia ella -, però ens veiem tan poc...

Ell se sentia afalagat i li premiava el braç, satisfet del canvi que s'havia anat operant en la noia des que va convencer-la que les seves intencions eren serioses. Ara sempre hauria volgut estar amb ell i cada dia els costava més de separar-se, allargaven els comiats fins a l'últim moment, aturats a la cantonada del seu carrer on tothom ja devia saber que festejaven, àdhuc a casa seva, on pel restant mai no li havien dit res.

Algun diumenge encara sortien amb les amigues, però quan iniciava el segon any de mili la colla va desfer-se. La Maria Mercè també trobava xicot i l'altra, que devia cansar-se d'aguantar l'espelma, es va buscar companyes noves. Ells s'havien desacostumat d'anar al cine, on en Daniel, des que es llevava tan matí, sempre tenia son, s'adormia sobre l'espatlla de la seva promesa. Acudien a ballar en un local de sants i en sortir feien el vermut, ella descalça per reposar els peus i amb la cara més bruna que de costum sota la llum somorta d'algun bar bar de la carretera.

L'estiu següent va convencer-la d'anar a la platja i l'ensenyà de nedar com temps enrera havia fet amb la Teresina. Per primera vegada va poder contemplar el seu cos esplèndid cenyit per un banyador verd que ell mateix va comprar-li, però no li agradava la faldilleta que imposava la moral i que desfeia l'harmonia de la seva silueta. L'encisaven les seves cames àgils i fines, les cuixes arrodonides i dures i el bust orgullós que en sortir de l'aigua palpitava sota la tela humida que premia estretament el cos.

Incidentalment la tocava, però aquí els contactes tenien un altre valor, el sol, la sorra i l'aigua cremaven les impureses del desig i ella semblava resignar-se a la carícia ocasional que continuava sense tolerar quan eran a ciutat, vestits i ordinaris, disminuïts.

Ara la seva mare i els germans ja sabien que festejava i ella un diumenge fins s'avingué a acompanyar-lo a casa per tal de conèixer-los. A la mare li va agradar, li semblava una noia seriosa, però no trobà bé que es veiessin pel carrer, d'amagat dels pares.

- "S ella qui no vol que hi pugui ! - es defensà en Daniel.

Però aleshores la noia cedí i quan ja li faltaven pocs mesos perquè el llicenciessin va dir-li que els havia donat la notícia.

- Quina cara ha posat, en Tadeu ? - preguntà ell que continuava anomenant-lo com feia quan treballava a les seves ordres.

- Ha dit que quan et va conèixer no semblaves mal noi.

En Daniel va riure.

- Quin home més prudent ! Es clar, ja no m'ha vist més i des d'aleshores em puc haver espatllat.

La pujar-hi per primera vegada un dissabte al vespre, sense haver-los avisat que hi aniria, perquè, com va explicar a la Lúcia :

- No vull que preparin res. M'empipen aquestes visites protocolàries, amb la casa ben neta i uns dolços a punt.

- Però vestit així, has de venir ? De soldat...

- Quina importància té, això ? Ja ho saben, que faig la mili.

- Això sí...

El vell, que acabava d'arribar, era a la cuina rentant-se i després, sense cerimònies, sortí al menjador en samarreta i amb la tovallola a les mans. La vella era més convencional i va deixar-los un moment per treure's el davantal amb què els havia rebut. Obliga el seu home a posar-se una camisa i, a la fi, es van asseure tots entorn de la taula presidida per una ~~men~~ mena de peix de vidre de color blau. En Tadeu va dir :

- Porta una copeta, noia.

Va convidar-lo a fer una cigarreta de la seva petaca greixosa i

- Es seriós, doncs, això ?

- Naturalment, - afirma en Daniel.

No s'havia figurat que seria tan senzill i que fins i tot li estavien viarien la feina d'exposar els seus projectes i de demanar permís en regla per festejar amb la noia. L'home, potser forçat per la circumstància, es mostra més sociable que no solia ésser quan treballaven plegats i monologa una estona sobre les sorpreses que dona la vida.

- Es molt petit, el món. Ves qui m'havia de dir que tu... Diu que treballes en un taller, ara ?

- Sí, mentre acabo d'enllestir el servei. Després miraré de canviar. Només em paguen el mínim just i sé que puc guanyar més.

-Tot està molt malament - reflexiona el vell -. És clar que tu ets jove...

La vella, a la qual semblava haver caigut simpàtic perquè cada cop que la mirava li somreia amb les dues dents que li restaven, va dir :

- Ara que vosaltres, si voleu, no us haureu de preocupar pel pis. Aquí hi ha lloc per tots.

- No corri tant, mare ! - protesta la Lúcia.

El vell rondina per primera vegada :

- Per tu tot és bufar i fer ampolles...

En Daniel es va pensar que ho deia perquè el projecte no li agradava, però l'endemà la Lúcia va aclarir-li que quan ell fou fora renyà la seva muller.

- Mai no teniu espera, vosaltres - diu que va queixar-se -. Als homes no ens agrada que ens donin presses. Es com si ens posessin la corda al coll.

- Jo ho he dit a fi de bé - va defensar-se la dona.

- Hi ha temps de sobres de parlar-ne. Són ells que els han de fer, els projectes. Potser els interessara més anar a viure a casa d'en Daniel.

Però ell, després de veure el que s'esdevenia amb el seu germà, no havia comptat mai amb aquesta possibilitat. A casa s'hi quedaria la Neus. Potser soltera, perquè tot i que ara ja anava pels dinou anys, mai no se la veia amb cap noi i els pantalons no semblaven interessar-li. Només la preocupava la seva vida professional, cada cop més absorbent, fins a l'extrem que la meitat de dies ja eren les nou quarts de deu quan tornava del despatx. Això sí, hi trobava la seva compensació econòmica i ara guanyava gairebé tant com en Francesc i ell plegats. El més estrany era que a despit de la seva poca afició a freqüentar nois tingués tanta cura de la seva persona, sempre rentant-se, polint-se les ungles, canviant de vestit, comprant sabates, perdent hores a la perruqueia... Ja feia tant de temps que ho feia que tots s'hi havien

acostumat i va caldre que ella es quedés embarassada perquè els calgués la bena dels ulls. I a fe que el moment no podia ser més oportú!

Després d'haver-s'hi pensat durant tant de temps, en Francesc i la Coloma havien decidit fer un vaitot i es casaven aquell estiu. Gràcies a un company del noi, van poder llogar una habitació amb dret de cuina en una torreta del Guinardó on vivia una vella sola, per desgràcia una mica atropellada, cosa que feia presumir que la parella hauria de córrer més de quatre cops.

- Em sembla que feu un mal pensament - digué la mare quan se n'assabentà.

- Potser sí, però si som tan primmirats festejarem fins als quaranta anys - va replicar-li en Francesc, una mica irritat -. Ja hem esperat prou. Tu no trobes mai resbé...

- Si ho dic per vosaltres ! Una altra vegada callaré, no et preocupis.

- Més valdrà.

Tots dos es posaven nerviosos amb facilitat; la mare, que tornava a trobar-se malament sovint, s'havia anat recloent en una mena d'egoisme molt propi dels ~~mahanna~~ malalts i en Francesc, preocupat per la seva situació personal, no hi tenia paciència i en secret devia acusar-la de fer-li perdre els millors anys de la seva vida. La tensió esclatava sovint en retrets, només continguts pel record, que el noi no podia oblidar, d'aquells dies infantils, tan difícils, quan la mare no estalviava esforços per pujar la família. Això no el privava d'alegrar-se de deixar la llar i, amb les primeres deligències que precediren forçosament el matrimoni, fins retrobà el seu caràcter agradable d'antany i un humor que començava a perdre. Hi contribuï, encara, un canvi semblant en la mare, la qual, enveure que ara es tractava de quelcom definitiu, no volgué que fos dit que acceptava el casament amb reserves i fins va fer una visita a la torre del Guinardó per assegurar-se que al dormitori no hi faltava res i aconsellar la seva futura nora sobre una galeria i unes cortines amb que volia adornar la finestra amb el permís de la vella, tan amable i consentidora en tot que més semblava voler crear-se una família que posar rellogats a casa.

Del vestit de núvia se n'encarregà la Carmeta, així com del segon vestit, sastre, una peça objecte de moltes consultes ja abans de comprar la roba, una tarda que van sortir les dues consogres amb la Coloma i van estar-se remenant teles fins a quarts de vuit del vespre. En tornar la mare estava cansada, però va dir que donava aquelles hores per ben empleades perquè havien comprat una cosa preciosa. S'anava restablint un clima d'harmonia, per bé que el mèrit principal pertocava

a la Coloma, comprensiva i decidida a oblidar que si ella els hagués fet lloc a casa ja faria anys que serien marit i muller. Estava terriblement emocionada i això la feia encara més gençosa.

La Neus, doncs, va escollir un mal moment per quedar-se embarassada i aigualir-los en part la festa. Es clar que va fer tot el que va poder per amagar-ho i no fou culpa d'ella que la llevadora a la qual acudí fos una mica sapastre. Se n'havia anat dissabte a migdia per no tornar fins diumenge a la nit perquè, va dir, els del despatx feien una excursió a Montserrat. Ja n'havien fet d'altres, durant els darrers dos anys, i ningú no hi trobà res a dir. La mare fins ho trobava bé, perquè allò la distreia.

Diumenge, a les deu, quan ja començaven a estranyar-se que no hagués tornat, la Carmeta va picar-los des de la porta del carrer.

- Demanen en Daniel al telèfon - féu quan en ~~Daniel~~ Francesc s'abocà per damunt la barana

- Daniel - cridà el noi -. Al telèfon !

- Jo ? - va estranyar-se ell -. Qui deu ser ?

- Ves-hi i ho sabràs.

Va sortir corrent, una mica enquimerat, pensant que potser a la Lúdia li havia passat alguna cosa, però era la seva germana. La veu semblava terriblement llunyana i molt dèbil, com si a ella li costés de parlar.

- Vine a buscar-me - va dir.

- On ets ? Què passa, Neus ?

- Vine, de pressa - repetí ella -. Tinc por...

- Por ? - i el cor li saltà dintre el pit -. On ets ? - preguntà de nou.

La noia va donar-li l'adreça, a Pedralbes, i afegí :

- No digues res a la mare... Ja t'ho contaré...

Va penjar i sortí del cosidor on hi havia el telèfon. La família seia a taula, però en sentir-lo la Carmeta s'aixecà.

- Et veig molt sol·licitat, Daniel - li somrigué.

- No. Era... - barbotejà, va aturar-se i féu - Gràcies, eh ?

Saltà tres escales de quatre en quatre, travessà el carrer i pujà al pis com si el perseguissin, va ficar-se directament al dormitori on recollí el gec i, sense entrar al menjador, va cridar :

- Ja torno !

Ja era al carrer quan se li acudí que ara la mare i en Francesc tindrien dos motius d'angúnia, la tardança de la Neus i el misteri del seu capteniment, però més l'enquimerava aquella crida de la seva germana que semblava trobar-se en perill en algun lloc de Pedralbes. Com

hi devia haver anat a parar ?

Li calgué arribar-se fins a la cantonada de Rosselló abans de trobar un taxi que vint minuts després el dipositava davant una torre propera a l'avinguda Pearson. Darrera el jardí es dreçava l'edifici, tan fosc i aparentment abandonat que, un moment, sobretot en veure que la reixa exterior era tancada, va preguntar-se si no s'equivocava. Pitjà el timbre, urgentment i sense resultat, i aleshores féu la volta pel carrer de sota. Una finestra del primer pis deixava escapar un raig de llum per una esclatxa del finestró mal ajustat i en algun lloc del jardí, entre la cleda que perllongava la paret baixa i la casa, brillava un clapa d'aigua.

Sense pensar-s'hi dues vegades, escalà una pilastra i va deixar-se caure a l'altra banda, sobre la grava que espetegà quan avançava cap als tres graons que menaven al replanet on s'emmarcava la porta. Quan anava a trucar va adonar-se que era ajustada i l'empenyí, però darrera hi havia alguna cosa que la trabava. Pressionà una mica més i s'esmunyí a l'interior, on li va càldre encendre un llumí per esbrinar la naturalesa de l'obstacle.

Era la seva germana.

Cerca ràpidament l'interruptor i va agenollar-se prop d'ella, angoixat en adonar-se de la pal·lidesa del seu rostre. Sota les bragues que deixava veure la camisola curta i arregussada per la caiguda, un gran tou de cotó i de gases xopes de sang li engrossia el pubis i tot l'entrecoix.

- Neus... - mormolà.

Va donar-li uns copets a la cara, li fregà els polsos, i ella obrí els ulls, lentament, indecisa, com si les parpelles li pesessin massa.

- Neus, què t'han fet ?...

Però no esperà resposta. Va córrer casa ~~mandam~~ endins, a l'atzar, encenent llums, i en un moblet de la sala d'estar, totalment groga, descobrí unes ampolles de licor, copes. Tornà prop de la noia amb el conyac i li'n féu beure un glop després d'haver-la incorporada contra la seva espatlla. Les galtes va semblar que recobraven una mica de color, però el cos es deixava anar amb lassitud, sense força.

- On tens la roba ? - va preguntar-li.

Ella assenyalà cap a l'interior, sense precisió, i en Daniel li va fer beure un altre glop de conyac.

- T'ho portaré; així no pots sortir...

La Neus va subjectar-li la mà, dèbilment, i la veu pastosa barbotejà :

- Tinc una hemorràgia...

- Avisarem el metge i et portaré a casa - féu ell.

- No... la mare...

Ell ja no l'escoltava i tornà cap a la saleta on havia vist un telèfon. Estava tan nerviós que va equivocar dues vegades la xifra abans de poder posar-se en contacte amb el doctor Bosch que, per sort, era a casa.

- Doctor, sóc Bastida, en Daniel Bastida... Hauria de passar urgentment pel carrer de Banyoles, la Neus està molt malament...

- Què té ?

- No ho sé, una hemorràgia. Ara la porto a casa. No s'entretengui - i penja abans no tingués temps de fer-li més preguntes.

Va trobar l'habitació, a la banda de darrera, on des de fora havia vist la llum, i recollí el vestit, les mitges, les sabates, el viso, el portamonedes i l'abric d'entretemps de la Neus. Ho embolicà tot dins del vestit per tal de fer-ne un paquet i sortí de nou al rebedor. Sabia que no acabaria mai si la feia vestir i s'acontentà amb fer-li passar els braços per les mànigues de l'abric que després cordà sobre la camisola.

- Anem. Fora tinc un taxi.

Però en ajudar-la a aixecar-se va veure la taca de sang que embrutava els rajols i va comprendre que també emporcaria el seient del cotxe.

- No hi ha més gasa, o cotó fluix ?

- Al bany - mormolà ella.

Va carregar-se-la en braços, deixant que l'abric pengés per darrera, i la féu seure sobre el bidet, amb les cames cap enfora, mentre ella repenjava l'esquena i la nuca contra la paret. En una farmaciola hi havia un paquet de cotó fluix i, després de netejar-la, va ~~hambonar~~ tatxonar-lo contra el sexe d'on sortia un tubet de goma que no s'atreví a tocar. Com que no podia tornar a posar-li les bragues, massa xopes, esquinça una tovallola que féu passar entre les cames abans de subjectar-la a la cintura amb la seva corretja. Ella es deixà fer sense una paraula, esguardant-lo fitament amb els seus ulls tèrbols.

- Podràs caminar ?

- Sí.

Va posar-li les sabates i un moment després, amb el paquet de la roba sota l'aixella i l'altre braç entorn de la cintura de la noia, van davallar els graons i travessaren el breu jardí fins a la reixa, on només li va caldre obrir el pany que per dins no necessitava clau.

- Puja - indicà prop del taxi.

El xofer no s'havia mogut de darrera el volant i els mirava amb

curiositat, però no va dir res ni quan ell féu :

-Vagi tan de pressa com pugui.

Va passar el braç per l'espatlla de la seva germana i li va fer reposar el cap contra seu mentre amb l'altra mà li tancava els plecs de l'abric que s'havien obert sobre les cuixes.

- Daniel...- digué ella -. No vull que ho sàpiguin.

- No diguis res. L'únic que interessa és tallar l'hemorràgia.

Ella s'empassà la saliva amb un petit soroll de gargamella i mormolà :

- M'he fet perdre una criatura...

- No digues res - insistí ell -. Ja ho explicaràs al metge.

Van trobar-lo a casa, on els esperava intrigat amb la mare i en Francesc que no s'aguantaven de nerviosos. En veure'ls, la dona esclafí el plor :

- "ena !...

Ell explicà al doctor Bosch :

- S'ha fet fer un avortament i no deu haver anat bé.

- Qui l'hi ha fet ? - fou la seva primera pregunta.

- No ho sé. No he volgut preguntar-li res.

- Es que això és molt delicat, noi... El meu deure...

- Doctor, si us plau... s'està escolant...

Però l'home ja s'inclinava ^{davant} ~~sobre~~ la Meus i ell va fer sortir la mare que s'havia deixat ^{caure} sobre una cadira en sentir allò de l'avortament.

- Déu meu, Déu meu... - feia, tan pàl·lida com la noia -. Si se'ns mor...

- No cridis el mal temps, mare.

En Francesc, que s'havia quedat a l'habitació, sortí amb els llavis que li tremolaven.

- Diu que no es pot fer responsable - balbucejà -. Es veu que no l'han netejada prou bé, que queda un tros de placenta...

El metge venia darrera, amb les mans brutes de sang, però la mare no el deixà parlar. Va agafar-se-li al braç i amb la llengua enganxada anà gemegant :

- Doctor... doctor... Estalviï'm aquesta vergonya...

- Jo no sóc un tocòleg, ni un ginecòleg - es defensava el metge.

- Doctor...

Les llagrimes li queien sobre la mànega de l'home que continuava amb les mans aixecades al seu davant. No el deixava anar, suplicant amb la veu trencada, a punt d'agenollar-se-li als peus. En Daniel se sentí revoltat.

- Mare !- cridà.

Però el doctor, entre exasperat i compadit, ja cedia. Potser no creia que la noia corregués tant de perill com deia i després en Daniel arribà a pensar si no havia exagerat per donar-los una lliçó, per donar-la sobretot a la Neus que no havia tornat a perdre el coneixement i els sentia des del llit. Fos com fos, als dos minuts ja corrien tots, ell a casa del metge que necessitava uns instruments, en Francesc a la farmàcia a comprar uns hemostàtics de trombocitina, argotina, gases i ootó. També els va caldre procurar-se gel que després el doctor col·locà en una bossa sobre el baix ventre per tal que ajudés l'efecte vasoconstrictor dels fàrmacs.

La quedar-se prop de la pacient fins a les dotze, quan en Daniel va haver de tornar a sortir a buscar una solució fisiològica que el doctor Bosch injectà intravenosament a la noia, encara molt blanca i totalment immòbil com li havia ordenat.

Aquell vespre no preguntà res, però l'endemà va voler saber qui era la llevadora que l'havia abortada i s'enfadà quan la noia va negar-se a dir-ho.

- Però no veus que és un perill, que si tu te n'has salvat d'altres s'hi poden quedar? Es criminal, aquest silenci!

Ella persistí en el seu mutisme i tampoc no s'avingué a dir-los el nom del seu seductor quan en Francesc i en Daniel l'exigiren gairebé amb amenaces. No el confessà fins més endavant, quan ja estava totalment refeta i, a punt de poder tornar al despatx, declarà que deixava la feina. Aleshores ho explicà tot. Ell i en Francesc ja havien intentat d'esbrinar-ho a partir de la torre on l'anà a recollir, però va resultar que pertanyia a una dona que en aquell moment era a l'estranger. No van poder fer un pas més enllà.

- És el senyor Sariola - digué -, el cap comercial de la firma. No el vull veure més.

Ell li havia cercat la llevadora a través d'un amic i després va dur-la a la torre perquè pogués reposar un dia sencer com la dona havia aconsellat, però no li fou possible de quedar-se a fer-li companyia tot el diumenge, tenia un compromís; al capdavant era casat i afillat... Ella, en veure que perdia, va espantar-se, però no gosava telefonar-li i ho va anar ajornant amb l'esperança que la petita hemorràgia cessaria. A mitja tarda va perdre el coneixement uns instants més que res d'angúnia, va dir, i en refer-se es decidí a trucar a casa seva, però no hi era, i a les vuit, quan picà per segona vegada, continuava absent. Ho intentà de nou prop d'un quart de deu i, en veure que no li contestaven, va perdre la serenitat i discà el número de

la Carmeta. Aleshores ja se sentia molt dèbil i només va tenir temps d'arribar fins a la porta i obrir-la abans de desmaiarse definitivament.

En Daniel, que s'ensumava una història més complicada, comentà amb falsa innocència :

- Es va exposar molt, portant-te a la seva torre...
- No ho és, d'ell. Es d'una parenta de la seva dona que viatja sovint per l'estranger i els deixa sempre les claus.
- Bé... I ara què hem de fer, segons tu ? Aquest individu es mereix una lliçó. Tu encara ets menor...

La mare, però, estava esfereïda davant la possibilitat d'una acció que convertiria l'afer en una cosa del domini públic i va contenir-los quan en Francesc parlà d'una denúncia i en Daniel de fer-li una cara nova.

- Ja hem tingut prou desgràcia - va dir -. El mal ja no té remei.

"a noia era del mateix parer i fins mormolà :

- Sóc jo qui s'havia de saber guardar... No em feu avergonyir més.

Va escriure a la firma una carta impersonal anunciant que es veia obligada a deixar la feina per motius de salut i poc després, el mateix dia de les noces del seu germà gran, arribà un taló amb una carta en la qual la casa, sense aparentar estranyar-se de la seva decisió, li desitjava un ràpid restabliment. Després va rebre una altra lletra, més personal, però ella va limitar-se a llegir-la i, sense comunicar-la a ningú, l'esquinçà. Si l'home tingué més insistències, mai no ho van saber. Però en Daniel no ho creia, car pel que semblava s'havien discutit de valent quan ell la deixà sola a la torre.

Al cap d'una quinzena, quan en Francesc acabava de tornar d'un curt viatge de noces pel Nord i ja era instal·lat a la torre del Guinardó, va col·locar-se al despatx d'una petita cadena de restaurants, on devia fer més bòndat, potser escarmentada, ja que, com observà en Daniel, semblava haver perdut la seva fal·lera de vestits i pentinats, no es pintava tant i disposava de menys diners.

- Ben mirat estàvem cecs - va dir un dia a la Lúdia, l'única persona a la qual es confià -. No diré que alguna vegada no em vingués un mal pensament - afegí - però es veu que l'allunyava sense ni adonar-me'n. Una noia educada a les monges i, a més, la meva germana... - acabà puerilment.

- Feia temps que durava, doncs ?

- Sí, des que va passar a fer de secretària d'aquest Sariola, ha dit. Una criatura...

Se'n sentia ferit i aquella desgràcia li feia oblidar totes les

discussions tingudes amb la noia, el seu tarannà tan diferent del seu i del d'en Francesc, el seu egoisme. "avia tingut la mala sort d'ensopegar-se amb un aprofitat, amb un poca vergonya... Per contrast estimava encara més la contenció de la Lúdia que no sols no havia volgut cedir a les temptacions d'un ambient poc favorable sinó que continuava mostrant-se totalment honesta amb ell, si bé ara ja es deixava besar alguna vegada.

- De hoies com tu, no en corren - li deia.

- Més que no et penses. El que passa és que vosaltres, els homes, no més veieu les altres.

- Potser és això.

També ell observava una vida contínuent, ara. Es cert que no li quedava gaire temps per altres menes de freqüentacions entre l'escola a la qual continuava assistint i el treball del taller de la Bordeta on va quedar-se quan el llicenciaren i que abandonà dos mesos després a conseqüència d'haver plantejat unes reclamacions de plus que no foren ateses perquè l'empresari servava la ficció que continuava essent un obrer temporal. En Jove, que era un gran noi, es solidaritzà amb ell i, per protestar, alentiren el treball. En saber-ho, la Lúdia ho trobà malament.

- Això sí que és pensar amb els peus. No volies buscar una altra cosa ? Doncs no sé quines ganes de moure soroll...

- Noia, si ara penses així, no sé com series si tinguessis un negoci. A tu et sembla que hi ha dret, per començar, que et puguin tenir un any sencer com eventual ? Et poden despatxar sempre que els convingui.

No van fer, i a en Jové li van obrir un expedient, però el xicot també se'n va anar i tots dos acudiren a cercar feina a la "Ramsa", on van dir-los que ja els avisarien.

- Un be negre ! - exclama en Jové en sortir -. Aquests són dels que prenen informes.

Els havien demanat noms i adreces de les cases on havien treballat anteriorment i tots dos estaven convençuts que el senyor Joliva, l'amo dels tallers de la Bordeta, miraria de perjudicar-los, però no hi van acudir o l'home opinava que a la "Ramsa" ja s'apanyarien, el cas és que al cap de quinze dies van avisar-los a tots dos, feren una prova i, a començament de més, ingressaren a la casa, una empresa de construccions metàl·liques que ocupava unes quantes naus al carrer de Rujades.

- La Lúdia va dir :

- A veure com anirà, aquesta vegada. Hem de recollir diners. Encara

que ens quedem a viure a casa, l'habitació la vull nova i sempre m'han de comprar altres coses.

Ara cada diumenge dinaven plegats, una setmana a casa d'en Daniel i l'altra a casa de la Lúdia, i després se n'anaven a passeig per no gastar. Es passaven la tarda a Montjuïc o pel parc, i ell sovint la feia mig enfadar quan li deia :

- Camina davant.
- No hi tornem - protestava la noia.

Però a ell li agradava de veure-la, de poder abraçar tota la seva persona amb un sol cop d'ull, i després l'enllaçava per la cintura i la premia contra seu mentre feia :

- T'hauria d'agradar, que et trobi tan bonica.
- Però donem un espectacle. Cridem l'atenció.
- I què ?
- Sempre fas coses diferents dels altres, tu.

Ell, de vegades s'hi molestava :

- I tu sempre rondines. Si em trobes tan diferent, no sé com em pots estimar.

Però l'estimava, i sentia tanta impaciència com ell per consumir llur amor, ho va veure un dia d'aquell hivern, un vespre que els va sorprendre la pluja quan travessaven per darrera el Poble Espanyol i van refugiar-se entre la verdura on les gotes, lentes i grosses, encara no penetraven. Al cap d'un moment ell esva treure la gavardina i tots dos se la passaren per damunt del cap amb la intenció d'emprendre una correguda, però els va fer tanta gràcia trobar-se empresonats sota la tela que van esclafir la rialla i tot seguit es trobaren besant-se, la noia més lliure i més fervorosa que de costum. Tenia uns llavis càlids que contrastaven amb l'ambient i la seva pell feia olor d'aigua i de fulles, de bosc. Enlla se sentien passos precipitats de parelles que corrien, xiscles alegres i el lleu tamborineig del goteig que els aïllava. Sense adonar-se'n, en Daniel avançava les mans cap als seus pits.

- No... - mormolà ella.

Però el noi va enfonsar la cara en l'inici de les sines i va besar-les-hi mentre ella li agafava el cap, sense separar-lo, amb un gest irressolut que a ell acabà d'enardir-lo.

- Lúdia...
- No, Daniel, no està bé...
- Però jo t'estimo.
- I jo, Daniel.

La gavardina va relliscar quan l'abraçà amb totes durs mans per

darrera el coll i ^{ella} es rebrega contra seu, però després va dominar-se i se'n separà amb un gest brusc mentre suplicava :

- Anem, Daniel, anem...

Va ordenar-se la roba i el precedí cap al camí humitejat per la pluja, indiferent a les gotes que li rentaven la cara. En arribar baix, va dir-li :

- D'aquí en endavant , baixarem abans de fer-se fosc -. I aleshores sospirà - Ja voldria que fóssim casats...

Ho havia dit espontàniament, sense reflexionar, i va tapar-se la boca, com avergonyida. Però ell corroborava :

- Jo també.

Encara no se li havia apaivagat l'estirada de la sang i tot ell es dalejava per una abraçada íntima, completa. Unes imatges eròtiques li travessaren el cervell i, sense voler-ho, evocà aquells vespres passats amb la Soledat i la Cornèlia i tot seguit s'imaginà com seria l'amor amb la Lúdia, inexperta i púdica.

-Si hem de continuar massa temps així, em tornaré boig - féu.

- Ja no serà llarg, ara - mirà de conhortar-lo ella.

Parlaven de casar-se la primavera següent, la noia ja feia temps que mostrava una instintiva ~~manera~~ tendència a arrossegar-lo cap als aparadors de les cases de mobles, s'il·lusionava explicant com li agradaria de tenir el ~~manera~~ dormitori, i ell digué a la seva mare que l'anés a demanar oficialment, cosa que encara no havia fet, perquè sempre trobava una excusa o altra per ajornar-ho. Aleshores, però, inesperadament, van renyir.

Es preparava una vaga de tramvies, la segona que hi hauria a la ciutat, i en Vallofreda, un company de treball, li va lliurar un paquet d'impressos perquè els repartís. Se'ls va endur a casa, amagats dintre la camisa ben cordada i, el dissabte, ja de nit, els anà tirant a les entrades sense porteria. No estava acostumat a fer-ho i el cor, petit, li batejava com si se li hagués d'ecapar, però acabà la tasca sense contratemps i, a un quart de nou, va presentar-se a cercar la Lúdia amb el darrer fullet que reservava per en Tadeu. L'home, que ja havia tornat, se'l mira, el llegí per damunt i digué :

- "a n'havia sentit parlar. Faré com tothom, jo.

La Lúdia preguntà :

-Que és ?

Un moment abans havia dit que ja era massa tard perquè anessin a fer una volta, però aleshores, en acabar de reseguir el paper, va repensar-se i proposà :

- Potser sí que sortíssim una ~~manera~~ estona...

Ja al carrer, van fer uns passos en silenci, fins a la carretera, on la noia, sense mirar-lo, comentà :

- De manera que per això no has vingut fins ara... N'has repartit, oi?

- Per què ho dius ?

- A la fàbrica també n'hi havia que en tenien.

Ell no va voler negar-ho i, amb naturalitat, contestà :

- Algú o altre ho ha de fer.

La Lúcia va mirar-se'l sobtadament airada :

- I per què tu ? Oi que n'hi ha molts que se n'han rentat les mans ?

- No ho sé. Potser sí.

- No has pensat que et podia passar si la policia t'arrepiegava ?

- No m'ha arrepiegat.

- Ho farà un dia o altre. I no ho vull, ho sents ?

- Si crides tant - li féu remarcar ell -, potser em detindran ara mateix.

Ella abaixa porugament la veu i fità cap a una i altra banda, però ningú no semblava mirar-los.

- No m'agraden, els embolics, ja t'ho he dit més d'una vegada. Si els altres mouen soroll, que el moguin...

Ell s'aturà.

- I jo, on et penses que visc ? - se li acudí -. Aquí o en un desert?

- Quan ho faci tothom, no hi tindrè res a dir - s'obstinà la noia.

- Si hem d'esperar que ho faci tothom, no farem mai res. N'hi ha massa, que et surten amb aquesta excusa.

- Però a tu què se te'n dona que els tramvies vagin plens o buits ?

- Res. No són els tramvies. Però d'una manera o altra s'ha de començar.

- No ens entendrem - va fer ella.

- Si t'ho prens així, no.

Es van anar discutint fins a la plaça d'Espanya i tombaren cap al carrer de Tarragona, hostils, profundament ofesos l'un amb l'altre. Dos animals sortien d'un estable que feia fortor de femta i van aturar-se a deixar-los passar. En Daniel va encendre una cigarreta.

- De vegades - va proseguir ella quan ja tornaven a caminar - sembla que t'interessa més tot això altre que jo.

Ell va revoltar-se :

- què he fet, fins ara ? M'has vist posar mai en res ? Perquè dues vegades he defensat els meus drets, individualment... Collons, és empenyador que cada cop que moc un peu o una cama tu n'hagis de fer una història !

- Qui crida, ara ? - li féu observar ella.

- Es que faries perdre la paciència a un sant ! No t'hi has de ficar,

en aquestes coses !

- Doncs en què m'he de ficar ? també tu ets d'aquests que pensen que la dona a casa i a callar ? Bo és saber-ho a temps.

- Al contrari, la dona a ajudar, a fer costat al marit... - Va aturar-se en sec, com si fins aleshores no sentís la darrera frase que la noia havia pronunciat -. Què vols dir amb això que és bo de saber-ho a temps ?

- No res.

- Apa, parla clar, dona ! què vols dir ?

- Doncs això, que costa molt poc de dir que m'estimes. En el fons, no tens cap consideració per mi.

- I tu ? Quina tens, tu ? què vols, un be que digui sempre amèn ? - Esbufegà -. No t'he respectat sempre ? Doncs per què no em respectes tu a mi ? Jo m'avergonyiria de no estar al costat dels companys, com tu de dormir amb mi abans de casar-nos...

- Es ~~molt~~ diferent.

- Sí que ho és. Però no com tu et penses. I si no ho vols entendre, pitjor per per tots dos. No s'hi pot parlar, amb tu.

- Ho vols així ? - feu ella.

- Ets tu qui ho vol així.

- Com et sembli - digué la Lúdia, i continuà caminant, com si ell no hi fos. A mig carrer, se li girà sense aturar-se -. No cal que m'acompanyis, sé el camí tota sola.

- Que et bombin, doncs ! - cridà ell, tancant els punys i mirant a terra, com si cerqués un roc per tirar-l'hi. Però no n'havia cap.

Aquell vespre no va sopar i l'endemà, en aixecar-se, encara se sentia enrabiada. Per no quedar-se a casa, va sortir amb la intenció de fer una bona caminada, fins al moll, però no va arribar-hi perquè en passar per la plaça de Catalunya va torbar-se amb la Cornèlia i la Maite, l'altra noia que vivia amb ella i la Soledat, que el convenceren d'acompanyar-les al cine, on anaven. Com que havia passat una nit agitada, va adormir-se i fins i tot roncà una mica, com si encara fos a la mili i acabés de sortir de guàrdia. Elles van queixar-se i, per compensar-les, impulsivament, les convidà a dinar.

Van ficar-se en un petit restaurant del carrer Balmes, d'on picà la Carmeta perquè avisés la mare i, mentre menjaven, elles van explicar-li que s'havien ~~enfadat~~ discutit amb la Soledat i que ara ja no vivien plegades. Ell es pensava que devia ser una qüestió d'homes, però de fet tot havia vingut ~~per~~ per una ridícula enrabiada a propòsit d'unes mitges. Ara, a elles mateixes els feia riure. Al capdavall, sempre es deixaven peces de roba i ~~enfadat~~ una o

altra l'havia de fer malbé, com va dir la Maite.

A les cinc tenia un compromís i també la Cornèlia parla d'una festa a casa d'una companya de treball, però quan van quedar-se sols i ell digué que era una llàstima, la noia contestà :

- Ningú no m'obliga a anar-hi. Seran prou per divertir-se.

Van agafar doncs un taxi cap al pis, però abans el feren aturar davant una licoreria on en Daniel comprà una ampolla de conyac. Se sentia febrós, revoltat contra tot, i tenia ganes d'emborratxar-se i de fer algun disbarat. A mitja tarda la Cornèlia ja ho sabia tot de la renyina i de les seves il·lusions destrossades, però no estava en situació de compadir-lo perquè havia begut tant com ell i només pensava a proposar-li maneres de fer l'amor. A les vuit van dutxar-se tots dos per tal d'aciarir-se una mica els pensaments i després van quedar-se sobre el plat mateix, embolicats amb dues grans tovalloles de bany mentre iniciaven una sessió a la jogueta que es perllongà fins a les nou.

Dilluns, en Daniel estava refredat i va quedar-se al llit on restà fins dimecres amb una mica de febre. Era tan poca, que ordinàriament hauria anat a treballar, però ara tant li feia tot. Va adonar-se que passava per una crisi, potser la més greu de la seva vida encara jove, partit com es trobava entre la seva necessitat de la Lídia i la seva condició d'obrer conscient, com la qualificava ell, que l'aconsellava de prendre posicions que cada dia es traduïrien més i més en una acció pràctica. El cor li feia mal en comprendre que poder es veuria obligat a renunciar a la noia, la qual no donà senyals de vida mentre ell era al llit. No ignorava que era obstinada, amb una gran força de voluntat, però d'altra banda sabia que la seva amor era sincera i ardent i li costava de creure que aquells mots bescanviats en un moment d'ira fossin definitius.

Dijous i divendres va continuar sense saber-ne res i el dissabte, en plegar del treball amb la setmanada més ~~magnífica~~ migrada que de costum perquè havia negligit d'avisar que estava malalt i li van descomptar els tres dies de festa, decidí prendre la iniciativa de la reconciliació. Li costava, sí, perquè estava convençut que tenia raó, que ella el feia víctima d'una injustícia, però també es deia que aquesta mena d'amors propis era desplaçada entre dues persones que s'estimaven com ells.

La decisió, però, no el sostingué fins al final i, quan ja era al carrer de casa seva, una revifalla d'orgull l'obligà a retrocedir. Se li havia acudit que la noia era ~~menuda~~ capaç d'interpretar la seva tornada com una confessió de derrota. Esperaria, doncs.

Dilluns ja no va poder més. Per primer cop des que hi havia assistit, va fer festa a l'escola i acudí a casa seva. Al pis, però, no hi havia ningú, ni la mare, i va baixar a esperar-la a l'entrada, on va tenir temps de fumar dues cigarretes seguides abans de veure-la. Estava tan nerviós que fins les mans li tremolaven una mica.

- Hola - va dir.

Ella no va somriure.

- Mas tornat, doncs...

- Ja ho veus.

I van quedar-se l'un davant de l'altre, immòbils, sense saber què dir-se. "a volia tant com abans, però tot d'una la sentia llunyana, inabastable. Potser precisament perquè no havia somrigut, perquè no semblava alegrar-se de veure'l. Un somris ho hauria fet tot més fàcil. Va tenir la impressió que podia passar-se la vida renyint-hi i reconciliant-s'hi, que sempre ensopegarien amb malentesos i caurien en errors com aquells dos que ja havien tingut, el primer aleshores que anaren al cine quan encara no es coneixien gaire...

- No podem continuar, així... - va reflexionar en veu alta.

- Em vas ferir molt, l'altre dia - digué ella.

- Ja ho sé, ens vam ferir tots dos. No t'havia d'haver dit el que et vaig dir en separar-nos, però si tu fossis més comprensiva...

Ella replicà :

- No puc viure sempre amb l'ai al cor.

En Daniel va reprimir la seva impaciència :

- Hi vivim sempre. Hi viu tothom. Podem prendre mal en qualsevol moment, al taller, pel carrer...

La noia movia el cap d'una banda a l'altra, lentament i pertinaç.

- No, Daniel, ja saps que no és això. Si vols que tornem a anar junts m'has de prometre...

- Només et puc prometre que t'estimo - la va interrompre ell -. No podria estimar-te si...si em disminuïssis.

La Lúcia va fer un pas de costat, com si intentés de proseguir cap a les escales, i ell la subjectà.

- Lúcia... No pot ser... Si sabessis quina setmana he passat !

- I jo ? - digué ella -. No he fet més que plorar. Però més m'estimo plorar ara que després.

Ell va deixar caure el braç, vençut. La noia proseguí :

- Jo el meu home el vull per a mi, ja t'ho he dit alguna vegada, no per als altres.

- I et sembla que així ho seria, de teu ? - va preguntar-li amb amargor.

- No ho sé. Si no vols, no.

- Si no vull ! - Tornà a alçar el braç, la sacsejà - . No veus que en cara és pitjor perdre-ho tot per por ? Però com ets, Lídia, com ets ?

- Ho saps des del principi.

- I no et diu res que t'estimi, que ara hagi tornat a fer el primer pas, que hagi vingut a demanar-te... a suplicar-te... - la veu se li mig trencà i li va caldre fer un esforç per dominar-la -. Ens estimem, Lídia, e ns haviem de casar, jo et vull amb mi...

- Ja saps com - digué ella.

Va redreçar-se imperceptiblement mentre una mena de llengua àcida i sòlida li recorria la boca de l'estómac i se li enfilava pel pit, cap a la gorja resseca.

- Està bé, Lídia... - S'empassà la saliva, gairebé ennuogat per la intensitat de la seva emoció -. Potser t'estimaré molt de temps, potser...

No podia acabar. 'a tallar-se i, sobtadament, féu mitja volta i abandonà l'entfada. Gairebé corria, però a mig carrer s'aturà amb la mateixa brusquedat i va girar-se amb una esperança folla. Si ella hagués estat a la porta, mirant-lo, encara hauria ~~mm~~ retrocedit per suplicar-la de bell nou, tal vegada hauria cedit... Però no hi era. El llindar es retallava solitari sota la llum del fanal de l'altra banda, indiferent i polsós. Ella ja devia enfil·lar-se per les escales.

Abaixà el cap, i a tyt, proseguí en direcció a la carretera.

La preocupació social

De gran, en Daniel ja no nauria sabut dir en quin moment ~~prenent~~ determinat començà a interessar-se per la problemàtica social, segons l'expressió que no havia de sentir fins molt després. De molt jòvenet havia pogut adonar-se que vivia en un món dividit i que l'ambient de la seva llar, on la seva ~~mamamamamamamamamamam~~ mare havia intentat de mantenir un caliu de catalanitat que li llegà el marit, no corresponia al clima de fora, però li caldria posar-se a treballar per veure bé que a la divisió primera entre vencedors i vençuts s'afegia la de posseïdors i desposseïts, entrellucada ja per la misèria del viure familiar. Potser tot era el mateix, potser ho havia estat des de sempre i ell només recomençava una experiència incansablement repetida i que, des que el món era món, havia suscitat revoltes i guerres cada cop que a un nivell o altre l'home humil s'havia fet conscient de la seva vida de pària. Si més no, aquest era el parer d'en Miquel, l'home de la Roser, el qual parlava de Crist i d'espartac en termes semblants, com d'una mena de precursors del comunisme llibertari que un estol de pensadors i de revolucionaris havia sistematitzat en temps recents. Ell no h^a va veure mai clar i pel restant li costava d'orientar-se entre aquella selva de noms, Godwin, Proudhon, Bakunin, Kropotkin, Reclus, Malatesta, Landauer, Mella, i tants d'altres que el xicot citava amb ^{la} seguretat d'un habitual, conferint-los una eureola d'honestedat que negava als pensadors marxistes, partidaris de la dictadura del proletariat.

- Nosaltres som contraris a tot govern - deia, - però això no vol dir que siguem partidaris del desordre. Volem precisament un ordre harmònic, natural, lliure, sense imposicions de l'estat.

- Però algú o altre ha de manar - contestava ell -. Bé hi ha d'haver una organització...

- És clar. Tot d'organitzacions lliurement convingudes que es van integrant en organitzacions superiors, més extenses. Les comunes o municipis, per exemple, en federacions de caràcter comarcal o provincial, i aquestes en d'altres de nacionals que a la seva vegada es reuneixen en una federació mundial. Però fixa't que sempre es parteix de la base, no d'una organització imposada des de dalt. L'anarquisme - definia - és el govern del poble pel poble.

- I no és una cosa així la que ja es fa ara quan es vota? - va dir ell.
als països democràtics...

- No, perquè hi ha els partits polítics que representen els interessos de la classe capitalista i desvirtuen la voluntat dels treballadors. El que cal, com va dir Proudhon, és una revolució que absorbeixi l'estat en la societat. Un anarquista no accepta el joc dels partits polítics.

- Durant la guerra, però - va dir-li ell més endavant, quan ja havia tingut ocasió de parlar amb d'altres d'aquestes coses -, bé hi van participar, en el govern. La Fai va actuar com un partit polític més.

En Miquel va assentir lentament, una mica remot, com si rememorés en detall aquella col·laboració governamental imposada per la falta de resposta de les organitzacions anarquistes exteriors en un moment que la Confederació s'hauria pogut apoderar de tota la terra catalana i del llevant peninsular.

- Els marxistes i els republicans, - explicà - s'havien unit contra nosaltres i sabotejaven el nostre esforç de guerra. Aquí et penses que anaven a parar les armes, els diners i el menjar? No pas als nostres homes. Hi havia una actitud discriminatòria que ens va obligar a polititzar-nos... I així i tot, no et pensis, n'hi havia molts que eren partidaris de no comprometre el nostre moviment. Però les circumstàncies van manar.

Hi veia una contradicció. Les circumstàncies manarien sempre, perquè els homes comen Miquel vivien una mica fora de la realitat, convençuts que n'hi ha prou amb desitjar per obtenir. Però la naturalesa humana no era com ell la imaginava. L'obrer era un home de carn i ossos sotmès a les mateixes temptacions que els altres mortals, a l'afany de riquesa, de poder, de prestigi... En el fons, fins es mostrava una mica menyspreatiu d'idil·líques igualtats. No en tenia ell un bon exemple en les persones d'en Castell gran i d'en Sabadell que en la defensa de llur petit negoci desplegaven una energia que havien retirat de la causa dels treballadors, de la qual es desantien enduts per llur afany d'ésser amos, de canviar de condició social?

- Estan corromputs per l'ambient en que vivim - va dir-li en Miquel -. El capitalisme burgès no sols provoca injustícies i misèria, sinó que contamina i ~~damnan~~ destrueix la voluntat de l'obrer. Sobretot en èpoques com l'actual. El pobre d'esperit s'ajup i el que té una mica d'iniciativa o d'ambició es solidaritza amb els poders constituïts si no té prou consciència de classe per exposar-se a una lluita clandestina.

- Vols dir que hi ha de veritat algun moviment, ara? - inquirí ell.

- En acabar-se la guerra van quedar petits grups, sempre en queden...

Hi ha cel·lules comunistes que mai no han deixat de funcionar. Nosaltres, per desgràcia, des l'acabament de la guerra mundial ens hem escindit en dues tendències, la dels partidaris d'una col·laboració política que van imposar les necessitats pràctiques de la lluita i la dels qui volen retornar a una actitud anterior... En conjunt hem rebut més ~~manm~~ que ells degut a qüestions d'organització i a la falta de diners. Els marxistes sempre poden comptar amb l'or de Rússia. Un or que també és ~~manmmanm~~ nostre, de tots nosaltres, perquè hi ha aquelles divuit mil caixes que es van endur i que encara no han tornat.

Un dia, pel sant de la Carmeta, que els havia convidat a dinar, ell féu esment d'aquest fragment de conversa i en l'aune, el seu marit, digué :

- Si se les haguessin emportat ells, no plorarien tant. Però no et creguis que els en falten, de diners. A França tenen una organització ~~manm~~ terrorista que ha fet no sé quants atracaments. Una part del que roben em penso que deu fer cap aquí i financia algun treball subversiu.

Ell no sabia que pensar i, vagament, va fer :

- Voleu dir ?

- És clar. Qui et penses que paga el sindicat clandestí i tots aquest fulls de propaganda contra el règim que circulen de vegades ?

Però ell n'havia vist molt pocs, i cap d'anarquista. Vairebé sempre preferen socialistes o comunistes, i també n'hi havia de catalans que no sabia ben bé a quin partit pertanyien. Això li ho mig aclarí en Francesc un vespre que en porta un :

- Es veu que hi ha una mena de front nacional antifeixista. Això sol ja és una actitud política.

- O sia que hi ha de tot, gent de la dreta, de l'esquerra...

- Suposo.

La mare, a la qual l'experiència havia fet prudent, va dir :

- Més val que no en guardis, de papers d'aquests, a casa.

- Si és el primer que tinc !

- Nosaltres - proseguí ella - ja estem fitxats. Encara que faci molt de temps que no ha vingut, mai no se sap si pot tornar, la policia.

- Ara, després de tants anys ?

En Francesc, però, obedientment, el va esquinxar. Al capdavant tampoc no servia de res conservar-lo. Fins després no se li va acudir que podia haver-lo passat a algú altre.

Al taller també n'havia vist un, del partit socialista unificat, però en l'abadell se n'apoderà i, després de llegir-lo, advertí en general :

- De coses d'aquestes no en vull tornar a veure, aquí. Si algú de vosaltres és tan somnia truites per perdre-hi el temps, que el perdi a casa seva. Ja sabeu que sóc un obrer com vosaltres - digué com feia sovint -, i no cal que declari cada vegada qui/nes son les meves simpaties, però les pertorbacions no beneficien ningú.

- El taller i el rellotge - comentà després en Pia -, que les expliqui a un altre, aquestes històries.

En sortir, l'Eusebi va dir-li :

- Jo ho sóc, de socialista.

En fer-li preguntes, però, va veure que no sabia res i que fins en tenia una idea molt confusa, del socialisme. Ell mateix s'hi feia un embolic i li va costar una mica d'entrar en aquella enumeració d'internacionals tot i les explicacions d'en Miquel, en els coneixements del qual s'insinuaven de vegades algunes llacunes estranyes. Hi devia haver llibres que ho explicaven, però havien desaparegut de totes les biblioteques a rel de l'entrada dels feixistes. A la fi l'home de la moder en desenterrà un d'algun lloc i va deixar-l'hi amb la recomanació que només el llegís a casa, però per desgràcia era un text de caràcter teòric sobre l'anarquisme i les altres idees revolucionàries tot just si hi eren esmentades per combatre-les tot passant.

El va trobar una mica pesat i, curiosament, li facilità més arguments contra el comunisme llibertari que a favor d'ell. Jove com era, i poc preparat, ja hi va veure el predomini d'una concepció ingenua certament admirable però totalment utòpica. Quan en Miquel volgué saber la seva opinió, va dir-li :

- Trobo que descriu un món de sants.

En Francesc, que també havia aprofitat que fos a casa per llegir-lo, opinà que si es mostraven fidels a llurs teories, els anarquistes mai no farien res i que la doctrina llibertària era massa romàntica al costat de la voluntat de poder dels marxistes. Substancialment, era el mateix que havia dit ell.

Continuava doncs desconcertat. A més l'amoinava el problema de les nacionalitats, de fet el primer que havia viscut encara que la seva mare no li donés aquest nom, i la resposta dels anarquistes no el satisfia. En Miquel li va dir :

- En una societat justa com la que volem, aquest problema deixa d'existir. Ja s'entén que cadascú pot expressar-se com és...

- Però ara no hi vivim, en una societat justa, i per tant és un problema, com tots els altres. Cal que us definiu sobre la realitat d'ara... Tu també ets català... trobes bé el que passa ?

- Tot forma part del mateix. Quan aconseguim l'emancipació del prole-

/ tariat i la instauració...

-- Però mentrestant ens esclafen - el va interrompre ell.

- Ens esclafen a tots.

- A nosaltres més, com a proletaris i com a catalans. Un obrer castellà fa educar els seus fills en castellà, però un obrer català no pot fer-los educar en el seu idioma. Ni escoltar-hi la radio ni llegir-hi diaris...

En Miquel mig fugí d'estudi :

- El catalanisme sempre ha estat una dèria de la burgesia.

- Aleshores, qui el va votar l'estatut ?

En aquell temps encara no era al món, ell, però la mare els ho havia anat explicant tot, la dictadura d'en Primo, la caiguda de la monarquia, la fugida del rei a París, la proclamació de la república, la campanya per l'estatut, el sis d'octubre, tot de coses a les quals mai ningú no al·ludia públicament, com si no haguessin tingut lloc, i que molts de la seva edat ignoraven, com el mateix Miquel que un dia va interrompre les seves explicacions amb un :

- No fotis ! Independents, vam ser ?

- Independents del tot, no. Però diu que tot es feia en català, fins les coses oficials... I tots els rètols de les botigues eren en la nostra llengua.

Comprenia la mirada incrèdula de l'amic que va haver de fer-s'ho confirmar pels de casa seva. A ell també li costava d'imaginar, però sentia una mena de nostàlgia estranya per un estat de coses que no havia conegut, que havia viscut inconscientment quan era una criatura, fins als sis anys, la meitat d'ells de guerra. De vegades, a casa, mirava rebuts i altres papers que s'havien conservat i que ara el seu germà guardava gelosament, com a testimoni d'un ~~moment~~ pretèrit que per força els havia de semblar fastuós.

Aquesta mena d'enyorances, però, eren en general poc compartides pels seus companys de treball, ho va veure sobretot quan passà a can Sorli i tingué ocasió de relacionar-se amb més gent, representativa de totes les tendències. També allí circulaven de vegades papers polítics, molt més sovint que al taller del germà d'en Castell, i ningú no semblava interessar-se per la llengua en què eren escrits tot i que la colla que ell freqüentava era gairebé exclusivament catalana. Només els preocupaven les qüestions socials i polítiques que afectaven directament el món laboral, i fins en aquestes els parers eren molt dividits. Ja ho va dir un matí en Faixes :

- No farem res mentre pensem tan diferent.

En Prandi es queixava que ningú no havia après la lliço perquè els

partits, en la clandestinitat, continuaven barallant-se com havien fet abans i durant la guerra.

- Si és que d'això se'n pot dir partits. No sé a qui representen.

- Doncs a nosaltres, - aclarí en Freixes.

- En dubto. N'hi ha que ens demanen que ens abtinguem de participar en el sindicat oficial i no veuen que l'únic que s'aconsegueix és deixar les coses en mans d'ells, dels qui han remenat les cireres fins ara.

- Els comunistes sempre han estat partidaris d'infiltrar-s'hi.

L'altre va escupir :

- Els comunistes canvien de parer cada dos dies -. Féu una pausa i afegí - Fixa't en el que va passar durant la guerra de fora. Tots dos som prou vells per recordar-ho, quan els va convenir d'aliar-se amb aquell charlot del bigotet...

- Va ser per guanyar temps, ho sap tothom. Bé s'havien de rearmar.

- Què has de dir, tu ? I, després, mira el que passa a Rússia...

- Què hi passa ?

- Doncs que estan com aquí . Si no, que provin de fer vaga.

- I per què n'han de fer ? Hi ha un govern del proletariat.

- Merda, hi ha ! Ens podem passar cent anys discutint-ho, però els fets són els fets.

- Hi has estat, potser, per parlar així ?

- Ni ganes !

- Es clar, en tens prou amb llegir el diari d'aquí.

- També n'hi havia abans, de diaris - replicà en Frandi -. quan penso que si no hagués estat per Lenin avui tindríem un sol partit socialista mundial i que potser ens hauríem evitat una guerra...

- No res, no tindríem. No oblidis que va ser ell qui donà consciència al proletariat.

- I en Marx què ?

- I en Marx, és clar - concedí en Freixa -. Però en Marx només era un teòric.

- I en Lenin un burgès.

De vegades les discussions es prolongaven fins a l'hora de tornar a la feina, però això només quan al bar no hi havia gent estranya. En Daniel hi intervenia rarament, preferia escoltar els vells que havien passat per tota mena d'experiències, el front i sovint la presó, però sempre sentia una mena d'angúnia en reflexionar que aquelles diferències ara pacífiques, reduïdes a un intercanvi de paraules entorn de la taula, el dia de demà podien produir vessaments de sang com aquell de l'enfrontament de la C.N.T. amb els comunistes durant la guerra, uns fets dels quals es parlava ben poc, com si tothom els volgués oblidar, cosa que per altra banda era un símptoma esperançador.

També calia reconèixer que, ara per ara, en l'adversitat, i fos sin les que fossin les posicions teòriques dels partits, la gent solia entendre's quan es tractava d'emprendre una acció pràctica concreta. Al mateix temps, no podia ignorar-se que eren molts els qui s'abstenien i semblaven únicament interessats a fer la feina, cobrar el sou i tornar al costat de la família sense haver-se compromès. Però potser les aparences eren enganyoses, car un dia que féu un comentari poc favorable en Queraltó d'igué :

- Tu deixa estar. Passen moltes coses que no sabem.

El seu to semblava indicar que ell sí que les sabia, però això tampoc no volia dir res, n'hi havia que tenien un curiós interès a fer-se passar per gent informada, potser precisament amb la intenció de fer cantar els altres. Els veritablement assabentats, dirigents o afiliats a alguna organització subterrània, més aviat eren xicots discrets que no perdien el temps parlant innecessàriament ni adoptaven aires misteriosos, sinó que complien les consignes i treballaven en silenci. Un d'ells devia ésser en Ferran, un ajustador que ell coneixia poc i que un vespre li proposà de prendre part en una reunió. Si més no, així ho va interpretar ell quan l'home li digué :

- Per què no passes per casa, un dissabte a la nit ? Prendrem cafè i xerrarem una estona...

Devia haver-se informat de qui era, naturalment, i d'altra banda sis o set dies abans ja havien tingut una conversa en sortir de la feina, un dia que havia circulat un imprès que es feia ressò d'unes detencions. Tot va venir perquè pel carrer ell assegurava a en Prandi que la gran victòria del govern era haver aconseguit de crear un estat de desconfiança entre els mateixos obrers que, en acabar-se la guerra, renunciaren a aquella mena de front únic que hi va haver durant les hostilitats.

- No saps de què parles ! - va dir-li en Prandi -. Aleshores, com ara, el peix gros es menjava el petit. No n'hi ha hagut mai, de solidaritat.

- Doncs ja és hora que començi. Tan difícil és fixar uns objectius mínims ?

- Amb els comunistes, sí.

- Tu tens una mania al comunisme, ja ho sé, però al capdavant és l'únic partit que ha fet una revolució amb èxit...

- Compte, noi ! - va dir una veu al seu darrera -. Si crides tant, aviat veurem el teu nom en un altre imprès com el d'avui.

Era en Ferran que venia a dos passos i se'ls reuní. Ell el mirà, desconcertat. L'altre féu :

- Durant la guerra, per les parets hi havia uns grans cartells amb una

orella pintada i unes paraules que deien : l'enemic t'escolta. Jo era molt jovenet, aleshores, però me'n recordo. Doncs bé, l'enemic encara continua escoltant.

- Tens raó. De tota manera - proseguí després d'un moment de reflexió - em pregunto que podria fer si tots parléssim alt i clar.

- Ja t'ho diré : construir més presons.

- Potsèr vindria un moment que hi hauria més gent a dins que a fora.

- Potser sí. Però ells continuarien armats.

En Prandis comentà :

- A fe que de vegades tens unes sortides de capcalent !...

- Es la joventut - l'excusa en Ferran.

- Es que crema la sang, això de no poder fer res - digué ell, recordant encara el paper, on es parlava de maltractes, de vexacions.

- Sempre ets tan ... apassionat ? - somrigué en Ferran.

- Per desgràcia, no.

- Més val així. Les imprudències es paguen.

Van separar-se al Paral·lel i l'ajustador va proseguir amb en Prandis. L'endemà, naturalment, ja s'havia oblidat de la conversa, però en Ferran devia recordar-la i, d'una manera o altra, féu que s'interessés per ell. Si no, no l'hauria convidat a prendre cafè o, com va rectificar,

- En realitat, malta.

- Després de sopar, vols dir ?

- Sí, cap a dos quarts de deu. - Va donar-li l'adreça, al carrer del Taquígraf Garriga -. Saps on és ?

- Sí, ja el trobaré.

No li vacaldre cercar-lo, però, tota vegada que divendres se li va atansar mentre era al torn i, sense aturar-se, xiuxiuejà :

- D'aquí a mitja hora ves a orinar.

Obeí sense fer-li cap pregunta i a l'hora convinguda es van trobar a les comunes. El xiòt va parlar-li sense mirar-lo :

- Abans d'ahir la policia va fer un escorcoll a casa d'un amic que tenia la meva adreça. Ara per ara, doncs, serà més prudent que no vinguis. Esperem, no et sembla ?

- D'acord.

- Ja t'avisaré - afegí l'altre, i sortí tot cordant-se.

Ja no va tenir ocasió de fer-ho; quinze dies després en Daniel abandonava la casa i va perdre el contacte amb ^{tots} els companys, llevat de la Soledat, la qual no pertanyia a cap partit ni hi tenia relació; ella venia a ser una mena de francotiradora que guerrejava pel seu compte contra el món burgès.

De proletari conscient ja no en tornaria a trobar cap fins que va conèixer en Jové a la caserna on, per raons obvies, la gent evitaven de parlar de política i de qüestions socials i preferien contar històries de faldilles o acudits verds. El mateix Jové, amb el qual simpatitzà perquè tenia un caràcter equànime i ponderat, no va manifestar-se com era fins més endavant, aleshores que ell ja feia temps que treballava al taller de la Bordeta. Fou a propòsit d'un obrer company d'ells que un dia va prendre mal quan s'adreçava al taller i després, per mitjà de la dona que acudí a veure l'amo, insinuà la possibilitat de cobrar com si es tractés d'un accident de treball. El senyor Soliva se la va treure de davant i fins cridà una mica quan ella insistí. Tots van poder sentir com li deia :

- El taller comença aquí, en aquesta porta. Tot el que passa fora no té res a veure amb la feina.

En Jové, naturalment, callà com tots els altres que continuaren treballant com si la cosa no els afectés, però quan sortien encara no se n'havia oblidat i digué :

- Això ha de canviar. Es mesquina una llei d'assegurances de treball que no comprén que el camí que l'obrer recorre de casa a la feina forma part de les seves activitats laborals. De fet, la nostra jornada comença quan posem el peu al carrer, no quan toca la sirena o el xiulet de l'encarregat i entrem a la fàbrica o al taller. El temps que posem entre casa i la feina ja no és nostre, és de l'amo.

- Ells no ho veuen pas així.

- Es injust.

- I continuarà sent-ho - féu en Daniel.

- Què vols dir ? Perquè voldrem nosaltres.

- Es clar, perquè voldrem. Però has vist que ningú protestés ? Tots hem amagat el cap sota l'ala. Ja sé que tampoc no hauríem aconseguit res si ens haguéssim solidaritzat amb aquesta dona. Una flor no fa estiu... ~~Ensenyem-ho~~ Però si avui ho féssim nosaltres, demà uns altres i demà passat uns tercers... I això en tot. Començant per reclamar allò que ens pertoca, que la llei ja ens reconeix de dret. Però tothom té por. I en tindrem mentre ~~mentre~~ tot continui com ara.

L'altre li va allargar una cigarreta i van encendre tots dos amb el llumí amagat entre els palmells del xicot que el protegia de l'aïret de pluja que s'havia girat.

- Què s'hauria de fer, segons tu ?

- No ho sé... Organitzar-se, suposo.

- Clandestinament ?

- De la manera que sigui. Sí.

- Ets comunista ?

Li semblà detectar una petita reticència en la veu i una mica agressivament, perquè s'havia anat apassionant, replicà :

- I què, si ho fos ?... Però no, no ho sóc.

- Jo, sí, - digué aleshores en Jové.

- Del partit ?

- No -. Va somriure una mica tímidament - -. I si ho fos potser tampoc no t'ho diria, ..encara.

- I com es pot ser comunista si no s'és del partit ?

- D'idea.

- Ah, d'idea ! Potser també ho sóc jo, d'idea. Però hi ha coses que no m'agraden. El partit s'ha embrutat massa les mans.

L'altre va reaccionar amb una severitat inesperada :

- Em vòls citar un sol partit que no se les hagi embrutades ?

- No ho sé - féu ell, agafat de sorpresa.

- No hi és. Se les han d'embrutar per força. Fins i tot els anarcosindicalistes que se les donen de tan purs...

- Sí - va reconèixer.

- La política és una cosa bruta, i de política se n'ha de fer encara que no vulguis. No és més brut encara no fer res ?

- Potser sí. De vegades ho he pensat.

S'havien aturat a la cantonada i estaven a punt de separar-se.

- N'hem de parlar més, de tot això - afegí en Jové.

- Quan vulguis.

- Què fas, els diumenges ?

- Surto amb la Lídia.

- Es veritat que festeges... No hi fa res, ja trobarem una ocasió.

Dues setmanes més endavant, un dissabte, li va dir :

- Si m'acompanyes fins a casa, et deixaré una cosa que t'interessarà.

- Què és ?

- Un llibre de Lenin.

Ell va reflexionar ràpidament. Com de costum, havia de passar a veure la noia i a ella no li faria cap gràcia, essent com era, que portés una obra prohibida a la butxaca. Encara que la seva ignorància política fos total, sabia perfectament bé qui era Lenin.

- Si no et fa res, passaré més tard, cap a les nou quarts de deu.

- Molt bé.

- Es teu ?

- No - digué en Jové, però com que no afegí res més ell no va voler insistir.

A les nou i deu, quan es deixà caure pel carrer de Sugranyes, on

vivia el xicot, en Jové no hi era, però el llibre l'esperava sobre la taula, embolicat amb un paper de diari. La mare, una doneta rabassuda i riallera, però molt arrugada de cara, l'hi lliurà.

- Ma hagut de sortir - digué.

Va començar-lo aquell mateix vespre, al llit, una mica desil.lusio.nat en veure que no era una obra sencera, sinó una mena d'antologia del seu pensament. No li agradava de llegir el que ell en deia retalls, però aviat va oblidar-se'n; hi havia coses impressionants, com quan escrivia sense embuts :

"... en segon lloc, una gran revolució, i encara més una revolució socialista, és inconcebible sense una guerra interior encara que no n'hi hagi cap d'externa; es a dir, sense una guerra civil que és més destructiva que una guerra exterior i implica milers i milions de casos de vacil.lació i de deserció d'una banda a l'altra, un estat d'extrema indefinició, de falta d'equilibri, de caos...", o bé : "tota llibertat és un engany si contradiu els interessos de l'emancipació del treball enfront de l'opressió del capital..."

El va retenir una setmana sencera, rellegint per segona i tercera vegada capítols sencers, alternant-lo amb un reportatge sobre el sis d'octubre de l'any 1934 que en Francesc havia trobat en una pilera de llibres a duro un diumenge que acudí amb la Coloma al mercat de Sant Antoni, on volia comprar un llibre de cuina. El seu germà li va permetre que el deixés a en Jové quan li tornà l'antologia del pensament de Lenin, però en van parlar poc, potser perquè el xicot opinava una mica com en Miquel, que el catalanisme havia estat una cosa burgesa. Diferia d'ell, en canvi, en afirmar que creia en les nacionalitats i que un dia caldria fer alguna cosa en aquest sentit. En Daniel protestà :

- Per què, un dia ? Perquè no ara ?

En Jové opinava que en aquell moment un moviment català amb preten.cions autonomistes podia trencar el front obrer que s'estava formant a poc a poc.

- I això no ens convé - va dir.

Li interessava més discutir ~~minimament~~ l'efecte que li havia fet la lectura de Lenin i en Daniel no amagà que n'havia sortit trasbalsat i que aquell comunisme li feia una mica de por, com tots els fanatismes.

- Però no pots negar que diu veritats com una casa...

- No, això no. I sé que s'ha de ser dur, també. Però la llibertat en surt molt mal parada, de tot plegat -. Recordà unes paraules que li havia dit una vegada en Miquel i afegí - Jo sóc una mica com la Rose Luxemburg que creia que la llibertat és sempre i exclusivament lliber.tat per aquell que pensa d'una altra manera.

- Qui era la rose aquesta? - s'estranya en Jové.
- Una socialista alemanya que després van matar.
- No n'havia sentit parlar mai. Una trotsquista?
- No. D'abans que hi hagués trotsquisme, em penso.

En Jové reflexionà :

- No sé què dir-te. Es molt bonic, això sí, però amb excuses com aquestes sempre s'avaben respectant reductes contrarevolucionaris. No podem tenir tants escrúpols.

Ell, però, en tenia i per això se sentia alhora atret i repel·lit. Potser perquè no procedia ben bé d'una família obrera i al seu darrera no hi havia, com en el cas d'en Jové, generacions i més generacions esclavitzades a un treball de fàbrica o de taller.

- Vull que parlis amb una persona - li va dir un dia el seu amic.
- Qui és?
- Una persona - repetí l'altre -. Pots deixar la Lúcia, diumenge al matí?
- Només hi surto a la tarda.
- Magnífic, doncs. Per què no ens trobem a la plaça d'Espanya cap a les deu?
- Viu per allí?
- No - va dir simple ment.

Vivia a Cornellà i en Jové va menar-lo a casa seva,,prop de l'estació. Pel camí li anà explicant que es deia Albareda i era un cosí llunyà de la seva mare, tornat de l'exili després d'haver-hi passat deu anys. Potser per això ell es va sorprendre una mica de veure'l tan jove, com a la seva muller, una dona secardina i força mamelluda que tenia una mirada ansiosa, inquieta. Al seu marit li parlava amb una mena de respecte estrany, gairebé amb por, i quan sortiren li suplicà :

- Quan acabeu torna de seguida; no em facis patir.

Va resultar que hi havia una reunió i, quan l'Albareda s'hagué afaitat, s'adreçaren tots tres a un local nou, un garatge que encara semblava per inaugurar.

- Em penso que us interessarà - els va dir -. Es tracta de fer alguna cosa, de despertar la gent... Ja hem celebrat dues assemblees. Fins ara hem tingut sort - va riure.

A la nau hi havia potser una vintena de persones, algunes dretes arran de les parets, d'altres assegudes a terra, car a ningú no devia haver-s'hi acudit de portar-hi cadires o bancs. A en Daniel el va sorprendre que dos dels assistents fossin dones, una d'elles una noia encara força jove, però no hi va fer cap comentari.

Quan van entrar-hi, introduïts per un xicot coix que guardava la

porta, la sessió ja havia començat i un individu alt i ben plantat, molt ample d'espatlles, estava fent un discurs sobre la necessitat d'analitzar degudament la situació abans de decidir amb quines probabilitats comptava una organització de caràcter sindical destinada a substituir l'existent tot seguit que els senyals de debilitament del règim, ja prou visibles, s'accentuessin.

Quan calla hi van haver veus escèptiques i un xicot camallarg i rosset, molt ple de pigues, féu una mena d'examen de les condicions objectives actuals, remarcant, entre altres, l'existència de les bases americanes com a conseqüència del pacte signat l'any cinquanta-tres i l'entrada doncs de la nació en l'òrbita d'influència americana. Al seu veure el règim se n'enfortia, i això l'obligava a posar els seus company en guàrdia contra un possible optimisme prematur.

- Què hem de fer, doncs, creuar-nos de braços ? - li va cridar algú.

- En absolut - replicà ell -. Només vull dir que prevec una lluita llarga i ingrata i que cal que la menem amb plena consciència de les dificultats que trobarem. Per començar, ens hem d'enfrontar amb la inèrcia de les generacions més joves, les que compten de veritat, les que comptaran cada dia una mica més. El règim no se les ha guanyades, és cert, però i nosaltres ? Ens hem passat quinze anys discutint les seqüeles de la guerra, les responsabilitats de la derrota, però no hem sabut presentar un programa positiu, dinàmic, que aplegui la voluntat de tots els treballadors. Cal que rectifiquem.

L'individu ample d'espatlles picava amb el peu, una mica impacient, i aprofità la primera pausa per intervenir.

- D'això es tracta, camarada. Per això ens hem reunit

- Demano la paraula - va dir la noia. Va separar-se una mica de la paret i exposà : - Durant la darrera reunió es va acordar que s'invitaria companys de Barcelona per un canvi d'impressions, però gairebé només veig els mateixos de l'altre dia, i encara no tots.

- Falten els companys Alba i Farrés, però el primer està malalt. En Farrés no ho sé, m'estranya...

- I els companys de Barcelona ? - insistí la noia.

L'Albareda aixecà la mà i, abans que en Daniel pogués impedir-ho, va dir :

- N'han vingut dos a tall d'observadors. No hi ha hagut temps d'avisar tothom.

En Jové i en Daniel es van veure obligats a avançar, proveïts amb una representació que no tenien, però en Jové va saber sortir-se del compromís amb quatre paraules que feren bona impressió i que al mateix temps eren com una mena de repte.

- Ens agradaria de comprovar - va dir - que aquest cop se superen les conspiracions en petit comitè i que s'intenta establir de veritat una autèntica base d'entesa entre totes les organitzacions polítiques de l'oposició, sense excloure ningú. En la nostra lluita contra el feixisme, no hi ha d'haver maleïts.

Tothom aprova i fins va sentir-se una veu que cridava :

- Molt ben dit !

L'Albareda va prendre la paraula al seu torn :

- Ha parlat un comunista. Jo, com sabeu, també ho soc. M'adhereixo totalment a les seves paraules i repetixo, com vaig tenir ocasió de dir l'altre dia, que estem disposats a la mateixa mena de col·laboració leal que sempre...

Uns trucs a la porta van interrompre la seva peroració i tothom es mirà. Els trucs van repetir-se, tres de molt ràpids i un de més pausat.

- La policia ! - digué la noia.

- Calma ! - ordenà l'individu de les espatlles amples.

Però ningú no semblava haver perdut la serenitat i tothom va quedar-se on era, en silenci, mentre el xoix obria la porta i sortia sense dir res. En Daniel va mirar l'Albareda que xiuxiuejà :

- El més fàcil és que sigui una falsa alarma...

A ell se li acudí de pensar en la seva muller, aquella criatura temorega que sempre devia viure amb l'ai al cor i, després, en la Lúcia que, si passava alguna cosa, mai no li perdonaria que s'hagués embolicat en aquella aventura. El cor li començà a glatir, excitat.

La porta es tornà a obrir i el xicot xoix féu una indicació amb la mà.

- Aneu sortint per darrera...

Una ombra es projectava per la ratlla de llum que separava el terra de la porta exterior del garatge i, quan en Daniel i el seu company abandonaven el local, una mà forcejà per tal d'aixecar-la. Van esmunyir-se entrada endins, darrera els altres, cap al llindar del pis del fons, badat, però després van haver de quedar-se al menjador perquè la dona que hi havia digué :

- Són molts... De dos en dos.

Els primers ja se n'anaven pel pati i desapareixien cap a la riera on es veia una paret de canyes. Algú trucava a la porta del carrer que el xoix o l'altre individu devien haver tancat i un vell que sortí de la cambra del costat del menjador, va urgir-los :

- De pressa !

- De dos en dos - repetí la dona.

- Vosaltres - féu, l'Albareda.

Van fer una petita correguda pèti enllà i aleshores van aturar-se en sec perquè algu venia per la riera. Quan van veure que era una pagesa es precipitaren cap al costat de les canyes i un instant després s'allunyaven per un corriol, entre arbres.

- Uf ! - exclama en Jové.

- Vols dir que ho era, la policia ?

- Qui podia ser, si no ?

Desorientats, van fer una gran marrada abans d'endinsar-se novament cap a la ciutat i, a un quart de dues, ja tornaven a ser a casa de l'Albareda, però no hi van entrar per ~~manipulacions~~ no espantar la dona. Van quedar-se al carrer fins que el veieren atansar-se amb un altre dels reunits. L'home bromejà :

- que els heu portat de Barcelona ?

Però tampoc no estava ben convençut que fos la policia. Així i tot, va dir :

- Més val ser prudents. Sobretot vosaltres que encara no esteu fitxats. Un cop t'han posat l'ull damunt, et molesten per qualsevol cosa.

L'altre assentí i va explicar que en alguna ocasió l'havien detingut com a mesura preventiva.

- De vegades - comenta - em pregunto qui té més por, si ells o nosaltres.

L'Albareda els volia fer pujar a beure alguna cosa, però ja era massa tard i se n'havien de tornar a Barcelona.

- Ja vindrem un altre dia - va dir en Jové -. No em pensava que fos tan mogut, aquest poble !

No van tenir ocasió de fer honor a la paraula, car quinze dies després en Daniel s'assabentà pel seu amic que l'Albareda havia hagut de travessar precipitadament la frontera. L'havien anat a buscar una matina, però l'home va escapar-se per l'eixida, d'on baixa a la casa veïna amb una corda que, segons en Jové, tenia sempre preparada.

- I ella, la seva dona ?

- S'ha quedat, és clar. Li hem dit que vingui a casa, però no vol. Es veu que ha trobat feina en una fàbrica de pordellana. Sort que no tenen fills.

- Oobra - va mormolar ell, evocant novament l'esguard de bèstia acorralada i les sines voluminoses en aquell cos prim, de criatura. No sabia per què li havia fet tanta pena.

Rotser encara la tenia una mica present a l'esperit quan mesos després, l'endemà de renyir definitivament amb la Lídia, va dir-se que no es casaria mai. Les dones, li semblava, eren infelices quan es topaven amb un inconformista disposat a barrejar-se en qüestions polítiques.

Els exemples que coneixia ja començaven a ésser abundants: la mare ~~mare~~ que havia perdut el marit per terres de França, la Roser que s'havia passat un grapat d'anys sense home, la Lúdia que preferia renunciar a ell si no s'esmenava... I això que la noia no ho sabia tot, ignorava que des que era a can Ramsa uns quants es reunien a casa d'en Gallofreda cada quinze dies i que aquells impressos que provocaren la separació no sols havia ajudat a distribuir-los, sinó també a pagar-los. Perquè es cotitzaven, anaven constituint un fons que potser algun dia els trauria de situacions enutjoses o els permetria d'ajudar d'altres companys. Més que res, però, llegien i discutien, de vegades fins ben tard, tancats en aquella habitació interior i amb la radio engegada perquè no els sentissin els veïns del replà, un funcionari subaltern del Palau de Justícia i la seva muller, una dona de Valladolid que senyorejava molt tot i que el barri no s'hi prestava i el sou de l'home devia ésser força magre a jutjar pels geps que tenia a les botigues.

Ell esperava aquelles reunions amb la il·lusió sempre una mica desencisada de qui no està ben segur de fer la feina positiva que desitja, però més endavant, quan la renyina amb la promesa fou consumada, es lliurà a les discussions i a les lectures amb una mena de passió gairebé de ferotgia, que l'havia d'ajudar més que res a oblidar-la, a superar el trauma provocat pel darrer encontre. Entre reunió i reunió, és clar, hi havia un temps buit que li calia viure com fos, a la llar on la mare ~~malal·tejava~~ malal·tejava cada dia més i al treball on, junt amb els companys, es dedicava a una activitat discreta de captació prop dels altres obrers joves en les manifestacions o en el tarannà dels quals els semblava descobrir un terreny abocat.

Els diumenges eren els dies més llargs i més difícils de passar tot i que sovint bona part de la tarda se l'enduien les converses que tenia amb en Francesc i la seva muller quan acudien a menjar amb ells. Cap al vespre els acompanyava al Guinardó i després se'n tornava a peu al carrer de Banyoles on la mare, en general, ja s'havia ficat al llit quan ell arribava. Ara ja no veia mai en Castell, del qual sabia que festejava. També la Roseret sortia amb un xicot, un escriptor de Moncada que en aquells moments feia el servei a Pedralbes i que en Miquel veia amb molts bons ulls perquè el seu avi, ja difunt, havia tingut alguna relació amb l'Escola Moderna d'en Ferrer i Guàrdia, el màrtir de la setmana trágica com li deia sempre.

A la noia no li hauria importat que la Neus els acompanyés, però ella no volia fer nosa i ara sovintejava d'altres amigues de la casa on treballava o, de vegades, acompanyava la Teresina i els seus a Vall-

doreix, on en Jaume havia comprat una torreta. Ells hi anaven cada festa i s'hi quedaven fins al vespre, entretinguts en tot de petites reformes ^{que} ~~en~~ la propietat, una mica vella, reclamava. L'únic que no hi anava mai era en Jaumet, ara secretari de l'assessor jurídic d'una firma de productes químics amb ramificacions a Madrid i en algun lloc del Nord, i enderia ~~t~~ amb la filla d'un magistrat de l'Audiència de Mallorca que, no se sabia per què, tenia la família a Barcelona. La xicota, però, pel que explicava la Teresina, no li'n feia gaire cas, el devia trobar poca cosa; al capdavant era de nissaga distingida, deien si nobles i tot, per bé que sense una pesseta segons es rumorejava.

- No sé que hi veu - els confià un vespre que ell va trobar-la a casa en tornar del treball -. Sembla un espàrrec.

- Si el sogre és magistrat - comentà en Daniel -, pot ajudar-lo en la seva carrera...

- Que vols que et digui !

- I tu què fas, que no festeges ? - va preguntar-li la mare.

- Deu ser que no em vol la persona que jo vull - va riure ella.

No havia dit res quan va assabentar-se que en Daniel ja no anava amb la Lúcia, però a ell li semblà observar un canvi d'actitud, com si ara tornés a esperar. Més aviat va sentir-se'n una mica exasperat i, en part per això, va negar-se durant molt de temps a visitar la cèlebre torreta tot i les múltiples i reiterades invitacions d'uns i altres. I si a la fi hi anà, fou més que res per la ~~mare~~ mare que tenia ganes de veure-la.

En Jaumet la Carmeta els en feren els honors com si es tractés d'un castell heretat dels avis i no d'un modest edifici de planta baixa amb un menut jardí on creixien dos arbres, però en conjunt el dia va transcórrer agradablement i, en havent dinat, ells tres, les dues noies i en Daniel, van sortir a passejar cap al bosc. La Teresina, que duia un bloc i llapis, va treure unes notes del paisatge i féu uns quants dibuixos d'ells amb una agilitat que revelava una mà força avesada. No era estrany, ara la noia ja feia temps que treballava en una empresa de publicitat, si bé la feina la feia a casa, lliurement, i la combinava amb treballs de disseny de vestits que es publicaven en una revista de modes. També pintava una mica i la seva il·lusió encara era d'anar a passar una temporada a París i visitar exhaustivament els museus.

Al seu pare, però, no li feia gracia, deia que encara era massa jove, tot i que ara ja tenia vint anys, i no va transigir fins a principis de la primavera següent, quan li permeté d'absentar-se quinze

dies que després es convertiren en tres setmanes. En tornar, va dir presents per tothom i a ell li ofrenà un llibre, publicat a Sudamèrica, sobre la guerra civil espanyola.

- Ja veus que no t'he oblidat - va dir-li.

- No, noia. I gràcies, eh ? Això sí que em fa content !

- Ja m'ho pensava. L'he fullejat i em sembla molt interessant. Me l'has de deixar llegir - va riure.

- Naturalment !

Van tenir ocasió de comentar-lo llargament aquell estiu, quan amb la Neus i de vegades amb la Roser van reprendre el costum d'anar a la platja. Ella s'havia comprat un banyador "dernier cri", com deia, sense faldilleta i amb la part superior llistada de blanc i blau, una cosa molt marinerà que provocà les enveges de les altres dues.

Insensiblement, en Daniel començà a considerar-la amb més atenció, i no pas precisament pel mallot ni perquè a París s'hagués recordat d'ell, sinó perquè la noia, desvetllada per les seves freqüentacions d'una mena d'apatia política que el noi trobava molt pròpia de les dones, mostfava alguns senyals d'inquietud que va tenir ocasió de manifestar durant llurs llargues converses sobre la sorra on es torraven després d'haver nedat una estona. Un dia, encara a propòsit del llibre que acabaven de llegir, va preguntar-li :

- A tu què et sembla que hauria passat si la guerra l'hagués guanyada la república ?

- Es difícil de dir, però ara això ja no té interès discutir-ho. Com molt companys, opino que recordar massa la guerra només es motiu de nostàlgies i desavinences. Els joves no hem de caure en aquesta trampa.

Ho havien convingut amb la colla que es reunia a can Gallofreda, un dia que hi va haver una discussió particularment aferrissada sobre l'actitud dels partits catalanistes i del govern de la Generalitat que, segons en Gallofreda, cedí a les exigències dels anarcosindicalistes. En Sanjust, un fresador amb antecedents sindicalistes, va interrompre les raons d'uns i altres amb una simple pregunta :

- Què me'n dieu de pensar en el futur en lloc de remenar sempre el passat ?

En Daniel es mostrà sobtadament d'acord.

- Té raó. Aquestes discussions són estèrils...

- Home ! - objectà en Gallofreda - A mi em sembla que pot ser útil de saber quina és la posició de cadascú.

- Vols dir la dels partits tal com eren vint anys enrera. Nosaltres som una altra generació i les coses no les farem com els nostres pares - replica en Sanjust.

- Això no.
- I no hem de condemnar ningú.
- Ja ho sé, home... .
- Som les víctimes, no els jutges o els botxins.
- No podem permetre - refermà en Daniel - que ens separin les diferències que oposaven els vells. I això no ho aconseguirem discutint la guerra. No vol dir que l'hàgim d'ignorar, però no hem de partir de allò que va passar aleshores. Per començar - digué -, no l'entenem.

Van haver de concedir-li-ho, i s'hi ratificaren quan van haver llegit el llibre que va dur la Teresina. Tot semblava clar, però en el fons no ho era. Potser perquè de guerres civils n'hi havia hagut unes quantes i no sempre semblava haver estat la més important la que la República menava contra el feixisme.

- Al cap i a la fi, què va passar, a Rússia ? - recordà en Joanjust -. Blancs, bolxevics i menxevics... la revolta dels mariners de Kronstadt ... Tota la història del moviment socialista des de la primera internacional és una història de guerres civils...

- Això és el que hem d'aprendre - digué en Daniel -, la lliçó que ens hauria d'ajudar a fer pell nova. No es tracta de que ningú renunciï a res, és clar, però hem de decidir si les nostres ideologies tenen punts de contacte per permetre una col·laboració sincera, honesta...

Havien decidit que sí, però aquella mateixa decisió ja havia estat presa moltes altres vegades amb anterioritat i mai no havia evitat conflictes posteriors. Ho sabien tots. I ell ho tenia present aquell matí d'estiu quan, ajaçat prop de la Teresina, li deia :

- Per desgracia n'hi ha d'altres, de trames. La de l'ambició que creix amb l'edat i t'endureix...

Ella, però, semblava haver retingut només una frase, i observà :

- Has dit : com molts companys... En deveu parlar força d'aquestes coses, oi ?

- De vegades - concedí ell, prudent.

- Es veritat això que diuen, que hi ha partits clandestins ?

- No ho sé.

- No ets de cap ?

- De quin vols que sigui ?

Ella va esgualdar-lo amb els ulls una mica irritats pel sol i tornà a tancar les parpelles protectores. La Neus i la Roser duien ulleres negres, però ella no n'era partidària.

- M'estranyaria molt... - féu.

En Daniel callà i va girar-se de panxa a terra.

- Si fos un home - proseguí ella -, m'agradaria fer coses.

- Quines coses ?

- No ho sé... Si ningú no fa res, sempre continuarem igual. Aneu per aquí, aneu per allà, com unes criatures... Saps que a l'agència hi ha un noi que escriu i no li deixen publicar un llibre perquè parla d'aquesta batalla en la qual els italians van haver de córrer ?

- Guadalajara ?

- Sí. Li han tallat tot un capítol.

- Si només fos això... - féu ell, recollint una mica de sorra amb la mà.

- "a ho sé. Es tot plegat. quan vas a fora i ho veus tot tan diferent... La gent parlen, sense por, amb franquesa... Si un és marxista, ho diu i no passa res. Quan tornes aquí t'adones que vius com en una presó -. Sacseja el cap i afegí -. Saps que gairebé ni ho saben, que hi ha un país que se'n diu Catalunya ?

- De què t'admires ?

- Però fa pena - va dir ella -. Gent que ho haurien de saber, que es preocupen per les coses... Tothom té molta curiositat pel que passa aquí, però ho veuen com si tot fos igual. Només vaig trobar un senyor que em va dir : "Ah, de Barcelona, catalana !", i aleshores em preguntà per l'Escola de Mar. I jo ~~ment~~ ni n'havia sentit parlar mai !

- Sí, la va destruir un bombardeig.

- No ho sabia. No sabem res. Jo de vegades pregunto al pare, li demano que m'expliqui coses, però mai no té temps, sembla que no hi doni importància. Saps que em va dir, l'altre dia ? Doncs això : "tots els pobles cometten errors i el de Catalunya ha estat molt greu". Parlàvem..

- El teu pare mai no ha estat ni carn ni peix - ~~ah~~ la va interrompre ell -. Els assumptes li van bé, es guanya la vida, i ja no es preocupa de res més. N'hi ha molts, comell. I el teu germà és igual.

- Sí - digué ella -. I a mi em fa ràbia pensar que puc tornar-m'hi. Però no ho sóc, així. De vegades, quan veig com viuen la gent, i les hores que han de fer, i com estan els jornals, m'agradaria de treballar en una fabrica per protestar, per organitzar una manifestació...

- Et detindrien i no passaria res. Les coses s'han de fer més bé, preparar la gent perquè si un dia hi ha manifestacions siguin centenars, milers... Organitzar vagues de braços caiguts, rendir menys en la feina, imposar companys segurs quan s'elegeixen enllaços sindicals... s'ha d'acabar amb això que sempre siguin els gossos de l'amo.

Ella va entregirar-se i, inesperadament, li preguntà com temps enrera havia fet en Jové :

- Ets comunista, tu ?

En Daniel va riure.

- D'on l'has tret, aquesta idea ?

No estava disposat a confiar-li les seves activitats i fins es mostrava una mica rebel a dir-li clarament el seu pensament, i no pas per desconfiança, sinó perquè no veia la necessitat d'afeixugar-la amb secrets que al capdavant potser podien comprometre-la si un dia ell tenia una ensopegada. Però la noia era insistent i semblava sospitar que en Daniel li amagava quelcom, com ho manifestà sense embuts un altre dia, una tarda que va acompanyar-la al ball i es discutiren una mica perquè ella se li ~~insinuà mentre dan-~~ insinuà mentre dansaven.

- S'està bé, oi, abraçats ? - va dir-li.

Ell va fer-hi broma :

- Per això t'agrada de ballar, per abraçar-te a la gent ?

- A la gent, no. A tu.

- No tornem a començar - va queixar-se en Daniel com de costum.

- Recomençaré sempre. Per què no fas un pensament ?

- Cada dia et tornes més descarada, teresina.

- Tu m'hi obligues. Saps que penso, de vegades ? Que et faig una mica de por.

- Sóc anormal, ja ho veig.

- No/dis això. Les dones t'agraden i estic segura que no n'estàs de res. Però amb mi seria per sempre i tu no vols compromisos.

- Bé em volia casar amb la Lidia - objectà ell.

- Però vas deixar-la.

- Potser tens raó - va reconèixer aleshores-. No vull compromisos, no em vull casar.

- Per què ?

- Hi ha persones que més val que no es casin.

Ella va quedar-se uns moments pensant, i a la fi digué :

- Té alguna cosa a veure amb la política, això ?

- Amb quina política ?

- Mira - féu ella -, si no vols dir-m'ho no m'ho diguis, però no et pensis que m'enganyes. Sé com ets i sé lligar caps.

- Tot t'ho fas tu sola.

- Estàs embolicat amb alguna organització, Daniel, m'estic segura, i vols tenir les mans lliures. Amb mi les hi tindries.

- T'ho penses. Una dona, quan és casada, vol el marit a casa. I, després, hi ha els fills.

- Això és el que et fa por ?

- Sí. Si ho vols saber, sí.

- Però jo sóc diferent, Daniel- féu la noia, i se li abraçà més estretament, com per donar més pes a les paraules.

Ell va sentir-se una mica torbat per la calidesa del seu cos, per la carícia dels cabells llargs i caiguts que fregava amb la galta, però lluità contra la seva emoció; allò no era amor, sinó un desig passatger que podia fer-se fonedís amb la mateixa rapidesa que ara l'assaltava. No n'hi havia prou que ella fos bonica i ben feta, ~~hannan~~ i per això va replicar amb una mica de duresa :

- Estàs fent malbé la teva vida, Teresina.

La noia aixeca el rostre i va cercar-li els ulls.

- Sóc tan tossuda com tu, Daniel - va dir-li, i féu una pausa abans de proseguir - . Sempre ens hem avingut, ens coneixem... Hi ha alguna altra dona ? - se li acudí aleshores.

- No hi ha ningú.

- Dóncs ? Per què no ho provem ?

- Què hem de provar ? - i va desenllaçar-la, perquè la música havia cessat.

- De sortir junts - va tenir temps de dir ella, abans de reunir-se amb els altres.

Era el darrer ball i ja no van tenir ocasió de tornar a parlar a soles fins dos dies després, quan ella es féu trobadissa i recordà :

- No vas contestar-me, diumenge.

- I què vols que et contesti ? Ja hi sortim sovint, de plegats.

- Amb els altres. Paps que no volia dir això.

Ho sabia i hi havia reflexionat. Diumenge al vespre fins i tot li costà d'adormir-se pensant en aquell estrany tabú que el privava d'estimar-la com ella volia. Era una explicació suficient, el fet d'haver-la coneguda sempre ? A d'altres no els privava de res, aquesta circumstància. O li feia verament por aquella mena de superioritat que li donaven els seus estudis, més complets que els d'ell, i la formació artística que havia rebut ? Tampoc no era això. La seva habilitat amb el llapis a les mans l'impressionava, sí, però no el feia sentir-se disminuït, i ella, per la seva banda, considerava aquell do com una cosa natural i fins s'hauria sorprès si li haguessin dit que se n'havia d'enorgullir. I, al capdavant, ell tampoc no era un imbècil ni un negat. Els llibres sempre l'havien atret, la seva cultura era prou satisfactòria, superior a la de molts dels seus companys, dominava el seu ofici i els cursets que havia fet a l'escola li procurava un coneixement aprofundit de la tècnica de taller, com prou havien vist a can Ramsa, sense que pel restant això li valgués en el seu avançament degut a les seves preocupacions polítiques, que havien trascendit. Quant a la diferen-

cia de posició que el separava de la família de la Varmeta i que s'a-
nava accentuant a mesura que entre uns i altres creixia la ~~desigualtat~~
desigualtat d'ingressos, ara determinant darrer de la categoria so-
cial, tampoc no era una cosa decisiva en el seu cas. Una persona com
ell, que aspirava a un món millor, basat en el treball i en l'agermana-
ment de tots els homes compromesos en una empresa de justícia i de
dignificació humana, no podia caure en allò que ~~man~~ considerava una
pura superstició: la qualitat superior del qui té.

Què era, doncs? Es confessava que la noia li agradava, que més
d'un cop s'havia sentit excitat per la seva proximitat i, amb franque-
sa, reconeixia que no li hauria fet res de dormir-hi. Aleshores, però,
va contenir la respiració i, passat un moment, exhalà l'aire dels seus
pulmons a fons, fins que restaren totalment buits. Potser era això:
que la respectava massa per voler dormir-hi, amb matrimoni o sense
matrimoni. L'estimava com si fos una part d'ell mateix. "avia desco-
bert el tabú, a la fi? No n'estava segur i, quan aconseguí d'ador-
mir-se, perseverava dintre seu un sentiment de curiositat que ara,
en trobar-se novament davant la noia, encara no s'havia solucionat.
Per això no negà. Però tampoc no podia acceptar tan fàcilment, car,
com va dir:

- Et puc comprometre inútilment. Aquí tothom es coneix, els de casa
teva i els de casa meua són amics... Si et dic que sí, quedaré com
un porc.

- Perquè no et vols casar?

- Perquè no em vull casar - asentí ell.

- Si jo m'hi avinc, ningú no pot dir res.

- Però t'hi avens? - preguntà ell -. Sigues sincera.

Ella no va tenir ni una vacil·lació.

- ~~mm~~ Sí, m'hi avinc. Et vull per sempre i faré tot el possible per-
què no se m'escapis - va riure -, però m'hi avinc. Si no surt com vull,
sabré perdre, t'ho asseguro. No sóc una noia com les altres.

Començava a creure-ho, i la impressió es refermà quan ella va dir
encara:

- Podem sortir d'amagat, si vols. Vull dir que no cal que ho sàpiguin
a casa.

- "a som massa grans, per això - objectà ell.

- I què? No s'hi veuen els amants en secret? Imagina't que ho som.

- I si la cosa surt tan bé que arribem a ser-ho?

- Jo t'estimo, Daniel - contesta simplement ella.

Sortiren, doncs, sense dir res ni als pares d'ella ni a la mare
d'ell, tot i que la noia ja tenia prop de vint-i-dos anys i en Daniel

vint-i-sis. De primer només es veien els dies de festa a la tarda, però més endavant, quan ell li va haver parlat de les reunions a can Gallofreda, tot explicant-li que la cosa s'estava tornant perillosa perquè cridaven l'atenció, la Teresina li va dir que sabia d'un lloc on podien trobar-se sense risc i que a ella mateixa li agradaria de prendre-hi part.

- Però tu no ets una obrera - féu ell.

- Treballo, oi ? A més, penso com vosaltres.

Ell va riure.

- Si no ho saps, com pensem ! - Però després pregunta -: quin indret és aquest ?

- Un estudi - digué la noia -. Es d'un company meu. recordes que et vaig parlar d'un noi al qual la censura no havia permès de publicar un llibre ?

- Em sembla que sí. I què és, ell ?

- Socialista. I molt català.

- Això ja està bé.

- Un dia va dir-me que se ^{sentiria} ~~sentia~~ més marxista que res si no fes perquè el marxisme no té en compte les comunitats nacionals. Creu que això és un error que en Marx va cometre i que els comunistes no han esmenat a pesar del que diuen sobre el respecte que tenen als pobles que hi ha a Rússia.

- Potser ens avindriem, amb aquest - digué en Daniel -. I ja saps si estaria disposat a col.laborar ?

- Em pensaria que sí. Puc preguntar-li-ho.

- De moment, no facis res. En parlaré als companys. Un és, l'estudi ?

Hi havia estat una vegada i li'n va parlar detalladament. La casa, penjada entre dos carrers desanivellats de prop del parc Güell, tenia dues entrades, la de la banda de darrera exclusiva de l'estudi, dues habitacions amb un pati al qual menaven set o vuit graons des de la reixa que tancava el carrer.

- Una de les habitacions és interior i, com que queda molt enfonsada, no se sent res del que hi passa.

- Si que ho tens estudiat - comentà ell -. Què hi vas anar a fer ?

- Hi vaig anar amb d'altres, va donar una festa. Què et pensaves ?

- No res - digué apressadament, i repetí - En parlaré als companys.

Ho va fer el dissabte següent, quan es van reunir en havent sopat. Ara ja eren deu, massa per al piset d'en Gallofreda, la muller del qual, tot i combregar incondicionalment amb les inquietuds del seu marit, cosa que no es podia dir de les mullers d'alguns altres que també eren casats, començava a estar espantada des que la dona del funcionari li havia llan-

cat alguna insinuació, com deia ella. Per la seguretat de tots ple-
gats, ~~mmmmmm~~ era doncs urgent de trobar un lloc més discret, un pro-
blema que ja feia dies que debatien sense que se'ls acudís una solució
satisfactòria. Un dels darrers arribats, en Siana, fins havia propo-
sat de trobar-se en algun bosc dels encontorns els diumenges al matí..

Tot i la urgència, però, sospe_saren el pro i el contra de posar-
se en mans d'una persona que al capdavall els era desconeguda. Confia-
ven en Daniel i, perquè ell en responia, en la Teresina, però sempre
era possible una equivocació, hi havia agents provocadors, persones
a les quals agrada de xerrar molt i que acaben per comprometre-ho tot,
xitxarel.los que es pensen que això de conspirar és molt emocionant...
En un mot, s'arriscaven a caure del foc a les flames. No sabien qué
fer.

- Fos un dels nostres, vull dir un obrer, potser el podríem investi-
gar a través d'algú o altre d'on treballés - va dir en Jové -. Ara, és
més difícil.

- És clar que si la censura li ha tombat un llibre, per alguna cosa
deu ser.... - insinuà en Manjust.

- Jo crec que no s'hi perdria res si ^{hi} parlava ~~amb~~ un de nosaltres. Amb
discreció, no cal dir-ho - proposà en Gallofreda.

- En aquest cas, ningú tan indicat com en Bastida e convingué en Siana

A la fi tots van avenir-s'hi i el ~~mmmmmmmmmm~~ dijous següent,
després d'haver parlat amb la Teresina, els dos xicots van trobar-se
en un cafè de la Gran Via on la noia s'havia fet convidar a beure al-
guna cosa per l'Algueró, car havien acordat que simularien unencontre
casual. D'aquesta manera en Daniel tindria ocasió d'estudiar-lo una
mica sense comprometre's en el més mínim si el noi no li agradava.

De fet, hi simpatitzà de seguida. L'autor-artista era més gran
que no s'havia imaginat, car ja devia passar una mica dels trenta, i
físicament resultava poc atractiu degut a una disimetria força pronun-
ciada de les espatlles que, segons com se'l mirava, el feia semblar
vagament geperut, però tenia un caràcter obert i franc que es manifestà
sense reticències des del primer moment, quan la noia els presentà i
ell digué :

- Encantat... Si ets un amic de la Teresina suposo que deus pintar...
No et fa res, oi, que ens tutegem ?

- No - féu en Daniel -. Però no pinto, sóc mecànic.

- Per què no seus ? Es a dir, si no esperes ningú...

- Gràcies. He entrat un moment, només - s'excusà en Daniel, però obeí
la invitació i la Teresina digué amb tota naturalitat, com si l'observa-
ció fos espontània :

- Ja el coneixies de nom, l'Algueró. Un dia vaig parlar-te d'un llibre seu on surt la batalla de Guadalajara...

- Ah, sí, ho recordo ! Precisament aleshores acabava de llegir una història de la guerra que la Teresina em va dur de França.

- Llegeixes el francès ?

- No, era en castellà, publicada a l'Amèrica del Sud. Per desgràcia només llegeixo el castellà i el català.

- No tothom pot dir el mateix - el conhortà l'Algueró -. Sense anar més lluny, a l'oficina... Ja el coneixes, tu - va girar-se a la noia - en Puig. Fill d'un home de la Lliga, amb una biblioteca on no falta res... i entossudit amb que el català és difícil !

- N'hi ha molts. És clar que alguns tenen una mitja excusa, sobretot entre els obrers... Jo he tingut sort que la mare se'n va preocupar des que era petit.

- Ja en queden poques, de famílies responsables - comentà l'Algueró

- A casa d'en Daniel sempre han estat molt catalanistes - intervingué la Teresina.

L'Algueró reflexionà :

- Aquest problema em preocupa molt... Ara és moda de dir que el catalanisme va ser i ha estat sempre un moviment burgès, que el proletariat no el sent...

- En gran part és així. Entre els companys... - vacallar, com si no s'atrevis a proseguir. L'Algueró feu :

- Dignes, dignes. A mi m'interessa força, el punt de vista obrer. Al capdavant, si un dia fem una Catalunya nova, no podem pas fer-la contra l'obrer o a espatlles seves. Jo, si més no, no m'hi avindria.

- Molts, sí - digué ell.

- En tot cas - puntualitzà l'Algueró - deuen ser els mateixos que quan les coses no els eren favorables acudien a Madrid. Però n'hi ha d'altres. Un sector de la mateixa burgesia ha canviat, està canviant... S'accepta una mena de socialisme moderat.

- Perquè no queda més remei. Es com escollir el més petit de dos mals. Resulta una mica repugnant.

- Totalment d'acord - concedí l'Algueró -. Vivim en un món que ho és, de repugnant - es va traure un paquet de cigarretes i l'allargà a en Daniel.

- Però no ho hem d'acceptar - digué el noi mentre encenia. -. Moltes coses no passarien si no les acceptaven.

L'altre obrí les mans amb un gest desemparat.

- Es pot fer tan poca cosa !... Sovint, hi ha les ganes, però falten els mitjans. Dius : sóc socialista, sóc marxista, sóc nacionalista...

I quan ho has dit ja s'ha acabat tot. Encara que vulguis ser àvia, no pots.

- Segons - féu ell, però alashores la Teresina, que havia estat ensinistrada per si la conversa, com ella estava segura, s'encarrilava degudament i arribava a fregar un punt precís, els va interrompre amb una queixa :

- què ho fa que els homes només saben parlar de política ? Us acabeu de conèixer, i mira !

- Es la nostra manera de tallar vestits - va riure l'Algueró -. I que consti que no ho dic per tu, eh ?

- Hem estat desatents - féu ell, i consultà el rellotge -. I encara ho seré més, perquè me n'he d'anar.

- Es d'hora... - objectà l'Algueró.

- He de passar a veure un company malalt - digué en Daniel.

- Així és diferent. Confio que ens tornarem a veure.

- N'estic segur - somrigué ell.

Aquell mateix vespre ho va confirmar a la noia. Ella no havia tingut espera i, havent sopat, pujà al pis amb una excusa i s'entretingué fins que el carrer ja devia estar tancat, cosa que solia fer en Miquel a les deu o, de vegades, la Filomena i el seu marit que sempre eren els darrers de retirar. Va acompanyar-la doncs fins baix i ella ho aprofità per preguntar-li :

- què t'ha semblat ?

- N'he tret una impressió favorable. No em pensava que la conversa s'encarrilaria tan bé.

- Ja t'ho havíem dit, com era. A ell també li has agradat. Saps que ha dit ? Que en voldria conèixer més, d'obriers.

- Ara en tindrà l'ocasió, doncs - va riure en Daniel -. Si convenço aquells, naturalment.

No li va ser difícil, ara. No sols per tot el que va dir-los, sinó perquè la dona d'en Gallofreda havia tingut un altre espant amb la funcionària del pis del costat, aquest cop una mica més precisa en les seves insinuacions, car sembla que tres dies abans li havia preguntat :

- Vols dir que un dia no tindreu un disgust, amb tantes reunions ?

- Es segur que s'ensuma alguna cosa - confirmà en Gallofreda -. Seria de ximples que continuéssim veient-nos aquí.

- Li ho proposo, doncs ? - preguntà en Daniel.

- Sí . Es a dir, passem-ho a votació. Els que en siguin partidaris que aixequin la mà.

La van aixecar tots.

- L'altre dia vas dir unes paraules sobre això de voler ser útil i no

saber com... Suposo que eres sincer.

- Sí.

- Bé, doncs... I, una mica solemnement, declarà - : He vingut en representació d'un grup obrer al qual pertanyo. Ens cal un local on reunir-nos i he pensat que el teu estudi seria l'indret ideal. Ja veus que no gasto embuts.

L'Algueró es va asseure en una mena de banc, sense molestar-se a treure els papers i dibuixos que s'hi apilaven.

- No, no en gastes... Com ho sabies que tenia un estudi ?

- Li ho vaig dir jo - féu la Teresina.

- També n'ets ? - preguntà, però no va esperar la resposta -. Ja veig, no va ser una casualitat que ens trobéssim al bar...

- No, et volia conèixer i saber si eres com deia ella.

L'Algueró va beure un glop i el mirà per damunt la vora del vas.

- I ho sóc ?

- Jo diria que sí. Si no, ja no hauríem vingut avui.

- A veig - tornà el xicot -. I qui sou, aquesta colla ? Marxistes ?

- Hi ha una mica de tot. Som prop d'una dotzena, però n'hi ha molts més que simpatitzen amb nosaltres. Volem posar en marxa un moviment ~~am~~ ~~hmanapigunmmtamhmpamamamam~~ obrer on càpigui tota l'oposició. Ja sé que això sona molt pretenciós - afegí -, i de moment ens acontentem amb estudiar les possibilitats d'algunes reivindicacions.

El xicot tornà a beure i després deixà el vas a terra.

- I això és l'únic que voleu, un local ? A mi, no ?

- Es clar que sí ! - s'avançà la Teresina espontàniament, i en Daniel va somriure mentre confirmava :

- Ets dels nostres, oi ?

- M'ofén que en puguis dubtar. Quan és, la propera reunió ?

- Dissabte que vé l'altre.

- D'acord, doncs. Podeu venir.

- Veuràs com t'agradaran. No tots pensem ben bé igual, però són xicots simpàtics.

Això no va privar que, el dia de les presentacions, se sentissin una mica cohibits fins que a la fi s'anímaren parlant de la vergonya de l'assumpte d'Argèlia, en el qual els francesos estaven quedant com uns bruts.

- Sempre hi han passat. Tenen fama de ser-ho amb les dones i amb els pobles - va dir l'Algueró.

La frase va fer riure els companys d'en Daniel, però més intencionada encara van trobar la sortida de la Teresina que comentà :

- Només els va faltar que durant la guerra es freguessin tant amb els

dels escàrxadors...

«a feia dies que insistia perquè la integrés al grup i en Daniel, que de bon començament es mostrava poc disposat a complaure-la amb l'excusa que seria l'única dona, acabà per accedir-hi quan en Gallofré va dir-li que la seva muller continuaria assistint a les reunions ara que tindrien lloc fora de casa.

- «s clar, home, porta-la - aprovà el company quan li'n parlà -. qui sap si un dia no seran el nucli d'una secció de dones...

Li va caldre empescar-se tot de mentides perquè el seu pare la deixés sortir de nit, però a partir de la segona reunió ja va planejar les coses amb temps i s'apuntà a un curs de formació de dibuixants cinematogràfics que tenia lloc tres vegades la setmana, dilluns, dimecres i divendres. Ella es va limitar a afegir-hi el dissabte. De primer la seva mare volia acompanyar-la i, després de discutir-se una mica, li ho deixà fer perquè es convencés que totes les noies anaven soles i que el temps de les ~~escortes~~ escortes ja havia passat. La dona, que s'adona que feia fer el ridícul a la seva filla, es va veure obligada a cedir. En Daniel, que mai no havia cregut que la combinació sortiria bé, va dir-li :

- «a veuràs quan es descobreixi l'embolic !

- I per què s'ha de descobrir ?

Es trobaven a la cantonada de la Diagonal i, en deixar la reunió, li feia agafar un taxi perquè els seus pares havien exigut que no tornés a peu. Si no era massa tard, ell, l'Adgueró i de vegades algun altre, encara s'entretienien una estona en qualsevol bar, acabant de comentar els temes debatuts amb els companys. Recollien àvidament les notícies de malestar i d'inquietud en d'altres empreses i per l'estudi ben aviat es van començar a veure algunes cares noves que aportaven idees i iniciatives minuciosament discutides quan es tractava de projectes meditats com el que va proposar un vespre un andalús, en Jurado, el qual insistí en la conveniència de crear a cada fabrica una mica important, i si podia ser també a les petites, una mena de comitè destinat a orientar les resolucions que es prendrien i que actuaria al descobert, però de moment sense reconèixer cap vinculació amb els comitès semblants de les altres empreses.

Hi va haver un enrenou. La idea no era pas nova del tot, però fins aleshores tothom havia enfocat l'assumpte en termes de clandestinitat.

- Al descobert ? - preguntà en Gallofreda una mica esbalait.

- Naturalment. Amb l'acció clandestina no arriba en gaire lluny i a més ens desacreditem. Sobretot, hi ha un problema de captació i d'influència. Un treballamagat és difícil de fer, inspira poca confiança.

Els companys mai no acaben de saber ben bé de què es tracta, qui ho maneja, i això els fa retreure. D'altra banda, una organització clandestina no pot plantejar reivindicacions perquè, oficialment, no existeix. Un grup que dóna la cara, es troba en una altra situació, més favorable.

- Això no el fa pas més legal - objecta en Manjust.

- Ja ho sé. Legal no, és clar - confessà l'andalús.

En Daniel, que seia a terra, va aixecar-se :

- De tota manera, hi ha una diferència entre la il.legalitat i la clandestinitat. Una diferència essencial. Em penso que en Jurado té raó. Uns quants homes decidits, als quals no fes por de reconèixer que es proposen un objectiu, al descobert, no de caràcter polític, sinó estrictament laboral, estimularia l'acció obrera...

- Durant quant de temps ? - el va interrompre en Siana.

- Vols dir que aviat els detindrien, oi ?

- Exacte.

- Potser sí. No sóc advocat per saber exactament com van les lleis. Em penso que no ho podrien fer mentre no se'ls sorprenguéssin reunits. La gent tenen dret a coincidir en la seva manera de veure les coses i a dir-ho. No tenen dret a associar-se. Caldria trobar la fórmula. A més, suposem que se'ls deté, que en detenen uns quants... No és convenient de fer martirs ?

Algú cridà :

- No n'hem tingut prou ?

Tots començaren a parlar a l'hora, excitadament, i una veu, com passava sempre que les coses no semblaven prou clares, reclamava que es votés, però en Manjust va enfilarse en un tampolet per tal de fer-se sentir, reclamant silenci i digué :

- Es tracta d'una cosa important, companys. A molts ens ve de nou aquesta idea i potser caldria que hi reflexionéssim. D'altra banda, s'ha fet tard. Jo proposaria d'ajornar la discussió fins que ens tornem a reunir.

La Teresina mormolava en veu baixa :

- Seria sensacional, seria sensacional...

Tots dos van ser partidaris d'aquella iniciativa des del primer moment i tenien ganes de discutir-la amb l'Algueró, al qual suposaven una mica més al corrent de les lleis. Però aquella nit tenia un sopar literari i no havia acudit. En previsió de contingències com aquestes els facilità la clau de l'estudi, cosa que ara els obligà a quedar-se fins que tots els altres ja eren fora. Pel restant, sempre abandonaven la reunió de dos en dos, de tres en tres, per tal ^{de no} ~~de no~~ cridar

l'atenció entre el veïnat tot i que en aquella hora al carrer no solia veure-s'hi ningú.

- No et sembla magnífic ? - insistí la noia quan ja eren sols i ell anava per apagar els llums.

Tenia els ulls brillants i la cara una mica enrojolada per l'ambient que entre tots havien creat, i ell li va somriure, mirant-la, abans d'allargar el braç i atreure-la contra seu.

- I tu també - va dir.

Ella se li enllaçà i es besaren lentament, gairebé sense saber que feien. Era la primera vegada. I aleshores en Daniel va sentir els llavis que es premien més fort, amb insistència, rebregats contra la seva boca entre paraules, entre una sola paraula que es repetia :

- Així,..així,..així...

La fragància de la seva carn el penetra com una ganivetada càlida, però no hi cedí, sinó que va recollir la cara de la noia entre les seves mans i la separà una mica. Ella el mirava amb un esguard de dolorosa, fitament, amb els llavis entreoberts, i després pujà la mà fins a la seva, l'hi mig cobrí, prement-la contra la galta, sempre sense deixar de mirar-lo.

- Teresina,.. - va dir ell -. Estàs excitada per tot això que hem discutit...

- Ho estava. Ara, no - contesta la noia -. T'estimo i estem sols.

- Teresina... - repetí ell.

- Et vull. Sóc una dona i et vull.

- Teresina !...

Però va rebregar-la amb un gest salvatge que s'enduia tots els tabús, totes les reserves; amb una ansia sobtada que esbotzava les barreres dreçades per la infància, pel costum. Era una criatura nova que fins aleshores no havia sabut veure i que ara se li rebelava brutalment, com un glop de llum que escombra la nit i l'anihila.

Va adonar-se que la tocava, però la porta s'havia quedat només ajustada i li va caldre córrer a tancar-la abans de tornar de nou al seu costat i agafar-la en braços per dur-la cap al divan de la cambra interior mentre ella reia i plorava amb els llavis enderriats sobre el seu rostre.

Semblava que s'havia tornat folla, no va deixar de besar-lo ni un moment mentre ell la despallava i es despallava sense preocupar-se d'on/queia la roba, enlluernat per la seva passió i per la bellesa bruna de la noia que ~~després~~ després lligà els membres als seus, indiferent al dolor animal de l'acte inèdit, atenta, s'hauria dit, a una altra mena de consecució que va expressar a la seva manera quan al cap

d'una estona li digué a cau d'orella, encara abraçada :

-Dures dintre meu, Daniel...

- Sí, estimada.

- Estimada... Diques-ho més.

- Estimada...

- Amant, amant, amant bell ! - féu, i tornà a clavar-li els llavis als seus, amb més anhel que abans, mentre a ell el desig li rebrotava, temptat per la bellesa que la noia creava i amb el cor que li saltava del pit quan la penetrà de nou i reposà tot separant-se'n i mirant-li els ulls que li retornaven l'esguard i els llavis que es movien per afegir -. Sempre has estat meu, Daniel...

- Sí, Teresina.

Ara comprenia que era veritat i, quan va tenir temps de pensar-hi, trobà estrany que abans d'ella hi hagués hagut una altra noia, la Lídia, per l'amor de la qual, un moment, va estar a punt de renunciar als seus ideals o, si més no, a l'activisme polític. Amb la Teresina no hi havia problema, ella l'acceptava tal com era i compartia les seves esperances, les seves preocupacions, es resignava fins i tot per endavant als disgustos que a la llarga els donarien aquelles reunions i una vida cada dia més dedicada a la causa obrera.

D'ella va partir més endavant la idea d'historiar aquell moviment, de dur un llibre d'actes que li fou confiat i on, durant la setmana, anava reconstruint les qüestions debatudes i els acords presos, encara tímids i inoperants, d'una prudència esfereidora, com va mostrar-se en l'assumpte proposat per en Jurado la nit que ella i en Daniel van convertir-se en amants. La por de tants anys de silenci i de repressió pesava adhuc sobre els millors, els més decidits, i els feia refractaris a donar la cara si abans no disposaven d'unes garanties que els asseguressin el manteniment ~~amb~~ dels seus en cas de desgracia. Continuaven cotitzant i existia ja un fons, però era petit i no cobriria ni de lluny els dos o tres anys de presó que els podien sortir si eren detinguts i condemnats. En Siana, que era un dels pocs partidaris de passar de l'acció clandestina a la il.legalitat, va tenir unes paraules molt oportunes :

- Arreu, ~~amb~~ tot el que la classe obrera ha aconseguit, ho ha conquistat a pit descobert i sense tenir les espatlles guardades. Si esperem de primer una seguretat, no farem mai res. Ens l'hem de guanyar.

Algú altre assenyalà una contradicció en explicar que el risc que corrien actualment ~~en aquest moment~~ no era inferior al que s'exposarien si actuaven obertament, tota vegada que en la practica llurs reunions ja començaven a ser conegudes entre la majoria de companys; vulguis o no,

de la clandestinitat ja hi estaven sortint, si més no dintre el món del treball. Molts, però, no ho creien així i es parapetaven darrera vagueroses raons de llibertat de moviment, ja que, com deien alguns, una acció il.legal i no clandestina seria frenada per consideracions de tècnica maniobrera que ara no els calia observar. Tot plegat era una mica confús i van perdre dues nits senceres, una mesada doncs, aclrint-s'ho entre fum de cigarretes i rosegaments d'ungles dels més nerviosos. A la fi, en una altra sessió memorable que durà excepcionalment fins a les tres de la matinada, va decidir-se per majoria que no estaven prou preparats i que el pas a la il.legalitat al descobert era encara prematur.

Fins a cert punt, de tota manera, els elements disconformes amb el vot de la majoria començaren a pressionar sobre els altres, sobre els companys de les empreses on treballaven i sobre la direcció patronal que s'havia d'anar encarant amb reclamacions conscientment pensades. Un moviment difús prenia a poc a poc consciència vectorial i atacava problemes concrets referits a habitatges obrers, a infermeries, a cantines, a institucions d'ajuda i previsió, però uns quants, com en Daniel, veien un perill disgregacionista en aquesta insistència sobre obres de tipus social depenents únicament de l'empresa.

- Les reivindicacions e explicava - han de ser de caràcter general, no particular. Vull dir que no han d'interessar únicament una comunitat de treballadors, sinó tots els treballadors. En definitiva, ara, fem una mica el joc de la patronal encara que no tots els burgesos se n'acabin d'adonar.

Per a molts aquests eren conceptes obscurs i calia explicar-los-els, sovint sense massa èxit, perquè els faltava el costum d'ordenar d'una manera coherent unes idees gairebé reduïdes a intuïció i que es mostraven rebels quan miraven de confiar-les al vehicle racional del llenguatge. Com exclamava en Jové desesperadament :

- Hem de començar per l'a, b, c ! No ens han ensenyat a pensar. I si aconseguim de pensar una mica, no ho sabem expressar.

De tot això acaba per sortir el projecte de celebrar un seguit de conferències que donarien els més preparats d'entre ells, començant per l'Alguero que, potser perquè era un intel.lectual, passava per tenir el cap més clar i unes lectures que faltaven als restants. Sorprenentment, va decidir-se a explicar-los la significació del primer de maig i ~~dura~~ durant una hora discursjà sobre la vaga de l'any 1866 a Chicago i feu reviure l'ambient agitat del procés al qual foren sotmesos els acusats de l'assassinat del policia Degan, mort quan una força de prop de dos-cents homes va presentar-se el dia 4 a Haymarket, on tenia lloc un mí-

ting organitzat per la Federació de Treballadors dels Estats Units i del Canadà.

Hi va assistir més gent que de costum, tots companys de confiança dels qui es reunien habitualment, però algú no ho devia ésser prou, o potser llurs entrades i sortides havien acabat per provocar els recels d'algun veí, el fet és que al cap de quinze dies, quan tocava de parlar a en Daniel que havia escollit un tema atrevit, "Catalanisme i obrerisme", preparat amb l'ajuda de la Teresina i d'en Francesc, van trobar-se amb que la policia havia ocupat discretament l'edifici i detingué l'Algueró, en Gallofreda, la seva muller, en Siana i dos companys més. Els altres van salvar-se gràcies a la dona que aconseguí d'escapar-se de mans dels agents i va córrer fins a la breu paret que separava el pati del carrer, s'hi abocà i va cridar als qui s'atansaven :

- No entreu, no entreu !

En Daniel i la Teresina, que anaven a tombar la cantonada, van sentir la veu sense acabar d'entendre les paraules, però aleshores van veure algú que venia corrent i que, sense aturar-se, exclamà :

- La policia !

Mai no havien de saber si els perseguiren, car van ^{retrocedir} ~~precipitadament~~ precipitadament i, vies enllà, anaren trencant cantonades fins que van sortir a la plaça de Lesseps, on es ficaren en un bar a reprendre alenada.

- Què deu haver passat ? - es preguntaren.

Més tard van agafar un taxi fins/prop d'on vivia en Gallofreda i, en comprovar que en tot el carrer no ~~hi~~ es veia ningú, en Daniel s'atreví a pitjar el timbre que hi havia a la banda de fora, però no van obrir-los i, després d'esperar-se mitja hora en un portal contra l'opinió de la Teresina que ho trobava perillós, acudiren a casa d'en August. Allí no hi havia timbres i no van atrevir-se a trucar, però aleshores, quan ja se n'anaven, van sentir uns passos que s'atansaven i el noi desembocà al carrer. En veure dues ombres en l'obscuritat, va espantar-se i girà cua, però ells l'havien reconegut en passar sota la llum del fanal i en Daniel va cridar-lo :

- Ricard ! Som nosaltres...

Dua notícies. Més sensat que ells, o més atrevit, en sentir la veu de la dona pensà que si corria s'exposava a cridar l'atenció i va amagar-se en un solar sense edificar que hi havia més amunt.

- Conec bé aquells topants, des del primer dia que vaig estudiar-los digné -. Una cosa així havia de passar un dia o altre i no m'agrada que m'agafin amb els pixats al ventre. A la banda de darrera hi ha el jardí

d'una torre i es pot saltar cap a un altre carrer...

En Daniel el va interrompre impacientment :

- Però què ha passat ? Has vist alguna cosa ?

- Tot, ho he vist. N'he comptat set, però no sé qui són, tot era massa fosc. Com que hi havia una dona, senyal que han detingut els Gallofreda. A més, és ella qui ha cridat... Saps què et dic ? que més val que no ens entretenim i que ens amaguem en algun lloc...

- Et sembla que ens poden venir a buscar a casa ?

- És clar. O al treball. Demà no hi vaig. Deixem passar uns dies i ja veurem com va tot. És més prudent, oi ?

La Teresina, però, no podia pas deixar els seus pares sense veure's obligada a donar un seguit d'explicacions i, camí del carrer Banyoles, van discutir què els calia fer.

- Jo em penso que no diran res, que no donaran noms...

- Poden obligar-los-hi. Tenen maneres - féu ell -. O si ha estat una denúncia d'algun dels nostres, ni això no els cal.

- De mi no saben on visc, ni com em dic de cognom - precisa ella -. El teu cas és diferent.

- Ho sap l'Algueró - la rectificà ell.

- No dirà res, ell, en pots estar segur. No, jo no em moc de casa.

- Jo tampoc, doncs - decidí en Daniel -. Al cap i a la fi poden dir que només eren ells.

- Això no. Com que la Maria ha cridat, saben que hi havia algú altre.

- De tota manera, tampoc no tinc cap lloc on amagar-me - reflexionà ell -. Confiem que no passi res més. Ja és prou desgràcia que n'hagin agafat set.

L'endemà, però, va quedar clar que amb aquells no en tenien prou. Com que no tenia objecte faltar al treball si es quedava a casa, va acudir com de costum a la fàbrica, on va poder canviar impressions amb amb en Jové i els altres que s'havien escapat de la trampa, però cap a les dotze d'encarregat li digué que el demanaven al telèfon, una noia que assegurava que la seva mare estava greu. Tot seguit va comprendre que era una excusa perquè l'avisessin, ja que l'empresa no encoratjava les crides telefòniques als obrers i únicament els passava l'encàrrec en cas d'urgència justificada. En ~~moment~~ aquesta circumstància, de tota manera, ho era.

- Daniel ?... - digué la veu de la Teresina -. La teva mare és aquí... la policia acaba de sortir de casa vostra...

- No han dit què volien ?

- Sí, que t'havien de fer unes preguntes. Et vol parlar, te la passo.

Va sentir un xiuxiueig, la remor de l'auricular que canviava de

de mans, i aleshores la mare, que cridava massa, preguntà :

- què has fet, Daniel ?

- No res, ja t'ho explicaré. Els has donat el nom d'on treballo ?

- No, he dit que era una casa del ram metafísic però que no recordava com se'n deia.

- Saps si duïen algun manament ~~mimamam~~ judicial ? No t'han ensenyat cap paper ?

- No, només han preguntat això. Suposo que deuran tornar.

- Que tornin... No t'estranyi si no em veus durant uns quants dies - començà a explicar, però ella el va interrompre :

- què vols fer, Daniel ?

- Aniré a viure temporalment a casa d'algú altre. No t'amoinis, sents? Veuràs com no passarà res. Ja telefonaré - i penjà, perquè més li valia desaparèixer com més aviat millor.

De nou a la nau, passà avís a en Jové i s'adreçà als vestuaris a canviar-se. L'encarregat va seguir-lo.

- Es greu de veritat ?

- Sí; men'he d'anar.

Però no sabia on. Totes les adreces al seu abast, la d'en Francesc i les dels companys, resultaven poc segures. Per això no va demanar res a ningú i als deu minuts ja es trobava al carrer, indecis i enquimerat, rumiant desesperadament una sortida. Hotels i dispeses quedaven descartats; li demanarien els papers i d'altra banda en escorcollar-se les butxaques va descobrir que tot just duia cinquanta pessetes. A tot estirar, en tenia per dinar i per sopar.

Hi havia en Miquel, és cert, i la Filomena i el seu marit. Tots l'acollirien sense pensar-s'hi, per amistat amb la seva família, però no podia pas amagar-se a la mateixa escala de casa, era massa arriscat. I en Castell ? Probablement no diria que no, però al seu germà no li agradaria, i potser tampoc a la seva mare... A més, estava per casar-se i podia esguerrar-li la festa. No.

Aleshores se li acudí de recordar-se de la Cornèlia. Es veritat que ja feia prop de dos anys que no l'havia vista, però sempre s'havien entès bé, era comprensiva i, a la seva manera, inconformista. Podia provar-ho.

Hi va anar molt tard, ja passades les nou, després d'haver entretingut la tarda en un cine de sessió continua on va menjar-se dos entrepans, però la noia que li obrí la porta, una rosseta grassona, era una perfecta desconeguda.

- La Cornèlia ? - repetí inexpressivament en pronunciar ell el nom -. Ah, sí ! Però ja no hi viu.

- Ah !

La cortina que separava el vestíbul del corredor es va moure i una altra noia, més gran, va treure el cap.

- Es va casar - digué, i aleshores avançà una mica -. Però si em sembla que et conec... Daniel, oi ?

El noi assentí.

- I tu ets la Maite.

- Sí - va somriure ella -. Deu fer molt de temps que no us veieu, perquè ja fa més d'un any que és casada amb l'advocat. Aquesta és la ~~Nina~~ Nina - presentà -. En Daniel, un amic.

- Encantat - féu ell, encaixant amb la rosseta -. No sabia res.

- Va fer molta sort... Li volies alguna cosa, potser ?

- No, jo... - però aleshores rectificà. No costava res de provar-ho -. Volia demanar-li que em deixés passar la nit aquí.

La Maite el va mirar, encuriosida, i somrigué com qui està a punt de fer una broma.

- que et persegueix la policia ?

- Sí. Per qüestions polítiques. No sé on anar - confessà francament.

La rossa obrí uns ulls com unes taronges, però la Maite va estirar-lo cap dins i, amb el mateix moviment, tancà la porta.

- Es de veritat ?

- "an anat a buscar-me a casa perquè vaig participar en una reunió no autoritzada. Per sort, no em coneixen.

Ella mirà cap a la rossa i, inesperadament, sortí amb un comentari que no venia a tomb :

- Un dia se'n va adormir al cine... - féu.

- Veig que te'n recordes.

Però la Maite ja tornava a la realitat.

- Si vols quedar-te amb nosaltres... Oi, Nina ?

- No has de dir tu - féu l'amiga.

- queda't, doncs... La Cornèlia en parlava sovint, de tu.

Va quedar-s'hi tres mesos i a partir d'aquella mateixa nit compartí el llit amb la Maite i la Nina, ja que totes dues semblaven seguir la tradició dels temps en que allí vivien la Soledat i la Cornèlia. No hi va fer escarafalls perquè des del primer moment va comprendre que d'una manera o altra havia de pagar llur hospitalitat, però sabia que a la Teresina la cosa no li agradaria i, les cinc o sis vegades que es van veure, sempre en un bar, després d'haver-li telefonat ell, pretengué que estava amb un amic l'adreça del qual més s'estimava no donar-li per les acostumades raons de seguretat.

El grup, naturalment, quedà desfet i la noia només havia tornat a

veure en Jové, i encara perquè ell va prendre la iniciativa. No l'havia molestat ningú, ni als altres companys de la Ramsa, però els detinguts, que eren sis i no set com s'havien pensat de primer, passaren a la presó i s'esperava que d'un moment a l'altre fossin jutjats.

- Qui carall em devia denunciar, doncs, a mi ?

No ho va esbrinar mai i, un cop celebrat el judici, decidí tornar a casa, amb temps suficient per assistir encara al casament de la noia que se n'anava a viure a Moncada, amb els sogres, car el xicot també era fill únic. El va sorprendre de descobrir novells indicis de vellesa en el rostre de la mare, i amb el cor angoixat però impenitent, va dir-se que ell hi havia contribuït. La Neus li ho confirmà :

- Hi hauries de pensar més, en ella, abans de posar-te en aquests embolics.

No va voler recordar-li aquell afer ja llunyà de l'avortament i es limità a dir :

- Al capdavant no ha passat res.

- Això ho dius tu.

A la Ramsa devien ésser de la mateixa opinió i no el van readmetre quan s'hi presentà amb excuses que els semblaren insuficients, però això més aviat fou una sort, ja que va obligar-lo a estudiar de nou els anuncis econòmics dels diaris, entre els quals, a finals de setmana, descobrí el del propietari d'un taxi que volia retirar-se i demanava un xofer per al seu vehicle.

D'altres l'havien llegit, també, i acudiren a l'adreça que donava el vell, però l'home va preferir-lo perquè era el més jove, català, solter i d'aspecte més simpàtic i educat, com va dir-li. Opinava que no hi feia res que no tingués pràctica en aquella professió i va confiar-li un Seat que en Daniel duria prop de tres anys, fins que el vell es morí i la vídua, que volia anar-se'n a viure amb uns nebots, el va vendre.

En aquell moment ja feia temps que les seves relacions amb la Teresina eren del domini públic, per bé que no aprovades pels pares de la noia, impotents davant la seva voluntat que àdhuc la dugué a amenaçar-los amb deixar casa si li feien la vida massa impossible. La Carmeta encara s'hi hauria avingut, després de tot continuava essent la dona senzilla de sempre, amiga de la mare, però al seu marit li havien ~~mmmm~~ crescut encara més els fums des que, aquella primavera, s'associà amb un altre del ram i obrí una botiga pel seu compte. Pitjor era el fill, en Jaumet, ara ja assessor de la casa on només havia estat secretari i promès amb la filla d'un fabricant que perseguí durant un any quan se li escapà la noia del magistrat de l'Audiència de Mallorca.

Ni l'un ni l'altre no s'atrevien a tirar^{li} en cara la seva situació humil, la pobresa de la seva condició, però en canvi li retreien obertament que s'hagués enredat amb una colla de trinxeraires amics de la subversió i justament castigats amb una pena de dos anys per associació, reunió i propaganda il·legals. Un dia, en Jaumet arribà a dir-li:

- No ho veus que tota la vida seràs un desgraciat ?

- I tu què n'has de fer ? - li replicà ell.

- Del que siguis tu, res. Però no puc consentir que hi arrossegues la meva germana.

- Per què no la deixes decidir a ella ? Tens por que et comprometem davant els teus amics aristòcrates ? Imagina't que un dia agafes el meu taxi amb la teva promesa i has de presentar el xofer com a futur cunyat... Segur que es desfa el casament !

Però aquest atzar no va tenir mai lloc i de cunyats no ho serien fins al cap de molt de temps si ell continuava guanyant-se la vida tan malament. Que ell i la Teresina es casarien, ara ja era cosa convinguda. Durant aquell episodi que l'obligà a amagar-se pogué constatar més bé que mai que la noia no li fallaria, que tenia un temple tan indomtable com el seu i que, si servia aquella causa, ho feia perquè la trobava digna i justa, no per cara d'ell. De fet, era una noia excepcional i quan parlaren de matrimoni per primera vegada li va dir una cosa que a en Daniel li semblava que no podria haver dit cap altra dona :

- Si no vols, no. No vull seguretat. Vull que sempre ens estimem com ara.

- Sempre... - reflexiona ell -. Ens farem vells, Teresina.

- Si vols dir que un dia no dormirem plegats, tant me fa.

Li costava de creure-ho quan la veia tan apassionada com el vespre aquell de llur abraçada a l'estudi, i més i tot si un mot, una mirada, la colpien pel seu to, per la seva intensitat. Però va explicar-li ho en afegir :

- Per a mi, l'amor no és això. Ara es manifesta a través d'això, potser perquè és el millor que tenim, el millor que ens podem donar. Un dia, hi haurà una altra cosa.

A la fi van convenir que es casarien quan sentissin la necessitat de tenir un fill, però a partir d'aquell moment ja declararen lliures relacions. Tampoc no podien fer res més, car tant la mare com la Carmeta ja havien començat a endevinar que entre ells hi havia quelcom. I la Neus també, potser primer i tot que elles. Fins endevina més, ho demostrà aquell dia que va dir-li :

- Valdria més que us caséssiu ja...

Ell va riure, desconcertat, però sense confessar.

Poc després, havent-se quedat sense taxi, troba feina en un taller de la barriada, un negoci modest com aquell en el qual havia començat la seva vida de mecanic, però hi féu poca estada perquè l'amo era un estiracordetes que tot el dia els estava damunt; de fet, a partir de la segona setmana de treballar-hi ja es preocupà de cercar una altra col·locació, però aquest cop volia escollir bé i fins al cap d'una mesada i mitja no es decidí. Aleshores passà a les "Indústries Roland, Barhuy i Cia", on per primera vegada sentí parlar de les Comissions Obreres que pel que sembla havien estat simultaniament constituïdes a Barcelona i en una altra localitat propera, precisament a Cornellà, potser entre els mateixos elements que va conèixer anys enrera, quan va dur-l'hi en Jové.

A l'empresa hi havia un noi que ho era, en Boleda, i un vespre, abans de sopar, va portar-lo a una parròquia on es reunien amb el permís del rector, un home jove i progressista que, segons va dir-li el seu company, començava a fer-se malveure de les jerarquies per les seves activitats socials, d'un to francament catalanista. Ell no el va arribar a conèixer mai, potser perquè de reunions ja només n'hi van haver dues i la tercera, a la qual per atzar no assistí, fou escampada per la policia que també havia fet detencions a Cornellà.

La voluntat dels obrers, però, s'anava afermant, i els nous elements que ara es bellugaven tingueren el bon sentit de dur a terme aquell pas de la vida clandestina a l'organització il·legal que temps enrera havien preconitzat ell i uns quants altres. Tot i que la intervenció de la policia posà una mica de sordina al moviment, que semblava disgregar-se tot just d'iniciat, restaren encara prou obrers decidits, i ell mateix en fou un, per perseverar a ~~mantenir~~ través de reunions ocasionals i de contactes que s'anaven eixamplant lentament amb d'altres grups que ja no sols comprenien proletaris, sino estudiants i intel·lectuals. Per dissort tot era complicat, amb el temps s'havien anat constituint reorganitzant tot de partits polítics vells i nous que, sovint, només s'avenien en llur actitud ~~oposicionista~~ oposicionista. A tants anys de distància, s'arrossegaven encara les seqüeles de la guerra civil i, de vegades, algú es refusava a tot diàleg amb els marxistes que, per altra banda, semblaven els més actius, els més abnegats. També ho eren els catòlics i, per aquell temps, en Daniel va tenir ocasió d'assistir a unes xerrades on van enfrontar-se les posicions respectives a propòsit dels sindicalismes unitari i pluralista sense que s'arribés a una entesa franca, tota vegada que la facció catòlica opinava que l'unitarisme només afavoria els comunistes a més de ser poc democràtic. Unicament l'admetien al nivell d'empresa i encara en atenció a

unes circumstàncies que foren qualificades de transitòries. Un noi marxista, en Pinar, avançant-se a discussions posteriors que eixamplarien aquest punt, manifestà :

- Sembla que se'ns acusi de voler establir un monopoli, però s'oblida que en un moment dterminat un partit pot tenir un dinamisme més accentuat i que això sol explica la seva influència. Som els primers interessats en un joc net, però formapart de les condicions d'aquest joc net el respecte a una opinió majoritària.

Algú assenyala que no sempre havia estat aquest el criteri dels marxistes a pesar d'haver-se apropiat del nom de bolxevics, però el noi contestà que ells mai no havien defugit la crítica de la classe treballadora i que les reserves mentals dels catòlics no beneficiaven ni poc ni molt la col.laboració ja iniciada. Era una manera de fugir d'estudi i, en sortir, en Daniel ho comentà amb en Boleda, inclinat a que es respectessin les participacions efectives de tots els moviments.

- Ens costarà d'entendre'ns - va dir - si cada partit no crea les seves propies formes i, a través d'elles, una coordinació general que ens representarà tots plegats.

Per la seva banda l'Algueró, amb el qual va reprendre contacte poc després d'haver complert la condemna, estava desesperat.

- Ho veig molt malament, noi - li deia -. El problema català sembla que hagi passat a segon terme. Hem comès l'error de deixar la iniciativa del moviment obrer d'oposició en mans de gent que no són del país. A tot arreu et trobes amb xicots que l'ignoren.

- Naturalment - va concedir-li -. Per a ells no ho és, un problema. Potser ho serà per als seus fills.

- Si Catalunya encara existeix. No veus que no els integrem ? Viuen entre ells, treballen entre ells, es relacionen pràcticament només entre ells. Això els deu semblar una mena de eucursal del poble, amb l'única diferència que és més gran i s'hi guanyen la vida.

Ell no era tan pessimista. No podia negar que a can "Roland, Barbuy i Cia", per exemple, prop del vuitanta per cent d'obrerseren gent procedent d'altres indrets de la península i que alguns, al cap de dos o tres anys de viure a Barcelona, encara no entenien prou l'idioma del país per seguir una conversa corrent, però les actituds hostils eren escasses i en general limitades als qui havien tingut inicialment alguna experiència desagradable. Suposava que arreu devia passar el mateix i per això creia que el dia que fos restablerta l'ensenyança en català la integració es produiria ràpidament, en l'espai d'una sola generació.

- Ah, si ! - contestava l'Algueró -. Però quan tindrà lloc, aquest restabliment ? Ja has vist la resposta al document dels cinquanta.

també ells havien enviat una carta al vice-president del govern, i sabien que n'hi havia milers, algunes àdhuc firmades per persones d'arrel forana, però fins aleshores no n'havia sortit res i en canvi alguns nois foren molestats per haver repartit els impressos que invitaven a escriure. Ell i la Teresina n'havien repartit uns quants centenars a més de fer un treball de captació directa entre els coneguts i veïns, entre els familiars. Acasa d'ell tothom havia complert, però el pare i el germà de la noia s'hi negaren. L'argument del marit de la Carmeta era curiós :

- No serveix de res precipitar les coses. Tot ha de venir pels seus passos comptats.

Era una raó còmoda que compartien d'altres persones i que enverinà encara més les relacions de la noia amb el seu pare, prou queixós ja d'aquell festeig d'ells dos i, paradoxalment (però ben explicablement ja que no el podia evitar), de la seva duració. Estava convençut que la gent parlaven, que s'estaven ~~mentant~~ creant una fama dubtosa per culpa del seu capteniment, sobretot des que ella començà a sortir amb en Daniel a la nit, obertament, sense els subterfugis de temps enrera. Això, ni la mare no ho trobava bé.

- Ja saps com són la gent de mal pensats, i aquí, al carrer, tots ens coneixem com si visquéssim en un poble. Si us heu de casar, caseu-vos d'una vegada...

El seu interès per aquelles relacions, però, era ben intermitent; ara l'abassegava massa la seva malaltia per preocupar-se del que feien els altres. El metge havia d'acudir cada dos per tres, darrerament patia d'un retenció d'orina que encara complicava el seu estat i que, segons el doctor, podia degenerar en una urèmia, com és inevitable en els casos progressius d'insuficiència renal. Semblava que no acabés d'encertar mai el tractament, o potser no n'hi havia cap que li anés bé, el fet era que la dona no tenia gana, es queixava de nàusees i vòmits i s'abandonava a una inèrcia que encara complicava les coses. Però tot això era natural, deia el metge, formava part del quadre clínic, com la somnolència cada cop més accentuada, la irregularitat de la respiració, els estremiments convulsius dels músculs...

Després d'anys de silenci, de vegades ara tornava a parlar del pare, si bé d'una manera discontinua, sense massa coherència externa, seguint el fil dels pensaments que se li acudien. Algun cop també esmentava la Gabriela, de la qual no havien tornat a saber res des que els va escriure que es casava amb un canadenc. Es resistia a deixar el pòndol de la casa, però sovint ~~abandonava~~ abandonava les feines a mig fer i en tornar al pis la trobaven al llit, adormissada o queixant-se i

plorant. Per sort la Neus havia canviat molt des dels seus dies adolescents i s'hi mostrava pacient, la conhortava, la consentia, reprenia impaciències de vegades inevitables. Ell, més brusc, sentia una tristesa infinita quan la veia decandir-se d'aquella manera i ara i adés passava per tongades malencòniques que l'obligaven a fugir de la llar quan el panorama s'enfosquia massa. Es refugiava en l'amor de la Teresina i en la seva activitat política cada jorn més exigent des que les comissions aixecaren ~~ahmman~~ de nou el cap sense amagar els objectius que perseguïen.

Quan es plantejà l'assumpte d'unes sancions a un mestre de taller que es mostrava massa bevolent i, segons l'empresa, era culpable d'algunes irregularitats a favor dels productors en les anotacions de control, hi va prendre una part decisiva, organitzant reunions i empenyent els companys a una vaga de braços caiguts que dugué la policia a les portes de la fàbrica, si bé sense intervenir en el conflicte per voluntat expressa de la casa que semblava tenir por d'agreujar la situació. Els obrers acudien puntualment al treball, però restaven immòbils darrera llurs màquines fins que tocava la sirena de l'hora de plegar, terriblement presents, doncs, i en aparença decidits a que fossin alçades les mesures preses contra el mestre absent. N'hi va haver prou amb quaranta-vuit hores perquè l'empresa es resignés a cridar-lo de nou. Les represàlies, però, es manifestaren ben aviat i, als quinze dies, la direcció augmentava els descomptes imposats sobre les peces deteriorades en el procés de fabricació.

El treball es tornà a paralitzar i va caldre fer-hi intervenir un perit sindical per talque arbitrés en el conflicte que oposava obrers i patrons. Afortunadament, l'home era sensat i aconsellà un retorn als descomptes anteriors. En dues victòries consecutives i molts, fins aleshores tebis o porucs, es decidiren a formar al costat de les comissions, a assistir a les reunions que poc després començaren a celebrar-se en una escola parroquial, on la gent s'asseïen als mateixos pupitres que, durant el dia, havien ocupat llurs fills o els fills d'altres obrers.

S'havia establert una cotització obligatòria modesta, de cinc pessetes, i es va comprar una multicopista per a imprimir material de propaganda redactat pels dirigents o, de vegades, procedent d'altres fonts, com la O.A.S, amb la qual s'havien establert contactes. Al cap d'uns mesos, però, la màquina queia en mans de la policia i van haver-hi unes quantes detencions, entre elles la d'en Pinar, ja fitxat per una ensopegada anterior amb motiu d'un intent de manifestació pública prop del bisbat. Immediatament començaren les desercions, sovint patètiques, com

la d'un company, en Garrigó, que un vespre va emprendre en Daniel i li digué :

- Mira, jo estic al vostre costat, com tots, però a les reunions no hi puc venir. Tinc quatre fills, saps ? i la dona em malalteja des del darrer part... No puc exposar-me. I ella no ho vol, pateix massa i després encara és troba més malament. Si veiessis com vivim... No pot ser, Bastida. La cotització la pagaré, i més i tot sempre que pugui, però per això altre no tinc les mans lliures. No voldria que em consideréssiu un mal company...

- No, home - va dir ell -. Però tots hem de sacrificar alguna cosa si...

- Ho sé, Bastida, ho sé - el va interrompre l'altre -. I a ella li ho dic. Si estés bona no em faria res, sempre es defensaria d'una manera o altra si a mi em passava una desgràcia... Per les males cares encara hi passo, però per això altre, que ella i els menuts es puguin creure que els abandono darrera unes dèries que encara són massa criatures per comprendre...

- Està bé, no en parlem més, però no en facis una excusa per sabotejar el treball dels companys.

- Això mai, Bastida, ja em coneixes.

- Hem d'anar tots units - proseguí ell - i, quan es prengui una decisió, obeir-la sense posar-hi pagues.

D'altres no eren tan francs, s'apartaven del perill sense dir res i, si se'ls interrogava, es mostraven confusos, fins i tot avergonyits, però després no rectificaven. En Daniel observà que aquests eren gairebé tots casats i la constatació el refermà en les idees que ja tenia sobre la família.

- La família es burgesa per excel·lència - deia a la Teresina -. Allò que diuen d'home casat home espatllat... Es tornen o ambiciosos o porucs. De vegades totes dues coses. I és que la família tendeix a l'estabilitat immediata, a la seguretat, ni que sigui aconseguida a base d'humiliacions i de renúncies. Sempre hi ha la por de perdre la mica que s'ha aconseguit. Quants en conec, a la fàbrica, que si fossin solters farien feina de debò ! No els falta decisió, ni intel·ligència, però ara l'apliquen a la conservació de la família. Mentrestant, els altres els hem de treure les castanyes del foc...

Això també anava una mica per en Francesc que ja feia anys, des del seu festeig, que s'havia anat retraient, tot i que aleshores no tenia l'excusa dels dos fills amb què augmentà la família a partir del segon any de matrimoni. De tota manera, ell era prou arriscat per assistir a alguna manifestació i, més endavant, fou dels pocs que acudiren

al passeig de Gràcia on va convocar-se una marxa pacífica amb motiu del primer de maig. S'havien repartit milers de fulls perquè tothom es donés per assabentat, però en definitiva va resultar que hi havia més policies que manifestants. Pràcticament, la coda no arribà a prendre cohesió, tot es reduí a uns quants grups que els grisos feien circular sense massa miraments i a la presència ~~de moltes~~ d'unes dotzenes de persones que, sense ~~amb~~ decidir-se a aturar-se, passaven repetidament. Així i tot, hi van haver detencions, entre elles les de dos estrangers.

Fos com fos, i a despit d'aquest fracàs, la gent començaven a des- carar-se, uns dies enrera tot d'intel.lectuals i d'estudiants reunits per a constituir el sindicat lliure dels universitaris havien estat as- setjats en un convent, on resistiren fins que les fòrces de l'ordre hi penetraren seguint instruccions directes de Madrid; poc després, els mateixos estudiants celebraven un acte de "renova ció universitària" a l'Aula Magna de la Facultat de Dret, amb assistència d'escriptors, ar- tistes, metges, advocats i sacerdots. Aquests, pel restant, no havien de tardar a manifestar-se amb la intenció de lliurar un document de pro- testa al cap de la Brigada Social, sense més resultat que causar una commoció pública quan se'ls va dissoldre per la força i foren perseguit pels carrers propers a la Laietana.

Uns quants dies després, per curiositat, en ~~Marxam~~ plegar de la feina, en Daniel es va deixar caure per la plaça de la Catedral on s'ha via convocat una altra manifestació que, desfeta, es refeu a la Rambla de Catalunya, on la gent van acabar per separar-se després de proferir tot d'insults contra la policia.

Hi hav~~ia~~ conflictes laborals a mitja dotzena d'empreses de la ciu- tat i de les localitats veïnes, la premsa començà a anar plena de notí- cies sobre els seixanta-vuit ~~professors~~ professors universitaris expedien- tats amb motiu dels actes a la facultat de Dret i després, un vespre, tot de membres de les comissions, acudiren a la Casa Sindical, d'on fo- ren expulsats. Ara ja s'havia decidit que els grups obrers havien se- guit una política errònia i contrària a llurs interessos i que s'imposa va de fer sentir el pes del món treballador en la vida del sindicat, fins en aquell instans abandonada als col.laboracionistes i a la gent del règim, Naturalment, encara quedaven ^{els purs} ~~partidaris~~, partidaris de no embru- tar-se les mans passés el que passés, més decidit a la violència que a l'habilitat, però com precisà en Pinar en una reunió :

- No es tracta de pactar, sinó precisament d'aprofitar l'estructura actual per introduir-s'hi i fer-la saltar. Com us penseu que l'hem d'a- conseguir, un ~~sindicat~~ autèntic, representatiu de veritat dels obrers ?

Tirant-nos al carrer ? - Va fer una pausa -. Sí - proseguí - Però no amb els punys ni amb armes de foc, sinó amb una papereta el dia de les eleccions. I amb consciència de qui escollim, sense deixar-nos amagar l'ou pels maniobrers habituals. De vegades, companys, penso que tot el que ens passa és per culpa nostra. No sols no sabem fer les coses ben fetes, sinó que ni volem fer-les-hi. Em sembla que ha arribat l'hora de rectificar.

Valia combatre costums arrelats, covardies, enganys i desconfiances, prescindir dels vells, antics militants sindicalistes dels temps de la guerra i d'abans que jugaven un joc poc clar i sovint es mereixien el nom de verticalistes amb que es coneixia els partidaris del sindicat actual, en el qual, com es repetia continuament des de feia anys, es defensaven interessos burgesos i estructures totalitàries.

El delegat nacional de sindicats prometia unes eleccions sinceres i els diaris se'n feien ressò al costat de les pertorbacions que continuaven agitant el món del treball i dels atacs d'escamots pretesament incontrolats que intentaven de restablir pel seu compte la ~~monarquia~~ mordassa afluixada per la recent llei de premsa. Després d'anys de silenci i d'inèrcia, el país semblava desvetllar-se amb gran escàndol als ben pensants com el pare de la Teresina que, al llindar de la vellesa, exclamava :

- Ja tornem a començar ! I aquests capellans... no sé què carall busquen ! Si mai no han estat tan bé !

En Miquel, l'anarquista, en canvi, semblava atansar-se a poc a poc a l'església jove que representaven uns quants capellanets continuament amonestats per les jerarquies. Ara s'havia tornat a acostumar a pujar al pis a fer petar la xerrada amb en Daniel i més de quatre cops deia :

- Llàstima, llàstima que encara ens vulguin guanyar per al cel !

Bo i que no ho fos del tot, se sentia massa vell per participar d'una manera activa en els esdeveniments, però ja el substituïa el seu gendre que, segons ell, no es perdia mai cap acte de protesta, cap manifestació. Devia ésser veritat, perquè en Daniel l'havia vist en dues ocasions, una d'elles corrent davant d'un uniformat que brandia la perxa.

També el va veure, aquest cop amb la dona, i fins canviaren unes paraules, en un festival de la cançó catalana on ell acudí amb la Teresina que s'havia afeccionat força a en Raimon. Aquell dia, el cantant de òpera ocupava en solitari tota la segona part de l'espectacle i la joventut, com de costum, corejà les seves cançons entre aplaudiments frenètics quan la seva veu apassionada i rebel cridava la seva fe en

l'home i el seu refús de la violència :

No creiem en les pistoles :

per a la vida s'ha fet l'home

i no per a la mort s'ha fet...

Però aquella nit va morir la mare, sola, sense haver-se pogut acomiadar de ningú. S'ho devia haver sentit venir, perquè l'endemà la van trobar mig caiguda fora del llit, com si hagués intentat d'aixecar-se o de cridar-los. Ell va sentir el xiscle de la Neus i es despertà amb el cor que se li escapava, totalment lúcid des del primer moment, angoixat per un presentiment que es confirmà tot seguit, quan va córrer al dormitori on la germana fitava el cadàver amb els ulls esfereïts.

Era el primer difunt de la família i tots dos van perdre una mica el cap, sense saber què fer, on acudir, però deu minuts després la casa ja era plena de veïns i la mateixa Teresina s'encarregà de telefonar el metge i la funerària. Ningú no va pensar en Francesc fins a mig dia i aleshores, com que no tenia telèfon, va haver d'anar-hi personalment en Miquel que tornà amb ell al cap de dues hores, quan el doctor ja havia firmat la papereta de defunció i l'empleat dels serveis funeraris era assegut al despatx omplint tots els impressos pertinents. A primeres hores de la tarda els va caldre acudir a la parròquia per entendre's amb el rector sobre la cerimònia que tindria lloc l'endemà, a les onze del matí.

Va presentar-se encara més gent que la vetlla, pràcticament hi acudí tot el veïnat, fins i tot persones amb les quals, durant anys, s'havien limitat a bescanviar una salutació distreta pel carrer. Al cementiri, però, només hi acudiren ells i, en un altre cotxe, en Florenç, en Miquel i el marit de la Carmeta. La Teresina actua com qui diu de mestressa de casa perquè la Neus no era bona per a res i la Coloma només va poder fer una aparició fugissera en el moment oportú per culpa ~~de~~ d'un dels nens que estava febrós i tossia.

En Francesc se'n va tornar a dinar a casa i ells dos, amb la Teresina que va quedar-se a fer-los companyia i a compartir la taula que ella mateixa havia preparat, menjaren en silenci, absents dels gestos que feien, afeixugats per aquella estranya impressió ^{d'acabament} ~~d'acabament~~ i de recomençament barrejats que solen deixar els difunts dels quals un dia vam dependre i que, tot i haver perdut llurs prerrogatives amb el temps, han continuat influint la nostra vida, orientant-la fins a cert punt.

A la tarda, la Neus, que estava desfeta, va anar-se'n a dormir una estona i ell restà amb la Teresina que feinejava com si tota la vida hagués viscut al pis i aquella fos la seva llar. Ell la seguia amb els ulls en el seu anar i venir, una mica admirat de trobar-la tan al seu

lloc i dels pensaments que se li acudien, com si ara que la mare no hi era hagués desaparegut un obstacle que mai no havia reconegut i que no tenia res a veure amb els projectes que tots dos havien forjat per al demà. Va oblidar-se'n quan ella se li assegua al costat i, passada una estona, li proposa de sortir a fer un passeig, però de banda de vespre els ~~seus~~ pensaments tornaren de nou, amb insistència, i en havent sopat, gairebé sense adonar-se'n, es trobà preguntant a la Neus que semblava haver-se refet considerablement amb la llarga dormida :

- T'hi avindries, amb la Teresina, si la portava a viure a casa ?

Ella no es va sorprendre gens, ni semblà trobar indelicat que li'n parlés quan tot just acabaven d'enterrar la mare.

- Per què ? - va dir -. Sempre hem estat amigues.

- No és el mateix. T'hi avindries ?

- Sí. Ja és hora que t'hi casis.

- Potser sí.

- Ja comenceu a ser grans, tots dos.

- I tu ? - li preguntà aleshores -. No hi has pensat mai, a casar-te ?

- Jo ja estic bé com estic. Es veu que vaig nèixer per ser la tieta dels vostres fills, els d'en Francesc i els teus, quan en tinguis. Ja que jo no puc...

Ell, que es treia una cigarreta, gairebé la deixà caure sobre la taula, esbalaït per aquella revelació, incrèdul, i barbotejà :

- No pots ? Vols dir que...

Ella acalà els ulls.

- Sí; físicament, sí. Però mai... em va passar alguna cosa, aleshores, Daniel...

- Però fa molt de temps, d'allò !

- No hi tinc dret... i tinc por - proseguí ella passant per alt la seva observació -. Sempre m'he sentit com una criminal... Per què et penses que no el vaig voler veure mai més, a ell ? A la meua manera, l'estimava, encara que fos més gran. Però ja no hauria pogut... Fins després no vaig adonar-me del que havia fet.

- Eres molt jove, Neus - aclarí ell.

- No hi fa res. De vegades penso : Era tindria nou anys, ara en tindria deu... I jo...

Sense acabar, va aixecar-se d'una revolada i se n'anà a la seva habitació, on ell va sentir-la plorar. No va entrar a consolar-la, no hauria sabut que dir-li. Mai no havia sospitat aquella mena de sentiments i fins li costava de comprendre'ls. Però s'adonava que allò no era sa, que la Neus estava malalta i que calia fer alguna cosa o altra si encara no era massa tard. L'endemà, quan va confiar el problema a la Tere-

sina, ella digué :

- Potser si la fessis anar a veure un psicoanalista...

- Vols dir ?

- Es clar que sembla com si ella ja ho sapigués, el que li passa. Però poden haver-hi altres coses.

- Potser sí - reflexionà ell -. No hi entenç, en això. Podem mirar de convencer-la quan vinguis a viure a casa.

La noia s'atura en sec, amb la respiració tallada, i ell va riure en veure com se li havien posat de grossos els ulls.

- No t'ho havia dit ? Ens casarem, Teresina.

Però aleshores s'enseriosí; els ulls d'ella reflectien més que sorpresa i, tot d'una, se sentí esporuguit.

- No ho vols ? - preguntà a l'acte.

- Oh, sí ! - féu ella, i es repenjà contra seu.

- M'has mirat d'una manera... Gairebé he tingut por.

- Que et digués que no ?

- Sí. Per què m'has mirat així ?

- He pensat... - es va interrompre i acalà els ulls abans de tornar a aixecar-los i mormolar - He pensat : em farà un fill...

- Sí, Teresina - i li va somriure càlidament mentre tornaven a caminar -. Un d'aquests dies pujaré a casa teva.

Hi va anar el dissabte següent, poc abans de sopar, quan des de darrera els vidres del balcó del seu pis va veure que en Jaume tornava de la botiga. En pujar les escales se sentia intranquil tot i que en el fons no havia de témer res, però sabia que el pare de la noia miraria d'humiliar-lo i tornaria a tirar-li en cara el seu capteniment d'ordre general i els llargs anys de festeig tolerat de mala gana. No va equivocar-se, ja que en Jaume digué :

- No cal que et repeteixi que no és aquesta la meua idea d'un matrimoni ideal. No comprenc en què podeu coincidir tu i la Teresina, com no sigui en totes aquestes idees que li has ficat al cap, però us podeu casar. No sols no us en puc privar sinó que ja fa molts anys que l'únic que desitjo es acabar amb aquesta situació enutjosa. La veritat és que t'has portat molt malament, Daniel...

- Jaume, però si t'està demanant la mà de la teva filla! - el va interrompre la Carmeta, una mica violenta.

- D'això em queixo, que no ho fes cinc sis anys enrera.

- Aleshores hauria dit que no - li féu observar en Daniel.

- Per ganes, potser encara ho faria ara - declarà l'home -. No la pots fer feliç. Qualsevol dia et detindran i, aleshores, què ? Es clar, ella et dirà que no hi fa res, però quan s'hi trobi potser serà d'un altre

parer. Si no poses una mica més de seny...

- No he vingut a discutir això - digué en Daniel, molestat -. Jo no ~~critico~~ la seva manera de viure ni les seves idees, és vostè qui s'ha d'entendre amb la seva consciència. I jo amb la meua. L'únic ~~important~~ important per a mi és que la Teresina pensi com jo, i hi pensa...

- Coneixes poc les dones, Daniel.

- Com ho sap? - el va interrompre ell.

- Tots els homes les coneixem poc. Elles, en el fons, volen una vida tranquil·la.

- Odio les generalitzacions - declarà ell, i va aixecar-se -. Tots els homes són això, totes les dones són allò... I cada dia es desmenteix. Pel que fa a la Teresina, la conec més bé que ningú. No s'amoini per nosaltres.

- Molt bé; endavant, doncs. Potser algun dia tindrem ocasió de tornar a parlar-ne, de tot això. I quan us voleu casar?

- D'aquí a uns sis mesos, quan hagi passat el més fort del dol de la mare.

- D'acord. Com més aviat millor, si ho heu de fer.

Poc després, quan baixava les escales, reia tot sol. Com va dir a la Neus mentre sopaven:

- Es còmic... Estic segur que de visites de prometatge com aquesta n'hi deu haver poques. En general, les desavinences venen després... En fi, ara ja ha passat el pitjor.

Lentament, perquè disposaven de temps, començaren a fer els preparatius, els quals coincidiren amb la batalla que es menava per tal de col·locar gent de les comissions obreres als llocs clau del sindicat. L'accés era limitat als carrers electius, però per un indret o altre calia fer forat. Als locals de la CNS es produïen escenes grotesques, antics militants verticalistes compareixien amb periòdics de l'oposició, clandestins i tot de vegades, i els exhibien discontament entre els petits grups de les forces novelles, prop dels quals s'insinuaven com si hagués arribat l'hora d'oblidar antigues diferències. En Daniel va tenir ocasió de refusar la mà que li allargava un vell cenequista conegut pel seu capteniment de caragirat i, quan l'altre se'n va vòdre i li digué:

- Durant anys, són els únics que hem treballat, defensant el que podia defensar-se -, ell li replicà:

- Per què no ho déieu anys enrera això, i hauríem sabut que podíem ~~mm~~ comptar amb vosaltres?

- Anys enrera ni existíeu.

- Es veritat. Potser perquè us va semblar més oportú de col·laborar.

- Compte amb el que dius, Bastida ! Podries prendre mal.
- Amenaces, ara ? - i va girar-li l'esquena.

Es respirava un ambient febrós, de discussions, d'intrigues, i per primer cop en vida d'en Daniel, semblava moure's quelcom de viu, d'esperançador, que galvanitzava la voluntat de tots plegats, però els verticalistes tenien una capacitat de maniobra que a ells els faltava i uns elements de coacció que, a l'hora de votar, donaren els seus fruits. Es discorsejava sobre la no politització dels sindicats i mentre per un costat se'ls invitava a escollir els millors, els més aptes, els més ben preparats, de sota mà tornaven a sortir els homes de costum que presentaven programes irrisoris i resumien actituds passades entre llargs paràgrafs enfosquidors destinats a demostrar que servien el bé comú i no els interessos d'un grup o d'un partit que, si triomfava, posaria el sindicat en mans d'una facció que exclouria les altres. En tot els tons es repetia un discurs ja ben après i, de vegades, tenien lloc escenes que fregaven la violència verbal, com una tarda que algú parlà de sacrificis i un treballador digué :

- Ja n'heu fet massa. Per què no ens els deixeu fer a nosaltres, ara ?

L'home es redreçà :

- Qui sou, vosaltres ? Aquí tots som uns i hem de pensar igual.
- Igual com qui ? - insistí l'altre -. Si hi ha eleccions deu ser perquè existeixen diferències de criteri.
- Tots volem un sindicat autèntic.
- Des de quan ?

Hi van haver rialles, però l'home cridà :

- Des de sempre ! Sempre hem volgut un sindicat que representés els interessos de tots plegats...
- Amb carrecs anomenats des de dalt - el va interrompre l'altre, - i sense intervenció nostra. Això no és democràtic.
- No puc acceptar una discussió política.
- No és política. La política la feu els qui ens lligueu de peus i mans en nom d'un partit únic.
- Hi ha unes premisses que tots hem de respectar...

En algun indret d'aixecaren veus que deien :

- Feixista ! Feixista !
- Us escombrarem ! - assegurà algú altre amb una confiança excessiva, car dies després es va veure que els resultats no corresponien del tot a les il·lusions que s'havien forjat.

De fet, només es va triomfar en el ram del transport i, en part, en els rams textil i de l'aigua. De tota manera, era un èxit sense precedents i així ho féu remarcar en Pinar en l'informe que llegí en una

una de les reunions a l'escola parroquial, en la qual pel restant s'acordà d'enviar una carta a un professor de la Universitat que poc abans havia estat víctima d'unes violències en sortir de donar una conferència a Sabadell i d'emprendre alguna acció a favor d'un delegat de les comissions detingut amb motiu d'un acte universitari contra la repressió. En Daniel hi havia assistit, confós entre altres delegats que no es manifestaren, i durant molt de temps recordaria l'emoció amb què els estudiants escoltaren el seu parlament i l'onada d'entusiasme que els arrossegà a aplaudir quan l'home, que havia conegut repetidament la presó, declarà :

- Només això, poder parlar aquí, ja em sembla la llibertat !

No havien estat menys explícits alguns intel·lectuals que van prendre la paraula en nom de llurs ~~mmmm~~ col·legues també presents a l'acte, alguns dels quals en Daniel va poder reconèixer posteriorment en la manifestació que celebraren al passeig de Gràcia i Diagonal cap a primers de desembre i objecte, un cop passada, d'una anàlisi crítica que deixà força malparats els organitzadors per no haver previst unes obres que es feien al punt de concentració i que dificultaren una acció coherant dels reunits. La discussió es va estendre sobre la falta de maduresa de les comissions i el grau d'irresponsabilitat d'alguns membres que sovint deixaven d'acudir a les reunions o presentaven informes poc exactes i desorientadors. Ben mirat, però, això darrer era comprensible, els problemes s'acumulaven i faltava gent preparada.

Per aquells dies el mateix Daniel anava de bòlit amb el conflicte sorgit a can "Roland, Barbuy i Cia" a propòsit de la paga de Nadal que l'empresa volia abonar a raó del sou base de seixanta pessetes tot i l'augment posterior que el fixava a vuitanta-quatre. Se succeïen els canvis d'impressions i les propostes de la casa que de les vuit-centes pessetes per cap inicials accedí a ~~amagant~~ pujar a mil dues-centes, però els obrers es mantenien fermes en llur exigència de mil sis-centes, sostinguts per tots els jurats que, sense excepció, pertanyien a les Comissions.

Més urgent encara que aquest problema localitzat era l'afer del referendum anunciat per al catorze de desembre i objecte d'una propaganda oficial massiva que els diferents partits de l'oposició volien contrarestar encara que llurs membres s'haguessin de treure els diners de la butxaca. Es firmaven escrits adreçats al govern, demanant la cessió d'espais a la radio, a la televisió i a la premsa, i algun diari fins donq l'exemple acollint les manifestacions d'unes quantes persones que passaven per més o menys representatives. Una nit, en Daniel sortí amb tres companys més i, proveïts d'un pot de pintura negra, es

dedicaren a embrutar parets i tanques amb la consigna de "No voteu!" quan eren darrera l'escorxador, els va sorprendre un vigilant que es posà a xiular desafortadament. Van llençar-li el pot entre cap i coll i es feren fonedissos pels carrers maliluminats abans no acudís la força pública. A les tres de la matinada, en tornar a casa, va sentir que s'obria el balcó de davant i la Teresina va treure el cap.

- No us ha passat res ? - li preguntà.

- No. Per què no ets a dormir ?

- no tenia son.

L'endemà, quan va dir-li que hi tornarien, es van discutir una mica perquè ella el volia acompanyar.

- I si hem de córrer com anit, què ?

- Corro tant com tu. Em posaré pantalons.

- No veig quina necessitat... Ja som prou.

- Però jo també vull fer alguna cosa, Daniel. No em fa por, que em detinguin.

- Molt bé, si només és que vols fer alguna cosa, tinc una altra feina per tu, uns papers que s'han de repartir.

- Per on ?

- Per les Corts. Ensem distribuit els barris. Només els has de posar a les bústies, però això sí, vigila que no et vegin.

- No és difícil.

- Puja, doncs, que te'ls donaré. No tens una bossa ?

La tenia, però era una mica incòmoda i ell decidí que demanarien la de la Neus. Mai no s'hauria imaginat la seva reacció.

- Tu sola hi has d'anar ? - féu.

- És clar.

- Més valdrà que t'acompanyi - decidí aleshores la noia -. Però t'hauràs d'esperar que plegui.

Ell s'admirà :

- Des de quan, Neus ? Jo que em pensava...

- Una vegada no és costum.

- I a pintar parets no hi vols venir ?

- Que hi vas ? - va preguntar ella a la Teresina.

- No em vol, noia.

Ara fou ella la qui va admirar-se :

- No em creia que tinguessis tant de seny. Estic sorpresa.

- I jo de tu. Encara et convertirem en una bona revolucionària, ja jo veuràs.

Ella parlà seriosament :

- Tothom està espantat - va dir -. Al despatx votaran com un sol home

fins i tot els qui sempre malparlen de la situació. Tenen por de que-
dar-se sense feina, que els retirin els punts, que els posin una multa
o els tanquin a la presó...

- Una clienta de la mare - explicà la Teresina - ha dit que la criada
que tenen hi anirà perquè a la plaça ha sentit que requisaran les lli-
bretes d'estalvis dels qui no votin.

- T'ho inventes ! - va riure en Daniel.

- No, no m'ho invento. Pregunta-ho a la mare.

- Jo també he sentit dir que retirarien els passaports als qui en te-
nen... Va ser ahir al vespre, a la botiga de la Filomena.

- La gent s'han tornat ximples !

- Són així. Ja veuràs com tothom votarà.

- I nosaltres sense unir-nos ! - va queixar-se en Daniel.

Sabia que hi havia hagut divergències entre alguns partits que es
negaven a signar declaracions de conjunt si no s'excloïa a d'altres
partits, i la cosa devia esser certa des del moment que la premsa donà
la notícia de tres o quatre textos diferents adreçats al govern. ~~ammmmm~~
A Madrid es veu que havia passat el mateix, i probablement a d'altres
llocs. A la nit li ho va confirmar un dels seus companys d'equip, amic
d'un dirigent comunista veí seu. I dos dies després també li'n parlà
l'Algueró que havia assistit a unes reunions del Front Nacional de Ca-
talunya on s'havia discutit l'assumpte.

- Vosaltres també ? - féu ell.

- No, nosaltres no. El front és un moviment políticament obert. Els
recels i malentesos són amb alguns grups socialistes. Si llegissis els
papers que publiquen fora veuries com se les claven.

Era depriment, però això no el privà de fer tot el que podia pel
seu compte i, a la fàbrica, donà consells, exhortà i mirà de convencer
tota una colla de porucs que creïen que n'hi havia prou amb posar un
no a la papereta.

- La consigna és de no anar-hi. Si hi aneu, és el mateix que voteu sí
com no.

- Però escolta, si diuen això que t'han de timbrar un paper perquè...

- Que timbrin el que vulguin. De que tens por ? Que et despatxin ?

- Home, ja veuràs, la dona...

- Li has de fer veure que si tothom es queda a casa no pot passar res.
No passarà encara que siguem pocs. Tu ets prou gran per recordar l'altre
de referendun...

- Sí.

- I deus conèixer algú que no va votar. Que van molestar-lo ?

- No ho sé. Em sembla que també va votar tothom.

Ell s'exasperava :

- Què vol dir, això de també ? Encara no s'ha votat, aquesta vegada.

Hi havia qui oposava un tímid :

- Si és perquè anem més bé, com diuen...

En aquests casos la seva rèplica era :

- L'has entesa, tu, la llei ?

- Home, que vols que et digui...

- L'has llegida, però ?

- Tota, tota, no.

- Doncs com ho saps que anirem més bé ? Qui ho diu ? Els procuradors de les Corts que l'han votada per unanimitat sense ni estudiar-la ? Uns procuradors que tu no has elegit ?

- "a ho sé. Mira - solia ser la decisió final -, jo faré com tothom.

- Però tu ets tothom, cadascú de nosaltres és tothom.

A la nit, amb la Neus, escoltava les ràdios estrangeres que donaven emissions en castellà, però repetien un programa monòton i curt de vista, ~~marxa~~ sense abandonar els slogans de costum. Mai no li havien agradat per la seva falta de realisme que les duia a exagerar la importància dels moviments d'oposició, l'èxit de les manifestacions o la misèria en que vivia el poble. Partint d'uns fets reals, els desnaturalitzaven i això els llevava autenticitat. N'havia discutit sovint amb els companys, però la majoria opinaven que era l'útil d'oposar la mentida, o pel cap baix l'exageració, a la mentida que se'ls servia diàriament a casa.

- Però què hi guanyem ? - feia ell.

- Tot ajuda a crear un estat d'esperit, d'opinió.

- I moralment, què ? Al capdavant tant valdrem els uns com els altres.

- Tu ets un purità - va dir-li un dia en Pinar.

Potser sí. Hi havia moltes coses que li desagradaven i es descobria una mena de rectitud que en darrera anàlisi, decidí, brollava de la seva manca d'ambició personal, del seu desinterès per avantatges que podia reportar-li un càrrec, una situació influent. Odiava les gelosies, l'instint de competència que més d'un cop veia manifestar-se, ni que fos dissimuladament, entre alguns dels seus companys que aspiraven a ocupar llocs directius i anaven col·locant curosament les fites que els permetrien d'accedir-hi el dia de demà, quan sortissin de la il·legalitat.

- Es que en realitat no sóc un professional ni tinc ganes de convertir-m'hi e digué un vespre a la Teresina -. En el fons, em desagrada haver de manipular gent. T'estranya ?

- No. Sempre has estat molt comprensiu.

- Bé, tant com això... M'impaciento sovint.
- Vull dir que els dirigents de moviments polítics o socials han de tenir una mica de fanatisme que ■a tu et falta.

Ell va riure i li mossega l'orella.

- Em coneixes molt bé.
- 'er força. Des dels cinc /sis anys que només penso en tu.
- ■a te n'hauries d'haver cansat.
- No, mai - i el va abraçar -. Te'n canses, tu ?
- No, Teresina. Ara no podria comprendre la vida sense tu.
- Es veritat ? Amb una noia tan descarada ? Recorda que abans m'ho deies...
- I ho eres.
- Només amb tu, ja ho saps ? I no et pensis que me'n penedeixo, eh ? Així i tot vas estar a punt d'escapar-se'm... em feia una ràbia que sortíssis amb la Lúdia !
- Encara hi penses ?
- No.
- Fa molts anys, ja.
- Massa... - va dir ella -. Aviat en tindrè trenta, Daniel.
- I què ? Jo t'estimo.

Va besar-la i ella se li arrapà més en el moment que entrava la Neus amb la paperina de mongetes cuites que acabava de comprar.

- Ei, ei, que encara no sou casats ! - féu la noia.
- Me l'estimo tant, Neus ? - exclamà ella sense pensar-s'hi.
- No calque m'ho diguis. I no m'agrada de veure-us perquè em feu enveja.
- Perquè vols - digué en Daniel.
- No em facis riure - replicà la noia, i travessà cap a la cuina -. Tens pressa, per sopar ? Hi ha alguna reunió, aquesta nit ?
- No, ara ja s'ha fet tot el que es podia fer.
- Per quina proporció et sembla que guanyaran ? - va preguntar-li la Teresina.
- Ells creuen que votarà sifa no fa un vuitanta-cinc per cent del cens i que els vots afirmatius arribaran al setanta-cinc per cent.
- I tu ?
- No ho sé. Hi ha companys que es fan moltes il·lusions, però tinc por que tothom segueixi com un ramat de béns. Si només votava el seixanta per cent, ja seria un èxit nostre.
- Podem tenir una sorpresa.
- ■emà passat ho sabrem.

Tothom havia rebut ja la convocatòria corresponent, una cartolina

on figuraven el nom, el districte, la secció, el full, el número d'ordre i l'adreça del col·legi electoral, un parell de fullets de colors amb frases propagandístiques i dues paperetes, una d'elles amb el requadre en blanc i l'altra amb un sí posat a mà sota la pregunta que deia: "Ratifica con su voto el proyecto de ley orgánica del estado aprobado en 22 de noviembre de 1966 ?". Al dors de la cartolina, damunt el text que recordava l'obligació de votar, hi havia un altre requadre on els del col·legi electoral estamparien el segell acreditatiu d'haver complert amb aquell deure ciutadà. La Teresina, que era sola a casa quan van portar els sobres, va cremar-ho tot sense dir res i en Daniel s'havia fet un tip de riure en pensar en el desconcert de la família, però en Jaume, la vigília, va ~~mmm~~ prendre la iniciativa d'anar a comprar si el seu nom i els dels seus familiars eren ~~af~~ llistes electorals i el matí del dia catorze sortí amb la Carmeta, tot dos mudats com si anessin a missa, mentre la Teresina es reunia amb ell per tal de fer la volta per uns quants col·legis propers.

Era d'hora encara, però a tot arreu hi havia llargues cues d'homes i dones que esperaven davant les portes vigilades per les parelles de grisos, tothom amb la papereta a la mà, les cares potser una mica fastiguejades i silencioses, però pacients. Cap al centre, on van davallar seguidament, l'espectacle es repetia sense variants i en Jové, amb el qual van trobar-se després de molt de temps de no haver-se vist, els explicà que a tot arreu era igual.

- Només hi ha una esperança, que dominin els no.

- Ja saps que és impossible. I tampoc no era això el que volíem - li féu observar en Daniel.

- Sí, ja ho sé; amb si o amb no, els fem el joc - corroborà l'altre e. Fixa't, fins les monges.

N'hi havia tot un estol, arreglerades de dues en dues darrera un vell que avançava amb dos bastons.

- Tothom - digué ~~mmm~~ ell.

Estava desencisat i no tenia ni ganes de parlar. La Teresina li premia la mà, com si volgués consolar-lo, però se li veien uns ulls tristos i apagats, com si no es trobés bé.

- Ahem-nos-en - va dir a la fi.

En Jové va acompanyar-los fins a la Gran Via, on va acomiadar-se perquè s'havia de trobar amb uns amics, i ells anaren pujant lentament cap a la casa. Pel camí van veure dos col·legis electorals més, en un dels quals la cua arribava fins a la cantonada i s'allargava per l'altre carrer. Es veien dones amb la bossa de la compra, matrimonis que feien vara de no haver sortit plegats des de molt anys enrera, algun

sacerdot vell, senyores mudades i plenes de joiells, obrers amb conbata, com si celebressin una festa... El terra es començava a emplenar de paperetes multicolors que donaven a la ciutat un aspecte de deixadessa acrescudada, com després d'un naufragi.

Més amunt, al col·legi del carrer de Còrsega, a l'academia on ell havia anat una temporada de petit, dues cues convergien cap a la reixa on els grisos semblaven molt atrafegats imposant un simulacre d'ordre entre la gentada que es premia endavant sense crits, gairebé sense veu. Una dona molt embolicada i amb ulls de febrosa, esternudava.

- Fins els malalts han abandonat el llit...- mormolà ell.

Ja no podia dubtar-se que tota la ciutat s'havia vessat a les urnes, que l'oposició encara no era res ni tenia cap mena de força; li faltaven els mitjans d'expressar-se, d'arribar al poble i d'escombrar aquella por que fins i tot havia arrelat en les generacions joves, nades després de la guerra, pujades en un ambient asfixiant que matava iniciatives i anorreava intel·ligències. Com va dir a en Francesc que els esperava a casa :

- La dormida ha estat massa llarga perquè el despertar sigui fàcil. Quan ens reunim uns quants i l'atmosfera es caldeja, ens il·lusionem pensant que tothom ha de sentir com nosaltres i que representem unes forces reals... Potser sí, però són unes forces latents que encara tardaran a actualitzar-se, a passar a l'acció. Això d'avui, és alligondor.

- La Coloma volia que hi anés, a votar - digué en Francesc -. Que votés no, però que hi anés.

No va afegir si ella ho havia fet, però gairebé no calia i ell no ho va preguntar per estalviar-li una mentida o una humiliació. En el curs dels dies vinents va veure que n'hi havia molta de gent humiliada. Perquè això era el més curiós : els qui s'havien abstingut parlaven alt, sense embuts, enorgullits de llur resistència a les pressions, mentre que els molts que hi cediren callaven i procuraven canviar de conversa per no veure's obligats a confessar llur claudicació. Car ben aviat es va comprovar que havia estat inútil i que les represàlies anunciades o temudes no tenien lloc.

L'endema, en Daniel va lliurar a les oficines de la direcció de can "Roland, Barbuy i Cia" la seva tarja sense timbrar, una entre les set, com va saber-se després, que no havien passat pel col·legi electoral. Ningú no hi va fer cap comentari ni li preguntà per què no havia acudit al treball ja que s'abstingué de votar. Va ocupar el seu lloc de costum i, a migdia, s'entretingué llegint els resultats provisionals que ja publicaven els diaris. A Barcelona comarca havien votat

dos milions dues-centes onze mil vuit-centes quaranta-dues persones entre els dos milions quatre-cents vuitanta-nou mil tres-centes trenta quatre que ho podien fer; dos milions onze mil cent-cinquanta-cinc d'aquests vots eren favorables. Aleshores ja esperava uns resultats més o menys semblants, però això no el priva de sentir-se la boca amarga i, en reprendre la feina, va quedar-se mirant els seus companys amb un esguard incrèdul, com si tot d'una comprenguéssin que formaven part d'una altra raça, una raça que havia deixat de creure en el demà i que ho sabia. Perquè tothom treballava amb el cap baix, defugint el contacte dels ulls i de les paraules, com quan la consciència és culpable i no ens ho deixa ignorar. En aquella mateixa hora, a casa, les dones d'aquells homes respirarien tranquil·les i evitarien de parlar entre elles d'un diumenge que els lligava tots plegats al silenci, ningú no podia predir per quant de temps. I tampoc no en parlarien marit i muller, pares i fills, tots culpables i tots innocents, alienats...

El dominava sobretot la impressió del fracàs i al vespre, en sortir, no pogué evitar aquest comentari amb en Rinar :

- Hem fallat, noi.

L'altre, però, no era de la mateixa opinió.

- No - va dir -. tu i jo i cinc més no hem votats La majoria no hi creien i ara els hem fet veure que parlàvem seriosament, que no temíem comprometre'ns. Aquest exemple ha estat donat en moltes empreses i estic segur que servirà. Ara s'adonaran que som forts.

- No n'hi ha prou. Cal que ho siguin ells, que ho siguin tots.

- Pots estar segur - reflexionà en Rinar - que si s'ha gués de repetir, el resultat seria diferent.

- Però no s'ha de tornar a repetir.

- No m'agrada de veure't tan pessimista, Bastida.

- Ja em passarà.

Dissabte, en lliurar-li el sobre amb el jornal, el caixer va explicar-li :

- T'han descomptat un dia per absència injustificada.

Ell ni va contestar; ja ho esperava. En d'altres llocs, on no hi havia tant de personal, van ser més comprensius, tota vegada que la Neus i en Francesc van cobrar la mesada sencera. També l'havien cobrada alguns dels companys de les comissions que es reunien a l'escola parroquial, on va celebrar-se una assemblea extraordinària per escoltar la lectura que un delegat va fer de la resolució de l'associació de tècnics i quadres d'empresa que s'identificaven amb llur treball i per informar sobre un pròxim congrés internacional que tindria lloc a París, amb assistència d'un representant de les comissions.

El cop rebut el dia catorze, al capdavant ja presentit, ~~no havia~~ afectat llur moral i, pel restant, aviat començaren a haver-hi notícies més encoratjadores : A Madrid s'havia format una comissió nacional coordinadora, representativa però no executiva, l'abat ~~monestir~~ de Montserrat oferí el monestir per si volia celebrar-se una manifestació gegant... De fet, se'n preveia una per dia vint-i-set, però a la fi va posposar-se ^{la} el disset del mes següent, quan ja s'havia parlat de la possible formació d'un nou sindicat per avançar-se a la novella llei sindical que s'anunciava.

-s va fer una crida al Sindicat Democràtic d'Estudiants i es mobilitzaren tots els recursos perquè no faltés ningú al passeig de Gràcia, on es confiava reunir cinc mil persones pel cap baix, com convenia a una jornada reivindicadora. L'Algueró, amb el qual es va veure la vetlla, assegurà que els del Front hi acudirien en pes, però es mostrava escèptic sobre el nombre calculat d'assistents.

- El dia que puguem reunit de veritat cinc mil persones, no ens atura ningú. Si pot ser, cinc mil persones agenollades a la plaça de Catalunya...

- I resant ! - va riure en "aniel.

- Sí cal, sí . Valdria la pena de veure l'espectacle.

Assegurà que coneixia una noia, una estrangera divorciada, milionària, que havia promès un centenar de metralladores si trobava ~~gent~~ gent disposada a servir-se'n.

- I seria capaç d'aconseguir-les, no et pensis - afegí - . És clar que no són armes, el/que calen. De guerra civil ja n'hem tingut prou amb la del trenta-sis.

"a Teresina, quan a la nit li ho explica, li digué :

- Ja sé qui és, aquesta dona. S'entenia o s'entén amb un company meu. És veu que sempre esta dient coses, però beu molt... Un e_ns trobarem, nosaltres ?

- No cal que ens trobem. A mi ja em comencen a conèixer. Vine amb la Neus, que també hi vol anar. Però compte, eh ? Encara que la manifestació serà pacífica, com sempre, si proven de pegar-nos ens hi tornarem... també hi haurà capellans, confiem.

N'hi havia, però no va tenir gaire temps de veure'ls perquè les coses començaren a embolicar-se aviat. En sortir de la feina, com que encara era d'hora, van emprendre la caminada a peu, en petits grupets de dos o tres, per no cridar l'atenció. Potser una seixantena de companys de la fàbrica havien promès llur assistència i se sabia d'altres que, sense haver-ho assegurat, també s'hi deixarien caure. N'hi havia força que, després del referèndum, volien fer mèrits i semblaven dispo-

sats a menjar-s'ho tot, cosa que no excloïa les defeccions de darrera hora, com va veure's després, en arribar al passeig, on no hi havia la gent que havien esperat, potser perquè, com de costum, la policia els havia precedit i obligava tothom a circular. Així i tot, uns instants, els grups van prendre cohesió i iniciaren una mena de marxa cap a la Diagonal, interceptant el transit i, en alguns casos, incorporant transeünts sobats per la manifestació. De lluny va veure en Jové i en Gallofreda amb un altre noi que recordava d'algun lloc, però aleshores, tot d'una, hi va haver una escampada perquè més avall uns grisos començaven a pegar. En un tres i no res tothom corria i ell, sense adonar-se'n, es precipità cap a un uniformat que venia de la vorera, l'evità quan aixecava la porra i va trobar-se darrera un cotxe aparcad. En Boleda era al seu costat i li digué alguna cosa, però sense escoltar-lo tornà cap al grup que es refeïa entre crits i xiulets i es deixà arrossegar fins a frec d'un altre cotxe on, tapada darrera els vidres, es veia una noia amb els ulls molt oberts. Estupidament, l'hi va somriure.

L'Algueró i un company seu que ell coneixia de vista, en Feralta, un noi que escrivia novel·les, pujaven impassibles com si es passegessin, però d'altres que corrien els van empènyer i tots plegats saltaren a la calçada, on un individu vermell com un perdigot cridava :

- Aquest, aquest !...

- En Prat ! - exclama en Feralta, i tots, sempre corrent, es precipitaren cap a l'individu que, sota l'impacte, va giravoltar sobre ell mateix sense arribar a caure.

En allargar instintivament el braç, en Daniel va trobar-se presoner d'una mà, però va clavar estrebada i continuà corrent pel passeig que es buidava sota la pressió dels grisos. Va coincidir de nou amb en Boleda, amb el qual s'aturà a l'altra banda, més amunt, al llindar d'una botiga oberta on hi havia unes senyores amb paquets.

- Què passa ? - va preguntar una d'elles.

Feia una cara admirable de venir de l'hort, tota mudada i pintada, amb els cabells d'un to violeta i tan horriblement perfumada i incongruent, que ell va posar-se a riure :

- La rebel·lió dels esclaus, senyora ! - va cridar-li.

Cap a la banda de dalt s'havia reunit tota una colla, però d'un jeep ja baixaven més grisos i la concentració va desfer-se de nou, altre cop passeig avall i cap als carrers laterals plens de xicots a l'aguait. Van veure que dos policies d'uniforme i un individu de paisà s'enduïen un company i es posaren a ~~anar~~ xiular i a escriuassar mentre més agents els dispersaven amb la fórmula consagrada :

- Circulin, circulin...

En un costat de vorera hi havia un escampall d'impressos, i va trepitjar-los en avançar novament cap al passeig, sempre amb en Bole-des i ara també amb l'Algueró que se'ls havia reunit amb el novel·lista, però no es van dir res i travessaren sense córrer fins prop del banc de pedra d'on algú fugia gairebé a quatre grapes per evitar els cops d'un parell de nois que duïen cadenes de bicicleta. Les feren remolinar a llur davant sota els ulls d'un tinent aturat a frec d'un arbre i que s'ho mirava impertèrrit. Tota una colla disgregada que devia haver fet la volta per un altre carrer desembocava al passeig i uns quants policies hi van córrer, però ell es va distreure perquè algú cridava :

- Daniel !

Era la Teresina, sola, i ell se li va atansar ràpidament i l'arrossegà cap a la vorera on les mateixes dones de primer continuaven a l'entrada de la botiga.

- I la Neus ?

- Ens hem perdut quan hem hagut de córrer. Ja s'ha acabat, oi, això ?

- Sembla...

Però més avall, cap al carrer d'Aragó, es veia encara molta gent i tota una estesa de grisos que formaven com un cordó.

- Vine - va dir.

Van fer la volta pel carrer de Claris i després retrocediren cap al passeig en el moment que venien uns quants xicots despenjats, corrent. La Neus era en una porta, amb un noi engavardinat que encenia una cigarreta.

- Em sembla que et conec - va dir ell.

- Sí, sóc de Badalona. Un dia vam venir a la vostra parròquia. Mas vist les detencions ?

- Una, només. Tornem-hi ? - proposà.

S'encaminaren al passeig, formant dues parelles, com si fossin uns simples passejants, i la Teresina va dir :

- Em pensava que hi hauria més gent.

- A n'hi havia, però així, escampats, no ho sembla.

A l'altra banda, prop del terminus, es veia un gran paper a terra, probablement el que restava d'una pancarta, però el text havia quedat capgirat avall i no es podia llegir. La intersecció del carrer encara era plena de policies, però alguns ja se n'havien tornat als jeeps aparcats arran de voreres; d'altres, repetien un cop més :

- Circulin, circulin...

Van anar travessant tranquil·lament, sense apressar-se, mirant de posar cara ingenua i esguardant a totes bandes. El transit rodat es res-

tablia, però eren molts que havien fet com ells i, sols o de dos en dos i de tres en tres, baixaven i pujaven pel passeig, rebels a donar la manifestació per acabada, amb ganes de refer la cohesió primera i impossibilitats d'aconseguir-ho per la presència dels agents que no deixaven aturar ningú.

A l'altra cantonada, al peu d'un arbre, entre les escales del metro i el quiosc de més amunt, hi havia tres individus immòbils, amb un aspecte de policia que es passava d'etiquetes, i les dues parelles, que travessaven en diagonal, van desviar-se una mica amb un recel instintiu, però aleshores, quan ja baixaven a la calçada per enfil·lar l'altra vorera, un d'ells se separà dels seus companys i cridà :

-Ei, tu !

En Daniel, sempre al costat de la Teresina i seguit per la Neus i el xicot de Badalona, proseguí com si no l'hagués sentit, però l'home va fer una corregudeta i dos grisos que hi havia a l'altre extrem d'atansaren també.

- Tu ! - repetí l'home -. em sembla que ja has passat altres vegades per aquí. A veure, el carnet.. - Es va interrompre i cridà -. Ah, si, el que em volia fer caure a terra !

Ell ja havia reconegut el caravermell que volia apoderar-se d'en Prat i, sense pensar-s'hi, va estrènyer els dits de la Teresina i provà d'arrencar a córrer mentre la Neus i el seu company passaven com si no els coneguessin. La mà, però, ja el subjectava i els altres l'havien envoltat.

- Vine cap aquí!- digué l'home.

La Teresina li picà el braç.

- No ha fet res - va dir -. Passejàvem... Deixi'l !

- També vol que ens l'enduguem ? - preguntà un dels altres.

El caravermell l'arrossegà i ell va girar-se, cridant :

- Ves-te'n, veste'n !

Un dels grisos li havia posat la mà a l'altre braç i entre tots dos se l'endugueren cap al cotxe que hi havia més avall.

- Ja et tinc vist, a tu !... - feia l'home, triomfant.

En Daniel aflluixà els músculs i va anar seguint sense dir res, però en arribar a frec de cotxe alça sobtadament els braços, tornà a abaixar-los, s'ajupí i, mig arrossegant el gris que encara el retenia per la manega del gec, prova de córrer per darrera l'home que, com de primer, semblava a punt de perdre l'equilibri entre renecs. Els seus companys i dos grisos més ja convergien cap al petit grup i una altra mà va subjectar-li el gec, però ell el deixa relliscar enrera sense parar de córrer, li fallà un peu quan baixava la vorera, es redreçà, ja

lliure, i aleshores una cosa pesada el ferí al cap. Edificis, arbres i cotxes retrocediren rapidament, desenfocats, i tornaren a congriar-se contra els seus ulls abans d'immobilitzar-se de nou i reprendre llur forma primitiva. Va sentir el clic d'unes manilles que es tancaven entorn dels seus canells i algú l'empentejà.

- No tornis a provar-ho - digué l'individu caravermell.

Un dels grisos ja obria la porta del cotxe i ell va girar-se per si veia la Teresina. "A veu, impacient, féu :

- Puja !

Però ell encara va mirar per damunt l'espatlla de l'home, cap a la noia que, des de la vorera, al costat de la Neus que havia retrocedit i li agafava el braç, es mossegava els nusets de l'altra mà amb tots els cabells caiguts sobre la cara. No ho va veure, però estava segur que plorava.

Barcelona, abril - juny 1967.